

ननुं ज॒रतो॒श्च ना॒मुं:

५३

યેગામ્મર સાહેબ અથો જરતોશ્તની
હંમીનો અદવાણ.

પ્રાદેશીય વિશ્વવિદ્યાલયોના સંશોધનના સ્તરો

“हरतोश्च, ठराननो पेगाभ्रर”

ਏ ਨਮਨ ਦਿਓ ਤੇ ਪੈਰ ਪਰਜ਼ਮੋ—

જાણી, મને જાણ થઈ ગઈ કે આજે તમે અહીં છે.

உயர் சீ.

પાલિકાના બજારના દેખાઈ,

ସଂସ୍କୃତିର ଉତ୍କଳ ଚିନ୍ତା ଓ ସମ୍ବେଦନା

જાહેરાતીઆ. ૨૫૪ ૧૯૭૧ ૫૫૮

જાણી, તારા બાપના ધર્મના આગ્રહથી

ନୌଦିନାନ୍ତର ଶେଷରୁ ବାଟିନ.

શ્રી ૯ અ ૭ ૧૬

226

© 2000 by John Wiley & Sons, Inc.

2000

90245 9262

174 1800.

THIS TRANSACTS

THE HISTORY OF THE

A. V. WILLIAMS JACKSON ESQ.

President of the London Convention of 1840, &c. &c. &c.

The Author of the original,

IN THE HISTORY OF THE LONDON CONVENTION

AND THE HISTORY OF THE LONDON CONVENTION

ENTIRELY RE-EDITED

FOR THE PURPOSE OF SETTLING THE HISTORY

OF THE LONDON CONVENTION

SOLARILY EDITED BY WARDEN.

श्री. पी. विद्याभक्त लेखन, मद्रास, भारत.

ମି. ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପ୍ରମୋଦ କୁମାର

ପ୍ରାୟତଃ ଏହି ଲେଖକଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ 'ପ୍ରାଚୀନ ଗାୟନ' ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରେଣୀ

શ્રીમદ્ભગવાદ ગીતા ઓન ગુડફ્રાઈડે

哈 尔 滨 电 报

...and the ... of the ...

દે 'મોટું' જ્ઞાન ધરાયે છે તેની

உதாரணம்: உயரம் 100 மீ. தரையில் 100 மீ. தொலைவில் நிற்கும் ஒருவரின் கண்ணில் பார்வையாகும்.

2. સાધારણ

માન્યુફેક્ચર અર્થે દરવામાં આવે ઉ.

ସୋନାମାଳା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ପାଣି

PREFACE.

As I sit down to write this preface to the *Gujarat* edition of Professor Jackson's *Zemindari*, I am reminded of the famous lament of Macaulay in his essay on India, ever the indifference of average Englishmen to the fate of their countrymen in the East:—

"Every schoolboy knows who imprisoned Tipu
"and who strangled Arbacia. But we do not
"know one in ten, even among English gentlemen of
"liberal minds, can tell who won the battle of
"perpetrated the massacre of Patna, whether Scindia
"ruled in Oude or in Travancore, or whether Tipu
"a Hindoo or a Mussulman."

"The people of India, when we subdued them,
"were ten times as numerous as the Americans whom
"we vanquished, and were at the same time quite
"civilized as the victorious Spaniards."

"They had reared castles larger and finer than
"our Toledo, and buildings more beautiful and more
"cathedral of Seville. It might have been expected
"Englishmen who takes any interest in any part
"would be curious to know how a handful of British
"men, separated from their home by an immense
"distance, in the course of a few years, one of the
"empires in the world. Yet, when we grant
"subject it to more readers, not only in England,
"disinterested."

The spirit of the above lament is, I think, I fear, too true to the negligence and indifference of our countrymen to the great deeds of their remote ancestors in India, and their place and influence in and upon the human thought. Every Parsi student knows

incidents of the history of Greece, Rome and England, their wars, politics and social institutions. They may also be credited with tolerable and at times deep knowledge of the rise, progress and vicissitudes of Christianity and of the personal history of the founder of that faith; but I doubt, if one in ten thousand amongst my co-religionists knows anything of the actual age and birth-place of our great Prophet, and the manner of his life and death, particulars of his ministry, his teaching and the vicissitudes in and under which a sure and lasting foundation was laid for that faith, in the purity and tenets of which cultured intellect now sees a clear precursor of that other faith which has been leavening the world for the last 1800 years.

The contrast between our knowledge of the personal history of Zoroaster and Christ is remarkable, but capable of explanation. No account of the life of Zoroaster has existed up to the present time at all approaching in vividness of detail the account of the life and ministry of Christ as contained in the Gospel narratives, and as helped out by the labours of German and French scholars. It would, however, be hopeless to expect that what has been done for bringing Christ's life and ministry to the minds and hearts of Christians will ever be done for the personality of his great prototype.

But it will perhaps be asked, what need for details of the Prophet's personal history and ministry, so long as we have a clear statement of his spiritual teaching, what need for minute knowledge of the worker provided his actual work is known and is a cherished possession to this day? A little reflection however will show how far from correct is this position. Those who have followed in the ever recurring controversies as to the truth or otherwise of the dogmas and doctrines of Christianity, will not need to be told how in the midst of the bewildering differences that exist, and have existed in relation to doctrinal Christianity, the most earnest and devoted heart of the truly religious have endeavoured to seek the spirit and centre of true faith in the actual life and ministry of the revered Master. Nor can this be otherwise.

as one may discover on deeper reflection. Spiritual ideas and notions have not that relation to the realities of matter and force, which can help us to realise them in the same manner and to the same extent as we are enabled to realise mathematical and scientific ideas by reason of their obvious relation to physical realities. The truths of mathematical science though abstract have their foundation and illustration in actual existing things. But the truths of emotion have their expression and illustration only in the personal conduct of those who have exhibited it in a superlatively effective and exemplary form and degree: in other words in their actual lives as spiritual heroes. Viewed in this way, the vividness and efficiency of emotional life as exhibited in the sphere of religious faith is nowhere so pre-eminently manifested as in the lives of Buddha and Christ: lives which carry in them perpetual testimony to the form of the emotion they exhibited and evoked. If the same force and example of inspiration cannot be claimed for Zoroastrianism, it is because no real life of the prophet is before us to which to appeal or to which to refer to; no spiritual city situate here whose towers and battlements can perennially command the eye and inspire the heart. If the life of the real Zoroaster, for there seem to have been more than one, exhibited features similar to those of the two other prophets named, history does not tell it, at least no attempt in that direction has been made until now and one of the purposes which the present publication of Professor Jackson may be expected to serve will be to emulate let us hope attempts in the same direction.

Professor Jackson's life of Zoroaster, may it is hoped, in his own words "contribute to a more general knowledge of this sage of the Past, the Persian Prophet of old, the Forerunner of those wise men of the East," who have illumined the spiritual horizon of mankind. To us Parsees, the most regrettable feature of our intellectual life, is the extreme degree of supineness and indifference with which we allow the majestic truths of the Noble Master forgotten, much more, we do not even make an effort to appreciate the

incidents of the history of Greece, Rome and England, their wars, politics and social institutions. They may also be credited with tolerable and at times deep knowledge of the rise, progress and vicissitudes of Christianity and of the personal history of the founder of that faith; but I doubt, if one in ten thousand amongst my co-religionists knows anything of the actual age and birth-place of our great Prophet, and the manner of his life and death, particulars of his ministry, his teaching and the vicissitudes in and under which a sure and lasting foundation was laid for that faith, in the purity and tenets of which cultured intellect now sees a clear precursor of that other faith which has been leavening the world for the last 1900 years.

The contrast between our knowledge of the personal history of Zoroaster and Christ is remarkable, but capable of explanation. No account of the life of Zoroaster has existed up to the present time at all approaching in vividness of detail the account of the life and ministry of Christ as contained in the Gospel narratives, and as helped out by the labours of German and French scholars. It would, however, be hopeless to expect that what has been done for bringing Christ's life and ministry to the minds and hearts of Christians will ever be done for the personality of his great prototype.

But it will perhaps be asked, what need for details of the Prophet's personal history and ministry, so long as we have a clear statement of his spiritual teaching; what need of minute knowledge of the worker provided his actual work is known and is a cherished possession to this day? A little reflection however will show how far from correct is this position. Those who have followed in the ever recurring controversies as to the truth or otherwise of the dogmas and doctrines of Christianity, will not need to be told how in the midst of the bewildering differences that exist, and have existed in relation to doctrinal Christianity, the wearied mind and vexed heart of the truly religious have endeavoured to seek the spirit and centre of true faith in the actual life and ministry of their revered Master. Nor can this be otherwise,

Dear Sir,

I am delighted to receive your very kind letter, with its approval of my volume on *Zoroaster the Prophet of Ancient Iran*. I am happy that you like the interest I have felt in the subject of Persia, and I thank you for the pleasant expressions.

Particularly pleasing is your proposition to recommend the book translated into Georgian.

I felt sure that the Parisians would be glad to find the subject sympathetically treated, and from the interest that I find has been taken in the volume in Europe and America, I think that the book has called much attention to the subject. I should naturally be glad therefore if the book were in wider circulation among the Parisians themselves. Such would be the case if translated into Georgian. I believe also that Mr. P. B. Desai would do the translation in admirable form. I should be glad to help him in any way that I could regarding any difficult points, if there be such in the English. Unfortunately I am not a Georgian scholar, but I have been studying it a little of late and for that reason as well as for others, I am much pleased to have the interesting Persian volumes which Mr. Desai has so kindly sent me through your courtesy. Please thank him cordially.

Certainly I am fully in accord personally with the idea of having my *Zoroaster* translated, but formally it will be necessary to communicate first with Secretary (N. H. M. Morris Butler) of the Columbia University Press. Kindly, therefore, write at earliest date possible to him.

With sincerity,

A. V. WILLIAMS JACKSON.

Dear Sir,

Today I am made happy at your letter and your courtesy in sending me that most kind review of my *Zoroaster* in the "*Bombay Gazette*." Certainly so favourable review and expression of appreciation as I find there is very gratifying. Be assured of my thanks and of my hope that the volume

may find favour with the Parsis; as I wrote you recently I hoped arrangements could be made to have the Gujarati translation prepared. I trust you have already written the Columbia University Press as suggested.

I value your kind attention.

(Sd). A. V. WILLIAMS JACKSON.

My Dear Sir,

I wish to add my personal expression of your wish to give the book so wide a circulation amongst the Parsis. I have been delighted at the very favourable reception the work has met with in the Bombay papers and I feel happy that the Zoroastrian used the sympathetic way in which I treated the subject of the Ancient Master's life. I am glad if I have been able to contribute anything to the better knowledge of one of the great religious teacher of the East.

I should be glad if you will confer with me as to the progress of the translation and I stand ready to give you such aid as I can, if any question of interpreting passages should arise. At present I am at work on a book on the religion of Iran. I am to finish it this summer in Europe.

With sincerity,

(Sd) A. V. WILLIAMS JACKSON.

My Dear Sir,

I am in receipt today of your letter of May 20th, and Professor Jackson has handed me also your letter to him of that date.

On behalf of the University Press I beg to advise you of our willingness to give you the permission desired, in return for a royalty paid to the Treasurer of the Columbia University Press.

We appreciate very much the high opinion held of Professor Jackson's book by yourself and your colleagues, and we are glad to know that it is to be given a circulation in India.

Yours truly,

(Sd) NICHOLAS MURRAY BUTLER,

Secretary.

અંચ કર્તા તરફનો દીખાયો.

પુત્રાનુ સ્થાનના પેશાબર, મીઠા અને દવાની લોભના કાન-
દના પ્રતિનિધી અને નમુના, જરોત્તરની છાંદવી અને દંતાથાને લખતું
જાણના આ અંચમાં કલ્યાણમાં આપેલું છે, કેને મુરતી ઉપરેથી મુજબ
પામીએ આને પણ નિમજદવાથી કાઢી આપે છે. દંતાથા ઉપર રમેયો
આ એક છાંદવીનો દેવલ છે; દંતાથા તથાસીખતું રપ છે, અને આ
અંચની મનજબ એવી છે કે જરોત્તરનું ચિત્ર જેમ અને તેમ તથા-
રીખી દે.કનીમાંજ રણ કરતું.

આ ખાસ જાણના દાષ, જરવાની પહેલી જહાલત આજ દહ
વરસની વાત ઉપર ભારે જાંબનીમાં દોષની કુનિર્વાસિદિમાં હું જાણિત-
વ.પૂ પ્રેક્ષકર મેઠાનરનો મેથો દનો અને ભારે તે જરોત્તરની
છાંદવી અને ઉપરેક જામે કુમકે આપતો દનો, ત્યારે ખાસ એ દોલ
અને કિનારની કુચના ઉપરથી મને થઈ હતી. તેજણ આ અંચ
ખરેનાં ખાસ કાષ્ટના કાષ્ટાનિયા કુનિર્વાસિદિના સિદ્ધલુ-કમમાં વખતે
વખત આપેલાં ખાસ પેશાબમાં ખાસેમાંથી ઉપજત થયાં છે. જે
રિવાયિતો તે વેળા હાજર થયા હતા તેઓ જોડે વર્ધમાં જે
જાળને વિશે નક્કરો આવી હતી તેઓ કલ્પ આ અંચમાં તેવી
ધોળી જાળને પિયની કમકે આ પુસ્તક તૈયાર કરવાનું યોગ્ય
વખત થયે ખાસ મનમાં રખો રહેતું હતું તેથી કરીને કુલી રીને
હું ખાસ અંચ ખરેનાં કુષ્ઠનેમાં દમેલાં વધારો કરતો મથો, અથવા
આ વિષ ઉપર યેઠની ફેરવા ખરે નથી જાળતો એવી કરતો મથો.
આ અંચની નેમ એ છે કે કમલકુ દેશના આ ધર્મ સિખતવાર વિશે
તથાસીખમાંથી થા દંતાથામાંથી આજના જમાનામાં જે કલ્પ
કામના રીને જાણવામાં આવ્યું છે તે કુષે એવું કરતું.

છેલ્લા યોગ્ય વરસને દરમયાન, અને અમન કરીને પેટેવરી અમલ
પુસ્તકો ઉપરથી દોઢ વેળે કરેલા વરજીયા મારતે, દંતાથાને લખ્યાં
જરોત્તર જાળનાં આપણાં યાજમાં મેથો વધારો થયો છે. જરોત્તરની
ધર્મ મુરમેથી લખાવયાં આ સદિન્યો જ્યો આમગ જે જાળને
કંઈ દરિયા અથવા અગાકસ નહાની હતી તેમને કાચી દારી આપ-
વારા પુસ્તક હામલ મેથો નહમલ થઈ પડ્યો છે. આથી પરિણામ
એ નિષ્કળ્યું છે કે ખરેખરી દંતાથા વધારે મનજૂત થયા ઉપર મુસ્ત

કામ કરવાને અને જરોરતને વધારે સાચા અને દેવાતી ભાગવી મથ
પુરુષ દાખલ દેખાવો કરવાને બની આવ્યું છે. આ મથની મત
એ છે કે આ ધર્મગુરુ અમેમરનાં સ્વરૂપને એક તચ્ચરીખી પુર
દાખલ વધારે પ્રસિદ્ધ દેખાવમાં બાદેર લાવવું. યોગાંગ વરસોની વા
ઉપર જરોરતને એક દંતકથા રૂપી માણસ મળ્યામાં આવે. હ
તે વિચારનો વધારે વિસ્તાર કરવાને બદલે આ મોટા કુખાઈની છા
ગીની સચાઈ ઉપર ખાસ કરીને વધારે બાર દુ' મુકું છું તેથી કરી
કોઈ કોઈના વિચાર મુજબ દુ' તેની ખરી હસ્તી માનનારી બા
તરફ પછોડા દોરવાઈ મથો જળાઈ. પણ જો મેં તેમ કામ
દશે તો મને એવું લાગે છે કે વર્તમાન ઉપરથી બચિવેના વર્ત
વર્તીશું તો મેં કંઈ નહિ તો સાચી બાજુ પસંદ કરવાનીજ બ
કરી છે. મને એવું લાગે છે કે આંકુલ દુ' પેરોં જોવા જુના સખના
રાઓ જરોરત ખાખેના પોતાના ચોક્કસ વિચારોમાં કોઈ વાર ધાર
વામાં આવે છે તે કરતાં સચાઈની વધારે નજીક દતા. જરોરતન
સંબંધમાં દંતકથાને અનુમરીને આવે અભિપ્રાય ધરાવવા માટે દુ
અસહી અરમાની સખનાર ખોરીનીચાળા મોજીને એક ખીજી બા
તમાં જે દલીલ રજુ કીધી હતી તે અહીં મારે માટે રજુ કરીશ કે—
“આ વાંનાઓમાં એવું થાયું હશે કે જો ખરૂં નથી, થયું એવું
દશે કે જો ખરૂં હશે; પણ મને તો એ વાર્તાઓ સાચી જણાય છે.”
આ સખનોમાં દુ' એટલું જ ઉમેરીશ કે જ્યાં પણો ધુમાડો હોય ત્યાં
આગરા પણો હોવો જોઈએ; અને દુ' ઉમેદ રાખું છું કે આ મથમ
ખીજીઓ પણ સાચા આગસની યોડીક ચિંતારીઓ વાદળોમાં
હડતી જોઈ શકશે.

આ મથનાં ૨૫ અને તે જનાવવા માટે મજેલાં સાધનની મોક
વળુના સંબંધમાં મારે એટલું કહેવું છે કે એનો પહેલો અરથો બાગ મે
વધારે સામાન્ય જનાવો ■ અને ખીજા અર્થો ભાગને અવ્યાસીએને
બરનો વધારે જનાવો છે. પેગામ્બરની છાંદગી અને ધર્મ ફેલાવાની
વાર્તા બાર પ્રકરણોમાં કહેવામાં આવી છે, અને તકરારી બાજનો
વધારે દીકારૂં ચર્ચા “વધારા”માં આપી છે.

* * * *

ન્યુયોર્ક, રોહેરની કોલમ્બિયા યુનિ- } એ. વી. વિલ્કિન્સ એક્સન.
વર્સિટી, અક્ટોબર ૧૮૯૮. }

તરજુમો કરનાર તરફનો ખોજાસો.

એક મેડી કેમ પોતાના ધર્મગ્રંથક તરફ સઘ માનની નજરે જુએ છે; તેની હિંદુઓના મદાન બનાવેથી ખજરદાર રહે છે; તેનાં દુઃખને તેને કષ્ટ રાખે છે; અને તેનો દરજ્જો માનવી જગતમાં ઉચ્ચે મળે છે. પાસાંઓ દિંદુસ્તાનમાં આવ્યાને ૧૨ સદી વહી ગયું છે, અને તે દરમિયાન તેમની ઉપર અનેક વિરખણાં વિનાં છે, તેમજ પોતાના પેમાખરનું નામ તેઓ જૂથા નથી, તેા જોકે તે મહાપુરુષનો દરજ્જો ધણે ધણે મળ્યો છે. ખુદ હરાનમાં અરોહ જરતોસ્ત્ર પછી તેના મજદાન ઉપર જેટલાં મુલ્યવાં પડ્યાં હશે તેટલાં આજના દેશાત કોઈની મોટા ધર્મ ઉપર પડેલાં નહિ હોય. અનેક વેળા તેની નામુદી કમલી તવારીખ દેખાડે છે, અને તેમજ જરતોસ્ત્ર અને જરતોસ્ત્રે શિખવેલી દીનનું નામ હરાનમાં હજી ત્યારેજ નહિ પણ દિંદુસ્તાનમાં આવ્યા પછીથી આજ સુધી એક જરતોસ્ત્રની છાતીમાં ઇવનું છે.

અરોહ જરતોસ્ત્રના આ મજદાન બાબે હરાનમાં ત્યારેજી જરતોસ્ત્રની પાસાંદોનાં રાજ્યોની ઉચ્ચપાચક થઈ હશે ત્યારે આમ સોદામાં કેવો અપમાન ફરી વળ્યો હશે તેનો કંઈક ખયાલ આપણા વક્તાઓનાં દિંદુસ્તાન મધે આવ્યા પછી કેટલીક મુદત બાદ તેઓની જે હાલત થઈ પડી હતી તે ઉપરથી આવી શકે છે. પણ આ આખેર સની ૧૯ મી સદીએ આપણા પેમાખર, તેની દિન અને હરાન વગરની અસલ તવારીખના સળધમા એવું તેા તેજસ્વી અજવાળું પાડી બતાવ્યું છે કે તે નવી રાજની ન હોય તેા હવે પછી જરતોસ્ત્રી કોમની હાલત એ બાજનોમાં ધણીજ દિલગીરી બરેલી અને દયામણી થઈ પડત, તેમાં શક નથી.

સંસ્કૃત બાપાનો અભ્યાસ મુરુખમાં વધ્યો તેની જોડે અવસ્તા-બાપાનો પણ આસ્તે આસ્તે વધવા માંડ્યો; વળી સાથે સાથે હરાનના પવંતો ઉપરના બેદબરદા લેખોનું ઉકળાણ થયું. અવસ્તાવાણીના તરજુમા થયા, અને વ્યાકરણ રચાયાં, તથા ફરદોશ બની. સાથે સાથે

વળી અભ્યાસીઓ વધ્યા, અને જર્મની, ડેન્માર્ક, ફ્રાન્સ અને ઇંગ્લેન્ડે અવસ્તાભ્યાસના નામીયા વિદ્વાનોની મારફતે જરોત્તી દીન અને ઇરાનની પુરાતન તારીખને તેનાં ખરાં તેજમાં સુધરેલી આક્રમની રજા આરકારા કીધી. એ નવી રોશનીને પ્રકાશ રફને રફતે મુબહમાંથી દાખલ થયો, આપણી તરજુમી અવસ્તાભ્યાસીને અભ્યાસ વધ્યો, અને જરફ દીન તથા તેના પેમાખ્વર તરફ તેમજ અમલી પાદશાહોની તારીખ તરફ જરોત્તીઓનું દિશ મજબુત લાગ્યું.

યુરોપમાં જર્મની જરોત્તી વિદ્યાભ્યાસનું મુખ્ય મથક થા' પડ્યું અને ત્યાં છેક દૂરના અમેરિકા ખંડ ખાતેથી પણ મેથાઓ તાલીમ મેળા આપ્યા. જર્મન ઉસ્તાદોમાં આજે ૩૦૦ વિશ્વમ ગૈર નામીયો મળ્યા છે, અને તેના સખ્યાત્વ મેથાઓમાંનો એક આજે અમેરિકાના સર્વથી સુધરેલા અને સર્વથી ખજરદર મુશ્કમાં પેદા થયો છે, કે જેને પાર્સી નદિ દોડ્યા છતાં પાર્સી કામની એવી મોટી મેળા જાતલી છે, કે જેના કરતાં સરખ મેળા એક મુમ્તાઝુમ્મા પાર્સી જમો પણ જાતલી રહે નહિ. ન્યુયૉર્ક શહેરની કાલખીયા યુનિવર્સિટીમાં હકીમરાખ્ત બાલઓનો એક વર્ગ ઉધાગતમાં આવ્યો છે, એ આપણી પાર્સી કામને દખાવનારી એક નવી વાત છે. આ નવા વર્ગમાં અરબ અને પેટ્રેલી બાલઓ પણ સિખાડતમાં આવે છે, અને તેની ઉમાડીરી યોંદુસર એ. વી. વિશ્વમ્મ જેડમન નામના વિદ્વાનના દાવમાં આવ્યા છે. આ અમેરિકન વિદ્વાન એક ખિન્દી છે, પણ એક મુસ્લ જરોત્તી દાખલ તેજ પાર્સીઓની મેળાનું એક મોટું તરીફ લાગ કામ જાતન્યુ છે. તેજે "જરોત્તી, ઇરાનનો પેમાખ્વર," એ નામનું એક દાગર કામની દાગ ૧ મેથ બાલમાં મથાં વરનની કામમાં પ્રમદ કીધું છે.

તે વખત અજો વડી વંચા છે કે જ્યારે હમેશાં મંમુરો આર-સાપણને દિંદુમ્મવમ્મા જેડી ક્ષારેલી મર્જને ગુમ્મારત દાગ, તથા તેમ દાંવેચા અમલી મજદખને અ.અ.અ. જામના અને આતની રિતને અનુકૂળ નથી એમ કહીને મોટી પાડત દાગ. વળી તે વખતથી આજે નવી રજા કે જ્યારે નેકર પદકાદને કેવલી વરની ખજની કંદરે મજદખમાં અસ્તે દોગ તથા જ્યારે દખખની વરની દખખી તેમ નેખ્ખર રહી કેવલી તથા દખખની વરને જેડી

જરનોત્રી મઝદબ એવો સિદ્ધ થયો તે કે જેને વિદ્યારી ધોષા પુગનો નથી, અને જેમાં જીજ્ઞ મઝદબોનાં રૂઝં ફરમાનો સમાવિષ્ટ જાય છે.^૧ આજે નો દેવાની અને દબામની વચ્ચે એકઠથી જુદાં આગેવ થયાં છે, મોટી દબામની પાશ્વર્યાદાન દબીમાં આવી છે, અને એકંદરેનો જમાનો દેવાની ગુનારૂપ પડી થયોગ પાછો જાહેર થયો છે.

આ સુધગી શોધખોળની ફેદ છે, અને એ રૂઝં પરિણામેને માટે પાશ્વો કામ મુરેશિવન વિદ્વાનેને આભારી છે. પણ ઉપર કહ્યું તેમ આ વિદ્વાનોમાં અમેરિકનો આજે વધતા જાય છે, અને ટ્રાં મિસસનાં અગ્રો જરનોસ્તના આધ્યાત્મીનાં જામે કીમની દશરો પડી જે જીજ્ઞ અમેરિકન વિદ્વાને આપણને પેતાના ઉપકાર તમે લીધા છે તે ટ્રાં નેકસન છે. તેને રચેલી “ઈરાનના પેગામ્બર જરનોસ્ત”ની

૧ “It is evident that this simple and sublime religion is one to which, by whatever name we may call it, the best modern thought is fast approximating.....No progress of science or philosophy conflicts with it, but rather they confirm it, by showing more and more clearly with every discovery that this is in very fact and deed the literal truth... The Parsee has no reason to tremble for his faith if a Galileo invents a telescope or a Newton discovers the law of gravity... Say even, he may remain undisturbed by that latest and most fatal discovery that man has existed on the earth for untold ages, and, instead of falling from a high estate has risen continuously by slow and painful progress from the rudest origins.”—S. Laing’s ‘A Modern Zoroastrian,’ pp. 203, 204, 205.

૨ “The code of morality enjoined by the Zoroastrian religion is as pure as its theory is perfect... It is evident that this is the most complete and comprehensive code of morals to be found in any system of religion. It comprises all that is best in the codes of Buddhism, Judaism, and Christianity, with a much more ample definition of many vices and virtues which, even in the Christian religion, are left to be drawn as inferences rather than inculcated as precepts.”—Ibid, pp. 205, 206.

જીંદગીના હેવાલની કેટાળ ડાંઠ મિલ્સના આચાર્ય તરણુભાવાળા અંધો પછી ધણીજ વખતસરની અને કેવળ અવરવની કેટાળ થઈ પડી છે. એ પુસ્તકની યુરોપ અને અમેરિકાનાં પત્રો અને ઓગ્રામાઓએ તારીફ કીધી છે અને હિંદુસ્તાનનાં વર્તમાનપત્રોએ પણ તેમાં પોતાનો અદના આવાજ ઉમેર્યો છે. એવું એક પુસ્તક ઇંગ્લેન્ડ ભાષામાં આ પહેલીજ વાર લખાયેલું છે. ૨એ જોહેરવાળા જરનોસ્ત બેદરામ મજદૂએ લખેલાં ફાર્સી જરનોસ્ત નામના પ્રેફેસર હષ્ટવિકે કરેલા તરણુમાને ધણું વરસ થયાં છે. સારખાદ આપણી ટાપુ ખાનેના અવસ્તાભાષાના પહેલ-વહેલા પાર્સી વિદ્વાન રોક ખરશેદજી રસ્તમજી કામાએ ગુજરાતી ભાષામાં પેગામ્બરની જીંદગીના હેવાલનું પુસ્તક પ્રગટ કીધું હતું. પણ તે વાતનેખી આજે ૩૦ વરસ ગુજરી ગયાં છે. તે પછી રોવટે મીં નેકસનનો અંધ હસ્તીમાં આવ્યો છે, કે જે પોતાની હકીકતોના જથ્થા અને પોતાનાં જ્ઞાનનાં બંડારને માટે સર્વથી સરસ લેખાય તેમાં નવાઈ નથી.

મીં કામાનું “જરનોસ્ત નામું” મીં નેકસનનાં નવાં જરનોસ્ત-નામાથી એક રીતે ખાસ જુદાપણું ધરાવે છે. મીં કામાએ પોતાની હકીકતોનો મૂળ આધાર અવસ્તાવાણી ઉપરથી લીધો છે. એ પવિત્ર લખાણોમાં અરો જરનોસ્ત બાબે જે કઈ જણાવ્યા જોગ, વિચારવા જોગ, ગોખવા જોગ મળી આવ્યું તે સધળું ધણીજ દરોબસ્ત રીતે જોડવીને તેવણે પોતાનો અંધ રચ્યો છે, જેની ખીજ આજ્ઞા પ્રગટ થવાને પણ આજે ૧૦ વરસ થયાં છે તોપણ તેની અગત્યતા કે ખુબીમાં જરાખી ધટાડો થયો નથી. પણ પ્રેમ નેકસનનું “જરનોસ્ત નામું” એથી જુદાંજ ધોરણ ઉપર રચાયું છે. તેનો મૂળ આધાર અવસ્તા ઉપરથી નહિ પણ પેહેલવી પુસ્તકો ઉપરથી લેવામાં આવ્યો છે. એ રીતે આ બંને પુસ્તકો પોતપોતાની જુદી જુદી ખુબી ધરાવે છે, અને બંને એકેકના માર્ગ વચ્ચે આડાં નહિ આવતાં એકેકનાં કામને મદદગાર થઈ પડે છે. અવસ્તાવાણીમાં જરનોસ્તની જીંદગીને લગતી લગભગ કશી વિગતો નથી, અને તેટલામાટે મીં કામાને પોતાનું દક્ષતર તૈયાર કરતાં કઈ થોડી મહેનત પડેલી હોવી નહિ જોઈએ, અને તોપણ તેઓએ પેહેલવી પુસ્તકોનો આધાર સમૂળજો લીધો નથી. ખીજા હાથ ઉપર પ્રેમ નેકસને સધળો આધાર આ છેલી કિસમનાં

પુસ્તકોનો અને મદદગારી દાખલ કર્યા, આરબી અને રૂમી પુસ્તકોનો લીધો છે. દરેક પેદગીમાં પેમાખરના સખામાં જોકે તુલાતરીકા દખીલ આપેલી નથી, તોપણ ને અવસ્થા કરનાં તો અતિ ઘણી વધારે છે, અને તે સરના ઘણી સંખ્યાથી બારીક નેઝ કરીને મીઠા જેઠાને પોતાનો મધ રમ્યો છે.

પુરોષ અને અમેરિકામાં જરોનોની મજદુરની કારગીરના સખામાં એ વર્ગો પડેલા છે. એક વર્ગ પોતાનાં શિક્ષણને માટે અવસ્થાને વળગી રહેવા માંગે છે; બીજો વર્ગ પેદગી ઉપર મદદ માંગે છે. આપણે માટે એ બંને વર્ગો કીમતી છે; બંને તરફની રીસની આપણાં કામતી છે, બંનેને આપણુ એકસરખા આબારી ઘડવું. તોપણ આટલી વાત બધી જતી જોઈતી નથી કે પેદગી લખાણમાં જે કંઈ છે તે સખાગં અવસ્થાને આધારે લખાયું હોય તેની સાદગી નથી; તેઓમાંનું સખાગં માનવા જોઈ છે એમ પણ નથી; અને તેઓમાં ઘણીએક અનિયમિત છે, ઘણીએક નદિ સમજાવવાનું અને નદિ કમૂલ રખાવ તથા સહેલથી પડવું નખાવ એવું છે. એટલા માટે એ પુસ્તકો ઉપર દરેક બાબનો આધાર બાંધવાં ઘણી સંખ્યા રાખવાની જરૂર છે.

પ્રો. જેકસને પોતાનું “જરોનો નામ” ઘણી સંખ્યાથી લખ્યું છે, અને તે મુબકમાં પાસી કામમાં એટલું તો પસંદ પડવું જણાયું છે કે ઇંગ્લેન્ડ નદિ સમજાવનાર જરોનોનીઓને માટે તેનું મુજબની બાબતર પ્રમદ થાય એવી કેટલીક તરફથી ખાદેશ જાહેર થઈ. આપણી ટાપુ ખાતેના જાણીતા વેપારી મેટ મોદગાજ એક લખ દાંન, જેઓ કેગરની પામિયા મુદ્દા છે, જેઓએ પુરોષ અને અમેરિકાનો પ્રવાસ કરેલો છે, અને જેઓ પોતાના અને પાસા મજદુરોના આસ આજ્ઞામી છે, તેઓ પોતાના મોનેબર મજદુર માટે તથા પોતાની કામનાં જરોને માટે અતિ નિમ્નજી સ્થાવરી ધરાવે છે. એવા એ મુદ્દાની પણ એવીજ ખાદેશ થઈ કે પ્રો. જેકસનવાડાં “જરોનો નામ”ની મુજબની બાબમાં પોતાને ખરે તરજીબો કરાવે એટલુંજ નદિ પણ તેને હાથની પ્રમદ કરીને જરોનોનીઓમાં મુક્ત વહેંચેલા. પોતાની આ મુબ અને તારીફ લખાઈ ખાદેશ માથા એ લાવકીવાળા મિત્ર મને જણાવી અને આ તરજીબો કામ માથા લાવમાં મુક્યું, જેને મેં મોટી ઉચ્ચ અને પુગી

સાથ હાથ ધરું; અને આજે તેનું આ દરતર જરતોસ્તી આવમની હજુરમાં રજુ કરવામાં આવ્યું છે. શેઠ સોહરાબજીનો આ દાખલો જોઈએ તારીફ લાખક નોંટવોજ નકલ કરવા જોમ છે. આ તરણુમે બનનાં સુધી અસલ લખાણને વગમી રહીને ખોલેખોલને તોપણ સહેજ અને સલીસ ઇમારતમાં કરવાની સંભાળ રાખેલી છે અને કેપે ખોજાસાથી તરણુમે કરવાની જરૂર જણાય છે ત્યાં તેમ પણ કીધું છે. આ તરણુમે કરતી વેળા મંથકારે પાને પાને આપેલી બારીક નોંટા તથા કેટલાક ખીનજરૂરી ઇશ્વારાઓ જોમને આ તરણુમા સાથ સંબંધ નથી તે બકત રાખવામાં આવ્યાં છે.

મી० જોકસને પોતાના મંથને બે બાગમાં વહેંચેલો છે, જેમાંના પહેલામાં પેગામ્બર સાહેબની જીંદગીનો હેવાલ આપ્યો છે, અને બીજા બાગમાં વધારાઓ આપીને તેમાં જરતોસ્તનાં નામ, જમાના, જન્મ-મૃતિ, ધર્મોપદેશની જગા, તથા અસલી લખનારાઓએ પેગામ્બર સાહેબ સંબંધી કરેલાં લખાણોના ઉતારા કીધા છે, તથા છેલ્લે ઇરાનમાં પર્યંતે ઉપરનાં ચોક્કસ કોતરકામમાં જરતોસ્તની દાખલ મનાની કશિપત તસ્વીર બામે ચર્ચા ચલાવી છે. આ સમજાંનો તરણુમે આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો નથી, પણ મી० વૉર્ડનની મૂળ ખાહેલ માત્ર આપણા પેગામ્બર સાહેબ બામે પેહેલવી લખાણોમાં શું છે તેથીજ વાંચનારને જાણીતા કરવાની હેતુથી ઉપલી સર્વ વધારાવાળી બાજનો દાખલ કરવાની અમે જરૂર વિચારી નથી, પણ તેમને બદલે એક બીજા અગત્યની બાજ આ પુસ્તકમાં દાખલ કીધી છે, અને તે પાછલા બાગમાં વધારા દાખલ આપેલી નોંટો છે.

આપણા મંથકારનાં લખાણમાં કેટલીક ધર્મસંબંધી બાજનોના નેમજ તરારીખને જગતા અને બીજા જગતોના ઇશ્વારાઓ આપેલા છે, પણ તે એટલા ટુકમાં અને મોઢમ પસાર કરી દેવામાં આવ્યા છે કે જેઓ યુગરાતીજ વાંચી જાણનારા હોય તેવા જરતોસ્તી બાધઓ તે બામે વધારે હકીકત મેળવવાને ખુશી થાય. આમ હેવાથી અમે તે મથળા ઇશ્વારાઓ બામે ખોજાઓ આપવાની ઉપલી નોંટોમાં તજવીજ કીધી છે, કે જે વાંચનારને અનેક રીતે જાણવા જોમ અને મદદગાર થઈ પડે એવી આશા છે. આ નોંટોમાં બે મુખ્ય અગત્યની છે, અને તે હમરૂ જરતોસ્તના જમાના જામેની તથા અસલી ઇરાનીઓમાં

પણ નવલીકનાં ખેડાંમાં વસે સાદી દરવાજા દેવાજા બાનેતી છે. આ બંનેમાં અમને આપણા મેથાસના વિચારથી વધુ પડીને કામ લેવાની કમલ પડી છે. પ્રાંત જેકમને કાંત વેચના વિચારને મળતા કાંત પેદેશી પુખ્તોને આપારે જમ્નેમને લખાને કાંતી સુનની આમ. મળ ૭ મી—૧. કી મરીમાં મૂક્યા છે. પણ આમ થવાથી તરતીજ બોલી પડે છે, જમ્નેમની થમના પુરાનપણને ધોષ પુમે છે, તથા જમ્નેમની કાંતીના જમાનાની મદાની નીતિ અને મોટાં માનને મેગમનાર થાય છે. વળી જુનાની કે કમી જેવા વગુડીન લખનારાંમાંને આપારે એવું દેખાવાની તરતીજ થા' છે કે જમ્નેમની કાંતીમાં આ, બદેન અને બેરી અથવા સાદીના માંથી લેકના દવા? આ બંને બાળનેમાં અમેને સમર લખાણથી લગવાની, અને જેમ લખા કરે. વાતા દેવાજા નેમજ જમ્નેમના છેઃ નવલીકના મળના જમાનાની નવશાને ૧૮ જમાજ આપવાની વરર લખાઈ છે.

આ પુખ્તના સંભવમાં દવે મેકમ જાળજ લખાવવાની મ્દી છે. નવમુખે દરવાજા' કામ દાપ થરવા આમમજ ને મારે લેનાંતી પ્રોફેનર જેકમનની પરવાનગી મેગવવામાં આવી છે, એવુંજ નદિ પણ તેનો કામની મથ પ્રમટ કરનાર કોષ્ટિયા મુનિવર્મિદિ પ્રિમના અધિકારી. કોને આસ રકમ આપીને આ પરવાનગી દાપ કરવામાં આવી છે. એ બાળનમાં નેમો માથ આમેલા પત્રવેવારમાં જેમ પ્રાંત જેકમન નેમજ મળકૂર જાપખાનાને લેકેટરી પ્રાંત નિલોચમ મરે બદમર મીં આદરામજ વાંડનમાં આ સદાસને મારે નેમને સાખામી આપે છે તથા પેલાનું પુસ્તક થામી કામમાં વધારે દેવાલે પામજ બનાવવા મારે પહેલ દવે જનાં છે. વળી એ અમથ મથને આપણી દાપ ખાને જે દિલો- જતીજમાં આરકાર મળ્યો છે તેમારે પણ તેમો પેલાનો કપકાર લેકેટર કરે છે. અમારા દમદીન બાકમો જલ્દી ખરેખર પુચી થશે કે પ્રાંત જેકમન દાપ આપણા પરિવ મળરખને લમજ એક પુસ્તક નેપાર કરવાનાં કામમાં લેકાવશે છે. કેજે થોડી સુગમાં બાદેર પામે. કપથ પત્રવેવારમાંથી થોડક કિલાત નીચે આપેલા બેજ મળામે નદિ.

નવસારી, દેસાઈ દરવાજા, } પાદુસનજ ખરેખરજ દેસાઈ.
 નાં ૩૭. જાન્યુઆરી ૧૯૦૦ }

ધારા સાહેબ,

“અસલી દરિયાના ચેચાબર નરતોસ્ત” બાબેના મારા મંથ તરફની તમારી પ્રસંસા સાચનો તમારો ઘણો માયા બદેલો પત્ર મળવાથી મને હરે ઉપખ્યો છે. તે પુરાતન ગુરુ વિષે અને જે હોંઠા પેદા થઈ છે તે તમને પસંદ પડી છે તેથી હું ખુશ છું, અને એ મંથની વિશેષ નકલો મારે તમે વહી મોકલાવી તે મારે તમારો ઉપકાર માનું છું.

આ મંથનો ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો કરાવવાની તમારી હાથપાશ મને અત્યંત ખુશદાશી ઉપજાવનારી થઈ પડી છે.

મારી ખાતેરીજ હતી કે આ વિષયને દીલસોજીથી રચાવશે બાબીને પાસીઓ ખુશ થશે, અને યુરોપ તથા અમેરિકા ખાતે આ મંથથી જે અસર થયેલી મને માલુમ પડી છે તે ઉપરથી હું ધારું છું કે આ વિષય તરફ ધ્યાનમાં આપવામાં આવેલો છે. એટલામાટે આ પુસ્તક પાસીઓમાં પાતામાં વધારે બહોળો ફેલાવો પામે તેથી હું કુદતી રીતે ખુશીજ થાઉં. ગુજરાતીમાં એનો તરજુમો થાય તો મને તેવીજ ખુશી ઉપજે. વળી હું એવું માનું છું કે મીઠા પાઠ બંદેસાઈ આ તરજુમો વખાણવાનાયક દબાઈથી કરશે. હું એજ લખાણમાં જે કોઈ ખુશીજ બાળતો હશે તે તે સંબંધી મારેથી બની આવે તેવી રીતે હું તેમને મદદ આપવાને ખુશી થઈશ. કમનસીબે હું ગુજરાતી ભાષાનો વિદ્વાન નથી, પણ થોડુંક થકું હું તેનો મોટો મોટો અભ્યાસ કરું છું, અને એ તથા એવાંજ બીજાં કારણોને યજી મીઠા દેસાઈએ તમારી મારફતે મેદરબાન-બીની રાહે જે રસીકાં તવારીખનાં ફક્તરે મારા ઉપર મોકલાયાં છે તેથી મને ઘણી ખુશી ઉપજી છે. મેદરબાની કરીને તેમનો દિલોભનથી ઉપકાર માન્યો.

“નરતોસ્ત” બાબેના મારા મંથનો તરજુમો થાય એ વિચાર સાચ હું પાતે તો ખરાંજ પુરો એકમત છું. પણ ધારા મુજબ પહેલાં કોશખીયા જુનિવર્સિટી પ્રેસના સેક્રેટરી (નિકોલસ મરેબટવર) સાથે એ બાબે સંદેશો ચલાવવાની નરજ છે. મારે મેદરબાની કરીનેજેમ બને તેમ નજરીથી તેને લખ્યો.

ખરાં દીલ સાથે,

એ. વી. વીલ્યમ્સ બેકસન

ધારા સાહેબ,

આજ દીને તમારો પત્ર તેમજ મારા “નરતોસ્ત” બાબેના મંથની “મુબઈ પ્રેસ”માં થયેલી આવો બદેલી તપાસ લેવામાં આવી છે તે વિષય મારા ઉપર મોકલી આપવાની તમારી મેદરબાન-બીની દુઃખી થયો છું. આવાં વીરેચન અને ફરજનાસીના તેમાં વપરાયલા સખુનો ખરેખર ધણેજ તોજ ઉપજાવનારા છે. આ મંથ પાસીઓમાં મનપસંદ થઈ પડે એવી મારી ઉમેદની અને મારા ઉપકારની હું તમને ખાતેરી આપું છું. ધારા દિવસ

દવાર મેં ડબને મેંયું લખીને કહેલ જાણી દલી કે આ કંઈનો મુજાની
 વરજુમો તેવાર કસારવાની મોઢવજુ થઈ દાહી. અને વિશ્વાસ છે કે મારા
 મુઠવ્યા મુજા તમે કોઈમીવા મુનિવર્યદિ પ્રેમલેયો થવ લખી મુઠવા દોહ.
 તમે એ દલી મેંમો છે તેને કું કંઈની મયું થું.

એ. વી. વીશમ્ભર ગોહન.

મારા ખાસ સુદેખ,

આ કેદાનનો પાછોભામાં જોડોનો ફેરવો કસારની નમ્રની ખાદેલ
 વાદ મારી અંતિ પછાંઈની સજુન કું કહેરવા મંયું થું એ પુસ્તકને
 મુજામાં વર્તમાન થવો વરજુની એ થવો સાથે આવાર મનો છે તેદ
 અને મુટી કપલ છે, અને તે પુસ્તક કસારની છંદની જાતનયું મેં એ
 વિશ્વાસ રીતે જવાન કું છે તે જરોમ્ભોને પછાં આમું છે એમ
 લખી કું મુટી થવો થું. કસારના ફેરવો મોઢા થર્મજવાર કસારોમાં
 એ જાણેનાં વધારે જાણે જાનમાં કંઈ થજુ વધારો કસારને કું દાહિવા
 થવો દોઢ તે કું મુટી થું.

વરજુમાનું કામ આવજ એમ વંચે તે જાણે તમે મારી સાથે મસદ
 જવાવજા ફેરવો તે કું મન થઈ, અને એ કોઈ ફેરવોનો અર્થ કસ
 જાણે કસાર કોઈ થઈ તે મોઢી જાણી દો તે માર આવારને કું તેવા
 ફેરવો થું. દાહમાં કું ફેરવો મજદલ જાણેની એ કેદાન જવાન
 કામમાં મેમવરો થું. એ પુસ્તક કું કહેરવ જાણે જવાવમાં પુરી કસાર થું
 સાથે આવ સાથ,

એ. વી. વીશમ્ભર ગોહન

મારા ખાસ સુદેખ,

વા. રા. મેં મોઢા જોડો લખી થવ અને આંધ મનો છે, અને
 એજ વારીખો ફોફેરકોહન જોડો લખી થવ થજુ તેમે અને જાણો છે
 મુનિવર્યદિ પ્રેમની વરજુ કું ડબને જગર આવવાની રજુ થઈ થું
 કે કોઈમીવા મુનિવર્યદિ પ્રેમના જાનયોને એ રજુ મારા કસારમાં આવશે
 તે તેજા જાણમાં વખતી ખાદેલ મુજાની તમેને જવાનની આવવાને
 જાણે થઈ થઈ.

ફોફેરકોહનની કેદાન જાણે તમે વધા વધા દાહીનો એ કું
 મન થવા છે, તે જાણે થજુ પછાં આર છે, અને એ કેદાનનો દિ
 સ્વાદમાં ફેરવો કસારના આવવા છે એમ લખીને અને મનવર્યદે વિજ
 વધારે સાથે

વીશમ્ભર ગોહન.

મેંકેરી.

સાંકળિયું.

—૨૪—

જા.નં.	૧—દોઢા.૧	૧
જા.નં.	૨—જરોત્તમનાં જાનવાનની દશીકા	૨
જા.નં.	૩—૧૧ જા.નંની અને દીન જા.નંની નેપૂરી...	૩
જા.નં.	૪—દીન જા.નંની આપણી	૪
જા.નં.	૫—૧૨૬	૫
જા.નં.	૬—પીઆરજની દરબર અને તેનું દીનમાં આપણું.	૬
જા.નં.	૭—જા.નં દીનમાં ફેલાયો...	૭
જા.નં.	૮—૧૧/૬ જા.નં વિચાર	૮
જા.નં.	૯—જરોત્તમની દીન ખાતેની પવિત્ર ભાવ	૯
જા.નં.	૧૦—જરોત્તમનું મરણ	૧૦
જા.નં.	૧૧—જરોત્તમનાં મરણ પછીના જા.નંમાં	૧૧
જા.નં.	૧૨—૧૨૬	૧૨

તરણીમાં કરનાર તરણીની નોંધ.

- ૧—અહીં પદ કિષ્કવંતના કિષ્કવંતમાં જરોત્તમનાં ૧૨૬.
- ૨—જરોત્તમ અને પુદ ...
- ૩—જરોત્તમની દશી જા.નં દો ...
- ૪—૧૨૬/૧૨ અને ૧૨૬ ...
- ૫—“દીનમાં” અને “જરોત્તમનાં” નામની નોંધ.
- ૬—૧૨૬ પદપુરોહિત ...
- ૭—જરોત્તમ જા.નં અહીં લખનારનાં.
- ૮—જરોત્તમનાં જા.નં.

પેમાબદ જા.નં લખનારનાં ૧૨૬ નું

પદ ૧ છે—૧૦ પૃ. ૫૦૦૦ નું

મુદ્રામાં અહીં લખનારનાં

અને જરોત્તમ દેવનાં જા.નં

પદ ૨ છે—જરોત્તમ ને ૧૨૬

જા.નં.

	સરે.
વર્ગ ૩ જે—દંતકથા મુજબ જરોતોસ્તનો જમાનો ...	૧૫૧
જરોતોસ્તના સહી જમાનાનો એક અડસટો ...	૧૫૪
૯—દારાવસ દીસ્તારિપસને ગુસ્તાસ્પ મહુવાની બૂલની શરઆત	૧૫૭
૧૦—જરોતોસ્તની જન્મબુધિ ...	૧૫૯
૧૧—બુદ્ધનાં દેશાટન ...	૧૬૦
૧૨—જરોતોસ્તની પહેડી મિનોચેદર અને ગયોમર્દેથી ...	૧૬૨
૧૩—જરોતોસ્ત બાંધે ભવિષ્ય કહેનાર બગદની કથા ...	૧૬૩
૧૪—કવંપિ અથવા ફરોહર—રક્ષક શક્તિ ...	૧૬૪
૧૫—જરોતોસ્તની માતાનું નૂર ...	૧૬૫
૧૬—દોમનો રોષો ...	૧૬૬
૧૭—પાય કરપ બાઇઓ ...	૧૬૬
૧૮—પણ્દી મોકો વિશે ...	૧૬૭
૧૯—હાં હાટસ અને યુરોપનો અધિકારનો જમાનો ...	૧૬૭
૨૦—જરોતોસ્તનો જન્મ, બચપણ અને જવાની ...	૧૬૮
૨૧—જુદ્ધ, મુઘા અને હમુ પ્રિયટના જન્મ સંબંધી યમતકારિક	
નવાણા ...	૧૭૦
૨૨—જરોતોસ્તના જમાનાના દેવો અને જાદુમરો ...	૧૭૩
૨૩—ફરાસરન, ફારોહ અને ટુકોઃ વચેનો મુકાબલો ...	૧૭૫
૨૪—જરોતોસ્ત અને મસારી કુધારો ...	૧૭૬
૨૫—જુરા દેવતાઓની પરખેટ... ...	૧૭૮
૨૬—મેથાબાદ અને મેંટ જોન વચે મરખામખી ...	૧૭૮
૨૭—જુદ્ધનો પિત્રાઈ દેવદન ...	૧૮૦
૨૮—મુન્નાપ્પ અને કોન્ટેમટાઇન વચે મુકાબલો ...	૧૮૦
૨૯—રોશન અનાંક તથા ગુલન બિઝિસાર ...	૧૮૧
૩૦—દાઉદના મીનો ...	૧૮૨
૩૧—જેરેમિયાદ પંચાબ્જર ...	૧૮૩
૩૨—બદારની નેન્કમનાં જાઓ ...	૧૮૩
૩૩—જાઓનાં મોહમદને દર્શન... ...	૧૮૪
૩૪—દાખલે જોલજી ગુસ્તી કુગન ...	૧૮૫
૩૫—જરોતોસ્તનાં દેવો જામે માથામાં દેશાટ ...	૧૮૫
૩૬—જુદ્ધ પામેલા નરો ...	૧૮૬

સફે.

૩૭—અદગિયા અને દ'વાદ'ન પેમાખર ...	૧૮૮
૩૮—જરનોખની દીન કૃષ્ણ નદિ રાખનારા બહેખાંઓ ...	૧૮૮
૩૯—મુદને સથચાવનાર માર ...	૧૮૯
૪૦—અદુનવરના દવાખની બરકા ...	૧૯૦
૪૧—“દેરી દીન”ખનો પવિત્રાનો સિપાદ બચો... ..	૧૯૨
૪૨—ગુમારપે દીન કૃષ્ણ રાખવા સુધીના જરતોસ્તની છંદ- ગીના બનાવો	૧૯૨
૪૩—મેદોખાદ અને સેટ પાલ... ..	૧૯૪
૪૪—જરનોખે આરાં અદાસરની બંદગી છાધી ...	૧૯૪
૪૫—અધરૂ પેદનો અધારો જમાનો ...	૧૯૫
૪૬—જરનોખનું વિધાણાન ...	૧૯૬
૪૭—નેપોસ'થ દરેખો... ..	૧૯૮
૪૮—મેકસ અને તેના પોતાની દહાણી ...	૧૯૮
૪૯—એખા અને મેંટ ઓમગિન ...	૧૯૯
૫૦—નઓગર અને નઓગરિયાન ખાનદાન ...	૧૯૯
૫૧—નજદીકના ખેતીઓમાં છાદી કરવાનો રેવાજ... ..	૨૦૦
૫૨—અખા જાદુ અને ખેતને ક્યાનનો કિસ્મો ...	૨૦૬
૫૩—ચંદરાચારે વિષે	૨૦૭
૫૪—જરનોખના જમાનામાં અવસ્થાવાળીની નકલ... ..	૨૦૯
૫૫—નાહવાડ મઓનેમ તે કોણ ? ...	૨૦૯
૫૬—ધ્યાસ કોણ હતો ?	૨૧૧
૫૭—જરનોખ અને આગસપરની	૨૧૧
૫૮—દોરમજદની વિરધ આદરેખન	૨૧૨
૫૯—ગુમારપે પોતાની બેરી અમરિયારને આપી... ..	૨૧૪
૬૦—એખીગિન કોણ હતો ?	૨૧૪
૬૧—જરનોખની મજદબ અને અવનાર... ..	૨૧૪
૬૨—મેદરપરની અને રમીઓ... ..	૨૧૬

નવું જરતોશ્ત્ર ના મું:

યાને

પેગામ્બર સાહેબ અશો જરથોશ્ત્રની
હંદમીનો અહેવાલ.

જાળ ૧.

શરૂઆત.

—20—

અસલી મજહબોના ઉસ્તાદોમાં જરથોશ્ત્રનો મરતબો-
જરથોશ્ત્ર અને જુદ્—આ પુસ્તકની યોગ્યતા અને
વિસ્તાર-જરથોશ્ત્ર એક તવારીખી પુસ્તક હાખલ—એ
જામતના મૂળ આધાર—પુરાણા અધ્યામાં જરથોશ્ત્ર
જામે શાહદત-સાર્દારી.

અસલી ધર્મો સિખવનારા ઉસ્તાદોમાં જરથોશ્ત્રનો મરતબો.

ક્રમમજા દેશોના અસલી ધર્મ સિખવનારાઓમાં, અમરને આપણ
મદુદી અને ખિરદી ધર્મના મોટા સ્થાપકોને બાદ કરિયે તો, પુરાણ
ધરાનના ગુરુ અને પેગામ્બર જરથુશ્ત્ર અથવા જરથોશ્ત્રનું નામ સર્વથી
સરસ માન કરશે મરતબો મેગવગને લાગતું છે. જુદ, કોન્ટુસ્પસ
અને મોકેટિસ જેવા સત્તાની શોધ કરનારાઓને જે ધરાત અને જે
માન કરશે દરજ્જે લાગતું છે તેજ પહી, તેજ દરજ્જા, અને તેજ
માન કરશે મરતબો જરથોશ્ત્રને મળશે પણ લાગતું છે. વળી ખિરદી
ધર્મમાંના યોગ્ય મોનેવર વિચારે પણ જરથોશ્ત્ર દર્શાવી અવશે દેવ
એવું માન્ય પડશે; અને જોકે એ બિના ચળી રસીયા છે, તોજ
મદુદી તથા ખિરદી ધર્મ અને અસલી ધરાનના ધર્મ સર્વથી એનેમ
વમે દાખ વધારે નજીકનો વા વધારે દૂરનો સર્વથ દેવ એ જનવા-
એમ છે કે નહિ ને જામે તકરામાં ઉતરવાની બીજી જગ્યા છે.

તેપણુ દિંદુસ્તાન અને ધરાન વચ્ચે કુદ્દતી સંબંધ અને સમાધ કબૂલ રખાઇ છે; અને એક મુકાબલો દેખાડનારા ધર્મ દાખલ બુદ્ધ ધર્મની અમલને લીધે જરતોસ્તનાં શિક્ષણ તથા બુદ્ધના ઉપદેશ વચ્ચેની એક ટુક સરખામણી આ ઠેકાણે દીખાવા દાખલ કરી બતાવી શકાશે.

જરતોસ્ત અને બુદ્ધ.

આ બંને પેગમ્બરો પોતપોતાની કોમના લોકોને છુટકારો કરવા અને તેમની હાલત સુધારવાની પરમાર્થિક ઉચ્ચત્તી બરપૂર દતા. તેઓ બંને પોતપોતાના લોકોની જીંદગીને વધારે સારી હાલતમાં મુકવા માટેની તથા તેમનો દુઃખ અને પાપમાંથી છુટકારો કરવા માટેની ધાર્મિક ઉમેદ-થી હિમતવાન થયા હતા; અને એ રીતે એ બંને મહા પુરો. ધર્મી એનેકાદોના સ્થાપનારા થયા. એ બંનેની નેમ અને મતલબ એકસરખીજ હતી; પણ આ બંને મનગે અને તેઓમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા આ બંને મજહબોની ખાસિયત જાણવાનેમ અને અભવજ જોવો તકાવત દેખાડે છે. બુદ્ધનો ધર્મ વધારે ફિઝસુશી બરેસો છે; જરતોસ્તનો ધર્મ વધારે ખોદાઇ જ્ઞાન શિખવનારો છે. બુદ્ધનો ધર્મ સર્વ ત્યાગ કરાવનારો, શાંતિ હાંસલ કરાવનારો અને સ્થિરતાં અપાવનારો પંથ છે; જરતોસ્તનો પંથ (બહી સામે) લડત ચલાવનારો, (બલાં) કામ કરવાને આગળ પાડનારો, અને સુધારો પસંદ કરનારો મજહબ છે. દિંદુસ્તાનનો રાજવંશી પેગમ્બર (બુદ્ધ) માણસ જનની હસ્તીની દરિદ્રતાથી દખાઇ ગયો હતો, અને તે હસ્તીમાંથી છુટકારો મેળવવાનો તેનો એકલો ઇલાજ “નિર્વાણ” પ્રાપ્ત કરવામાં હતો; ધરાનનો ઉસ્તાદ (જરતોસ્ત) માણસજાતનાં દુખોથી એકસરખો જાણીતો હતો, પણ એ દુનિયાઇ દુઃખ ફતેહમંદ બિવિધનાં વાજ્યની આશા વિનાનું ન હતું. જે ક્રમાત્મતપણાંને હસ્તી ભોગવતું જરતોસ્ત કબૂલ રાખે છે તે બહીના મૂળથી જન્મ પામેલું છે, કે જેની સામે માણસે પોતાની આખી જીંદગી સુધી લડત ચલાવવી જોઇયે, અને તેથી માટેની એ લડત એવી લડવી જોઇયે કે જે રસ્તામેજના વખતમાં શેવટની ફોદ હાસલ કરી સડે અને દમેશમીનું સુખ જીતી શકે. તેપણુ એક ખરેખરા પંથ દાખલ બુદ્ધના એનેકાદમાં એક સામાન્ય ધર્મનાં તાંવા વધારે હતાં: જરતોસ્તનો એનેકાદ, મેહનરે કહ્યું છે તેમ, એક સ્વદેશાભિમાની ધર્મનાં તાંવા વધારે ધરાવતો હતો. લાખો અને કરોડો જીવજાતો દજુ સુધી બુદ્ધમાં પોતાનું આશ્રમ શોધે છે; જે દીનમુરન ચેલાઓ જરતોસ્તાનુ નામ ધરાવે છે તેઓ આજે સખ્યામાં

એક લાખ કરતાં વધારે નથી. બને ધર્મો માનનારાઓની સંખ્યાનાં પ્રમાણના મંજવમાં તેઓ વધે આ કિસ્મની સરખામણી કરતી વેળાએ આપણે બૂલી હતું ન જોઈએ કે તેઓની મંજવ વધે દેખાતાં અસરમાં પ્રમાણમાં એ બને મજાદોની ખાસિયત વધે પડી મરણો ૧૬ જેટલો અંદરખાનેનો અને ખરેખરો નજર આવે છે, તેટલોજ ધર્મ દેહમાં બનેલી રાજદારી ઉચકાવાવડોને લીધે તથા દુનિયાની તરારીખના બાહેરના ફેરફારોને લીધે થતું તે ૬૬ પડી મરે છે.

દિંદી (નિર્દ) ધર્મના સ્થાપક સ્વયં જરોત્તરનો મુક્તિદેશ કરવા માટે આટલુંજ કહેવું જણ થયું, કે જે દિંદી ધર્મ જરોત્તરના ધર્મ પછીજ જાહેર થયો હતો અને જ્યારે છેલ્લી યોગેથી જુદની જાંબી ઉપર ધર્મોએ દેહની નાખવામાં આવી છે, અને જે દંતકથાઓ લાંબી મુદત થઈ જાળીતી દેવા છતાં જોમની ખરી ખુબી દમેલાં પિછાનવામાં આવતી ન હતી તે કથાઓને ખરી પાઝારી પુરાણી બાળનો સંજોથી ધર્મોએ યોગે ૬૬ છે, ત્યારે જરોત્તરની જાંબીનો અદેવાલ નવેસરથી લાયક થવા તથા તેના સંજોમાં લાયક જે કાંઈ આપણા લાયકમાં છે તે સુધરું યોગ્ય કરવાનું કામ અવશ્યનું થઈ પડે છે. એટલા માટે પાછલા સુધારો સખવાની મતલબ એ છે કે પુરુષન હયાત દેહના પેશાખની જાંબી અને દંતકથા દેહાવતારી લાયક જેટલી મળી આવે છે એટલી બાળનો બેગી કરવી, અને એ કામ જુની ચાલની આવેલી વાનો તરફ ખાસ ધ્યાન આપીને બજારવું.

જરોત્તર એક તરારીખી મહાપુરુષ લાખલ.

ધર્મના બંધિયવાદી કિસ્સા સંજોથી વિમતોમાં આમળ વધવા આમમળ સરખામણ એક બાળન નહીં કરવી જોઈએ છે, અને તે બાળે મેવરતુ પાકું મગ ક્યાવતુ જોઈએ છે. જરોત્તર એક તરારીખી મહાપુરુષ હતો કે નહિ, અને પુરુષન હયાતના મજાદલ ઉપર નહિ બંધિયવ એવો હાથ નેતી ખરેખરી દંધાનીએ મારેલો છે કે નહિ, એવઃ એવ કાંઈવચમાં આવેલા સુરહના મંજવમાં તે બાળ આપણને નહીં કરવાની છે. એ સવાલનો જવાબ “હા”માં આપવો જોઈએ, કેમકે જરોત્તર એક તરારીખી પુરુષ છેજ. આ બાળ ઉપર જાર એટલા માટે મુકવામાં આવ્યો છે કે યોગ્ય વરસોની વાત ઉપર આમળ વધેલા વિદ્વાનો તરફથી એ નિત્ય ઉપર પાંચ વખત મુખી રાક નાખવામાં આવ્યો હતો. પણ આમાં બાળે રાકની વાદની દરે વિષદાઈ મધ છે.

વિદ્વાનો ધણું કરીને એકમત થયા છે કે અસલી ધરાનના પેગા-
મ્બરનાં નામની આસપાસ દંતકથા અથવા કલ્પિત વાતો ભેગી થઈ
હશે, તેપણુ એ મોટા સુધારકની સુરત પોતાની બહેર આમૃતિમાં
ઓળખાઈ આવે એવી ખુલ્લી ઉભી છે; અને તેની દેયાતી તથા એક-
પણાંનો ખુલ્લો અને ખરો વિચાર આપવાને હરકોઈને શક્તિવાન કરવા
માટે તેની શૃંગીના પુરતા આધાર ભેગા કરી શકાય એમ છે. આ
વાત ખરી છે કે દરેક મોટા માણસની શૃંગીમાં એવીજી કોઈ કોઈ
વાત હોય છે કે જે સંબંધી કશું જણાયજી નથી (દાખલા તરીકે
શેકસ્પિયર અને બેકનને લગતી તકરાર યાદ કરવાએગ ■); અને
સાધળાં પુરાતન ઉસ્તાદોની શૃંગીના બાજમાં એવા ધણા ખાંચા છે
કે જે પુરાવાના રહી ગયલા છે. એક બાવલાંના બાંગેલા કટકાઓ
જ્યાંસુધી ખોવાઈ ગયલી નાની નાની ચીપડીઓ મળી આવતી નથી
ત્યાંસુધી કોઈ વખતે છુટાજ પડેલા રહે છે, અને તે બાંગેને અસંપૂર્ણ
રીતે જોડીનેજ આપણને સંતોષ પકડવો પડે છે. એ રીતે બાવલાંને
નવેસરથી બનાવીને ઉભું કરવામાં સાવચેતી વાપરવી અવશ્યની છે.
જરતોસ્તની શૃંગીના સંબંધમાં દંતકથા, કહાંણી અને વળી કલ્પિત
વાતોની હસ્તીનો પણ ઉપયોગ કરવો પડશે; ખ્રિસ્તી મળ/હબના
પૂજ્ય પેગામ્બરના અહેવાલમાં પણ થોડીક શક બરેલી હકીકતો
ભેગી થયલી કબુલ રખાઈ છે; પણ જરતોસ્તની સુરતની આસપાસ
ભેગી થયલી સચાઈ નહિ ધરાવનારી વાતોને તેની ખરી હસ્તી ઉપર
પહોં કરવા મા તેને ઠાંછી નાખવા દેવી જોઈતી નથી. આપણે સાવચેત
રહેવું જોઈએ, આપણે ચાલતી રીતને વળગી રહેવું જોઈએ; તેપણુ
વિશેષ લક્ષણ દેખાટે એવાં રૂપ અને ચિન્હને પિછાનવાની અથવા જે
ચીજો અને રૂપોનો ચિતાર વારંવારે કાંઈક જાંખે બતલાવવામાં આવે
છે તેમનું વધારે બારીકાઈથી જાણ કરવાની આપણી ખુશી આપણુ
પડતી મેળાશુ નહિ. દાણની આપણી ચોંધમાં જે જાળતો શક બરેલી
હશે તે બાંધે ખુલ્લી રીતે ચેતવણી આપવાની તબ્બીજ કરીશું; અને
જોકે મોટા કાળ જિતી ગયાને લીધે આમ કરવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે
તેપણુ એક હાથ ઉપર કલ્પિત અને બીજા હાથ ઉપર ખરી વાતો
વચેતો તકાવત નોટલી હદ સુધી ચોક્કસ હશે, અનુમાન કરી શકાય
અથવા ખરો લાગે એવો હશે, તેટલી હદ સુધી વાળજી રીતે અને અપ-
શપાતપણે દેખાડી આપવામાં આવશે. આ કામ દાણમાં હાથ ધરેલાં
આ વર્તાવતી નેમથી બેશક બહુ ઉતરવું છે; અને કોઈ કોઈને એમ

સામગ્રી કે દંડકાની જાગતોને અતિવજો વજન આપવામાં આવેલો છે: પણ ખીજ આપણોની ચેરદાઝરીમાં આપણને કાંઈક નહિ નો. એ જાગતોનો આધાર ભેગો પડે છે; અને આમ કરવાની મનાવજ એ રાખી છે કે જે કાંઈ મળી આવ્યું છે, તે ગેલિબોગમાં મદદ લાગવા માટે અને અભિપ્રાય ખાંપવા માટે રજુ કરવું. આ દીવાલવાદી ખોલણો કંઈ પડી, એક નવારીખી મદદરૂપ ઘણવની જરૂરોત્પન્ની કાંઈથી અને ક્યાના અંમથમાં આપણુ જે કાંઈ જાણિએ છિએ તેના મૂળ આધાર અમરડી ઘણણોમાંથી ક્યા ક્યા મને છે તે ઉપર લાંચવાનું' પ્યાન દરે બેચરામાં આવશે.

જલ્દેશનની સંદર્ભી આજેના યુગ આજીવન.

આપણા મોઠા મુખારઃ (જરોર)ની અંદીનો અરવાલ નવેસર-
થી રચવા માટે જરૂરના આધારો એ બાતમાં અદેશથી વહેંચી દેશો.
૧ મો—દેશની આધાર; ૨ નો—કરની નદિ એવો આધાર. આ બુદ્ધ
બુદ્ધ આધારો એકસરખી અનુભવાના નથી એ ખરું, પણ દરેક
આધાર માટેજ ખૂબીથી ખાતરી નથી.

[illegible]

1 equal barrel Bore of the last cited ¹ "Mammals of the United States" 1827

છે.^૧ દક્ષી સદીમાં રચાયલાં ફ્રિડ્સીનાં ચાહનામામાં, જરતોસ્તના મુરખી પાદશાહ યુસ્તાર્ષ (વિસ્તાર્ષ)નાં રાજ્યના સંબંધમાં પુષ્કળ પુરાણી બાબતો આવેલી છે. એ ઉપરાંત વળી બીજાં યોગક પાર્સી પુસ્તકો અને દંતકથાનાં સાહિત્યનો ઉમેરો કરી શકાશે;^૨ પણ જેમ જેમ આપણે આપણી શોધખોળમાં આગળ વધતા જઈશું તેમ તેમ જ્યાં જ્યાં જરૂર પડશે ત્યાં ત્યાં એ પુસ્તકો બાબે ઇશારા કરતા જઈશું. અસક્ષી ઇરાની લેખોમાં જરતોસ્તનું નામ વાપરવામાં આવ્યું નથી, પણ આ મુપકીદીનું કારણ બતાવી શકાય એમ છે.

૨ જા યાને ઇરાની નહિ એવા આધારોમાંનો એક અસક્ષી ઉત્તમ યુરોપિયન લખાણોનો અને બીજો ઉગમણ તરફનાં લખાણોનો છે. છેલ્લાં યાને ઉગમણ તરફના દેશોનાં લખાણોમાં જેમ સિંધા દેશનાં અને આરબી બાપાનાં સાહિત્યોમાં આવેલા જરતોસ્ત બાબેના ઇશારાઓનો ખાસ સમાસ થાય છે તેમજ યોગક અર્માની બાપામાં આવેલા અને એવાજ બીજા ઇશારાઓ પણ તેમાં આવી જાય છે. પુરાતનપણાના બાબમાં અસક્ષી યુરોપિયન લખાણો અવસ્તારથી ઉતરતી પદવીના છે: અને એ ઇશારાઓ જોડે પારકી બાપા અને પારકા લોકોના છે, તોપણ તેઓ ઇશ્તીવાર ખરેખરી અગત્યના થઈ પડે છે, કેમકે તરેહવાર લખાણો ઉપર આધાર બાંધીને ઉપજાવેલાં પરીણામોને ચીપી ચીપીને તપાસવા અથવા ખરાં પાડવા માટે એ ઇશારાઓ મુખ્ય થઈ પડે છે.

અસક્ષી યુરોપિયન લખાણોમાં જરતોસ્ત.

યુરોપના સધળા પુરાણા પ્રખ્યાત લખનારાઓ આ બાબતમાં એકમત થયેલા છે કે જરતોસ્ત એક તવારીખી મહાપુરુષ હતો તો જોકે તેની તસ્વીર આ અસક્ષી ગ્રંથકારોની આંખમાં કાંઈકે જાંખી માનુષ પડે છે. યુનાન અને રમના લખનારાઓને મનથી તે માત્ર લોકોનો મોટો મુર હતો; અને પોતાની શીઘ્રમુરી તથા ન્યાયસાસ્ત્રના ઉગ્ર બેઠને માટે અ-

૧ ટાંબ વિશ્વને રચેલા "The Parsa Religion" નામના ગ્રંથમાં ઇરાનિક લેખેલા આ "જરતોસ્ત નામ" નો વર્ણન થયેલો.

૨. શ્રીફ્રીડ્સી પુસ્તક "જરતોસ્ત" નામનું છે કે સાદનામાં મુદ્દનો જરતોસ્તને લખેલો બાબ તેની આગમન થઈ મથક દર્જા નામે સાચરે રચ્યા હશે. કે જોકે એક દબર જેવે બનાવી એકલામાં તેનું પાલકીપણે જૂન કરવામાં આવ્યું હશે. આ બેલો ફ્રીડ્સીએ પોતાનાં સાદનામામાં દાખલ કાઢી છે, અને એ દિનાની સચાઈ વિદ્વાનો કૃત્ય સમે છે.

ચરા પોતાની ધર્મ અને નિતિની સિખવણીને માટે તે જોડશે વખણ-
વશે. દોનો તે કરનાં પોતાના જાદુમાં દુનરો કે જોમાં તે કુલજ કહેવનો.
દોનો નેને માટે તે વધારે વખણવશે દોષ એવું કાઢવાર તે લખાણ-
માંથી જાણાય છે. પણ એ સ્વયં જાણે તે એક મોડા મોડા અને
પેશાખર દાખલ વખણવો દોનો, કે જેનું નામ તે કરાની કદાવજનું
બીજું નામ હતું; અથવા તો તે માણ ધર્મગુરુઓનો. પણ સ્થાપનાર
દાખલ વખણવો દોનો, કે જે માણસો કાઢ વાર તેના કિયો અને
મેજા મજાગા હતા.

દિશોટાસ ઉપરથી આપણુ જાણીએ છીએ કે માણ તે કાઈ ધર્મ-
મુશ્કોનું ખાનદાન માત્ર ન હતું પણ એ નામનો એક ટોળાજ દોનો,
અને અસહી મુરોપિયન લખનારાઓ કરનોસ્તને માણ ટોળામણી એક
હરી મથા છે તે બિના બીજી રીતે પણ ખરી પડે છે. “દોનઈ”
નામનું પેદેશવી પુસ્તક “અવસ્થા વ કંઈ”ને માણ મોઢાનાં પવિત્ર ધર્મ
પુસ્તક તરીકે મળે છે. પેશો બખેશો આરખ કાગમજુનદારથી અસહીની
ઉમેરે છે કે “અસહી માણ મોઢો કરનોસ્તની પણ આગમજુ દેવાવ
હતા. પણ આજે નેરા અસહ છુદ માણ કાઢ રથા નથી કે જાઓ
કરનોસ્તના ધર્મ પાતળા નહિ દોષ.” જેસાએક સિયાં અને આરખ
લખનારાઓ કરનોસ્તને માટે મોઢી લખ છે કે તે “માણ,” “માણ
લોમીને વડો,” “ટોળાનો સંદા,” “માણ પેશાખર” અને “બકિ
વધાઈ,” દોનો માણ ટોળા સાધેનો તેના નામનો આ પાધરો મજા
કાઢ મધોદારથી આપણે ખાનદા લેવા જોઈ શી પણ આ વાત તો ખરી
છે કે માણ મોઢો પુરાણ કાગમો અસહ દુનનના પેશાજ લખાતા હતા
અને અસહી જમાનામાં એ સર અસહનો આ તે કરનોસ્ત દોનો.

માણવન મોઢાન. શિક્ષાનું અને ઉપદેશના જન્મે રને કરેલ ફેરફાર
અથવા મુશ્કોઓ આપણુ આજ સુધે ન મિલવાય ન શિક્ષા અને ઉપ-
દેશ બાબે એક ખુલ્લુ બિર દોરી ખતાવતુ મુશ્કો અને અસહી લખના-
રાઓ એવી જ કલકથા અખુલી લખે છે કે માણવન પેશાદોળા કાઢ
તો બેબિયન ખાન પિય. નાગસ તેમજ પેશન. અલ્લાસ કાઢો દોને તે
કથા કાઢ નાનકા પાલ વિનાની દોષ નહિ અપણુ જાણીએ છીએ કે
પેશો ઉમમજુ દોશની મજ કાગ લખ નથી નામ લે કે રને અલ્લાસ
કરવાને આગું દોનો પણ પુન ન અપ કાગ પથ લાગા કિયારી
તે અગા પડો દોને પેશાજ નામનું મુશ્કો કે ન સારોશિયન
જમાનામાં થઈ ગયો દોને તેન પેશાજ એવી રીતની ખાસ ખાસ
કહેવાતા હતા કે કરનોસ્તના આ અરેજ લખણ નમની અને
અને પછી એવાના દોષ. પેશાજ આ આજે ન નામવલ ન મળ
એક માણ ધર્મગુરુ નાકોશિયને પેશા હતા અગોટાટલે તેન નહિ
ઉમવાએ ગુડેકસ અને અલ્લાસ રીત કાઢ પેશાજ જન્મે જોઈ પેશાજ
કોઈ. મ.દિન. દો. ૧૫૨ અને અગોટાટલે ૧૬૦૩ની

પેટીકસ નામે એક એલાએ જરનોસ્તનાં નામ સાધનો એક મંથ બનાવ્યો હતો, એવું ખુટાર્ક પોતાના દફતરમાં જણાવી જાય છે. ખિનિના જણાવ્યા મુજબ પ્રખ્યાત ફિલસૂફ હર્નિપસ, કે જે ઇસ્વી પૂર્વે ૨૦૦ ઉપર થઇ ગયો હતો, તેણે માજી ધર્મનો અને જરનોસ્તી લખનારાઓનાં પુસ્તકોનો બારીક અભ્યાસ કર્યો હતો. જરનોસ્ત અને માજી એ બે નામોને એક બીજા સાથે બહુ બેળા નાખવામાં આવ્યા છે, અને એ નામો ઉપરથી પેદા થયેલાં વીચારોમાં સંખ્યાબંધ ઇચ્છારાઓ ખુટાર્ક, સ્ત્રેબો, સુપ્તસ અને બીજાઓનાં લખાણોમાંથી મળી આવે છે.

જરનોસ્તના ધર્મનો બાવાઈ સમગ્રવનારી અખ્યાલય કેતાઓનાં નામો અસહી મુનાની અને રૂમી લખાણોમાં આપેલાં છે. વળી જેમિરટસ પ્લેથો જણાવી ગયો છે તેવા જરનોસ્તના યોગ્ય વચનો (લખાણો) પણ દેખાત હતાં, અને તેઓમાંથી કોઈ કોઈ વાર ફકરાઓ ઉતારી સેવામાં આવ્યા હતાં એમ કહેવાય છે. તોપણ એવાંજ બીજાં લખાણોની મારફત આ સમજાં લખાણો પણ પહોંચીને શક બરેલાંજ છે; તો જોકે એ લખાણોનાં નામો અને બાબતોની સર્વ વિધાસંબંધના કોરા જેવી લખણ, જરનોસ્તી નસકોનાં જે મૂળ તત્ત્વો અને સારાંશ આપણી કને છે તેમની, આપણને માફ આપે છે. એ સમજું છતાં, જોકે જરનોસ્તનું નામ હિન્દુદાસમાં કે જોનોફનમાંથી, તેમજ ટીસ્પસનાં દેખાત લખાણોમાંથી પણ ખચીતાઇ સાથ મળી આવતું નથી તોપણ, પુરાણા ઉત્તમ લખનારાઓનાં દફતરોમાં જરનોસ્ત કેવી મોટી આવજ ભોગવી ગયો છે તે ઉપસા ઈચ્છારાઓ દેખાડી આપે છે. જરનોસ્તનું નામ દઇને ક્રીષ્ને સર્વથી પુરાણો સત્તાવાર ઇચ્છારો પ્લેટોના રચેલા "આસ્તીબાયડિસ" નામના મંથમાં કરેલો જણાય છે; તો જોકે ડાયોજનિસ સેઅરસ્પસના જણાવ્યા મુજબ પ્લેટો કરતાં પણ વધારે આગળ થઇ ગયેલો સિડ્યાવાબો જોનથમ પણ જરનોસ્ત બાબે તેનું નામ દઇને લખી ગયો છે.

સારાંશ.

હમમજા દેશોના ધર્મ શિખવનારા મોટા ઉસ્તાદોમાંના એક જરનોસ્ત પણ છે, માટે તેની જાંદગી તેમજ તેના કામો તવારીખી અમત્તાને ઘડી અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. તેની જાંદગીના સંબંધમાં આપણી ફકીકતો આપણે જર ધર્મશાસ્ત્રો ઉપરથી, તથા અવસ્તા તાની છે, અને એ મૂળ આધાર બીજા બાજુતોને આપણે ઉપજોઈએ. આ વાત આસપાસ બેચક છેલી ખિના

ભાગ ૨.

જરતોસ્ત્રનાં ખાનદાનનો હકીકત.

પેશાબરના નેયાગાનેની તદ્દનીલ.

શરૂઆત-જરતોસ્ત્ર એક હરુની—જરતોસ્ત્ર (જરપુસ્ત્ર) નામ,
તેનું રૂપ અને તેનો અર્થ—જરતોસ્ત્રનો મુને—તેની
જન્મભૂમિ—જરતોસ્ત્રના વણવાઓ અને તેનું ખાનદાન—
નેયાગાનેની વરણવાઓ—સારાંશ.

શરૂઆત.

આરે એક મજબૂત ઠેવડ હાંધીની કખ્વાલી મેગરવા પામે છે
ત્યારે તેનાં નામ અને જમાના કાપે સખચ પરવાનારી મારં ચીમે
રહીલી અને અમલની ધા પડેછે. તેનાં ખાનદાન ઉપર રેહની પડે
છે, અને આપે નાંદિયે પેઠા કરનારા કુટુંબને કખ્વાલી મળેછે. જે
મોટા મજબૂતો પેાવાના જમાનાના બધા મજબૂત છે તેા એક મોટા મને
દિખવનાર ઉપદાને જમાને આપણુ ખાન પેાંચવાને પોતે મદદી દેશવ
તેનુ પેાવાનુ મગ, તેની ઇતમીત રૂપ આપવાની અમુરે, તેની આજુ-
આજુના મનુષ્યો અને આસપાસના કાંઈકે, એ નવના એકસાંખી
રિતે આપણુ દેશ પેમેરને દાખલ અને એ રહેરે તેને જાન આપ્યો
રેાવ તેની આસિવન અને કાશ્વડ ઉપર વળુ પાડે પિરવન કરતુ પડે
છે અને જરતોસ્ત્રનુ નવ વળુ ના પાડે મળીની કરેલી છે પુરા-
તન જમાનાના હરિત રેહ વિષે આપણુ એ જાણે જરતોસ્ત્રે ઉપર તે
કરના વધારે કમુ જાનના નધા અને એ ના જાણ માનવ ઉપર
આ દેશને પેાલીય જાન રેહવાને આપે તે વડે આ લેખમા
હુરે હુરે દેશને એ જાણ કરવું વધતુ નવુ નવું રેહવું આપણુ
છે, આ પેશાબરની દિખવખીને પુનાન રેહા જમાનાના રૂપ-
રૂપ જાણ પડે હાંધી અને આ કખ્વા નવેશાનુ દાખવા પેાલિયે
તેા જમાના પેાવાના વિચારી નાના તેના જમાના નવેશાની રાજ્ય
તેની આપણની રા. પુરે- હાં

હરિતને જાનના

એનુ જાણ છે પેાલીય જાણી નાના જાણ નવેશા
જરતોસ્ત્ર દાખવીય અને કમુ નવેશા નવેશા કમુ નવેશા નવેશા

હતો. પ્રથમ આપણાં મનની નજર આગળ ધરાનની બાહરની દુનિયાને એક ચિતાર ઉભો થાય છે, કે જેમાં એસીયા અને એબિલનના રાજ્યો નજર આવે છે, બાંના પાદશાહેની તોખમાની લાંબી વંશાવળિ ઇતિહાસમાં ધરાનની તવારીખની પણ આગમજ સર થાય છે.^૧ ઉપલા ચિતારમાં અગ્નિપ્રુષ્ણ તરફ હિંદુસ્તાન આવેલું છે, કે જે ઇડા-ધરાનન એકદિલીના ગાંઠથી બંધાયલું છે; અને છેલ્લે એ સર્વની સામે ધરાનને હરીફ અને શત્રુ તુરાન, એટલે કે જેનો અર્થ સમજી અધુરું, - ડમધમાં વમરનું અને વંગલી એવોજ થાય છે, તે દેસ ધરાન સરખીનની ઉત્તર સરહદે આવેલો છે.

પણ એ મુદતમાં ખુદ ધરાનનો મુલક કેવો હતો તે હવે જોઈએ. ત્યાં અસલી જમાનામાં બેક્રિયા (બદખ્શામી) મધે ઉમમજ તરફનું એક ધરાની રાજ્ય હયાત હતું, એમ કહેવામાં આવે છે. પણ આ બિના અચોક્કસ છે, જે બાબે હવે પછી ઇશારો કરવામાં આવશે. બદખ્શામીના જમાનાની પણ આગમજ મીડયાનું રાજ્ય તવારીખમાં મશહુર થઈ ચુકેલું હતું; અને ઇસ્વી સનની આગમજ આઠમી સદીમાં તેનું બળ એટલું બધું હતું કે એસીયાનાં રાજ્યની ખુસરી પોતાની ખાંધેથી કઢાડી નાખવાને તથા સાતમી સદીની આખરીએ (૪૦૫૦-૬૦૬) ની નીવેહ પાપતપ્તને છુંદી નાખીને મીડયાની શેહનશાહાત એકબતાના (હમદાન) ખાતે સ્થાપવાને તે શક્તિવાન થયું હતું કે જે પાદશાહાત મોટી ધરાની શેહનશાહાતોમાં સર્વથી પહેલી ગણી રાકારી. પણ મીડયાની એ પાદશાહાત ઝડપથી પડી ભામતી ચાલી, અને ઉમતા ધરાની આફતાખનાં તેજ આગળ તેની કીર્તિ ઝાંખી પડી મધ. જે જૂનિમાં અને જે જમાનામાં જરતોસ્તે દેખાવ દીધો છે તે બાબે આટલો ખોલાસો બસ થશે.

અગરજે દંતકથામાં આવેલી 'તારીખો આપણે કબૂલ રાખીએ તો ખુદ જરતોસ્તની હયાતીના જમાનામાંજ મદુદીએને એબિલન ખાતે કેદખાનામાં ધસડી જવામાં આવ્યા હતા, અને જરતોસ્તનાં મરણ પછી આશરે એક જમાના બાદ તેઓ આ દેશનિકાળપણામાંથી નેરસથમ ખાને પાછા ફર્યા હતા. અ્યારે મેરેથન, પ્લેટી અને

૧ અવસ્તામાં જણાવ્યા મુજબ એબિલન અર્ધકલિપત નુવમી પાદશાહ અને રાક્ષસ અજરદાદ (એહાક)નું મળક હતું. કે જેણે ધરાની પાદશાહ દિયમ (જમરોદ) નો નાશ કરીને એક હબર વરસ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું.

સેરેમિય ખાતે સુરેષ અને એલિસાનો લગ્નનો લગ્ન ખો સમ-
સામે મળ્યાં અને બન્ને ઉપજી. રેડોનાં લગ્નને અવસરમાં
લગ્ન તારીખી જોઈ શિખર થઈ ને વખતે જગલ અને કુદાન વચ્ચે
સવરમાં કુદ અમલને દુનિયાની તારીખમાં કોઈ પણ અમલના થય-
વનાં રે જ તે. ખરોત અવસરને તે મળ્યુની કોઈમાં રમમ લાગે
જોઈએ, કે જે જરોતરેલા કયા. જોઈવાર કુદ વખતે સમજાવ રીતે
અમલમાં છે. તેનું નામ, નેરો અમલે અને તેનું નામ રેડો, તેનું
જાનનામ, નેરો નેરોમાં અને નેરો કોઈમાં છે. એ સર્વ જાનને
રેડો થઈ અમલની કાજ જો છે. નેરો કોઈમાં વધારે ખરોતર
જોઈ અમલના અમલના રજા સર્વ જાનને આ પ્રસંગમાં કોઈમાં
અમલે નેરો થઈ સમર્થ એકાદ, તેનું કિશ્કર અને નેરો કિશ્કરને
લગ્નની જાનને રીતે અહીં મત જરોતર કી અમલમાં આવે, કેમ
એ જાનના લગ્નમાંની વખતેનાં જાનનાં મત ખો રખેડું છે.

જરોતરના (જરોતરના)નું નામ, તેનું રૂપ અને નેરો અર્થ.

આ જરોતરનાં નામનું રૂપ અમલમાં એકાદમાં રીતે
જરોતરના અમલ નેરો જાનનાં નામ જોઈ જરોતરના નિ-
લામ અમલ રીતે એનું અમલ છે. આ નામે જે અમલે અ-
મલ રેડોમાં જોઈ અમલમાં થઈ કોઈમાં ને કોઈ કુદાર
કિશ્કરનાં નામની કોઈમાં એમ જરોતર રીતે કાજમાં આવે છે તેમ
તેને કોઈમાં અમલનું રૂપ એકાદમાં (Zarotara) છે તે કોઈના
અમલમાં જોઈ અમલના (Zarotara) જરોતરે ઉપજી છે. એક
અમલના કોઈમાં અમલમાં એ નામ એકાદ રીતે અમલમાં, નેરોમાં કોઈ
કોઈ વેરો એ નામ અને રૂપમાં જાનનાં મતમાં મળે છે, જેમાં
કોઈ કોઈ તે જાનનાં કોઈ રૂપ જરોતરે કોઈમાં અમલ છે. કુદાની
ઉપરથી કોઈ અર્થનામ રૂપ (જરોતર) હતું એમ કોઈનામ
નામે મતમાં ઉપરથી અમલ છે; અને કોઈમાં કિશ્કરને એ નામ
એવી રીતે વખતે છે, કે જે જરોતરનાં નામનાં અમલમાં રૂપ
જરોતરના ની જરોતર આવે છે. એ નામનું અમલની જરોતર રૂપ
જરોતર છે એકાદ અને એકાદ લગ્નમાં એ નામ જરોતર
રૂપમાં અમલ છે. પણ તે થઈ કોઈ જરોતરે અમલ આવના જાનનાની

૧ આ નામની ખરી એકાદી Wytych છે, પણ તેને કોઈ Wytych
તો કોઈ Wytych કોઈ રીતે લખે

ફાર્સી ભાષાનાં રૂપોને મળતાં આવે છે. એ નામનો પેટુલવી આકાર જ ર ૨ ૨ ત છે. અર્વાચિન ફાર્સીના કેટલાક આકારો આ રીતના છે: જ ર તુ ર ત, જ ર દુ ર ત, જા ર દુ ર ત, જ ર દુ હ ર ત, જ રા તુ ર ત, જ રા દુ ર ત, જ રા તુ હ ર ત, જ રા દુ હ ર ત, જા રા દુ ર ત. આ સંધર્ષાં નામો અવસ્તામાં જાણાવેલાં જ ર યુ ર ત ઉપરથી ફેરફાર થયેલાં છે.

ધરાનના પેગામ્બર અને ઉસ્તાદનાં નામની અગત્યતાનો સવાલથી કાંઈ ફાયદા પિનાનો નથી. હિંદુસ્તાનનો રાજકુમાર સુધારક “પ્રકાશિત થયો” (બુદ્ધ) અથવા સકલ સુર (સાક્યમુનિ) હતો; નજરથરાજો જીસસ, ખોદાનો બેટો, “અદ્ભૂત,” “સલાહકારી,” “પવિત્ર કીધેત્રો” (ક્રિસ્ટસ) મણાયો હતો. પુરાતન ધરાનમાં સાચો પેગાંમબર જરતોસ્ત જ ર યુ ર ત, અથવા જ ર યુ ર ત રિષ તા મ, રિષ તા મ જ ર યુ ર ત, અથવા કોઈવાર એકસો રિષ તા મ કહેવાતો હતો. “રિષતામ” લાઝમ પેગામ્બરનાં ખાનદાનની ઓળખ આપે છે, અને એ નામ પેગામ્બરના એક નેયાગાન—કુદુંબના એક મૂળ પુરુષ—ઉપરથી પડેલું છે.^૧ આ રિષ ત મ ન નામ મીઝામાં આમળા વખતથી જાણાયતું હતું.

નેયાગાનાં નામ ઉપરથી હારી આવેલું આ રિષ તા મ નામ, કે જે એક સંજ્ઞા હાખલ વપરાય છે, તેનો મૂળ જોઈતું તો અવસ્તાના ધાતુ રિષત્ (એટલે સફેદ થવું, જેને મળતો સંસ્કૃત ર્ષત્ છે, તે) ઉપરથી છે, અને તેનો અર્થ ધણુંકરીને એવા થાય છે કે “સફેદનો નખીરો.”^૨ નામ જેવું જરયુસ્ત નામનું મૂળ ખુલ્લું નથી, અને એ નામના ધાતુ બાને ધળી તકરાર ચાલી છે. તોપણ વિદ્યાભ્યામીઓ હાલમાં એક બાબત ઉપર ધણુંકરીને એકમત થયા છે; અને ને એ છે કે ઉપરનું નામ બે ભાગોનું બનેલું છે, જમાનો બીજો બાગ “ઉસ્ત” (ઉંટ)^૩

૧ આમળ ચાલતાં પ્રગટ કરેલી વંશાવળિ જુઓ. જરનોસ્તની બેટી પેગમ્બરના ‘રિષતામ’ને નામે, તેનો પિત્રાઈ મેલોહમાયોંપ ‘રિષતામ’ને નામે, અને ખાનદાનીઓ રિષતામને નામે અવસ્તામાં ઓળખાયાં છે. પેટે-લવીમાં પેગામ્બરને ‘જરતુસ્તે રિષતામ’ને નામે ઓળખ્યો છે.

૨ જે મિસાફે કે ઇંમેજમાં જિદક-ઇંમ What-ang નામ છે.

૩ બકમનું હંટ જે પ્રીતિ મેગનનું જાણ્યું છે તે જાણીતું છે. બીજાં બી દરિયાં વિશેષ નામોમાં ‘ઉસ્ત’ સબ્દ આવે છે; એમકે ફખ્નોસ્ત, એટલે તાજાં હંટવાડો; અસ્તઓસ્ત, એટલે નદિ બરાબરમાં હંટવાડો; રાદુસ્ત, એટલે સ્વાયં હંટવાડો. હંટની માફક યોડા (અસ્પ), વાલ (વળો), બગદ (કસન)નો અર્થ દંડાવનારાં એવાં ધળાં સમાસ નામો છે. કે જે ધણુંકરીને કુદુંબની અસલ યાદ આપનાય છે.

“નહા છે; પણ પહેલા જામનો ખરો અર્થ તથા આખાં નામનો ખરો-
ખરો માણેનો શો છે, ને અર્થોક્ત છે. જે અર્થો પશુપત્તિ બનતા
તેજ હાલે તે એવા મુશ્કેલીમાં આવ્યા છે કે-જરનુર એટલે ધરતી
ઉપરનો” (જર=ધરતી) થતું, તે ઉપરથી) અથવા “નહા ઉટ” (નુઓ
કરેન રાનો જરુ ના; જરુ ના); અથવા “નિશાન ઉટવાનો”
(જર=નુરમે થતું, તે ઉપરથી); અથવા “ઉટને આગર દેતો” (ઉટ-
આગર), અથવા “ઉટ મારનો” (ઉટ=માર) (નુઓ મું મારનાર).
એ અર્થો ઉપરથી બીજા સંજ્ઞાનથી સુચનાઓ થઈ છે અને મોટાભાઈ
અથવા છે, જેમાંના કેટલાકો જરુનું કલ્પિત છે. પણ બેચક આ જર-
નુર નામમાં વિશ્વાસુ જેવું, કાબરસ જેવું, કંઈક નથી. તે એક
એવો એકાંત છે કે જેને પેશાબરે ધર્મ દેવાનવાર ઉત્પાદ દાખર
નામના મેગાના પાંચીની પેતાના જન્મદર દાખર જાગરી રાખ્યો છે.
તેણે આ કંઈક કાદું નામ જાગરી રાખ્યું હતું તે જિના પેતેન તેનાં
મજાનુ પેતાપણાની મજાની આપે છે. જરનોત્ત રોલો દતો તેવાન
રદાય છે, અને જ્યારે પાટલા જામનામાં તેને પરિત્ર મણિને તેનાં
ખાંધાની આસપાસ કીર્તિનું જામકુંડું મોડવામાં આવ્યું ત્યારે કાંઈ કે
વિવિધ લાજ નવેશરથી તેનાં નામ સાથે મોટી રેવામાં આવ્યે ન હતો

જરનોત્તનો જામનો.

જરનોત્ત ક્યા જામનામાં દેવાની બેગદિ નવો તથા પેતાનો
મજાનુ શિખરી મયો તેના સુવધમાં જાગરી મરોરે ચાલે છે.
તોપણ એ જામનામાં હાલ વિહાનો પેતાના અનિધાપોમાં એકાંતીજને
વધારે મજાનુ આવના લાજુ છે. નેઆના અનિધાવની એકાંતિ દાન-
ક્યામાં લાજુવેલા વિચારે ક્યુર મજાની નરેલમાં વધારે મજાનુ
જની જાવ છે, કેને વિચારે “જુનેદાન” (નામની પેટેજી કેદાન)માં
આપેલી વરસાની મજાની ઉપર મેંશ છે, અને ને મુશ્કેલી જરનોત્તની
દત્તીને જામનો દત્તી પૂર્વે જાગરી સુદીના છેલ્લા અરધા જામ અને
છડી સુદીની અધવચની વચે મુશ્કેલી છે. આ સવાજની વિમત્તાર તક-
યાર એ જામને લમતા આધારે સાથે આ મેંશ વખતારે “જરનો-
ત્તનો જામનો” એ નામનાં પેતાનાં એક નાનકડા પુત્રમાં આપેલા
છે. તેમાં જે પરિણામે ઉપર કું આવ્યો છું તે હાં છ. જલુ. વેરો
કરેલાં વરસાની મજાનીના મરોરે મુશ્કેલી વધારે મોક્ષ જાનાં છે.
દત્તક્યાનોજ આગર પકડિને ને હાં વેરો જરનોત્તનો મોક્ષ જાના-

જોગ જમાનો ઇસ્વી પૂર્વે ૬૬૦ થી ૫૮૩ સુધીનાં વરસોનો આખો છે. તેની આ ગણતરી માત્ર સંક્ષેપમાં ઉતારવાનીજ અહીં જમા છે.

આ બાબતમાં પ્રાચીન લખનારાઓ જે કંઈ કહી ગયા છે તેમને સગવડને ખાતર ત્રણ તબક્કાઓમાં વહેંચી શકાયો.

પહેલો તબક્કો જે ધ્યાનમાં લેવાનો છે તે તે લખાણોનો છે કે જેમાં જરતોસ્તને ઇસ્વી પૂર્વે ૬૦૦૦ જેટલા બહુજ દુહાદેર જમાનામાં મુકવામાં આવે છે, આ ગણતરી કેવળ અમૂલી લખનારાઓજ આપી જાય છે; પણ તે ઉપર કદાચ આપવા જેવા ચોક્કસ સંજ્ઞાઓ છે, કંઈકે એરિસ્થોટલ, મુકોક્કસ અને હર્મિપસ જેવા લખનારાઓ જે ખબર ધરાવતા હતા તે ખબરના આધાર ઉપર ઉપલી ગણતરી રચાયેલી છે. ઇરાનીઓ જરતોસ્તના જમાના બાબે જે બધાન કરી ગયા છે, તે મુનાનીઓ ખરેખરી રીતે સમજેલા નહિ હોવાથી, ઉપલા દુહાદેર આંકડાઓ આપવામાં આવેલા છે. ઇરાનીઓનાં લખાણમાં જરતોસ્તની હસ્તીના વખતે ૧૨૦૦૦ વરસોના મોટા ચક્રાવામાં મુકેલો છે, કેને ચક્રાવાને બીજાં નાના ચક્રામાં વહેંચી નાખવામાં આવેલો છે, અને તેઓના એ એતેકાદ મુજબ જરતોસ્તની કવણ અમશાસ્પદાની સંગતમાં ખરેખર હજારો વરસો સુધી હયાત રહી હતી.

બીજો તબક્કો તે લખાણોનો છે, કે જેઓ વધતી ઓછી કથા કદાચી જેવી હસ્તીવાળા નેનસનાં નામ સાથે તથા અચોક્કસ દેવાનીવાળી મેમિરામિસનાં નામ સાથે જરતોસ્તનાં નામને જોડે છે.^૧

ત્રીજો તબક્કો પાંધરી જરતોસ્તી દગકથાનો છે, કેને પેહેલવી કેવાળ "યુન્દેદેસ્ત"માંથી મળી આવે છે, અને જેને "અદાવીરાફ" તથા "ઝદ-સ્પરમ"થી ટેકા મળે છે; તેમજ અલ્-બીરૂની, મઝદી અને બીજાઓના આરબી ભાષામાં પ્રગટ થયેલા પુસ્તક ઇસારાઓથી પુષ્ટિ મળે છે. એ સંજ્ઞાં લખાણો એકમતથી જરતોસ્તના ધર્મ શિશુને શિક્ષકરના સનેની આમમજ ૨૫૮ વરસો ઉપર અથવા તે જગજગતનારની ઇંદગીની આખરી (૧. પૃ. ૩૦૩)ની આગમજ ૨૭૨ વરસો ઉપર મુકે છે. દગકથા મુજબ, જરતોસ્તે જ્યારે ધર્મ શિશુ યર કીકુ ત્યારે તેની કમર ત્રીસ વરસની હતી, અને પોતાનાં મોતને વખતે તે સીતેભેર વરસની કમરે પહોંચ્યો હતો; તથા વળી વેસ્ત મુજબ 'યુન્દે-

૧ કેટલાક જરતોસ્તના નામને અલ્-હામ, નિમ્હૈડ, એવ, બહાઅમ વગેરે સાથે જોડે જાય છે.

અગરજો થોડોક વખત સુધી તેનાં આ શિક્ષણનો સવાલ આપણું બધાંતે રાખ્યો અને ફક્ત તેની જન્મભૂમિ જાણેજ બોલિયે, તો આપણુ ધણી આનાકાની વિના કહી ચક્રાં કે જરતોસ્ત ઇરાનના પશ્ચિમ ભાગમાં પેદા થયો હતો એવું માનવાની તરફથી આજે વિદ્વાનોનો મોટો ભાગ ધણુંકરીને એકમત થયેલો છે. તેની જન્મભૂમિ હાખલ મીડયાની ઉગમણે આજરખાધનનના ઇસ્લાને, અથવા વધારે ચોક-સાધથી બોલિયે તો ઉરમિયા સરોવરની પડોશની જગાને મુકરર કરવામાં ઉગમણ તરફની દંતકથા વાળખી રીતે સાચી સાબેત થાય છે. વળી આ દંતકથા માનવાને ખીજખી સમજ છે, કેજે કહે છે કે જરતોસ્તનો પિતા આજરખાધનનનો વતની હતો,—કેજે મુલક નખતેલના કુઆઓ અને તેલના ઝરાઓથી બરપુર છે,—અને જરતોસ્તની માતાનું વતન મીડયાનું રધા (રએ) શહેર હતું. ખીજે સવાલ—એટલે જે જર-તોસ્તનાં ધર્મ-શિક્ષણ માટેનાં એક અથવા વધારે જનવાળેજ મથકોના—સંબંધમાં આ ટેકાણે આપણે એટલુંજ ધ્યાનમાં રાખવું કે જર-તોસ્ત કંઈજ નહિ તો થોડો વખત સુધી પોતાના ધર્મ ફેલાવવાનાં કામ માટે આજુબાજુના ઇસ્લાઓમાં બટકયો હતો, અને એક દંતકથા ઉપરથી તો એવું પણ સિદ્ધ થાય છે કે પેઆખર હાખલની પોતાની કારકિર્દીનાં પહેલાં બે વરસોમાં તે થોડીક મુદત સુધી ઉગમણે સીસ્તાન-માં અને વળી તુરાનમાં પણ ગયો હતો. આ ઉપરથી કાંઈ વાંચનારને બુદ્ધનાં દેશાટનની વાત યાદ આવશે.

જરતોસ્તના વડવાઓ અને તેનું જ્ઞાનદાન.

વંશાવળીની જાળત ધણાખરા વાંચનારાઓને ધણો રસ આપતી નથી, અને જરતોસ્તનાં જ્ઞાનદાન જાણેનું જણત ખિસ્તી ધર્મપુસ્તક જોળલમાં કુટુંબના વડીલ પુરપોના જન્મને લગતાં પ્રકરણોની યાદ આપે છે. તેમ છતાં પણ જરતોસ્તની પહેડી અગત્યતા વિનાની નથી, અને મોહમદ અથવા બુદ્ધની પહેડી જેટલુંજ આપણું લક્ષ ખેંચવાને તે યોગ્ય છે. અગરજો ગંગા નદી ઉપરના મોટા ગુરના જાળમાં લિંદી દંતકથા તેનું નામીયું મૂળ સાક્યના રાજવંશી કુળથી ઉતરેલું જણાવે છે, તો ઇરાનના પાદચાહ માનુચન્દીહર (મિનોએહેર) નાં જ્ઞાનદાનમાં જે કિસ-મની પાદચાહી પહેડીની આખર આવે છે તે જ્ઞાનદાનથી જરતોસ્તને ઉતરી આવેલો જણાવવામાં અથવા વધારે આગળ વધીને તેને ગાયોમર્ત (મયોમર્દ) એટલે જે ઇરાનનો બાવા આદમ—સર્વ માણસ જાતનો પિતા—સુધી પીસ્તાલીશમી પહેડીએ લઈ જવામાં ઇરાની કથા પોતાની

તરફથી કાંઈ જોડી ફોદમંદ દરની નથી. પેગમ્બર (યાને જરોત્ત)ના વધારે નગદીકના વચાઓ વિષે તે પારેખડીએ ઠસારા કરવામાં આવેલા છે. તેના જિના પેઢરપરપ વિષે દેહલીક વખત અવસ્થામાં, અને પારેખડીએ પેઢેલી દફતરોમાં તથા પાછલાં જરોત્તની સાદિલેયામાં ઠસારા આવેલા છે. અવસ્થા બધામાં લખાયલાં પણ માત્ર એક કહાના આકારમાંજ જમી રહેલાં લખાણમાં જરોત્તની માતાનું નામ દુધ ધાવા જળવાઈ રહેલું છે. (પેઢેલીમાં દુધધાવો, દુકદવ, અથવા દુઠગાડોનો આજની કામીમાં દુધડ). જરોત્તના જણાવાના જણાવા હમેચન-અરપ-નું નામ અવસ્થામાં આવેલું છે. તેજ રીતે હમેચન અરપના બાપ ચિદનુપ અથા સાદિલનું નામ પણ ત્યાં આવેલું છે; અને નિપનામ એટલે જરોત્તનાં ખાનદાનના મળ પુરપ બાને પેગમ્બરના ખેરી દાખલ રિપનાઓપો (રિપનાનના ખાનદાનવાળા)ને નામે ઠસારે કરવામાં આવેલા છે. દેરે ઉપરથી તેનું પોતાનું મેહાની નામ જરુમ્બર નિપનામ (એટલે રિપનામાં ખાનદાનવાળે જરોત્ત) નિકળ્યું છે. જરોત્તની પેઢેલી કનારવા માટે રચનિક પુરાણું લખાણ બુન્દેદેન છે, અને તેમાં પેઢેલી “ડીનકદ” તથા “જાદ-અરમ”માંની મુટેલી બાળનો અને “વડ-કદેલીની”થી વધારો થયો છે. એજ વંસાવળીનું આ મસુનીના મંથમાં પામ્યું છે, પણ તેમાં આવેલાં નામો ફેરવાયલાં અથવા બોટા વંસાયલાં છે. જે સાદરનો આપજીને મળી આવી હ તેમાંથી મનુશચિથ (મિનોએદર) મુખીની પેઢેલી કનારવા જેમ જણાશે:—

ડીનાઈ, બુન્દેદેન અને

આવડામ દુબળ.

વજાદેલીની દુબળ

મનુદી દુબળ

ખાનદાનીદર

ખાનદાનીદર

અનદીદર

દુઠગાડો

દુઠગાડો

દુઠગાડો

અરીક અથવા મેહન

રેદિલન

દરેજ

નવારંબ અથવા અવડેમ

નવારંબ

દારેજેમ

વએદિમ અથવા વીદમ

વએદિમ

બુન્દેદેન

રખીનામ અથવા રખીનામાન

રખીનામો

દરખીમાન

દર્ધા (ખદિધા)

દર્ધા

દર્ધા

અરેજમન અથવા દરંન

દરંન

અરેજમ

પએરપ અથવા પાલીપ

પએરિપ

ખાલી

મીરુસ અથવા મેન્ડસ

મિન્ડસ

દખીસ

હમેચનપો

હમેચનપ

દવદમ

દારમપ અથવા નંદાર

નંદમ

અરીકદ

પાલીમનપો અથવા પાલીમ

પાલીમ

દવદમ

પેરપપો

પેરપપ

ખુન્ડ

જરુમ્બર

જરુમ્બર

જરુમ્બર

સારાંશ.

જરનોરત એક ઈરાની હતો ને જિના જાણીને આ પ્રકરણમાં પ્રાચિન ઇતિહાસમાં ઇરાનનો મોલો કેવો હતો તે આપણે ટુંકમાં જોયું. પછી આપણે જોયું કે 'જરનોરત' નામનું સર્વથી પુરાણું ૨૫ જ ૨-શુ ૨૩ આપેલું છે. જ્યાં એવી જિના જાણાવવામાં આવેલી છે કે ઈસ્વી પૂર્વે સાતમી સદીની અંધવચને સુમારે આયમજી ઇરાન (આજરનાઈ-જાન અને મીડયા)માં તે જાહેર થયો હતો એવું માનવાને આપણી કને કારણ છે. તેના મજદજના ફેરાવા માટેનાં મથકને સળતો મવાસ હવે પછીની સુનોચરાને માટે વીકાવ રાખેલો છે. જેમ દેખાડવામાં આવ્યું છે તેમ તેના વડવાઓની એક સાંખી પહેડી ઉતારી સકાય એમ છે, અને હાલકયાને આધારે તેનાં પોતાના કુટુંબને સમતી થોડીક જિના પણ આપણ જાણિયે છીએ. પણ તેના જન્મમારા વિશે વર્ણન આપવાનું હોવાથી આ જાહેરની બાજનોને આપણ જોઈ મજામ કરીશું.

ભાગ ૩.

નવજવાની અને દીન બાબેની તૈયારી.

(પેગામ્બરની ત્રીસ વરસનો જીંદગી મુધોનો અહેવાલ.)

ચેટે જાંઘએય વણએય
હસનાનેમ્ નિમુવન્ત
વીરપાએ રખેનીદાગાએ દાખાં.

અવસ્થા, વસ્ત્ર ૧૧, ૬૦ ૯૩.

શરૂઆત—જરનોદનના જન્મ બાબેની ભવિષ્યવાણીઓ, અને
જન્મ આગમજના મોઝેજાઓ—કંઈકયા મુજબ જરનો-
દનનો જન્મ અને અથપણ—જરનોદનનો જવાની અને
કેળવણી—દીન બાબેની નંધારીઓની મુદત—સારાંશ.
શરૂઆત—જરનોદનના જન્મ બાબેની ભવિષ્યવાણી.

એક પેગામ્બર અથવા મોટા મુશના આરવાની દુનિયાની તવા-
રીખમાં ફેટલીકવાર કુદની જામથી પાટ બેવામાં આવતી જાણાય છે.
આ બિનાની મચાઈનો દાખલો આપણાં પોતાનાં ધર્મપુસ્તક (એટલે
ખ્રિસ્તીઓનાં બેબલ)માંથી મળી આવે છે, જ્યાં એલે પેગામ્બર (૧૨
ખ્રિસ્તી)ને પુછે છે કે “જે આવનાર દેવો તે મું તુજ છે કે અમે
દેવ પીજને દાખિયે હિયે” અને ત્યારે એક આસીસદ પાનેસા
મુને હંમે મંવાળે એગખવામાં આવે છે ત્યારે તેના જાહેર થયા બાબે
ફરી ફીને ભવિષ્ય વર્તમાન તુ તે જાણાવવને જમાના હં જમાનાના
મોઝે એકખીજ સાથે હરીફાઈમાં હજરે છે. જરનોદનની પેગામ્બરના પાં
મેયુ દેખાડનારો ફકરાઓ મળી આવ્યા છે કે આ મદદ લાગના
આરવા બાબે જમાનાઓ આમનજરથી અવિર રતેયુ દગ અવસ્થા
માપામાં અને પેટેલની માહિત્યમાં જાણાવ્યા મુજબ કોઈય અવસ્થા
મોપાનો વન, દીન જાહેર થવાની ચાલુ દવસ ૧૦૦ અમમજરથી
પેગામ્બર થનારો જરમુજ અથવા જરનોદનની મનકરિયા તુ-૧
અથવા ફકરોનો એકજમા ખરબ જુએ છે તકે દુનિયાના નતની
જમાના (સગ મુમ) આ પાટલાટ વિમ (જાહેર) દેવ સે કેને નવજવી

સારાંશ.

જરતોરત એક ધરાની હતો ને જિના જલ્લાનીને આ પ્રકરણમાં પ્રાચિન ઇતિહાસમાં ધરાનનો મોનો કેવો હતો તે આપણે કુંકમાં જોયું. પછી આપણે વેલું કે 'જરતોરત' નામનું સર્વેથી પુરાણું ૨૫ જ ૨-ગુ ૨૩ આપેલું છે. જાદ એવી જિના જલ્લાવામાં આવેલી છે કે દર્શી પૂર્વે સાતમી સદીની અધ્યયને મુખારે આશમણ ધરાન (આઝરજાઈ-જનન અને મીઝા)માં તે જલદેર થયો હતો એવું માનવાને આપણી કને કારણ છે. તેના મજદજના ફેલાવા માટેનાં મથકને લગતો સવાસ હવે પછીની મુનોમરને માટે વીકાન રાખેલો છે. જેમ દેખાડવામાં આવ્યું છે તેમ તેના વડવાએની એક લાંબી પહેડી ઉતારી શકાય એમ છે, અને હંતકથાને આધારે તેનાં પોતાના કુકુંજને લગતી ઘોડીકે જિના પણ આપણે જાણીએ છીએ. પણ તેના જન્મારા વિષે વર્ણન આપવાનું હોવાથી આ બાહેરની બાજનોને આપણે છેલ્લી મત્રામ કરીશું.

જીવે જનાર એ જાને છે કે વૈદ્યમન (વદમન) અને અવરદિન (અર્ધિવદમન) અમરપ્રદા. પેલાં ત્રણ તત્ત્વોમાંનાં બીજાં યાને મરક દિન (પેટેપરીમાં કવાદર, અવરદમાં કવર) ને એક માણુમની દુઆપ બેટલા દોમના ડેવાની એક ડંખણી દુપર રહેને, બેદમનમાંથી નીચે ઉતરે છે. યોગેકવાર સુધી આ અમર્ય ડંખણી ને બે પશિમોના આગમાં મરવામાં આવે છે, કે એમનાં જથાને અવરદદા આપ જનકે: પાત્ર દરે પેલી ડંખણી ને જમાંગોનું મણુ હરે છે અને મરોને ખાતી નાખે છે. એ પ્રમાણે ને ડંખણીની જ્યાંસુધી પેલા અમરપ્રદાને પાત્રી જરૂર પડે છે, અને જ્યાંસુધી પાદપાપો (પાદપાપ) ફેર આ વાગને દરમયાન દુહાકાળ (દુપરવા) આપ પાખ્યો છે ને મીનામ આનવાનનાં દોરોવાળા ખેતમાં પેલા જાને વડાં કરેતાએને મળે છે અને તેમના ફોરથી પેલી પ્રીતિમય કમોળી મળે છે, કે જે ને પોતાની એ રંગને સાચવી મળવા મરે આવે છે, જ્યાંસુધી ને ડંખણી પેલાં પશિમોના જવાનીમાં એક નમેમમ દાખવ મટે છે. ખરી વાત છે કે આ સપામાં માનું બાણું કવિત્વ અથવા કવરોનિક કથા જેનું સામે છે.

ત્રીજું તત્ત્વ યાને આજી બંધ (પેટેપરીમાં મારક, કે જે પેલા પશિવ ત્રણ મીલેનાં મિથળને સંપાનું કરે છે, ને પાત્રી અને અવરપરીની મરકને અથવા ખુદરન (ખારદા) અને મરદાન (અમરદા) અમરપ્રદાની મારકને, દુધના તત્ત્વો આપ અમરારિક રીને વેદાસ મણુ છે. કેવો તેના નસ કમવાની દોહર તબરીક કરે છે. પણ પેલા દુધને દેખ સપ મિત્રાવમાં આવે છે. અને અરિપત પેમાઅરના આપિત્વ ને પા જનક છે. આ મણુ લાવા, યાને નન, કવિત્વ અન દારીની મે. વધીવ સપથેમા પેટેપરી સપાળુમા આ રીતને દખર જા, છે, અને દેવાન દાવતરો મળા એ રીતે આગ. રના જનમનુ જી દેપાવ હો આ સપા અથાનમા દિમખનુ કંડોની રીત મુળમન. સાદાનુમરક મિત્તે, અને દિવા સપથે કંડની દાખરી મળા પડી અવરદ એક રત અમર અથા ર દાદરમાની (કે ન. ૧૦૧ ૧૦૨ થી ૧ ૧૦ મ થી ૧૦૫ ને) પણ આપ. લેવાઈ, અને પા. દમનનમ પણ એ પા. જનકે છે. કે

ન. જા. નુ મરકદાન અથા ર પે. ૧૦૨ મ પશિવ જાનેડુ હો તેના દમેસ મરે પણ અવરદન મરક નવ જનકે આ અવરદાને પા. ૧૦૨ થી ૧૦૫ મરકે નવ પેનુ અવર અને એવ ન દિવર નવ રવરક આ અવરદન મરકે અવરદ

અને તેજ મુજબ સાદરસ્તાનીએ તેમની નોંધ લીધી છે, અને દ્યે-
ગ્તાનમાં પાછી ને ઉતારી લીધી છે. આ ઉપરથી બીજી પ્રજાઓમાં
ચાલતી અને મગતી વાનો આપણને એકદમ યાદ આવે છે.

જરનોસ્તનો જનમ અને બચપણ.

(દંતકથા પ્રમાણે.)

પેગામ્જરના જન્મ અને બચપણની કુંદગીને લગતી દ્રષ્ટીકનુ
દંતકથા મુજબનું મજબૂત અસંશ્ચમાં અવસ્થાનું સ્પેદ નરક દગું, કે જેમાં
જરનોસ્તની દંયાનીમાં પહેલાં દસ વરસોનો દેવાવ આપ્યો હતો. માં
બાળે એ નરક આજે દંયાત રહેવા પામ્યો નથી, પણ પેદેવરીમાં
અને કાર્મીમાં સપાયા નરકોનો સરૂપ ઉતારેલો છે તે ઉપરથી જાણવામાં
આવે છે કે ઉપલા નરકની મજબૂત પેદેવરી સદિત્યમાં ઉપજતી કદા-
તેથી છે; અને બેચક તેમની પછી બાજનો “દીનકદ” માં, “નદ-
સ્પરમ”નાં સુદી કદાતેલા લખાણોમાં, અને આજનાં કાર્મી “જરનોસ્ત
નામા”માં જાણવાય ગેલી છે. “સક્તિયા વિચાર” નામના મંથનો
સખધ જેવો બોલ ધને માથે છે તેવોજ કાંઈક મુજબ આ મંથનો
જરનોસ્તની મજબૂત સાથ છે. દવે પછીના મંથનોમાં જે દ્રષ્ટીકન જણાવી
છે તે આ મંથનો ઉપરથી ઉપજતી છે; પણ જે વિના તેઓ ઉપરથી
લીધી નથી તે બીજી રીતે જણાવી છે, અને એ પુનઃકામાં આવેલી
બાજનોમાં ન્યદરસ્તાની જંગલ લેખકોના મંથનો તથા મંથનોના આવેલા
મુદક કિશોરોમાં ઉપરથી વધારે કન્યામાં આવેલો છે, કે જે મંથનો પછી
એવાજ પુનઃકા ઉપર પાંચાનો આધાર આવેલો છે.

જન્મ તથા બચપણની કુંદગીના આ દેવજનો મોરો બામ દત-
કથાનો. આ અને જરનોસ્તી તેને જેવી જાણ આપેલો છે. જરનોસ્તના મંથ-
નોમાં જે મંથનો લખનાર રાત આપેલ રાખેલી દરજતનાં કરતા પણ
દેવકે અદેવકે રાખે છે સિવાય છે. પણ તેવી અજાણ થઈને કરેલ
નથી. મુદના જન્મ અને જરનોસ્તના મંથનો બંને રાત દતકથાનો દેવી
સપાયા છે, અને મુદના કાંઈ નાંજના મુદના મંથનો પછી
મંથનો નિઃસંકોચે રહેલો છે. એ મંથનો નરક પાંચા પાંચુ નથી.

દેવકે નરક તેવી રહેલો જન્મનાં દરજતનાં અજાણ છે નિઃસંકોચે

૧ જે. દરજતનાં મંથનો રાત રાત - જરનોસ્તનાં મંથનો રાત રાત
પાંચા દરજતનાં મંથનો રાત રાત

દાખલ મળી આવે છે તે ઉપથી હકીકતમાં આપ્યું છે. દિલ્લીની વાત કે તેના જેવાં ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ ધરાવનારાં મગજને બનાવવા માટે અવસ્થાની ચંદ્ર પડેલી શક્તિઓ બાબે આપણુ કશું વધારે જાણતા નથી; તથા જે સંસાર મંડળમાં તેને ઉછેરવામાં આવ્યો, તેમજ જે મંડળમાં તેણે મહેનત કીધી અને ધર્મ શિખવ્યો, તે મંડળની હાલતની દરેક વિગત આપણને ખુલાસાવાર મળતી નથી. જે ચિત્ર ગાથામાં કોઇયાર મોગમ દોરેલું જણાય છે. અથવા ખોરદેહ અવસ્થામાં જેની ઝાંખી સમજણ આપેલી છે, અથવા પેદેશવી સાહિત્યમાં આવેલી દંતકથાઓ વાંચાથી જે ચિત્ર વાંચનાર સનમુખ રજુ થાય છે, તે ઉપરથી અમરજીને આપણે દેવ-પૂજા અને દેવો બાબેના, તેમજ ગાયને જાણે કરતા તથા તે તરફ ધાનકીપણું ચુખરવાના દર્શાવ્યો (કેજે આજના યજુદી ભોક્ષની યાદ આપે છે તે) દર્શાવ્યોનો અર્થ એમ સમજાવિયે કે તે જાણે નીતિની કોતાહીનો, શુદ્ધ બોધવા તથા વચન તોડવાનો, અને અંગત અપવિત્રાઇનો હતો તો તે જાણનાને માટે ઉપયુગ ચિત્ર કેવળ પ્રકાશિત ગણાશે નહિ. જરતોસ્ત્રે જ્યારે ધર્મ મુધારાનું પોતાનું કામ શરૂ કીધું ત્યારે જે ધર્મીએક જાણે ઉપર તેણે પોતાનું ધ્યાન દોઝવ્યું હતું તેઓમાંની યોડીક ઉપલી જાણે પણ હતી.

દંતકથા આગળ ચાલતાં કહે છે કે જરતોસ્ત્ર સાત વરસની હુમરે પુર્યો ત્યારે પાત્ર દેવી દુરાસરને અને આત્રોક-દેશે તેની સાંમે પ્રપચો અજાવવાનું, તેને દેવન કરવાનું, અને તેના ઉપર હુમલા લઈ જવાનું આપુ રાખ્યું. જાદુ કોટકથી તેઓએ તેની દિમજ નોડવા માગી, જેદર આપીને તેના સરીરનો નાશ કરવાની પણ તેઓએ તગ્લીજ કીધી. આ વાત ખુબી છે કે ખરેખરી દરીદ્રાઈ અને જગડા કેજે પેમાખમ-રની દેવાનીમા તેના પોતાના મજદબ અને તે જાણનાના દેવાત ધર્મ-કેજે ધર્મની જ-તોડવાના મજદબે જગા લીધી અથવા જેને મુધારો-વચે પાડકથી કંડારે હતો, તે જગડને બહી ગુના ધનન્ય એ આવેવાનો તથા જવાન જરતોસ્ત્ર વચેની અગીન દુનમની અને વિદ્ય દાખલ કરેલ છે અને તેને જાનકામા બની ગયેલો ચિતારો છે.

કરજ નહિ તે પાડવા પેદેશવી સાહિત્ય ઉપરથીજ આપણે તથામ દરીશું તો એવું જણાવે કે ખુબ કલમ અને જાદુ કોટક તથા ગેબી રિવા અને ધર્મન તે જાણનામા જગજ હતો. અધકાજ પેમાના કોટર ફેનડન અને મુગેપખની હાલતના પાડવા જેવું કહક અર્થ

બાબ ૪.

દીન બાબેની આગાહી.

—૦૦—

(જરૂરોરના સાત ખાબો, અને દીનનાં પહેલાં દશ વસ્તો.)

શરૂઆતની તપાસ—હકીકતના મૂળ આધાર અને તે ઉપરથી બેમાં થતાં પરિણામ—“દીન બાબેની બસારત” પહેલું પ્રત્યક્ષ દર્શન અદુરમજદ સાધની મુજાકાત—બીજું દર્શન: વોદુમનો (બદમન અમસારપદ) સાધની મસ્લહત—બાકીનાં દર્શનો, અને અમસારપદ સાધની મુજાકાતોના દેખાવો અને હકીકતો—જરૂરોરતને લક્ષ્યાવવામાં આવે છે—નેનો પહેલો ચેલો મકસોદ—આમાં (મધ્યામાદ)—સારંગ.

શરૂઆતની તપાસ.

જરૂરોરનાં દિવમાં જાણ કરતો આખા હવે પોતાની જાણ વખતની જોડમનાં પહેલાં ફળને જાહેરમાં લાવવાને નેવાર થયો છે. ત્રીસ વરસની ઉંમરે દીન બાબેની બસારતની આગાહી પેસની પ્રમદ થાય છે અને પોતાના મનના અગ્ર રંગા ઉપર જરૂરોરના દાખલ થાય છે. એક વરસમાં નેક મનની (મલ વિચાર)નો અમસારપદ વોદુમનો (બદમન) જરૂરોરતને ખાજમા દેખાવ દે છે, અને તેના જ્ઞાનને પરિવ્રજામાં ખેડાવાલા અદુરમજદની હચુમાં લઈ જાય છે. દીનની આગાહી બાબેનું આ પહેલું વગર પહેલવી લખાણમાં “દીનનું વરસ” એ નામે આગાહી છે. અને તે વખતે જરૂરોરના ત્રીસ વરસની ઉંમરેના દેને તે ખાબે ત્યાં અને બીજા દેસાને સખાવે દરુઆઓ આવેલાં. આ ઉંમરે તેણે દીનના દેવાવા નાટની શરૂઆત કરવા માંડી તેને મળતા દાખલા બતાવી આપવાનું કાન કાં મુકેક નથી કપલ બસારત રૂપી ખાબ પછીનાં છ વરસને દમખન જરૂરોરતને અદુરમજદ અને છ અમસારપદા વોરે આગ મરગમે વુદી વુદી મુજાકાતો થાય છે.

એ વખતે દરમજન થઈ જતાં જનના દાવે દીનકે, અમસારપદ જરૂરોરના નામ, અને બીજા લખાણમાં જરૂરોરની પેમાન

[illegible][illegible]

નદીકાના મુળ આધાર અને તે ઉપરથી બંધા થતાં પરિણામ.

૧૧ જાણેની આગાહી થતા પછીના વરસાદની વહેલી મૂલ્ય, જરૂર નોત્તમ અને પાણી, ૬ મુળાંપની વહેલી મુલ્ય: ૧૧ આમમજ મુળરેણાં દર્શાવી પાર વરસાદ, અને પાણી: ૬ મુળાં દર્શાવે થયું:—એ સર્વ જાણેને સમગ્ર દર્શાવે જે મળે આ.પાણી ઉપરથી આપણને મળે છે તે આમજ વળાવી મળે તેમને મળનાર છે. પણ દાસ જ્યારે આપણુ જરૂરેની એક પેમાનર દર્શાવેની કાંઈકની અરેખી મૂલ્ય મુળી આવી પુણા પીએ ત્યારે એ દર્શાવેનાં મળાથી થાને જરૂરેની માવન-રૂપી અંદાજીઓથી ખાન રીને વધારે થાય છે. તારના મીનાની માફક આ મળે ઉપરથી તે વેળાની દાસજ વધતી કે ઓછી પાણી રીને આપણા વળાવનાં આવે છે, કે જેથી કરીને આ.પણુ અનુમાન દર્શાવનામાં આપણને તેઓ પળા મદદમાર થઈ પડે છે.

તરેદવાર મળે આપણે ઉપરથી જે જુદી જુદી દર્શાવેનાં મળા-રૂપી બેઠી કરી દર્શાવે છે. એમનાં એક જિના એ છે કે જે મિસામે દર્શાવી દર્શાવે આજે પણ બદલે છે તેમજ જરૂરેની ૧૧ની આપણી મેળાવે પડી પેનાના મદદમાર પ્રમાણ મળેની દર્શાવે જમાની મેળાવે એક જમાનીથી બીજી જમાને એક બદલાય દર્શાવે દર્શાવે; અને બીજી દર્શાવે એ છે કે, પુરાતન લખાણના પેમાનરોની માફક, ઉપરથી બદલાવી મુળને દર્શાવેનાં જરૂરેની વળે વળે દેવનાં સ્વપનાઓથી અને બીજાં દર્શાવેનાં જમાના થતી દર્શાવે આ જાને એકરોની સમાધ અવગાના અને પેમાનર સખા:થી ત્યારે થયતી છે, અને આરજ તથા નીચેનાં સખા:ઓથી તેને પુરાવા મળેલા છે.

આમજ સખા:ના નવરી, કે જે જરૂરેની મેળાવેનાં એકો કહે છે, અને બાકે છે કે તે પેમાનરોના રગની દર્શાવે. તે પેમાનરી તાર-ગીખના આમજ આમજ જરૂરેની માટે એવું લખાણી થયે છે કે આ પેમાનર “આજરૂઆત્મન તરફ મળે દર્શાવે અને ત્યાં તેણે માછ થઈ જાયેનો ઉપદેશ કરે દર્શાવે. અને ત્યાંથી તે બીજાંપની દર્શાવેનાં બદલા અને મળે દર્શાવે.” હજી અલ-અથીર નામનો રવાયત સખનાર. કે જે ૧૦ ના નજીબા થઈ મળે છે, અને જેણે તરગીનું પછાંએક લખાણ

છે કે પોતાની પાક કેતાબ અવસ્થામાંથી ઉપદેશ કરતો. “જરતોસ્ત્ર આજરબાઈબનથી ફરસ (ફરાન) ખાતે ગયો, પણ તે કેતાબમાં શું લખેલું હતું તે કોઈ સમજી શક્યું નહિ. ત્યાંથી પછી તે હિંદુસ્થાન તરફ બઠકતો ગયો અને તે (અવસ્તાની કેતાબ) ત્યાંના રાજવંશીઓ આગળ રચુ ફાધી. પછી તે ચીન ગયો અને ત્યાંથી તુર્કિસ્તાન મુલકમાં દાખલ થયો, પણ એકબી જાણે તેને આશ્રો આપ્યો નહિ. તેઓએ તેને પોતાના મુલકમાંથી દાંડી કઢાડ્યો. તેણે હુમાનાદ ખાતે મુસાફરી ફાધી. પણ ત્યાંના હાકમે તો તેને મારી નાખવા માંડ્યો. ત્યાંથી નાડેસો તે લોદગરપ (આવંત-અન્પ)ના બેટા બીન્તાપ આગળ આવ્યો. જેણે તેને કેદ કરવાનું નુકન આપ્યો. પોતાક વખત સુધી તેને કેદખાનું બાંધવું.”

એક મહિના કરતાં વધારે મુઠા મુઠી મુઠાદરી છાંપી જે દિને તેઓ દંદાનની દફમાં જઈ પુજા તે દિવસ પેટેલવી “ગદ-સ્પરમ” તેમજ “જરોસ્ત્ર નામ” પ્રમાણે અરપંદદ મહિનાનો અનેકાન રાજ દનો. (તા. ૧૪ મી ફેબ્રુઆરીથી તા. ૨૦ મી માર્ચ)—આટલી જમી બારીકીથી દંતકથામાં વર્ણન આપેલું છે. ગદ-સ્પરમના જાણુઆ મુજબ કૃષ્ણી રોગકાળે જે મથકે જલું હતું તે ને જગા હતી કે જ્યાં ચનારાં જાનમાં બામ ભેગા મારે ધણાંએક મેટ્ટેયે ખાનેનાં લોકો જતાં હતાં. આ દિવસમ જહારની દસકામાં જાનનો દનો. સધગા-એએ દાજર થયા મારે આ જાન એક જાનનો વાર્ષિક ધર્મ સંત્રથી મેગાવો દોષ એવું જાણુએ. આ જાજનના સંજયમાં આપણને યાદ આવે છે કે રમગન મહિનાના નેટ્ટેચરને દિને જાણીય ફરેનો પોતે જરોગ મોદમહની નજરે પડ્યો હતો. એ પ્રમાણે જ્યારે જાનોસ્ત અએવગાક નામની નદી (જે દાહ્ય નદીની આર જાખા-એમાંની એક છે તે) ના કાંઠા કિણરમાં મેદાનમાં ચોખેલો હતો તે વેળા જે કાંઈ દલે પછી બનવાનું હતું તે બાબેની પટેલી મેતરબ્બી તથા દઈન તેને આમમગથી મળ્યાં. તેણે ખાજમાં એવું દીધું કે તેના પિત્રાઈ મેદામહની સરદારી હોય એક ફોદમક લશ્કર તેને આવી મગવા મારે ફિર વરઝ આવી પુજા છે.

અધારત—પેટેલું પ્રત્યક્ષ દર્શન—અદુરમજદ સાથે મુલાકાત.

પેલો મુજારક વખત દલે નાઝીક આવી પુનો છે. જહમન અમ-જારપદ પોતે જરોસ્ત્ર અમગ જાહેર ચનાર છે. પેમાઅર પેતાનું વગન છોડીને મુઠાદરી શરૂ કર્યા તે પછીના ૪૫ માં દદાગની બામ-દારે અથવા પારશાદ મુજારપના તખ્તે બેસવાનાં ૩૧ માં વરસના અનો-વદિલ્નો (અર્થબેદના) મહિનાને ૧૫ ને (દરમેદર) મેદ (એટલે જે તા. ૫ મી મેને દિને) જાજાર ચનાર છે. જોકસ વર્ણન આપવામાં દંતકથા મુજારી માની લે છે: અને તેમ જાણુઆ મુજબ, આ જાજારન થયા મારેની જગા દાહી (અવના મુજબ દાહત) નદીના કાંઠા ઉપર મુક-વામાં આવી છે. દાહી નદી નંગલ-વજ (આજરબાદજન)માં વહે છે. દદામ આજના જાજારની કીચલ કિજન નદી અને તેની જાખાએ તે

૧ અભિદરન મહિના તા. ૧૦મી ફેબ્રુઆરી તા. ૧૬ મી ને જાજ મગનો આવે છે. મદિ તેને ૧૫ ને રાજ તા. ૫ મી ને આવે.

મ થામાં સ્વાપ્ન જોઈએ હિંમે નેરા કંઠા મજુનો ઓચરથાને કારણ મજુ' હતું. ૬૫૨ જેવા દાઝેલાને લીધું નિરાશી અને દુઃખ પ્રથમ થયા વિના રહેજ નહિ, કે જેનો પડયા માથામાં ધુ' ધુ' થતો સ્વાપ્નને દંતુ મજબૂત છે. મજબૂત નાનિકો જેવા દાઝેલો અને મળા ચલાવનારા સાનેખો. કે જેઓ પોતાની દુઃખમનો ઉપયોગ રાખ માણમનાં રક્ષણ તથા નેટીના વધારાને ખારે કરવા નથી. નેઓ આમે જરૂરોજન એકથી વધારે વખત કરિયાલનો પોઘાર પડાવેછે. જે તેને આપા દાઝમેલા મળ્યા ન રોગ તો પડ્યું' ક્યાં જવું' તે જાણ્યા વિના ને જે રખડપટ્ટીમાં પડ્યો દનો તેયુ' તેને કર્યું' પડ્ય નહિ. પણ નાડમેદી સાથ આપા, હમેદ સાથ નાસિપારી ખંજાવણીજ દોષદે. ૧૫૪ નિરાશી પડી સ્વાપ્ન જરૂરોજને હયાનની દક્ષિણે અને અગ્નિ ખુણે શીલાનની જમિમાં પોતાનાં વનનથી બહુ દૂર જઈ પુમેશો જેમથે હિંમે.

વએદોહમની મુલાકાતમાં નિષ્ફળ થયા પડી જરૂરોજને દોર-મજા તરફથી દિશામે તથા દુકમ મળેછે. ને દવે પોતાના મજબૂતનો ઉપદેશ કરવા માટે પશંદ નામે એક દાઝમનાં રાખ તરફ ચાલે, કે જે 'નોરા' (=ઓપી) નો ખેગમ પડાવેલો દનો અને જે સમસ્તાન (મીમાન) ને છેડે વસેલો હતો. આ મુલક આશ્વાનીસ્તાન અને જયુમીસ્તાનની સરદદ ઉપર આવેલો છે, અને 'સમસ્તાનને છેડે ને વસેલો દનો' એમ જાણાવ્યુંછે તેની સમજણ એમ દોષ કે મળનીના મુલકમાં ને કહે વસેલો દશે.' કરીલીએલી જોડેન થતે હાઈની નદી-માંનાં દોમનાં પાણીની ખુબી દેખાવારી એક નરાઇ જેવી વાત દવે કહેવામાં આવે છે. પશંદ તોરા નામ સાથે સ્વાપ્ન અવસ્થામાં આવેલો પશંદ ગાંડ નામને સરખાવી સજીશુ. આ પશંદ નામનો પણી પરિત હાઈની નદીનું ધોતુંક પાણી મળે છે. એ પડી જે કઈ બને છે તે ઉપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે જરૂરોજને પોતાના મજબૂતના દેલાવાનાં કામ જેટલે તબીબી દુનર અને મજમપટાનું કામ પણ યોદુ' ધણું કરવા માંડ્યું દશે. પ્રથમ ને પશંદને દરખાવે છે કે તેણે સચાઈની સ્તુતિ ગણી, દેવોનો નિરરકાર કરવો, અને જરૂરોજની મજબૂત જાહેર રીતે એખિતપાર કરવો. પહેલા બેડ દુકમો પશંદ બળ લાવે છે, પણ મજબૂત કમ્પ રાખવાનો ત્રીજો દુકમ બળવવામાં ને નિષ્ફળ થાય છે. એટલા માટે જરૂરોજ તેની

૧ એનિયનસ માએકિનસ પણ જરૂરોજનું નામ દિ'દુસ્તાનના કનર નરના મુલક સાથે જોડી બવે.

દેવેનો તિરસ્કાર કરવાના, તથા અમસાસ્પદોની આરાધના કરવાના અને ખોલેલાં પાંચનાં જોડાં બાંધવાને લગતા મજદમ વિષે કપડેશ કરે છે. પણ મધ્યુ' ફાઇટ.

જરનોરન તુગાનના પાલસાદ અર્ધવૃત્તાન્તની મુદ્દાકાળ છે, કે જેને પેરેવતી ધખ.જોમાં 'તમ દમ' કહેશે છે. આ દાકમ પેમાખરનું મસખ કરે છે. પણ તેનો મજદમ કમ્પ સાખવાની અને તેનાં ફરમાનો મુદ્દમ ચાખવાની સાદ ના પાડે છે. પણ તેના ફરમારીઓ તે "જરનોરનનો જીવ લેવાનો માર કહાવે છે, તથા તેને શાપ દે છે. "

એ પછી ફોરમજદમ ફરમાન્યાથી જરનોરન વએદોષ્ટન નામના એક ફરપતી મુદ્દાકાને જાય છે, કે જેને ખોલનાશાએ ધરવારનો સુખિયારે ખનાવેલો છે. તે તેના કંઈથી પરવરદેમાર માટે જથ્થેસ દાખલ એકમે જવાન પૂરવા, કુમારિકાઓ અને માર ધોડ માંવે છે. ખોલના પેમાખરને જવાખમા અભિમાની ભરેલો તુમ્હકાર મળ્યો, જે ઉપરથી તે આગ્રે શીધવા અદુરમજદ પામે જાય છે અને તેના તરફથી એવી સુખસાધક ખાતરી મેળવે છે કે પેલા મમરર મુનેદમારને તેનાં જુરાં કાખને ઘણી દમેસમીનાં મ્હોળની બચકાર સમ જલદીથી મળશે. અને એજ રીતે પાલસાદ અદ્દિયાનાં મ્હોળનો પેમાખ જવાઈલ પેમાખરે ભદેર કીધો હતો, કાંએક ઇસરાયલ લોકોનો પણ ખોલ છે એમ તેણે કમ્પ ગામ્પુ' ન હતું.

કપડા કરષ તકમીરવારની વચ્ચા કપરથી, તેમજ જોગવર તથા મખની નાનિકા કપ મચાના પવિત્ર સીનો આ દુનિયાની તેમજ બીજી દુનિયાની જીંદગીને માટે જે કાપ વધાવે છે તે કપરથી, આમાં આ.વેલા ધોડાક બદ દુઆના ફકરાઓ વાદ આવે છે. મજદૂર વએદોષ્ટનની ટેળાકીમાંના બીજા ગેવાનજલડા બેસક દુગુ (જે એ સન્દ વિશેષ નામ દોષ તે), તથા પેપે નાનિકા દુનિયા દોષ જંઝપે, જેને વસિલ ફરવા કરપતી મારક પાનડ પર્વ ના ખાનનારા પર્વમુરઆના વંદખાએ એક છે. વળી કપરીયા ટેળાકીમાં પેલા દુઆની મેચ, ખેન્ડ, અને વએખ ફરીન પણ દોષ જંઝપે, કે જેએને જરનોરનના માધમાં માધ દિવસ છે. જે કપર જખાન્યા જેવા કમનમીન ખન.વેને લીધે, તથા જડ જુદિયા નાનિકા કે જેએએ પેમાખરે આપર: મનેશ મન્ડન ગદ.રનના દુ:ખ દિ કમર કમમ (રીન) કમમ રખાતની ના પાડીને પે.નના કન ખે કીધા હતા, તેઓ સુધની યજેની લીધે,

પાંચમું દર્શન.

સંપ્રદારમદ સાથે મુક્તાકાવ.

પાંચમાં સંવોલમ દર્શન માટે આપણને આપણે માને જુદા જુદા દશાએ અને પરમજ્ઞાએ ઉપર થકને મેરેસ્ટે (આજના ઉદ્ધિયા) સેવરવાળા મુલક તરફ અથવા પાછા આજરવાઈનનમાં લેવે પડે. "નદ-સ્પર્શ" ઉપરથી આપણુ જાણીએ છિએ કે આ મુક્તાકાવ ત્યાંજ હલી, હાંચેકે અસત્ત લખાણમાં જણાવે છે કે પાંચમાં મુક્તાકાવ જેને સંપ્રદારમદ સાથે થકા હતા, તે વેગા મુલકે, સરહદે, થકા, સંસ્થાને અને જીવ્યાઓનાં જોડે એટલાં દેરાદેરા જરોતોસાથ મસલેદત કરવા માટે તે જગ્યાએ ભેમાં થકાં હતાં કે જ્યાં અરન-દ પહાડ ઉપરથી વહેતો એક ઝરો આવેલો છે અને જે ઘણી ન-માં ખાલી થાય છે. અરનવદ પહાડ, જેને જાળેનો ઠંડારો અરસા-પંચી પણ મળે છે, તથા જે સુસ્વારપ આતશનાં મથક દાખલ રૂખ્યાન થયે છે, તેને મેલક આજરવાઈનનમાંજ મુકવે જોઈએ. આ પહાડને આગળ જણાવી ગયા છિએ (સૌં ૩૧ માં જુઓ) તે પેલા જે પવિત્ર મહાવરત કરનારાઓવાળા પર્વત સાથે ભેળી નાખવે જોઈતો થી. આ પહાડ (અરનવદ)ને ધણાખરા મળતા આવે એવા પહાડ માંજે દુ' સુસના કરી ચક્રીય કે તે (૩૭-૫૦ અક્ષાંસ અને ૪૬-૫૦ રેખાંસ ઉપર આવેલા) સાદંદના પર્વતો છે, કેને અહીં આવેલાં તેમજ ખીજે દેકાજે આવેલાં અસત્ત લખાણવાળા પર્વતને આગાહ મલ્લના આવશે. અગરજો ઘણી નદીને (આજની) કિજલ ઉજન તથા રોંક (સરીશ) નદી સાથ મેળવીશું (કે જેમ અત્યાર આગમજનું આપણુ કરી મુકવા છિએ-જુઓ સૌં ૨૮ મે) નો અસત્ત લખાણમાં જવાન આપ્યું છે તે મુજબ પહાડની જાણુએ આવેલા 'ઝરા' માંથી પાણી અહીં રીને વહેતું જણાશે.

છઠું દર્શન.

ખોરસાદ સાથે મુક્તાકાવ.

એ પછીની પવિત્ર મુક્તાકાવો દેખાવ ઉદ્ધિયા સેવરવરની પેરાયની તેજ જગ્યા ઉપર મુકવામાં આવેલા છે, અને "નદ-સ્પર્શ"ના

૧ હપલી અરસાદે જાણીએ જરી, પણ જાણની પેરાસમાંજી સરાઈ નામનો એક હપો છે તેથી દુ' અજણો નથી વળે જોખાણની પેરાસમાં વચા દિ'દુસ્તાનમાં પણ એજ નામની જગ્યાએ છે. આજરવાઈનનમાં પણ સરાઈન નામની એક જગ્યા છે.

કોઈ મુશ્કેલી પરિત્ર રચાતક આગળ જરૂરેના જામે કંઈ થાય છે. આ દેશ જામેની પેદેશથી સરેશમાં મેંતો રચાયે કરકમાં આવ્યો છે કે જરૂરેનાને દેશને એકદમ એકાગ્રે, "કારણ કે પહાપણ દેશને સાથ નેને મુશ્કેલી થઈ હતી અને નેનો સાથ નેને પિયાન પડી હતી." આકાશી દેશનોનો એવાજ ખ્યાલ અગત્યમાં બીજો દેશનેથી પણ મને છે; જાણતા તરીકે અર્થ-પૂર્વક (અર્થાત્તરપ) દેશને પણ જરૂરેના સાથ જાનવીન કોઈથી અભ્યાસમાં આવી છે.

જાને દેશનોનો મનેખાખ.

ગ્રીષ્મ વરસની ઉમરે જરૂરેનાને દીન જામેની આપાલી મને છે, અને અને વધારે પછીનાં દેશ વરસમાં ને દેશમત્ત અને અગત્યપદો ત્રાસની મુશ્કેલીના સાગ જાળ વ્યુએ છે. આ દેશનોના સજવમાં બીજોની આદિત્યમાં પહાપણે દેશમત્તે આવેલા છે. "વનદ-રવરમ"નાં મુંડી કદાંચાં લખાણોમાંના એક પ્રકરણમાં મુશ્કેલી જામે લંબાણથી પહોંત આવેલું છે. તેમાં આવેલાં જાણત ઉપરથી એનું અભ્યાસ છે કે આ મુશ્કેલીની શીખણની મેત્રમોમાં થઈ હતી—જેને વખે પેશાખરે, જેમ પૂર વર્ષ રંગમાં કરેલો હતો તેમ, દેશમ દેશદેશ બદલાની પોતાની મેદમન હોડી દેને આસપાસ મેસાનું પસદ હોયુ દેવ. આ જાળનના સજવનો મેક્કલ દેશો ઉગારી લેવા જેમ છે. તે આ મુશ્કેલીને છે કે—"આ શિયાળાઓની લખાણને કરમવાન સાને સચવાના ખોટાસાઓ થયા છે, જે શિયાળાઓ પાંચ મહિનાની મુશ્કેલી દેવા, અને દેશ વરસો સુધી ને જાણા દેવા." આ મુશ્કેલીની જગ્યાઓના સજવમાં અસર લખાણમાં કહે છે કે "ન્યાય અગત્યપદોના દીન જામેના સાગ સચાલે સાગ જગ્યાએ થયા દેવા" જે આવેલું જગ્યાને અનુસરીને ચાલિયે નો પાસ દેશનોનો દેખાવ, એટલે જે પદેશમાં, બીજાં, પાસમાં, હાં અને આતમા દેશનેથી જગ્યા, દેશનના પશ્ચિમ જામમાં, આજરખાઇનનમાં, અને કારિપવનચામ મુશ્કેલી દેલેલ જામમાં ખચીન દેશને મુશ્કેલી સચાલે. નોતનનની અને નરહની જગ્યાઓની મેદવણ જામે ઉપર સચના કોષી છે તે વન ખરી દેરે તો ચીજ અને ચોથી મુશ્કેલીની જગ્યા પણ કારિપવન સમુદ્રની બરાબર દેલેલે જોદરી થકાશે. મીઝા આયોપીની (આજરખાઇનન) ને અને મીઝા રશિયાના (રએ શેદેગયાજ પ્રાંત જે કહેમ નદિ નો દેશકથાને આધારે જરૂરેનાનાં આકાશ વરસનાં અસરના કે સ દેશનોની જગ્યા દાખલ મળી થકાશે.

વાસ્તાવેક' તેણે બલી દાકતી નદીનાં ખુબીવાળાં પાણીને આરંધ્યાં, મજદુરનાનોની દીનનો કલમે તે બરો, જેથી પેલા નાચકારક, મોત બરો અને ફરે દેનારો ગુણતિ દેવ તેની આમળાંરી બીધીને નાસી ગયો.

“તે દરજે ચીરગાળે પાશુ” કહ્યું કે “અંચે આગર દેનાર અંમમકાંનુ ? તેને માટે—સપેવમાન જરતોસ્તને માટે—મોનું કું” એક સકતો નથી. જરતોસ્ત નો તમામ નૂરમંદ છે.”

“હવે જરતોસ્તે પોતાનાં દિશથી વિચારી લીધું” કે આ બદ મનસ્વીવાળા દેવદરજે માફ મોત આણુવાનો મનમુંબા કરે છે.

“પેલા બદ મનસ્વીવાળા મનામીનોની દરકાર વિના. તેના દીના બરેલા સચાઓનાં પાવકીપણાંની પરવા વિના, જરતોસ્ત એકમ ઉઘો, જરતોસ્તે આમળા દદમ લંબાવ્યાં, અને એક પર જેવા મોટા પથરા પોતાના હાથમાં લઈને ધુમ્મવવા માંડ્યા, જેને પથરા અરો જરતોસ્તને દોરમજદ વરદથી મળ્યા હતા.

“(આ વેઈને મનામીએ પુછ્યું” કે) “તું” જેને પોઠરપરપનાં મકાનમાં દેવ (દેવ) નદીના ઉંચા કાંઠા ઉપર ઉભેલો છે, તે આ જમીન જેને પડોળી, મોજ અને પાર કરે દૂર પડે એવી છે તે ઉપર આ પથરા તું ક્યાંથી ફેકે છે ?”

જરતોસ્તે મનામીનોને જવાબ દીધો કે “અંચે બદ મનસ્વીના અંમમીનો ! દેવદરજેની પેદાવજનો તું નાચ કરીશ; દેવોના પેદા કીધેલા નસુ (મોતના દેવ) નો તું નાચ કરીશ, અને જાંનુધી ઉમમજુ વરદના મુજકમાંથી, કાંસવ નદીના કાંઠા ઉપરથી, રતેદમંદ સોલ્યોસ જુદાંદીથી જન્મ પામશે નહિ ત્યાંસુધી ખનાધઈતી નામની નદુમરધી પરીનો તું નાચ કરીશ.”

આ ઉપરથી જુરી પેદાવજના પધ્ધી મનામીનોએ જરતોસ્તને પાશુ ચીરગાળે કહ્યું કે “અંચે અરો જરતોસ્ત ! તું મારી પેદાવજનો નાચ માં કરતો. તું પોઠરપરપનો બેટો છે, તારી માતા મારી પરસ્તેક (!) કરતી હતી મજદની પરસ્તેક કરનારાઓની દીન તું જોડી દે, કે જેથી કરીને વપમન નામના પ્રબળતિને મળ્યો હતો તેવો વર (બચેક) તુને પણ મળશે.”

“પણ સપેવમાન જરતોસ્તે તેને ઉત્તર દીધો કે ‘ના ! તું મજદની પરસ્તેક કરનારાઓની બધી દીનનો તિરકાર કરીશ

નહિ—પછી મારો ભાઈ અને છાત્રી અને કારીયાં: બધાએ
નમણાં લૂગા પહે તે જુ' બનુ' !'

ગુરી પેઠાપણ પછી મળ્યામીઠાએ તેને ફરીથી ખીરખાવે
કયુ' કે 'કુ' કેવે અંધવજનુ'કુ' તેની પેઠાપણે તું કયુ' પચને
કાંતે નાહ કરીયે. કયુ' પચને ફરી તું તેની સામે થયે, અને કયુ'
હથિયારે કાંતે બાઈ પેઠાપણ મારી પેઠાપણની સામે થયે તથા
તેણે નાહ કરીયે ?'

સપેદમાન જરતોરને તેને બચાવ લીધે કે 'હવનીમ,
તલત, હેમ, તથા હોરમજદને ભહેરે કરીયે કયામ, કે જેમ્ને માર્ક
પિતાનાં કાંઈકી સરક હથિયારા છે, તે વડે આ કયાને કાંતે
કુ' નાહ કરીયે, આ કયાને કાંતે કુ' કયને થકસ, અને અંતે જહ
નજનીયા નવાપાને: આ હથિયાર વડે બગી પેઠાપણ મારી સામે
થાને તમા નાહ કરીયે. સપેદમાનીઠાએ આ હથિયારે હક પગરના
મમાપા પેઠા કીયા છે. અને ખસા તથા ઘસા હાકમ જે અમલ-
વારો છે, તેઓએ એ હથિયારો નજર કીયાં છે.'

એ પછી જરતોરના હોનગરનો કામી મોઢે સાહે બધો.

૧૫૪ કિસ્સાનો તથા ૬૩૨ રે ઘસ " લીનકરં " ફેલામમાં આપેલો
છે, અને બંદના ૧૨૬૫થી પાછો ફરતા પેલા જરતોરના ૧૫૨ બાજ-
કારના રેંગ: ૧૨૬૫થી થનકા કુમકા: જાણે, તથા તેઓના લગભગનાસ,
દમાબેર, અને " લીન રમતો નામે " જરતોરના નામુ " તેમજ
" હમિરનાન " ફેલામ ખજુ હયાવા કરે છે. અંતમાનાર આ કાષ્ઠ્ય જુદ
થકમાં અને કિચરી થકમા જણાવેલી કાષ્ઠ્ય સાથ આઠનો રીતે
સરખાપણ જતાવે છે. બદમાના થનકા તેમજ મુસાના મારહુમાં
એવું સંખ્યાપણુ જણાવ્યું નથી. પણ એ ૧૫૨ના હોરમજદના પેઠાખરે
સાથ એક ખીલખી આઠ રત્ને દોસરનુગી કામનાજ રમવામાં આવે
છે, જે મિસામે ૫ " ફેરી કવીન " (નામે કાવ્ય ઘથ)મા ૧૨૫૨ની
પરિવારના સિપાહીયાને ગુરી જુઝ અને ફોજ સામે લડ્યા વડી
પડે છે, જેને લગતા હકરા સાથ આ જાળવ સરખાવો જોઈ યાદી.
હોરમજદે આમમજની ચંગવણી આપા ફાળી તે મુજબ જરતોરનો
ફરીથી લઘમાવામાં આવે છે, અને આ વેળાએ સપંદરમા નામની
બી-અમલારપણુ ૧૫૫ પારણુ ફરીને એક કરપ તેને પાતાનાં કાંતમાં
લેવા માટે છે. પણ જરતોરના આ વેળાથી ક્યારીને પાડી કઢા છે,
અને " લીનકરં "મા જણાવ્યું છે તેમ પેલા હોરમજદને કો ફરી નામે છે.

દેવદરુનેની લાગ્ય અને દુમગાઓ સામે જસ્તોસ્ત ટકી રહ્યો છે; વળી તેને પોતાનો પહેલો મેલો પણ દાધ લાગ્યો છે. અને તોપણ એજ વખતે, ફતેહના અત્યાનંદ પછી, ઉદાસી અને નિરાશીનો સમય આરંભ છે. એની પણ આપણને મળાદી મળે છે, કેમકે “જાદુ-સ્પરમ”ના બોલોમાં કહિયે તો પોતાની ખાદેશો મેળવ્યા પછી તે (જસ્તોસ્ત) પાછો હોર-મજદની મુલાકાતે આવ્યો, અને આ રીતે બોલ્યો કે “દેવ વરસમાં આવ્યો એકજ મેલો છું મેળવી રહ્યો છું.” હોરમજદે બેઠમાં જપાળ આપ્યો, પણ એજ જવાબથી જસ્તોસ્તને જસારત મળેલી જણાય છે, કેમકે એ પછીનાં બે વરસો સુધી તેણે પોતાની કાશીય અધાક ચાલુજ રાખી, તો જોકે આ પહોંજ મુસ્કેલીનાં વરસો હતાં. પણ તેવડે ફતેહ મળે છે, ફતેહને મથાને જઈ પુમાય છે, મહાભારત કામ પાર પડે છે. આ પરાક્રમ તે વીરભારતનું દીનમા દાખલ થયેલું કામ છે, તે જસ્તોસ્તના મજદબનો જય છે, કે જે જામે ખીનનું પ્રકરણમાં જવન કીધું છે.

બાળ ૫.

ફતેહ.

દીન હબ્સ કરવી પાદચાહ ગુસ્તાસ્પે દીનનાં ખારમાં વરસમાં.
 શરૂઆત—જરતોરત ગુસ્તાસ્પની શોધમાં—જરતોરત અને
 ગુસ્તાસ્પ વચ્ચે મુલાકાત—દીનદાર માણસે સાધ જર-
 તોરતનો વાદપિવાદ—જરતોરત સામે પ્રપંચ—તેનું
 કેદખાનું—કાગા ધોડની મદાબી—ગુસ્તાસ્પનું સંપૂર્ણ
 રીતે દીનમાં દાખલ થવું—અમશાસ્પદા આવે છે—
 ગુસ્તાસ્પનો ખાખ—ચારાંચ.

શરૂઆત.

દીનનાં અભિધારમાં અને ખારમાં વરસો પેચાખરની છંદગીમાં
 ધામધુમના વરસો છે. લડતનાં, દાવી પરીક્ષાનાં, ધોડ વખતની નાક-
 મેદાનાં, પલ્લુ રીવટની ફતેહનાં એ વરસો છે. ગુસ્તાસ્પને દીનમાં લેલી
 વેળાનાં એ બે વરસો છે; અને બ્યારે જરતોરતની દોશીય થેવટે ફતેહ-
 મંદ કાર છે ત્યારે એ વરસો તેની કસરકિર્દીમાં સંવંધી ખુશ્દ દરબજોનાં
 મજ્જાપ છે. એ પછીથી એક મદખૂત અને બગરંત હાથ દીનને
 રેકાવી રાખે છે. આ અમલના સતેના સંખંધમાં ને બનાવો અને
 યાનો દતકધામાં નોંધાયેલાં છે, તે આ પ્રકરણમાં ખેલાસાવાર સમજા-
 વેલાં છે, અને તે વાળે લખાવતી વેળા જેમ બની આવ્યું છે તેમ
 અસલ લખાણમાં આપેલા સંદોહ અહીં ક્યારી કેરામાં આવ્યા છે.
 એ બનાવોનો ત્રાસ અરેખરી રીતે ધ્યાનમાં ક્યારવા માટે વાંચનારે
 દુનિયાના મોટા મજલ્લોના દર્વિદાસમાં બનેલા દીનમાં દાખલ કરતી
 વેળાના એવીજ રીતના બનાવોને લખવાં બધાને યાદ કરવાં જોઈએ.

જરતોરત ગુસ્તાસ્પની મુલાકાત શોધે છે.

આત્માર આગમલ લખાવવામાં આવ્યું છે તેમ જરતોરતને એવી
 પ્રેરણા થઈ કે તેણે ગુસ્તાસ્પની દરબજામાં લખું જોઈયે. ગુસ્તાસ્પને
 પોતાની દીનમાં છલી કેવા માટે તેણે પાછી કપર મરકવ હજદ
 અર્ધિનરની કેવી ગીને આત્મપના કીધી હતી, ને પોરેદ અવસાની

નાંક રજુ કરાવેલાં બેઠેલી કીને રાખજ કોંઈ દંડે ને સોપી કીને કે
તેના પવિત્ર અંકને ૧૭૩૫ દેવા શુદ્ધ ૩૦૪૩ ને આગળ પડેલાં
૫૩ દંડે. ૩૦૫૧ અનુસાર ૩૩૩ સિત્તેની કમરે છે કે "તેજ
દાસનાં આગળે એક બેઠો દંડે કે એથી પાગને દેવા દેવા વિના
ને તેની સાથે રજા દંડે" આ દેવાય એક સિત્તેને ૫૦૪૩ આગ
દેવા શુદ્ધ દાખની આગળ શરૂ પડે.

આપણે વિશેષ એવડુ બહુ માખડુ વેંતેરે કે જરેંગીયનું અગ્રણ
રત્ન નખવેલના પ્રદેશોવાળા મુલકમાં વડુ. અને વિશાળ ને રાત્ર
પરિવર્તો તેને જાણવામાં આવે છે. ને ઉપરથી અગરને આપણુ
તેણે કીંઈ નો જાણ્યું છે કે આપણી કેળવણી અગરેથી ને દેવા
અગરેથી દેવા નાંક એકે. આદવામાં પાત્ર એક કીંઈ એથી દેવા
દેવા છે કે પાદવાને નાંક કરવા શરૂ અંકનમાંથી ને દેવા અગ્રણ
આપણુ આગરનાં આગળે દેવા. આગળે અગર આ દેવાએમાં
ગુરુનેદો આગળની કોંઈ આદવાય રહી નવથી જાણ્યું છે. તે
આપે આગળે અગર આપણુ પાદવા. પાગને પાગ દેવા કરવા
શરૂ એકવામાં આગળે છે. તેની આગળે નાંકવામાં આગળે કરવા શરૂ
જરેંગીયને પાગના દરેક ઉપર પાગનેથી પાત્ર દેવામાં દેવા કરવી
જાણ્યા દેવા. એવું અગરે દાખની જાણ્યા જાણ્યું છે ત્યારે પાત્ર
જાણ્યા છે કે એ જાણ્યા પાગનાં આગળે કે. ૭ દેવામાં અગ્રણ
વેંતેરેથી આપણુ ઉપરથી સિત્તેથી દેવા કરવા "દેવા" આ દેવા
દેવા છે કે આગળે આગળે અગરે પાગની પાદવા દેવામાં આગળે
તેનાં દેવામાં દેવા અગરે તેજ કરવાની પાગની આપી દેવી, તે
વિના આપે ઉપરથી દેવા કરવા કરવા આપે છે. તેમાં જરેંગીયને
આવી તેથી કિત્તેમાં અગર તેજાની તથા આપે દેવામાં છે.
જરેંગીયનાં ઉપરથી પાદવામાં નમુના ઉપર આપણી જાણ્યા તેના
એક દેવામાં અગરે એકવાની પાદવા પાગને દેવી દેવી, અને એક
નમુના ઉપરથી અગરે આટ આપી પાદવા આપણે પાગ રહી
વેવા દેવા.

દાનાં જાણ્યા આપે જરેંગીયને વકરારે અગ્રણ છે.

માપાદ અને અગરનાં અગર આપે પાદવાને દેવામાં પા-
ગાગરને પાગનાં દેવા પાગે પાગે એક પાગ દેવા. એવું દેવામાં
પાગે નાંક રહી પાગ છે; અને પાદવાની દેવામાં આગળે આગળે

આવે છે, અને એ બેટી મચલી ઉપરથી જરનોસ્ત ઉપર જાડુમર તથા ધન મંત્રચલો દોવાનું તોદમત મુકવામાં આવે છે: તેને બંદી-આને નામે છે અને ત્યાં બુખે મરનો રાખે છે. આ રીતનો અહેવાલ “જરનોસ્ત નામા”માં આપ્યો છે, અને પેદવલી “દીનકર્દ”માં પણ એ બાબે અંચાલ દંડારો કરેલો છે.

કાળા ધોડાની કહાણી.

એક મોલેનથી જરનોસ્તનો છુટકારો થાય છે. એ મોલેનને ને છે કે જે વડે તેણે પાદશાહના કાળા ધોડાને પાછો તનદુરસ્ત બનાવ્યો હતો, કે જે બાબે “જરનોસ્ત નામા”માં ઝંજાણ બધાન કરેલું છે અને “દીનકર્દ”માં તેનો દંડારો આવેલો છે. પાદશાહનો એક માનીતો કામો થોડો છે. હોરમનદના પેશાબરને દેશબાનામાં નાખતાંજ આ પ્રાણીના ચારે પગે એકાએક તેનાં પેદમાં પેટી ભપ છે અને હાથમાથ કરવાને અણકત થઈ પડે છે. આ બનાવ ખુશી રીતે જોવાઈ નાખુશીની નિશાની લાગ્યા છે. આ બનાવની ખબર જરનોસ્ત પોતાનાં દેશબાની દોડીમાં સાંભળે છે. તે અરજ કરે છે કે જો મને છુટો કરવામાં આવે તો આ થોડો જોશ હતો તેવો તેને પાછો તનદુરસ્ત બનાવું; પણ એ કામ ચાકસ ચરતો જાત લારવામાં આવે તોજ હું બનાવી શકું માટે પાદશાહે એ બાબે આજમનથી કમૂલ થવું લેઈએ. આ આજમની સાંભળીને ચસ્તારપ ખુશખુશ થઈ ગયો, અને ધોડાનો એક એક પગ સત્રામત બાહર કહાડવાનાં કામ માટે જરનોસ્ત માટે તેથી એક એક ખસેલ તેને આપવાને કમૂલ થયો. આ પછી જે વિગત આપવામાં આવી છે તે હવે ચરખી લાગે છે: પણ ચતુરાઈ બદલાં કામોની આવી વીમતો કંઈ અસાધારણ નથી. ખીલત દેશો મધે પણ એવાં ધન મંત્ર કામે લગાડવામાં આવેલાં છે, અને પુરાણ કાળના ઉમમાણ તરફના દેશોના બોલ પાદશાહોની દંભારોમાં પણ બેચક આવાજ બનાવો બનેલા મળી આવે છે. આપણે બૂઝી જવું નહિ જોઈએ કે ત્યારે ઇમરૂના પાદશાહ હથેલખરને સેંટ આગસ્ટાઈને ખિરતી ધર્મનો ઉપદેશ કીધો ત્યારે એ કામ ખુશ્કાં મેલનમાં કરવામાં આનું હતું, કારણકે પાદશાહ એ ચારદેવલોની વચમાં હોય તો તેના ઉપર જાડુ લાગુ પડી જતું હતું, એવાં તેનો જાડુ ટોણાનો ભપ હતો !

જરનોસ્તે પહેલી ચરત એ કામી કે જન ધોડાનો એક પગ બાહર

૧ શાહનામા મુજબ તેનું નામ બેદબદ હતું. જેનો અર્થ આજી રીતે પળાવડો એવો થાય છે.

કહાડવામાં આવે તો ગુસ્તાસપે દીન કબૂલ રાખવી. આ કારાર પાદશાહે કબૂલ રાખ્યાથી, જરનોસ્તે ખરાં દિવસી બંદગી કીધી, અને તેના જવાબમાં “યોદાનો આગળો જમણો પત્ર ખાહેર નિકળ્યો, કાંચેકે સાદનો વચન ખરો હતો.” “યોદાનો પેગામ્બર” યોદાનો ખીજે પત્ર ખાહેર કહાડે તે આગમજ તેણે એવો વચન માગ્યો કે પાદશાહનો પોતાનો બહાદુર બેરો અરહદિયાર સાચી દીનના બચાવ માટે તેના રક્ષક ઇબ્રાહિમ હામધમાં ઉતરે. આ વચન મળતાંજ “રક્ષનો પાડો જમણો પત્ર યોદાના તુકમથી ખાહેર આવ્યો.” ત્રીજી ચરત એવી મે-હરખાનગી મેળવવા સંબંધી હતી કે પાદશાહની ગણીએ દીન કબૂલ કરવી. આ માટેનો વચન મળતાંજ યોદાનો ત્રીજે પત્ર પણ ખાહેર નિકળ્યો. છેલ્લી કબજાત એ હતી કે જે મુનેદમારોએ યોદાના પેગામ્બરની સામે કાવતરું રચ્યું હતું અને તેના કરજાનને હાંચ આપી હતી, તેમનાં નામો જાહેર કરવાં. જ્યારે આ નામો જાહેર થયાં, અને તકસીરવારોને તેમને હાથકની ખેડાતની સજા થઈ. ત્યારે યોદા પુરેપુરે તનદરોસ્ત થયો અને આગમની માફક પોતાના મારે પમો કીપર કુદીને ઉઠાં થયો.

કીપર જાહાંગ્યા મુજબની આ અવસથથી કિઝલી વાગ, કેજે “જરનોસ્ત નામું”ના મનકસપનાથી અને સાવરી સખનારથી વિગતવાર જાણેલી છે, તેને માટે “દીનકદં”ના માત્ર ત્રેંગ હસારો મળે છે, કે જ્યાં એક ઠેકાણે “ગુસ્તાસપના નાનીયા યોદાના મનકસ” નામે તથા ખીજા ઠેકાણે યોદાઓમાં અનુપત્ર એવા “ગુસ્તાસપના બપકાસ યોદા” નામે જાહાંગિયું છે. કિઝલીજ વાગ “જરનોસ્ત નામું” જખાયાની આગમજ સાદરસ્તાની નામના જખનારે મનિગાથી પોતાના પુત્રકમા જાણેલી છે, કેજે ૫મી હરવી ૧૦૮૧ મા જનમ્યો હતો અને ખોરાસાનમા થઈ નયો હતો. “જરનોસ્ત નામું,” કેજે ૧૦મી ૧૦૭૭ મા જખાયુ હતું, તેને રચનાર હયાનના આયમજ બામઆરએ મેઝેંગો વાની હતો તે ૬૫૨થી આ વાગ પૂરેથી પશ્ચિમ તરફ કેવી રીતે જવા પામી હતી તે જખાજ છે. પાડવથી વગી મિખુંદે પણ એ વાગ જાહાંગિયેલી છે.

સંપૂર્ણ રીતે દીનમાં આવવું પાદશાહ ગુસ્તાસપનું.

ગુસ્તાસપનું દીનમાં ઇબ્રાહિમ થયાનું કામ હવે જમખમ પૂરું થયું છે, પણ પોતાની યેચની ખાતરી થય તે આગમજ જરનોસ્ત કનેથી તેની દીનની સચાઈ માટેની એક વડું નાખેલી—એક ખાજ, એક રસં,

કેઈ નિશાની અથવા ઇલાહી—તે માને છે. જરતોસ્ત્રને, સેવાઓના બદલામાં જેમ તેણે પોતે છૂટે દાવે ચાર બહેસા બધી છે તેમ દીન પુરેપુરી કબૂલ રાખવા આમમજ, પાદશાહ પોતે હવે તેની આમજ ચાર દરખાસ્તો રજુ કરે છે. આ દરખાસ્તોની વિગતવાર હકીકત “જરતોસ્ત્ર નામું” એક વાર ફરીથી આપે છે, અને અવસ્થા તથા પહેલવી લખાણોમાં કહે કહે આવેલાં હકારાંઓ ઉપરથી આપણ એવું અનુમાન કરી શકીશું કે એ દંતકથા કબૂલ રાખવાથી છે. યુસ્તારપની આ ચાર દરખાસ્તોમાંની પહેલી એ છે કે મેવટે માફ થું થશે તે કું નાણું, અને બેહસ્તમાં મારી જતાં જોઈ; બીજી એ કે મારી, દેહ, કાંધાંનાં, જેવી યાવ; ત્રીજી એ કે કું સર્વગ્રાની યાઈ, અને મૂલ વસ્તુમાન તથા બવિખ નાણું; અને ચોથી એ કે કેશમતના દિવસ મુખી મારો છવ માફ. ચરીર હોડી જાવ નહિ. દોરમજદનો પેગમ્બર ખાતરી આપે છે કે આ લખણી બહેસા બહાવામાં આવશે ખરી, પણ આવી અમકારિક બહેસા બહાવામાં આવે ત્યારે તે એકલા એકજ પછીમાં બેગી થઈ શકતી નથી. માટે પાદશાહે એ ચારમાંની એક પસંદ કરવી. આ ઉપરથી યુસ્તારપે આ બહેસ પસંદ કરી છે. બેહસ્તમાં જે જગ્યા મારી યાવ તે જોવાની મને પરવાનગી આપવી.

આવવું અમચારપદોનું યુસ્તારપના મેહેલમાં.

આ દિઆમમાં, જરતોસ્ત્રનો પેગમ્બર બેદાઈ બહારત પામેઓ છે એવી દોરમજદ તરફથી ગચાલી આપનાર સાક્ષીઓ દાખલ થયું અમચારપદો પાદશાહના મેહેલ તરફ આવવું કરે છે. આ તથા બેદાઈ એલમીઓ તે બહમન, અઈબેહસ્ત અને પવિત્ર આતશ (પુર્ણમેહર અથવા રપેનિસ્ત) છે. એ જાનેનું જમાન આપતાં “દીનકર્દ” બધી દીનના લખાણમાંથી આ મુજબનો ફકરો લાંકે છે—“પછી તે ફરે પેદા કરનાર દોરમજદ છે તેણે પેદાનું, અથ વહિસ્તો, અને વળી દોરમજદના પવિત્ર આતશને આ મુજબ કહ્યું: તમે જેઓ અમચારપદો છે તેઓ વિસ્તાર, કે જેનો ખબરો ચારપદો છે, અને જે ચોતરફ વખાણ પામેશે છે, તેનાં જમાન તરફ આમજ વધા, એવી મતબલથી કે તે આ દીન ઉપર બહસો લાવે (એટલે જે તે આ દીનને માટે આત્તવાર યાવ); અને દિપતામજા અરેઝ જરતોસ્ત્રે તેને જવાબમાં જે

૧ “જરતોસ્ત્ર નામું”માં જણાવ્યા મુજબ એ અમચારપદો એર જે આતરો આજ્યા હતા; એક આદર ખોરદાહ અને બીજો આદર ખોરસ્પ.

કદાચમાં આરે તેા મુસ્લમાને દીન કબુલ રાખ્યા. આ કારે પાસાએ કબુલ રાખ્યા. જરોસ્ત્રને ખગં દિકરી બંદી કીધી, અને તેના મગજમાં “ પોતાનો આનનો જામો પાન ખાકેર નિકળો, કાંચેકે ઠાકનો પાન ખરો કરો.” “આઘનો પેનાખર” પોતાનો ખીતે પાન ખાકેર કદાકે તે આનમજ તેણે એવો વચન માનો કે પાસાકનો પેનાનો પદાદુર એટલે અરજદિવારે નામી દીનના બચાવ માટે તેના રૂક ઘમજ પ્રસાદમાં કીરે. આ વચન મળ્યાંજ “ રકનો પાનો જામો પાન ખાવાના દુકમી ખાકેર આખો.” તીજ ઘરજ એડી તે-દરવાનની નેપાસા સજીરી હતી કે પાસાકની રૂખીએ દીન કબુલ કર્યો. આ ખાકેર વચન મળ્યાંજ પોતાનો રીતે પાન પાન ખાકેર નિકળો છેડી કબજાળ એ હતી કે જે મુલેદવારેએ ખાવાના પેના-અરની સામે કાઠારે રમ્યું હતું અને તેના દરવાનને ધાંચ આપી હતી, તેમજ તાનો જાદેર કર્યાં. જાદેર આ તાંબા જાદેર કર્યાં, અને વડીરણેએ તેઓ જાવની મોગની સમ કહી. તાદે પાંડે પુરેપુરે પાસાકની સામે અને આનમજી માફક પેનાના આરે પાંડે રીતે રીતે કર્યો.

કેવું જાણના મુજબની આ બકાલી રીતી પાન, કેવું “જરોસ્ત્ર” નામ ના નવજાનાના અને સજીરી મુજબની રીતજાદેર વાંચી છે, તે પાસ “જરોસ્ત્ર” ના નવજા કદારો નેવે છે, કે જ્યાં એક દેહને “જરોસ્ત્ર” નામના પાસના સજાકાર” જાણે ત્યાં ખાકેર દેહને પેનાઓમાં જાણના એક “જરોસ્ત્ર” નામના પેના” નામે જાણે છે. કેવડાંક કાન “જરોસ્ત્ર” નામું” જાણના આનમજ કદારનાના નામના સજાકારે નિકળેલી પેનાના કુજાકના કદારે છે, કેવું જાણે કદારે ૧૦૮ ના સજાકાર કાન અને પેનાકનાનાં કદારે છે. કેવું “જરોસ્ત્ર” નામું” જાણે ૧૦૩૩ ના સજાકાર હતું, તેમાં જાણે જાણના આનમજ જાણના એક દેહને જાણે કદારે તે કદારે ના પાન રીતે જાણના કદારે રીતે રીતે જાણના કદારે તે જાણના નામના કદારે રીતે રીતે જાણના કદારે રીતે રીતે જાણના કદારે.

તેમજ રીતે રીતમાં જાણના પાસના મુજબની.

જરોસ્ત્ર દીનના કબુલ કર્યું કાન કદારે જાણના પાંડે છે, જાણે રીતે રીતમાં જાણના કાન તે જાણના જાણના કદારે રીતે રીતે જાણના જાણના એક રીતે રીતે - એક જાણના એક રીતે.

કંઈ નિશાની અથવા કંવાળી—તે માટે છે. જરતોસ્ત્રને હિંદુઓના બદલામાં જેમ તેણે પોતે છુટે હાથે મારે બંધેલા બાંધી છે તેમ દીન પુરેપુરી કૃપા સહયોગ આપનાર પાદશાહ પોતે હવે તેની આમજ મારે દરખાસ્તો રજુ કરે છે. આ દરખાસ્તોની વિગતવાર હકીકત “જરતોસ્ત્ર નામ” એક ચાર ફરીથી આવે છે, અને અરસા તથા પદેશી લખાણોમાં કેવે કેવે આવેલા હંથારાઓ ઉપરથી આપણે એક અનુમાન કરી શકીશું કે એ દંતકથા કૃપા સહયોગી છે. યુસ્તારખની આ મારે દરખાસ્તોમાંની પદેશી એ છે કે કેવડે મારું શું થશે તે હું જાણું, અને એકસતમાં મારી જમા વેગ; બીજી એ કે મારી રેલ કાંચાનાં જેવાં થાય; ત્રીજી એ કે હું અંગેજીની થાઉં, અને બીજી વસ્તુમાં તથા બિચ્ચ વડાણ; અને ચોથી એ કે કેવામતના દિવસ મુઘી મારે છપ મારું ચરીર છોડી વન નહિ દોરમજદને પેગમબર ખાતરી આવે છે કે આ સમજી બંધેલા બંધાવામાં આવે છે ખરી, પણ આવી અમાકારિક બંધેલા બંધાવામાં આવે સ્થરે તે એકલા એકજ પદ્ધતિમાં બેની થઈ શકતી નથી. મારે પાદશાહ એ મારમાંની એક પત્રક કરવી. આ ઉપરથી યુસ્તારખે આ બંધેલા પત્રક છોડી કે એકસતમાં જે જમા મારી થાય તે નિશાની અને પરવાનગી આપવી.

આવનું અમસારપદોનું યુસ્તારખના મેહેલમાં.

આ દિગમમાં, જરતોસ્ત્રનો પેગમબર બોલાઈ બસારન પામેલો છે એવી દોરમજદ તરફથી મરાલી આપનારા સમીઓ દાખલ પણ અમસારપદો પાદશાહના મેહેલ તરફ આવતું કરે છે. આ તથા બોલાઈ એલનીઓ તે બહમન, અહાંમેહેન અને પવિત્ર આતશ (પુછનમેહેર અથવા રપેનિસ) છે. એ બાબેનું બયાન આપતાં “દીનકંઈ” બહી દીનનાં લખાણમાંથી આ મુજબના કહે છે—“પછી તે દેગે પેદા કરનાર દોરમજદ છે તેણે વેાદુમનો, અથ વહિસ્તો, અને વળી દોરમજદના પવિત્ર આતશને આ મુજબ કહ્યું: તમે જેઓ અમસારપદો છે તેઓ વિસ્તારપ, કે જેનો ખાતરો મેરપદો છે, અને જે ચોતરફ વખાણ પામેલો છે, તેનાં મહાન તરફ આમજ વધો, એવી મતબલથી કે તે આ દીન ઉપર બરસો લાવે (એટલે જે તે આ દીનને મારે આસ્તાવાર થાય); અને રિપતામના અચો જરતોસ્ત્રે તેને વપાળમાં જે

૧ “જરતોસ્ત્ર નામ”માં જણાવ્યા મુજબ જે અમસારપદો એકે જે આતરો આપ્યા હતા; એક આદર મેરપદો અને બીજે આદર મેરપદ.

નકુલો અમમ, અર્ધા અર્ધે દીર્ઘ, તેની નજરે રહેતા અર્ધે ગુણી
 પાત્રાને આપે, તેજ પુત્રને પેલ કલ્યાણ દેવાનું હું જાણું છું. મહા-
 નામ તેજોમય કુલોનાં પાત્રાને છે, એવી મનુષ્યથી કે પ્રાણીને
 દેવાનાની પદ્ધતિમાં નજર નાખવાનું જની અવશ્ય છે તેને હું જા-
 નીતી જાણું જાણી પાત્રાની અર્ધિભાગ અમમપદને જ. અપાત્રામાં
 આપે, તેજ દેવાપણી પાત્રાની અર્ધથી પ્રાણીને મારી દીર્ઘ અર્ધે
 મુખી વંશજ દીર્ઘ છે. પાત્રાને દર્શ અર્ધિભાગ અપાત્રાને અર્ધે
 છૂટકે ગણનાં હોવાનાં જાણું પેલું અર્ધે દવાનું આપે છે,
 અર્ધે તે તે પી નજર છે. અર્ધે પાત્રી પ્રાણીના સુખવશથી
 તેની મારી પલુ દીન કમલ રહે છે. આ જવાબ "જાતોનાં નામ"
 એવી રીતે પૂરે કરે છે કે એ પછી પાત્રાને મેરો પેલોનાં પાત્રા-
 નાના દાપમાંથી પુત્રની જાત દર્શને પી નજર છે અર્ધે તેથી દેવ
 દેવાનું પુત્રી ને અમર રહેવા આમે છે, તથા પેલો પાત્રો જાતના
 રૂપ જાતનાં મુખ છે અર્ધે અર્ધા જાતનાં જાત દર્શને કરે છે,
 અર્ધે એ જાતનાં અર્ધિભાગ દર્શનાં જાત આપે છે, કે તેનાં તેનું
 સારીર કોનાંનાં જાત નેનું એટલે કરી જાતનાં નહિ જાતે એનું જાતે
 છે, એવી મનુષ્યથી કે તે દીનની તરફથી જાતે જાતે કરે, પ્રાણીને
 તે આ અર્ધેનાં મારી દીન તે આ મુખનાં પદેનાં આપવામાં આપે છે.

સારાંચ.

એ પ્રાણીને દીન કમલ રહેવા દેવાનું વિવેચન કરતાં એ
 જાતનાં જાતનાં જાતે દેવાની જાત આપી થઈ રહે નહિ; તેવાનું એ
 દર્શનાં કરેવામાં આપી છે તેમાંથી દેવાની જાત આપી છે અને દેવાની
 જાતની છે તે નહીં કરેવા સહેજ નથી તેમજ પાત્રી એ દર્શનાંનાં
 જાત દેવા પ્રેરેવા અર્ધે દેવા પાત્રાનાં જાતનાં છે તે પ્રેરે કરેવા
 પાત્રી સહેજ નથી. એ દર્શનાંમાંથી દેવાનેને આરંભ અર્ધનાં

૧ અર્ધનાંનાં અને પેલથી જાતનાંનાં પેલોનાંનાં દર્શનાં અર્ધે
 નેનું છે

૨ અર્ધનાંનાં, પેલથી જાતનાં, અને પેલ પાત્રાં જાતનાંનાં
 આ પદને "દર્શનાં અર્ધનાં" રહે છે

૩ દર્શનાંનાંનાં જાતનાંનાં પ્રાણી અર્ધે દર્શનાં પેલોનાંનાં થવા તે અર્ધ
 નાંનાંનાં જાતનાંનાં જાતનાં (પ્રેરે) જાતનાંનાં થવા દેવા, કે જે અર્ધનાંનાં
 આપવામાંથી જાતનાંનાં દર્શનાંનાં કરેવાનું છે.

ખાણ ૬.

વિસ્તારપની દરખાસ્ત અને તેનું દીનમાં આવવું.

—:—

ગાથા અથવા જરતોશનાં બનાવેલાં ગીત.

જરતોશનો મુરખી ગુસ્તાસ્પ—નેની જવાનીની અદભૂત વાર્તા—ગુસ્તાસ્પે નવી દીન કબૂલ રાખવાની અસર— વિસ્તારપના દરખાસ્તો; તેઓએ એકદમ દીન કબૂલ રાખવી—ગાથામાં લખાવેલા જરતોશના જમાનાના પ્રકૃષ્ટ—દરખાસ્તમાં ખિરાજનારા ખાંજા ધણીઓનું દીનમાં દાખલ થવું—સારાંસ.

જરતોશનો મુરખી ગુસ્તાસ્પ.

કવિ વિસ્તારપ અથવા પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ—જરતોશની મજલબનો કોન્સ્ટેન્ટાઇન અને દીનનો રક્ષક—નવા મજલબના સંબંધમાં એવોનો અગત્યનો બાન બાનરે છે કે એ અગ્રે પાદશાહની તવારીખના સુબ-ધમાં થોડીએક વધુ વિગતો આપેલી થોડાં લખાયાં. તેનું નામ અવસ્તાનાં અને પેદેશવી લખાણોમાં, સાદનામાં, અને હરાનના સુબ-ધમાં લખનારા મહમદિયાન મંથકરેમાં વારંવાર આબ્યા કરે છે. વિસ્તારપનાં ફર્લો અને ખેલીઓની એક સંખ્યા દીપ મુન્દીએ આપેલી વિગતવાર વંશાવળિ ઉપરથી પાંચેના સહ ઉપર ઉતારી લીધી છે.

વંશાવળિની આ દીપ ઉપરથી આપણુ જોઈએ છિયે કે જરતોશનો મુરખી અકર્મ-અસ્પ (શાહચરપ) નો એવો થતો હતો, અને તે અસલી ક્ષાની પાદશાહોનાં ખાનદાનથી ઉતરેલો હતો. તે નઓતરિયાન કુટુંબનો હતો (અવસ્તામાં નઓતરિયા નઓતરિયાન). એટલે જ તે નઓતર (ફિર્દુસીના નઓજર) નામના નેપાયાનથી ઉતરી આવેલો હતો. ગુસ્તાસ્પની રાણી દુલબેસ (પેદેશવીમાં હતોસ), કે જે જરતોશની મુરખીગીરી કરનારી બાનુ હતી, તે પણ નઓતરિયાન ખાનદાનનીજ હતી. ગુસ્તાસ્પનો બાઈ જહરિયહરિ (જરીર) એક

૧. “પાદશાહે જરીશ” નામના પેદેશવી કિસ્સાનાં દુતોસને માછવન લોકાના રવાજ મુજબ વિસ્તારપની રાણી તેમજ બહેન લખાવી છે.

વિષ્ણુજી પેદેશમાં અને નવી દીન મેઠા કસાદથી ઇમુજી રાખનારો દતો તે નીચે સંભવેલાં પર્મ સંબંધી પદેલાં જામની લગાઈને દરમયા બહારી બરેલાં મોતે મરી જાઈને હમેશની નામના મેળવે છે. પાસાદ ગુસ્તારપત્રને ધણાએક મેદાએ અને મેદીએ હતી. આ મેદાએમાંના એ અરહદિયાર અને પેશાતન વિરે હમખાજ આવજે ઇશારા કીયે છે, અને વળી રીથી તેઓ બાને બોલવું થયે. દુમા (પેદેશીમાં દુમાઈ) નામની તેની એક મેદી, દેને પેતાની ખુબમુર્તિને મટિ વખખાવથી હતી, તેને તેની જ્ઞેન મેદ-અદ્રોડ જોડે પાસાદના કદા વેરી અરહારપે પકડી લઈ જઈ દેદખાને નાખી હતી; પણ સાદનામાં જાણ્યા પુલ્લ તેમના મરવીર ભાઈ અરહદિયારે તેઓ જાનેનો બહારીથી મુદ્દારો કીયે દતો.

ગુસ્તારપત્રના સંબંધમાં અવસ્થામાં જે મૂખ્ય બાબતો બાર મુકીને જાણાવવામાં આવી છે તે તેના દીનમાં ઇખત્ર થયા વિરે, મજહબને દોષજાતની બરેલા રેદા આવવા વિરે, અને દીનની તરફથી બજવાન મુદ્દ મજાવવા વિરેની છે. વળી પાસાદોમાં તેની બરાબરી નહિ થકા સકે એવા આ હાકખને તેમાં વધુ એવો ચિતારો છે કે ધર્મ સંબંધી તામેદારીની અને ધર્મગુરુ કેવા હોય તેની ગ્રાયા તે મૂર્તિજ છે; ધર્મ-ગુરુઓના મવકલ હજીદ મરોસનો એવા તે આ દુનિયાનો પ્રતિનિધિ છે; અને રસ્તામેજને દહાડે જોએને કિયા કરનારા ગુરુઓ ઇખત્ર પસંદ કરવામાં આવશે તેઓમાંના એક ઇખત્ર ગુસ્તારપ પજુ મદદગાર થકા પડશે. એક ધર્મગુરુ ઇખત્રની ગુસ્તારપત્રની આ ખુબી દેને ધર્મ-ગુરુઓનાં લખાણોમાંથી મળી આવેછે તે આ દંતકથા સાથે પજુ મજાતી આવતી જણાવ છે કે પોતાની જાંદગીના મરંથી પાસાદા ભાગમાં રાજ-હારી બાબતોથી તે બજાને થયો દતો અને બાકાની જાંદગી તેણે ધર્મ સંબંધી જીવારને જવામાં અથવા ખોદાની જાંદગીમાં મસમુલ રહેવામાં અપેજુ કીધી હતી.

વિસ્તારપત્રની જવાનીની વિચિત્ર વાર્તા.

આ નમુનેદાર પાસાદની જવાનીના સંબંધમાં એક અદભૂત વાર્તા હિંદુસ્તાને પોતાનાં સાદનામાંમાં કહેલી છે, અને “તારીખે

૧ “સાદનારે જરીકન” માં તેમની સંખ્યા ૩૦ ની જણાવી છે. સાદનામાંમાં પજુ જણાવ્યું છે કે ગુસ્તારપત્રના ૩૦ મેદાએ છોટી છુટી લગાઈનામ માંના થયા હતા. તેમાં જે મેદીઓનાં નામો આપ્યાં છે. તેમાંની એકનું નામ અવસ્થામાંથી ગયે છે

માનવ"ની સત્તા ઉપરથી મીઝુંદે પહુ તે જાહેર કરી છે. આ મોટા
 ૨૨ લખનારે મુજબ યુસ્તારપને પોતાના બાપ પાદશાહ લોહરાસપ
 થ કંઈ અણબનાવ થયેલે, અને પોતાના પિતાનું વસ્ત્રવેતું બદલ
 ૨૨ તે છોડી જાય છે. તે ઇરાન છોડે છે અને આથમણે રૂમ તરફ
 ઈ છે. ત્યાં એક શેહેનશાહની દરબારમાં બરાબરી નહિ થઈ શકે
 શં બહાદુરીનાં કામો તે જાતે છે, શાહનવી કલાશૂન (કિનાશૂન,
 પ્રવા નાહીદ) નો હાથ જીતે છે, પોતાના બાપ જરીરની સારી
 લેહતથી તેને પોતાના બાપ સાથે પાછી ફેરવેલી થાય છે, ને ઇરાન
 કે ફર છે અને લોહરાસપને હાથે તાબ પહેરે છે. એક નવજ કથાના
 ૨૨ શાહનામામાં આવી વાત જણાવેલી છે.

એવોજ એક વિલક્ષણ કિસ્સો એથીન્વસના મંથમાં જાગવાયેલો
 ને બામે માહટિશીનીવાળા ચારિસે જમાન કરેલું છે. પહુ એ કિસ્સો
 ૨૨ અને તેની નીચેના મુજબવાળા ફીસ્તારપીસના બાઈ જરિયાદિસ
 શરવા મેલે જરીર) ની જવાનીના સંબંધમાં રચાયેલો છે. એ દેવાવ
 ૨૨ જરિયાદિસ પોતે કસિપમન સમુદ્રના દરવાજાથી તે ટાનાઈ નદી
 ૨૨ ના મુજબ ઉપર ફાંકી ચલાવે છે, કેન્ને મુજબમાં વાર્તાનું ટુકડું
 ૨૨ છે. આ કિસ્સામાં જણાવેલી શાહનવીનું નામ ઓદાનીસ છે.
 ૨૨ શાની માફક આ કિસ્સાને પાપો પહુ કસિપ દેવ અથવા ફાઈ
 ૨૨ ની બનેલી વાત ઉપર રચાયેલો હોય, તોપણ તે જાણ્યું જોગ એટલા
 ૨૨ છે કે વીસ્તારપનું નામ પોટોક વખત મુખી એસિયાના પશ્ચિમ
 ૨૨ કના મુજબ સાથે તે જોડે છે. જ્યારે શાહનામામાં યુસ્તારપને પાછો
 ૨૨ લો જણાવે છે, અને સંધ્યા પાછલી કંતકથા મુજબ મુજબ શેહેરમાં
 ૨૨ પોતાના બાપનાં તખ્ત ઉપર બિરાજતો દેખાડે છે, ત્યારે ઉગમણ
 ૨૨ ને આથમણ—મીડ્યા અને બેકત્રિયા—ને જોડનારા તે તર્કની
 ૨૨ ફેણમાં આપણને એક નવી શાહનવી મળે છે, કે જે તર્કચળાઓ
 ૨૨ નું માને છે કે જરતોસ્ત્ર પછી તેનો મજાહબ ધીમે ધીમે પશ્ચિમથી
 ૨૨ તરફ બદલાયો હતો.

યુસ્તારપે દીન કબૂલ રાખવાની ભારી અસર,

એક તવારીખી બનાવ હખલ જોતાં યુસ્તારપનું દીનમાં દાખલ
 ૨૨ તે જરતોસ્ત્રના મજાહબના સંબંધમાં મહાન બનાવ છે. અત્યાર મુખી
 ૨૨ ધર્મ તરફિયા માર્ગો હતો તેને હવે એક પાદશાહી મુરખી અને
 ૨૨ હુ કર્તા મળ્યો છે. એટલામાટે જરતોસ્ત્ર હવે એકદમ પોતાના આ

નવા ચેકાને નેકીના માનને પ્રમતો કપડેસ આવવા માટે છે. આ કપડેસોની દંતકથાથી શાદસર “વિસ્તારપત્ર આત્મો” નામની પાઠશાળા અવસ્થામાં સમાવશી એક વસ્તુના મનેલા કામમાંથી મળી આવે છે; અને અવસ્થામાં મનેલી એ શિખરણીઓની મુખ્ય બાબનોના દંતકથા કપડેસો દાખલાઓ આપીને “જરનોસ્ત નાનું” સામાન્ય રીતે સંજ્ઞામાં વધુ વિવેચન કરે છે. પેટ્રોલથી મંથ “દીનકદ” આ બાબતમાં એવી મતલબનું સ્વીકૃત્ત જ્યાન ઉમેરે છે કે “અરે જરનોસ્તે વિસ્તારપત્ર મેદકમાં દીન નાદેર કરવાનાં ગાથો ગાથાં ત્યારે માપકોરો અને બોલો હાલનારાં મથુઓએ તેમજ મેદકમાંના આલોઓએ પોતાની અચુક પુલકાથી દેખાડી આપી તે નાદેનલર જોવામાં આવી હતી.” દીનનો એક નવો પેટ્રોલવાન અને તેમજ પ્રાણીમાત્રનો રક્ષણ કરના મળી આવ્યો છે તેથી ચોતરફ ખારી પુલકાથી દેખાઈ રહી છે, અને આદરેમનના દેવદરને અંરકારમાં મૂલ ધણ મથા છે.

મુસ્તારપત્રના દરબારીઓ;

તેમનું ઉત્પાવણું દીનમાં દાખલ થવું,

ગાથામાં જણાવેલા જરનોસ્તના જમાનાના પુરૂષો.

પાદશાહે અને તેની રાણીએ દીનમાં દાખલ થવાનાં કુદરતી પરિણામ દાખલ બે રૂજ નિપજ્યાં. એક એ કે પાદશાહની દરબારે એકદમ જરનોસ્તનો મમદબ કમૂલ રાખ્યો; અને બીજું એ કે મમદબ દબે જલદીથી આપી દરબાર સરજમીનમાં દેખાવા માંગ્યો. આ બેમાંના પહેલાં પરિણામ બાબે અહીં પ્રથમ વિવેચન કરીશું, અને તેની જોડે દરબારમાં ક્યા ક્યા પુકંચે હતા તેમનું કુંઠ જ્યાન આવવું જરૂરનું છે. તેમજ તે જમાનાની જંદગી અને આસપાસની દરજીકતા સંબંધમાં ચોક્કસ સમ્પદો કહેવા થયું અવસ્થા છે.

વિસ્તારપત્રની દરબારમાં જરુરુરનો મસ્તબો કેવો હતો તે બાબેનો સર્વથી સરસ ચિતાર જે આપણી કને છે તે, તેમજ તેની દાગની જંદગીની સાથે તેની આગમજાન્ય ધર્મ સંબંધી જમાનાનો મુકાબલો કરવા માટે જે ખરેખરો અને તેજસ્વી આજ્ઞાસ આપણે મેળવી શકીએ છીએ તે, ખુદ ગાથામાંથીજ મળી આવે છે. અહીં આ મોટા ધર્મ સુધારક અથવા તેના પોતાના ચેલાઓના કહેવા સમ્પદો પોતેજ આપણે પાસે મોજુદ છે; અને ગાથામાં સંબંધિત દુનકુ અવાજનો મળખલુક

નાં ગીતોના પોકારના જોવાજ ખરો અને અગિય છે. ગાથામાં
 વેલા જુસ્સા તરેહવાર છે. આથા, નિરાશી, ખુશહાલી, નાકમેદી,
 પછી એક કંડપથી બદલાતાં જાય છે; એક પછે વિશ્વાસ અને
 રો તો ખીજ પછે શક અને આનાકાની; એક વખતે હોંશ અને
 તકી જણાય છે તો તેની પુઠે શાંતિ પકડેલી અને ખોદા ઉપર
 ધારવામાં આવેલું જણાય છે; હમખા ઉપરેશ કરવામાં, ઉત્તેજન
 નાં અને કમ્બલત આપવામાં આવે છે; તો પછી દિલસુરી બરેલા
 રોતું મનન કરવામાં અથવા હુપા ભક્તિ બજવામાં આવે છે, કે
 ધર્મ સંજયી મતલબ જોએ એ ભક્તિ માર્ગમાં સામેલ હોય
 અછી રીતે સમજી શકે; વળી એકવાર અપકારનો ઝપો ફરી
 છે, કેજે ઉપર કંઈક રોશનીયી, કંઈક આકાશી ડંચનીયી, કંઈક
 રતથી પ્રકાશ પડે છે; ત્યારે છેલ્લે બવિગવાદી જીવ ફતેહના મોદા
 સાથ અને ખુશહાલી પેદા કરનારી જયના હર્ષ સાથ આતરી
 લઈ ઉઠે છે. ગાથાનાં ગાયનોમાં ધીમે સ્વરે જે જુસ્સાએ દોડતા
 ય છે તે આ છે. જુદદીન અને નાસ્તિક દીન અને હાપણુના
 તો સ્વિકારે તો ધણું સાથ; કેમકે માતકી માણસ અને કાફર,
 ત અને દેવ, એઓને ગાથામાં બહુ જુસ્સાએર થાપ દેવામાં આન્યા
 પણ રાસત અણવન અને ધર્મી કાકમની તેમાં બારી સ્તુતિ
 માં આવી છે.

પેલી દીન ઉપર હમાન સાવન.રાઓની નાની ટોળી ધર્મને માટે
 હલકનારી ફોજ બને છે. કિયાસાસ જનુ એ દીનમાં કંઈજ નથી,
 રા તો ધણું જુગ છે. નવા ધર્મને પ્રસિદ્ધ કરનારા યોગજ છે, પણ
 આપણી નજર આમજ એક પછી એક હીલચાલ કરતા ખુશ
 મ પડે છે. તેઓમાંના યોગકનાંનામે દહને ગાથામાં દસારો કીધો
 તેઓમાંના ચાકસ ધણીએ તો જરતોસ્તના પોતાના ખેરીએ છે.
 મથી ઉતરી આવેલા નર્મગઓ, જેઓ હમ્મેચનસપના ખાનદાનીઓ-
 મે ઓળખાય છે, તે અને જેઓએ પાદશાહી મેદજમાં જરતોસ્તને
 કો કોલમાં બામ લીધેલો હોવો જોઈએ, તેઓ દેવપતી જોખવનારા
 છે. અ્યારે પેગામ્બર બોધ દેની વેળા તેઓને બોડાવે છે ત્યારે
 જુ તેમને પિછાનિયે. ઢિયે. તેની માનિતી પુત્રી પોકરિચિસ્ત, કે
 જમારપ સાયની શાદી આ ગાથાવણીની એક બાબત યદ પડે છે,
 પુત્રી-ધર્મનો અને ઓરતના ભક્તિબાવનો એક નમુનો મણી ચકાશે.
 પિનાઈ મેદોમાહ દીનમાં સર્વથી પહેલો દાખવ થનાર તથા એક

[illegible][illegible]

જે નિયમો કેજે તમારા (અમશાસ્પદોના) છે તે હું જાહેર કરીશ, અને જે કાંઈ તમારા નિયમો સાથે મળતું નહિ હોય તેવું કહેજા જાહેર નહિ કરીશ.”

દીન ઉપર હમાન ધારનારાઓને સમતા એવાજ અગત્ય હંશાસઓ માયાના હંદ રૂપી ચાવનોમાં અનેક ઠેકાણે આવેલા છે; પણ તે ખાતે દરે વધારે ખોલવાની જરૂર નથી. જરોસ્ત્રનાં પોતાના ફર્દો અને ફરજને સમતા સુખ્ય મુદ્દાની વાતો ખીજા જાગમાં રચી કરેલી છે, કે જેમાં તેજ બાબતનું વર્ણન આપેલું છે. હજુજ (હરોજ) ખાતકાનગે લગતું વંશાવગિનું ગ્રાહ તેજ બાબમાં આપેલું છે, કાંઈક પોશ્વિસ્ટ અને જામારખી, તથા હવોવિ (હવોઝી) અને જરોસ્ત્રની પોતાની વચ્ચે થયેલી શાદીથી બનેલી ખેશાવંદીની માંડ તેમાં દેખાડેલી છે. તખ્તનાં પાદશાદીજા કતરગા પછીઓ માથ ખેશાવંદીની માંડથી પોતે બધા-જને જરોસ્ત્રે દરખાશમાં પોતાનો મરતબો દેટલો બધો મળતુત કીધો હતો તે દરે સદેશથી ખાતમાં કતરશે. આ જાગમાં જે કાંઈ ખોશા-સાઓ આપવામાં આવ્યા છે તેઓમાંના સમગ્ર સંવત્ર ખોશાસાઓનું મૂળ અવસ્તા પોતેજ છે.

દરખાશમાં બિરાજનારા ખીજા પછીઓનું દીનમાં

દાખલ થવું.

નુસ્તારખનાં દરખારી નાજી સાથે યનોલન સખથ રાખનારા જે પછીઓ દીનમાં દાખલ થવા દતા તેઓમાના બેગા નામે એકજમ જાહેર કરી દેવાં જોઈએ. એઓમાનો એક નો પાદશાદનો બાજ જાહરિવહરિ (જરીર). અને બીજો તે પાદશાદનો બહાર બેસો રેખોદાગ (ખરહ-દિયર) છે. તેઓના નામે નાવામાંથી મળી આવવામાં નથી, પણ અરખાસ બધામાં રમાવડી વસ્તોના સખાલોમાં દીન ઉપર હમાન ધારનારાઓમાં તેમનાં નામે સાચી પહેચા જણાવેલા છે, અને પેદેચથી “દીનકં” તથા “ઘિકક મુખાનિક વિમર” નામનાં પુત્રકોનાં નો દીનનાં સંરેખી પહેચા દાખલ થવાનોએ તરીકે જણાવીને તેમની સ્તુતિ નાંધ છે. આ ખાત પેદેચથી દક્ષિણે વળી એવું પણ દેખાડે છે કે પછાએક જામેરે કિમરનો અને પાદશાદી ખાતકાનીઓ દીન તરફ પહેચા ખેચેલા દતા. “દીનકં”ના એવું જણાવ્યું છે કે “મરેલી પહેચાં જરીર, અજોદિયર, કોસ્તર અને જામારખ, તથા દેલના દેટલક આસાન્દોએ જેઓ ખીજા આદમોદોમાં અન્દોરી ખાતરનાથ મસદુર, નેક રીતે આગનારા, બધા

બાબ ૭.

બહી દીનનો ફેલાવો.

સરૂઆતનો ધર્મ સંબંધી વિસ્તાર.

હુઆન, કિરમરનું સર્વનું ઝાડ—સંખ્યાબંધ લોકોનું દીનમાં આવવું; બહી દીનનો ફેલાવો; સરૂઆતનો ધર્મને ડગતો વિસ્તાર—કરનામાં મળદળનું આગળ વધવું—તુરનામાં થોડાકો દીન કમૂલ રાખે છે—દીન કમૂલ કરનારા ખાતરીથી મનાતા હિંદુઓ—આઠાણ સંમંધાયની વાત—હિંદુ રૂપી “વ્યાસ”—યુનાનીઓએ દીન કમૂલ કરવાની કથા—શું જરૂરોરત બેખિલન ગયો હતો?—સારાંશ.

કિરમરનું સર્વનું ઝાડ.

જરૂરોરતની તથા ગુસ્તાસે નવી દીન કમૂલ રાખી તેની હકીકત બહુવિધ સાક્ષનામાં જવાબ ડીપ છે કે ગુસ્તાસે મળદળ કમૂલ રાખવાની શરૂઆતમાં ખોટાસાન અથવા બેહરિયામાં આવેલા તરસીજ નામના હસ્તાનાં કિરમર નામે શ્રેષ્ઠ મધે બાંધેલાં આતસખાનાંના દરવાજા આમળ જરૂરોરતે એક ઝાડ રોપ્યું હતું અને તેનાં થડ ઉપર એવો લેખ દાખવાયો હતો કે “ગુસ્તાસે બહી દીન એખિતવાર ડીપી છે.” આ અજાયબ શેવું ઝાડ, કિરમરનાં આ સર્વનો ઉપરમાવ અને જમાનો સમકારિક થઈ પડ્યા, જે બાબેની બિના “ફરદમે રોદાંગરી,” “ફલિસ્તાન,” અને ખીન ડખાબોમાં આવેલી છે. જે અરબોરે આપવામાં આવ્યો છે તે કમલ છે; દીનને ઝાડનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે, જે પોતાની છાખાઓ પાંચરી નાખે છે તે ચોખા જરૂરોરતનો મળદળ પાદસાદ અને દરવાજાની મુરબી રાખવાની મેદરવાનગી બરેલી સંખાળ હેઠળ ઘડપથી ફેલાવો પામે છે.

દીનમાં રાખવ યનારા ખીન આસામીઓ; ધર્મનો

ફેલાવો; સરૂઆતનો ધર્મ સંબંધી વિસ્તાર.

પાસાદની નમદીકાનાં મંડળની બાહેર હવે દીન એખિતવાર કરવાનું કામ રૂપથી રહે ચકુ. બેટક આમ લોકોમાં મળદળને મારેલા

પાછા રાખ્યું છે, કેજે કામ થયે “ક્યાની અર્ધશીર કે જેને તેઓ રેપેન્દ-દાતનો બેટા પોદ્મન કહે છે તેણે સરનગમ ઉતાર્યું હતું.” યુસ્તાસ્પની ધર્મ મંજથી જોહેમતને યગતી ક્યા બોલ લખનારાઓ પણ એવીજ વાદેર કરે છે. દાખલા તરીકે હજ્જ અઝ-અધીર નામનો આરબ મંથકાર જાણીએ છે કે જ્યારે યુસ્તાસ્પે દીન કનૂલ રાખી ત્યારે “તેણે પેતાની પ્રજાનાં બોદેને પણ તેમજ કરવાની કરજ પાડી, અને તેઓએ તે કનૂલ રાખી નહી ત્યાંસુધી તેણે તેમને એટી સજ્જાને કાલ દાખી.” આ પાછલા જમાનાનો મહમદિયાન વીચાર હતો, તો પણ આમ લખાડ્યા અને વસવારથી કાપી નાંખવાના ક્યારા અવસ્થામાંથી બેઠક મળી આવે છે. ધર્મના ફેલાવા માટેની લગ્નશ્રમો ધરાનમાં અને ધરાનની બાહેર મજાવવામાં આવી હતી તે બાબેનાં હવે પછીના પ્રકરણમાં ઉપધી બાજુતને લખતા વધુ પુરાવાઓ જોવામાં આવશે. પહેલાં તો ખુદ ધરાનમાંજ દીનનો ફેરાવો કેમ થયો તેની આપણે ખબર લેવી જોઈશે.

મહમદખનો ધરાનમાં ફેરાવો.

આ વાત પ્રણે દરજે ચોક્કસ છે કે ખુદ ધરાન સરજમીનમાં જરેનોસ્ત્રના મજદખનો આગલ પાછલાની સગાની ડુકથી મોવા તેને પવન નખાયો હોય તેમ ઝડપથી આમળ થઈ ચાલ્યો હતો. જુની દીનમાંથી નવી દીનમાં બોદેને દાખલ કરવાં એજ ત્યાં જોઈએ ત્યાં સુખ્ય કામ થઈ પડ્યું હતું. મજદખના સાથીઓ વધતાજ ચાલ્યા, અને જે હાકરની સરદારી કરનારે લીધી હતી તેના કુંડ તથા રિશ્તગન અંધણ કરનારા સિપાહીઓ મોટી સંખ્યામાં જન્મ થયા હતા. એઓ-માંના પાખાઓનાં નામો પણ અવસ્થાવાણી ઉપરથી તથા પાછલાં સાદિત્યો ઉપરથી જાણીએ જિવે. યસ્તોખથી આપણને સારી હખારનમાં રચાવલી એક રીસ મળે છે, કે જેમાં નજદીક એકસો પવિત્ર પુરોનાં નામો આપેલાં છે કે જેઓ પાછલા યુસ્તાસ્પનાં મંડગ સાથે વાપુદા મરાવનારા હતા. ફેરાવતી રીતે તેઓ જરેનોસ્ત્રી દીનના પહેલા મંથાઓ હતા, જેઓ ‘પઓમ્થોનકમેર’ કહેવાતા હતા. દરઆવના જમાનામાં મજદખ ક્યાં સુધી અને ફેટથી ઝડપથી ફેલાયો તે આપણુ જાણતા નથી. વોપણુ આપણુ એટલું તો જાણીએજીવે કે સુલીયાનના મુલકમાં દીનનો સર્વથી પહેલો ફેરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. ફેર પાછલથી જોવામાં આવશે તથા “અસ્તાનના મજદારો” એ નામના

પેટેલથી ક્યંતે આધારે તે સાબેત કરવામાં આવશે, કેને ક્યંત બાબતો બોલે દેહાણે ધરારો કીધેયો છે. ઈરાનના બેશક એવાથી દાઢ દાઢ બાગો દાઢા કેને માત્ર નામનાજ જરનોસ્તી દાઢા. યુસ્તાસ્પના ખરેખર મરતબા અને પાદશાહાતના સચાચ સંજ્ઞાથી અટકલો પશુ એકાદી વધારે થયેલી છે. કહ કહ સરજમીનો અને મુબુકોમાં દીનનો ફેલાવો થયો હતો અને ખુદ ઈરાન સરજમીનમાં તે કેટલીક મુદત આગમજનો થયો હતો તે સિદ્ધાંત પશુ બીજા જાગમાં યુનોયરા કરવા પોમ છે એક વાગ ચેલસ છે, અને તે એ કે જરનોસ્તી મજદાને ઈરાન ફેલામાં પ્રજનો ધર્મ થઈ પડવાની સજત હતી.

દીન કબૂલ રાખનારા થોડાક તુરાની ચેલાઓ.

ફક્ત ઈરાન સરજમીનની સરહદમાંજ દીનના ફેલાવાનો પીરનાર આવી રહેલો ન હતો. અવસ્તાવાણી ઉપરથી આપણુ જાણીએ છીએ કે બીજા મુબુકો અને ફેરાએ પશુ નવી દીનની ખુશખબરીનો પોતાનો દિરસો મેળવ્યો હતો. તેમાં જેમ ઈરાન ફેલાના અરો સોડોનાં ફેરાદરા પાને રક્ષક સકતિઓને યાદ કરવામાં આવી છે તેમ એ ફેરાની પાદેરનાં અરો સોડોનાં ફેરાદરાને પશુ યાદ કરવામાં આવ્યાં છે. પશુ એ સપગુ ખનવામાં કેટલોક જમાનો વર્ધી જવે જોઈએ એમ જણાય છે. અને એવા દીન કબૂલ રાખનારા (ઈરાન મિયાવના) એક કમન ફેરા અને મુબુકોમાં તુરાન ફેરા પશુ છે, કેને નવી દીનના આશિષ મેળવવામાં પોતાનો ફાળો મામે છે. દીન કપર હમાન ધરનારા પશુઓની ફરવિ પાને રક્ષક સકતિઓ (ફેરાદરા) ને જ્યાં યાદ કરવામાં આવી છે ત્યાં આપણી ધાવદાસર દીપમાં તુગનીઓને પશુ તેમનાં નામો ઘનિ યાદ કીધા છે (જુઓ ફરવરદીન વસ્ત, ફક્ત ૧૧૧ થી ૧૨૯.) ખરેખર એ દીપમાં પવિત્ર આત્મા ઘાખજ જોઈએ મળ્યા છે તેઓમાં વરાજના બેટા હસ્તનનું પશુ નામ આવેલું છે, કે જેને “દીનકર્દ” એક તુરાની ઘાખજ ઓગખાય છે, અને ફધામને છેલે દિવસે જોઈ રસ્તાખેજનું કામ સંપૂર્ણ કરવામાં મદદ આપશે તેઓમાં “તુરાનના મુબુકો ખાનેના વરાજના બેટા હસ્તન” નું નામ પશુ તે ઘાખજ કરે છે. ખુદ અધ્યાવાણીમાં પશુ જરનોસ્તે એક શ્લોક તુરાની ફધાનના નખીરાઓના સંજ્ઞામાં જખ્યો છે, કારણ કે પેગાબર તરફ ખેલાવવાઓમાં તે એક હતો અને તેને તેનું ફેરાવેલું હનામ આપવા માટે

પસંદ કાઢે છે. જરૂરોત્તર તેના સંબંધમાં આ મુજબના મેદેરખાનગી બરેલા સજીનો બોલે છે—

“ત્યારે ગુરુની કથાન, કે જે આમંદીનના મુકુટોનો ઉકાંસથી વધારો કરે છે, તેનાં ફર્જો તરફ અને ફર્જોનાં ફર્જો તરફ રાસ્ટી આવી, અને ત્યારે બધાં મને તેઓની સાથે રેલાજી કીધું, ત્યારે હોરમજદ નેઓનાં મુખને માટે તેઓને આવી મળતો જાહેર થાય છે.

“આખુંસોમાંથી આ પછીએ સપેનખાન જરૂરોત્તરને પોતાનાં સખાવતથી ખુશ કીધો છે માટે તે સ્તુતિ કરવાને લાયક હરજો પહોંચે છે; તેને અદ્દમજદે છાંદની બધી છે અને ચોદમનોવં (બધાં મને) તેનાં દુનિયાધ મુખમાં વધારો કીધો છે, માટે તેં અમો રાસ્ટીનાં કામમાં તમારો બહો દોસ્ત મણિયે ઢિયે.”

આ ખુબી બરેલાં ગુરુની ખાનદાનનો એક વંશજ, જેનું ના શેસ્ત્રે કથાન (અવ૦ ચોહસ્તો ચો કથાનાંચ) હતું, તેને અવસ્તા એક કવિતાઈ ફરજમાં તેનાં કલાપજને માટે તથા અખત (અવ૦ અખત નામના એક ગુરુ જાદુમર કિષર ફતેહ મેગવચ માટે વખાણેલો.) હિસ્સો “ચોસ્તોકથાનો” નામના પેદુવની વાગા-વંથમાં લખાણ આપેલો છે, માટે અહીં તેની વિગત આપવાની જરૂર નથી.

દીન કબૂલ રાખનારા ખાતરીથી મનાતા હિંદુઓ.

નવા ધર્મ મતના દેવાલ બામે સલાવવામાં આવેલી બગત બરેલી કોમેચો વિજેનો દશારો મોહાં ફર્જી કાખ ચાહનામામ આપજુને મળે છે. હિંદુસી (અથવા કાશી) જમે છે કે આખી દુનિયા દીન દેવાવવાનાં પવિત્ર કામ માટે અસ્ફદિયારની ફતેહમંદ સમરે મદદ આપીને મોખેદોને મોકલવામાં આવ્યા હતા. ધર્મ દેવા ફતેહમંદ મેદનો કાખલ રમ સરજનીન અથવા એથિયા મંતર પુરાવને તથા હિંદુખાનને પણ મળેલા છે. બીજાંઓ કરતાં પુરાણ પેદુવની પુસ્તક “શિકંદ નૂઆનીક વિગતર” (કે જે સદીમાં વચાણ હતું ને) એજ હકીકતનું વખાન આપનાં ૫ અસ્ફદિયાર અને જરીર વિં, તથા ગુસ્તારવાના બીજાં પા મેદાઓ કે જેઓએ દીન કબૂલ રાખી હતી તેઓ વિં, તથા માટે આવેલી વચાઓ અને ખૂનરેક વિં બોલે છે, અને કે

હિંદુસ્તાન તરફ પશુ બટકયા હતા. હિંદુઓએ દીન કબૂલ રાખી હતી તે બાબેનો ઘવો પાછલાં લખાણોમાં મજબૂતીથી કરવામાં આવ્યો છે, અને જ્યારે આપણુ હિંદુઓ અને ઇરાનીઓ વચ્ચેની સગાઈ તથા મહામદિયાનોના જીવમાતને લીધે પાર્સીઓએ હિંદુસ્તાનમાં આશ્રા મેળવ્યો હતો તે હકીકત ધ્યાનમાં લઇએ છીએ ત્યારે ઉપરી બિના ધણી અચરત પમાડનારી લાગતી નથી.

અંધધાય નામના ગ્રાહણની વાત.

પારસ દેશી બાનેથી આવીને દીન કબૂલ રાખનારા મેસાઓમાં સર્વથી રસીકી કહાણી જોવી હોય તો તે કદાચ અંધધાય નામના એક ગ્રાહણ પંડિતની જાણથી, કે જે એક પાછલી ફાર્સી વાર્તામાં આપેલી છે. આ પંડિત જરતોસ્તના પર્મ મતનું ખંડન કરવા માટે હિંદુસ્તાનથી જુસ્તારખની દરબારમાં આવે છે, પણ એ હિંદુ આચાર્ય તે મહાન ઉસ્તાદના હાથ ઉપર ખામત ચાપે છે અને ઇરાનના મહા ગુરુ ઉપર વિદા થઈ તેનો મેથો બને છે. આ રસીકી કથા ખીંચ બાબનો જોડે “અંધધાય નામું” નામના ગ્રામની ફાર્સી બાબમાં રચાયેલા એક કાવ્ય ક્રમમાં આપેલી છે, કે જે ક્રમ તોરમી સદીમાં બન્યો હતો. આ પુસ્તકના કાંઈ બાબે કહે છે કે તે અસલી રમે રીહે રનો રહેવાસી જરતોસ્ત બેહરામ મજૂ નામનો હતો, કે જેણે વળી “જરતોસ્ત નામું” પણ બનાવ્યું હતું. આ બાબતને લગતી હકીકતને આપણે મૂળ આધાર આંકુલિત કે પેરોં છે, તેનાં મત તાથે જો આપણુ એકમત થઈએ તો એમ જાણીએ કે જરતોસ્ત નામની પેરોં “અંધધાય નામું” પણ પેરોંથી આધાર ઉપરથી રચાયું હતું.^૧ આ ગ્રાહણ પંડિતના વરલવા વિષેની આ વાર્તા “દખિસ્તાન”માં ટુકમાં જાણાઈ છે, અને “હસાનીર”માં તે બાબે સંદેશ દયાગે કરેલો છે, પણ તેની ચરેહમાં વિચળ આપેલી છે. આ લખણ ઉપરથી એ વાર્તાનો ફેલાવો જાણાય છે. આ વાર્તાની મૂળ બાબતને લગતો એક ટુંક છતેબાબ આપવાએ છે, અને તે એંકુલિત પોતાના ક્રમમાં ઘખત કરેલા અંધધાય નામમાંના વિચરવાર દેવાડ ઉપરથી અહીં રજુ કરવામાં આવે છે.

૧ આ અંધધાય નામું રસીકી કથાની અનુભૂતિ નથી, તોપણ “જરતોસ્ત નામું”ની આકૃતિ તે પણ અસિદ્ધિ પામી શકે.

વાર્તાનો સાર.

જે પ્રાણી પાંડિત ચમકાવ એક તત્વરોધક ઓલખા છે, કે જેનાં જ્ઞાન અને હ્દાયલુની વાતો આખા ભરતખંડમાં પ્રસારિત થયેલી હતી, અને જે જાણે ધરાનમાં પણ જાણુ પડેલી હતી. વગી એમની કહે ॥ કે પાદશાહ ગુપ્તાસ્થના વચ્ચે જન્માસ્થનો ને ગુરુ પનો હતો, જેને પાદશાહે જ્યારે જરૂરોસ્ત તરફ દિશાગીરી બતાવતી ત્યારે તેણે આ પાંડિતની મેહરબાનગી ખેંચી લીધેલી લેખાઈ હતી. એટલા માટે આ પ્રાણી પેલા નવા ઉભી નિકળેલા પેગામ્બર ઉપર વિશ્વાસ મુકવા માટે પાદશાહેને હપ્તે દેનારો એક પત્ર લખે છે. શ્રવે તે પોતે જરૂરોસ્ત સાથ તકરાર મચાવવા અને તે હમાયતો પરાજય કરવા માટે પોતાની ઉપર દિશા ચમકા મેલાઓનાં મોટાં ટોળાં સાથ ગુરુસ્થાનની મુશના ઉપરથી બહાનુ ખાતે આવે છે. પણ જે પશુ તિરસ્કાર બતાવવા આવ્યો હતો તે તો નમસ્કાર કરવા મંડી મયો. પેલા જ્ઞાની પોતાના સવાલો જરૂરોસ્તને પુછે તે આમમજ તો પોતાને મળેલી અગમ જુદિથી પેગામ્બર તે સ્થળાનો જગજ અપવાને તૈયાર થાય છે અને આ ધર્મ સંજોગી તકરાર જેને કેટલાક દિવસો સુધી ચાલી હતી તે સાંભળવા માટે દેશના પાંજાએક જાણે ખાતેથી લેગા થયવા બનુશા ઓલખાઓના મોટા મેલાવડાને દરમવાન, પોતાના દરીહને તકરાર અને લડતમાં પોતાનાં દલિવારો સાપરડાની તક મળે તે આમમજ દોરમ-જદનો પસંદ કીધેલો ગુરુ (જરૂરોસ્ત) નેનાં તે દલિવારો પહારી લેછે. અવસ્થાવાળીની એક કેટલા અથવા નરક, કે જેમાં પેલા દિંદુ તકરા-રીના દરેક ગુરુકેવ સવાલનો જગજ આમમજથી અપાઇ મુકેલો છે, તે વાંચીને જરૂરોસ્ત પેલા પ્રાણીને અચરત કરે છે અને નેની સહ-તર પુજાવાળી કરી નાખે છે. એટલી તો સંજોગ રીતે તે દિંદુ પાંડિ-તની માનન થાય છે અને નવી દીન જાણેની નેની ખાતરી થાય છે, કે અત્યવજ જેવી બાળકથી તે પોતાનો પરાજય કમ્પ કરે છે, અને પછી તેને દીનમાં ઘખલ કરવામાં આવે છે. તે દીન એખાપર કરે છે, ખુદ જરૂરોસ્તનાં પોતાના દાસથી તે અવસ્થાવાળીની એક નકલ મેળવે છે, અને પછી તેનો બારો ઉચ્ચતમકે ચેલો બનીને દિંદુસ્થાનમાં અને નેની આજવાસના મુશકોમાં પેગામ્બરના ધર્મોપદેશનો ફેલાવો કરવામાં સમય થાય છે, કે જેથી કરીને એ રીતે એટલી દળગુ અવગમો બરદક દીનની ચેલની મેળવવા પામે છે. આ અનન્યના બનારની પદનરી

જાગવી સખચ માટે એક જયન ચુકરર કાઢેલું છે. મુખ્તેસરમાં વાંતા આ મુજબની છે, કેને દ્યુચરના ધર્મે ચુરઓના મેળાવડાએ અને ધર્મે સંબંધી તકરારો તથા વરવાંધાઓની આપણને યોડી ધણી યાદ આપે છે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ આ કથા વધારે પાછલા જમાનામાં ઉત્પન્ન થયેલી જણાય છે, અને મહામહિયન જમાનામાં ઇરાની જરતોસ્ત્રીઓએ હિંદુસ્તાનમાં આસરો મેળવ્યો તે પછી એ કથા જન્મ પામી હશે, કે જેમ વખત વહેતો ગયો તેમ પ્રાકૃત્યો અને દસ્તુરો કદાચ એક બીજા સાથે ધર્મ સંબંધી તકરારમાં અને કડગમાં કડવાં હોય. તેપણુ એ કથા “જરતોસ્ત્ર નામું” જેટલી પુરાણી છે. કેને નામામાં પુરાતન બાબતો દાખલ કાઢેલી સાબેત થઈ છે; અને ઉપર ખોલાસો કાઢ્યા મુજબ એકજ કતાએ એ બંને મંથો બતાવેલા છે. પણ હિંદુસ્તાન અને ઈરાન વચ્ચે તવારીખના સુધગા જમાનાઓમાં ધર્મ સંબંધી વહેવાર અને સખચ ચાલુ હતો, એ તો બેશક છે. કાંઈ પણ મોટો ધર્મ પોતાનાજ સ્વરોષની દૃષ્ટમાં ચોંધાઈ રહેતો નથી. અને ધર્મ સંબંધી જુએશો અને તકરારો કરતાં વધારે સ્વધારણુ બનાવ ખીજો કાંઈ નથી. નાઇયાદ ગઓતેમ સાચની ધર્મ સંબંધી તકરાર બાબે અવસ્તાવણીમાં ઇચારો કાઢેલો છે, કેને ધણી કાણુ હતો તે બાબે થયેલી તરેહવાર કમ્પનાઓમા કાંઈ જાહેર એ વપસો પ્રાકૃત્ય અમંથાચ નાઇયાદ ગઓતેમ હતો એમ રેખાડાની તજવીજ કાઢેલી છે. જરતોસ્ત્રની પીડાતો સાચની તકરારોના સખધમા પેદાશી સમાજો જન્માવે છે કે નેઓ પોતાના સરાસો પુત્રે ને આમમજ પેમામ્મર તેમના જવાબો આપવાને સમિતવાન હતો. એ બાબતનો ખોલાસો એક આમગા સદામાં આપવામાં આવ્યો છે. આ વાત બનવા ભેગ છે કે ઉપલો ચાનાં કેને કહક દગડયા જેવી છે તેનું નજ આપણને અરગામાંથી મળી શકે, પણ ને આ બજ બરેલા વિચારને આપરે કે અવરગ બાધનાં વિનોણુ “ચંમયાચ” મા એક વિશેષ નામનો ઇચારો સમાવયો છે. “વિસ્પરદ” માં આ નામ આવેલું છે તેને આંકુદય ૬ પેરા પોને ઉપચા હિંદુ પંતિ બાબેનોજ એક ઇચારો સમજ્યો છે. બીજા હાથ ઉપર ઈરાન આવનારા એક હિંદુ પંતિની આ દંતકથા વેલંગનાં પ્રખ્યાત મહાચુર ચંકર-આચાર્ય મારેના એક ઇચારો દાખલ પાઠકથી બનાવી કહાડેલી છે એમ કાંઈ કેંઈ વિદ્વાનો કહે છે. આ અભિપ્રાય ઉપચા ચાન્નલુનું નામ “દસ્તગીર” માં સંકર-

કામ લખેલું મળી આવે છે (કેને નામને ચરેલ કરનાર ચંદ્રચાલ સમજાયો છે), ને નામનું ૧૫ વેદાંગના કપલા મોટા રિપસુદારી નામ (ચંદ્ર-આચાર્ય) સાથે એક મળતું આવતું જાણાયેલી ખાસ કરીને બાંધવામાં આવેલો છે, પણ એ અભિગ્રામ એક દિંદુ પડિત ઉપર એક હરની ઓલમણી ફોદની જુલંદી દેખાડતા મારેજ કપલો વાંત ખામખા વેત્રી દેવાચમાં આવી છે એમ મળુચને આપખુ આમખમથી કનૂલ દહમે ત્યારેજ તકી સકે છે.

દિંદુ પડિત વ્યાસ.

ચંદ્રચાલના દીનમાં વટલવાને ધમની વાંતનું એક પરિણામ “દસાવીર” માં કહેલો “નિવાસ” ની વાંતમાં મળી આવે છે, અને તે ઉપરથી “દનિસ્તાન” ના લખનારે ને પાછી ઉતારી લીધી છે. આ અદેવાલમાં જણાયે છે કે બ્યારે ચંદ્રચાલના વટલવાની ખમર દેવાવરે ખાને દેવાઈ ત્યારે નિવાસ (વ્યાસ) નામનો એક બીજો પડિત જર-તોડનની લકારે રદ કરવા અને તેને પોતાના ધર્મ મગ પ્રમાણે અધા-વચના હરાયથી દિંદુસ્તાન ખાતેથી હરાન આપ્યો. તેપણુ પોતાના પૂર્વગની માફક વ્યાસ પોને પણ જરેતોસ્તની ખોદાઈ ખમરદારીથી ઉઠક થઈ ગય છે, કેને જ્ઞાન તેના છવના છેક માદેલા ખામ મુખી ફરી વળે છે. આમ દેવાથી તે પણ દીન કનૂલ રાખે છે, અથવા (“દસાવીર”ની ચરેદના ચાંદમાં બેઠિએ તો) “પદદાનતો તેણે આખાર માન્યો અને બાળી દીન સાથે ને પોને લેયયો, જે પછી દિંદ આતે તે પાછો ફર્યો. આ વાંત એની આગમજ આવેલી વાંતનો બીજો બાગ માગ છે, અને એ બનેથી દંગઠયા અને કલિપત કયાનું બેચું મિથજી બન્યું છે, કેને વેદના કલિપત કંતો વ્યાસને જરેતોસ્ત સાથના સજયમાં લાવવા માંગે છે.

યુનાનીઓએ દીન કનૂલ કરવાની કલિપત વાતો.

ફનોતો મુલક^૧ જરેતોસ્તની દીનના કામમાં આવ્યો હતો એવી પેદવલી “ચિકંદ ગ્રામાનીક વિખર” અને ફાર્સી સાદનામામાં દંતકથાને આધારે આવેલી દુકીકોતો આગળ આપી ગયા છિએ. આ દંતકથા પાછલા જમાનાની છે: પણ મેદર-પરતી, કેને જેમ સારી પેડે જાણીતું છે તેમ યુરોપમાં સજી દેવાઈ ગયલો હતો, તે પૂજાનેજ ખ્યાનમાં રાખીને જરેતોસ્તની મજલજ નરક વંચાનું બે આપણુ પસંદ કરિએ તો એક

૧ આ નામમાં અસિયા ફેનર, મીસ અને રમી ચેદેનયાદનો સમાવસ થયેલ છે

આમતમાં આ દંતકથા સચાઈથી ધણી વેગળી નહિ જણાયે. વળી ધર્મ તરફ દિદાગીરી બતાવનારાઓ પરદેસો ખાતે પોતાના મગ્ગબના અસાધારણ ફેલાવા બાબેનો દાવો કરે તો તેણી અકુદ્રતી નથી. “દસાતીર”માં મોઢા કીધા મુજબની અને “દબિસ્તાન”માં તેની ખબર આપ્યા મુજબની જે ત્રીજી મોઢી બુબેચ અથવા ધર્મસંજયી ગ્રંથમાં જરતોસ્તને ઉતરેસો અને ફતેહમંદ નિવડેસે માની લેવામાં આવે છે તે એક યુનાની ફિલસુફ અને ઉસ્તાદ સાચની તકરાર છે. તેને લગતો અહેવાલ બેચક બનાવરી છે, પણ બીજા ધણીઓને દીનમાં લેવાના કહેવાતા બનાવો જોડે આ અહેવાલ લક્ષમાં લેવા જોગ છે, અને તેનો કદાચ દૂરનો પડખા ફરિફાનવાલા હમ્મનાં લખાણમાંના એક ફકરા ઉપરથી મળે છે, કે જેમાં યુનાનીઓ પોતાને વટચાવવા માટે થતી કોશીશના કેવા અખાલા કરતા હતા તેનું વર્ણન આપેલું છે.

યુનાનીઓને દીનમાં લેવાના બનાવ બાબેની વાતો મુખ્તેસરમાં આ મુજબની છે: એક ભવિષ્યવાદી ફકરામાં “દસાતીર”નું અખાણ જણાવે છે કે તિથાનૂર (ફર્સીમાં વૃત્તાનૂચ: દબિસ્તાનમાં જણાવ્યા મુજબ નિયાનૂસ) “નૂરાખ (ફર્સીમાં યુનાન એટલે ગ્રીસ) ખાતેથી દીનના ખરેખરા મામલા બાબે (અર્થે જરતોસ્ત !) તારી સલાહ લેવા માટે આવશે. તે શુ પુછશે તે હુ તને કહીશ, અને તે પોતાના સલાશે શુકે તે આમમજ નું તેને જવાબ દેશે.” આ ફકરા ઉપરની શરેહમાં, તેમજ “દબિસ્તાન”માં ખુદશા શખ્તેશા જણાવ્યું છે કે અસ્ફંદિયારે ધણીએક મુશુકેમાં દીનનો ફેલાવો કીધા પછી યુનાનના દાનાઓએ ઉપલા બણેલા માથુસને દરાન ખાતે મોકલ્યો હતો. આ ઉપરથી આપણ એવું અનુમાન કરી શકીશું કે આ બનાવ જે ખરેખર બન્યોજ હોય તો તે પાદશાહ યુસ્તાએ દીન હખત રાખ્યા પછી થોડેક વરસે બનવો જોઈએ. આમજની માફક આ વખતે પણ અદુરમજદ બદખ ખાતે આવતા પેલા પરદેસીને શો જવાબ દેવો તે પોતાના પેગામ્બરને સિખવે છે. તે જરતોસ્તને તેની ફતેહની ખાતરી આપેછે, અને શરેહમાં વધારું છે કે “બ્યારે પેલા યુનાની (ગ્રીક) એલમાએ (જરતોસ્તના) આ સંજયા શખ્તે સાંભળ્યા ત્યારે તે દીનમાં દખલ થયો અને ખોદાના ખારા પેગામ્બર જરતોસ્તના હાથતળે જાન સંપાદન કીધું. વળી ઇનામ દખલ શાદાનશાહ યુસ્તાએ તેને યુનાનના હેરબદોન તથા તેજ દેશના મોબેદોના વડા દખલની પદવી બક્ષી.”

આ પાતાં ગમે એટલી વચનદાર થા એવળન દોષ, તોપણ તે
 નમ્ર વચનની નથી, કંઝેકે ઉચન અને મુનાન કે ત્યાં વર્મને લગતો
 પદેચાર આપ્યો હતો તે દેશી વચેના પુરાણા સંજ્ઞા બાબેની એક કપાની
 દેવાની આ પાતાં ઉપરથી મળી આવે છે. મુનાન અને ઉચન વચે
 સમાધાનો આવી તેની આગમન એ જાને દેશી ખાતે વતી મવધી
 પ્રગત્યો વચેના સુજ્ઞાની કંઠક વાદાસ્ત આવી હંતકામાં અમળત
 પુષાઈ રહેલી દોષ. મુનાનીઓમાં જરતોત્તની દીનનો હોવાનો કરેવ
 બાબેની તમલીત રિતે દરમન-અચ-હરદાનીએ કરેલા કંઠારા બાબે,
 પેદાશીમાંના એક દાખલા તથા હિંદુસ્તાની સાદનામાંની એક હંતકા
 લેને, આગળ જાણી મુજબ હિંદુ. આપણે બુદ્ધી જગુ નદિ લેખક
 કે અવરજાવાળીના મુનાની બાબમાં તરવુનો થયો હતો, એ:
 “દીન હં”માં જાણવેનું છે. વળી મુનાનીઓએ પોતે કરેલા એ
 મનજાનના દશાવાઓ પણ આપણુ વાદ કરીશું કે રહેલો, હંમેશરત
 પિયોપોપન અને બીજાઓ જરતોત્તની મનદાની અમર તળે આ
 દના, પેલો મુનાની દશામ કે જેને જરતોત્તની દીનમાં વટલાવવા
 આપ્યો હતો તેનું નામ (તિવાનર, તિવાનર, અથવા તિવાનર
 કેવા સમજાય નદિ એવું છે, અને તેનું લાંચણ પણ અચોક્ષ
 પણ એ પાણી તેજ પિયાનાયલ દોષ એમ સૂચવવામાં આવ્યું છે.
 દીનમાં મેરાની વાત મનાવરી દોષ, કેરો બનવાનેન છે, અથવા
 રેખરા બનાવ ઉપરથી તેને આધાર મળ્યો દોષ, કેરો નદિ બને
 છે, તોપણ તેની તોષ લેવી થેન છે. પિયાનાયલના સંજ્ઞામાં
 કહેવાય છે કે તેણે બેબિસન ગઈ નાછ ઉત્તાના વાચ નીચે જરતે
 મનદાની તાણી લીધી હતી.

શું જરતોત્ત કદી પાણુ બેબિસન ગયો હતો ?

બેબિસન રિતે બે.સના. આએ બાબના સંજ્ઞામાં પોં
 “દીનકા”માં આપેલી એક બાબને કારણે કરેલા કાંચ લાગ
 મળ્યાને કે જેમાં જાણીયા નુજા “આપેલ”ના અડાવા બુદ્ધ
 પંચ-મગ અને તરીયા જરતોત્તના મદદને પંચાવ કયો હતો.
 નવાલકને “દીનકા” દીનના એક મેરેલે અને છે. તેમાં એ
 કરતામાં જાણ્યું છે કે “જરુ રોજા વસાવીને નેવાઈ બાપેલમ
 હરદાની પાણીએ બાબને દસ્તીમાં આપી હતી; અને તેન
 આંખે લીધે આલખખન મૂર્તિ પૂજવા સાચું કરા, કે જેનો વધ

દુન્યાનો નાશ હતો; પણ તેની સામે યદને જરતોસ્ત્રે દીનના જે ફતેહમંદ કલામો જાહેર કીધા તેમની બરકતથી પેહું જાડુ કાગજ સમજું વિખેરી નાખીને નિર્જાત કરી નાખવામાં આવ્યું.”

અલખત આ વાત કંઈક રીને બનવા જોમ છે કે દીનને અહીં રીતે મજબૂત થાયા ઉપર લાવીને જરતોસ્ત્ર પોતે ખરેખત ધર્મને ઉપદેશ કરવા માટે તથા પોતેજ પેગામ્બર ॥ એવો દેખાવ આપી પોતાનો કામુ ચલાવવા માટે દીનના ફેલાવાને યજી મુસાફરીએ નિકળ્યો હતો. તેણે જેને શહેરાની મુઝાકાત લીધી હતી તેઓમાં બેબિઝન પણ હતું એમ કમુલ રાખવાને આપણુ તૈયાર નહિ દોઈએ, તેપણુ આ વાત માનવી કેવળ અસમ્ય નથી કે તેણે ધણીએક જગ્યાઓની બેટ લીધી હતીજ, કે જેમાંની એક કદાચ પર્સિપોલિસ પણ હશે. આ વાત ખરી છે કે કોઈ કોઈ અસહી લખનારાઓએ પિયાનોરાસને જરતોસ્ત્રનો, પોતાનો, અથવા કંઈજ નહિ તો ખાશુ ધમગુડઓનો, એથો જાહેર કીધો છે, કેજે મુરઓ બેબિઝન ખાતે પગખર થયલા હતા, અને જેમની માંધવાળીના બેટખરમોથી તેને જાણીતો કરવામાં આવેલો હતો. જરતોસ્ત્રની જાતિ મુસાફરી બાબત તર્ક વિર્ક થલો ભાર મુકીને બોલવાની કશી જરૂર નથી; ત્યાં મજદહનની અસર ઉપજતવવાનીજ વાત આવી ત્યાં પેગામ્બર પોતે જાતે મયો નહિ હોય તેપણુ પોતે કહેલો અસર મારફતે તે ત્યાં મયલો હોવો જોઈએ. આ બાબતમાં જુદાં પગલાંનું ખીલું સ્વરૂપ આપણને મળી આવે છે.

સારાંશ.

દીનના ફેલાવાને જમતી જેટલી વાત હત કયા ઉપરથી આપણુ બેની કરી શકીએ તેટલી ઉપરથી એવો સાર નિકલે છે કે ધર્મગુડઓની કોશિયથી જેમ હયાત સરજમીન મધે તેમજ પરદેશો ખાતે અવજાન વાળીને ફેલાવો થયો હતો. દિંદુઓ દીનમાં રાખવ થયા હતા તેની વાતો કહેવામાં આવી છે, તેમજ મુનાનીઓએ પણ દીન કમલ રાખવાની કહાણીએ ચાલી છે. પોતાના ધર્મ-મનની સામાન્ય દિવચાલમાં જરતોસ્ત્રે પોતેની જાન લીધા હોય એ બનવા જોમ છે, પણ તેણે બેબિઝનની મુઝાકાત લીધી હોય તેની કશી સાબેતી મળતી નથી. મજદહનને માટે જેહમત એવવામાં તેને વખત સદા પસાર થઈ જતો હતો એ બેશક છે; અને એ જેહમતોનાં પરિણામ રાખવ જે ફગ દાંસુક થયાં, તથા ધર્મના ફેલાવાનાં દબે પછીનાં વરસામાં જે યોગ્ય બતાવો બન્યા તેમની નોંધ દબે પછીનાં બે પ્રકરણમાં કરવામાં આવી છે.

બાબ ૮.

મજહૂબનો વિસ્તાર.

જરનોસ્ત્રની ઉપદેશનાં બીજાં થાઈક વરસો.

સરસ્વાત—દીનમાં દાખલ કરવાનો એક બાબુવાસોગ બનાવ—
એક અથંગ માણસને જરતોસ્તે સામે કરવાની હંતકથા—
જરતોસ્તનાં વિદ્યાજ્ઞાન બાબેનો સવાલ—બીજી બાબુવા-
સોગ બાબતો અને બનાવો—પવિત્ર આતરો—સારાંશ.

સરસ્વાત.

જરતોસ્તની ઇંદગી જાંબી હતી, અને તેના ધર્મોપદેશ કરવામાં
બધાં વરસો વિતી ગયાં હતાં; નોપણુ યુસ્તારપે દીન કબૂલ કાઢી
ત્યારથી ને અરગ્ગસ્થ સામે અજાવવામાં આવેલી ધર્મ હાંબથી પવિત્ર
લગાદોનો સરસ્વાત મુશીમાં મુશરી અપણાં પંદર થા તેથી વધારે વર-
સોના મુદતન જુદા જુદા બાબોમાં આપણી હમ્દ મુજબ વહેંચી
શકિએ એવી સુધગી વિમળો દત્તકથા ઉપરથી આપણને મળતી નથી.
બાબુ બોલોમાં બોલિએ તો, જરનોસ્ત્રની ઇંદગીનાં પીમાડીશમાં વર-
સથી લગામા વરસની વચ્ચેનો મુદતમાં બનેલા બનાવોને વહેંચી નાખ-
વાનું કામ જદેલ જણાવું નથી. આપણુ ચોક્કસપણે જાણિયે છિએ કે એ
વરસો જરતોસ્તની ઉચોગી ઇંદગીને લમવાં હતાં, બરગ્ગનો તરવની
પસાર કરી મુકેલાં બગચાન મમજ ધરાવનાર માણસનાં એ વરસો હતાં,
અને આગલાં પ્રકરણમાં જે બનાવોનું જવાન આપવામાં આવ્યું છે
તેમાંના યોગ્ય બેશક આ મુદતને સમતા અથવા કદાચ એ પછીની
મુદતમાં બનેલા દોષ. આમલાં પ્રકરણમાં જણાવેલા બનાવોની વહેંચણી
કદાચ પછીજ સંબાળથી થઈ છે એવા છાપ આપણાં મન ઉપર બેશક
જતો હશે તો ને બનાવોને આપણુ દાવનાં પ્રકરણના સંબંધમાં ગણ-
વાની છુટ લખ્યું. જે એ બને વચે વફાવત દેખાડવા માગિએતા ને એ છે
કે છેલાં પ્રકરણમાં મોટે ભાગે ધર્મના ફેલાય અને દીનમાં દાખલ કરવાના
બનાવોની નોંધ કાઢી છે, અને આ પ્રકરણમાં ધર્મ સુરઝોની જોડમત

અને ધર્મચરિત્રોના અધિકાર જાળવવાને લગતી જિના જોડે ધર્મના ઉપ
અને ધર્મના જાળવણીને લગતી બાબતો દાખલ કરવામાં આવી છે. તે
આદર્શી યાત્રા દ્વારામાં રાખવી જોઈશે કે આ મુદ્દામાંજ બન્યા
એવી રીતે બનાવેલી નોંધ લેવાની તબીબી કરવાનું કામ પુરા સ
સાથ જાળવવું મુશ્કેલ છે, અને એ કામ એક અજમાયશ જેવું
દાખ લાગેલી બાબતોને કોઈ પણ ઉપયોગમાં લેવાની તબીબી કર
જેવું મથકું જોઈશે.

દીનમાં દાખલ કરવાનો એક અણુવાણેગ બનાવ.

તોપણ એક બનાવ આ મુદ્દાના દરમિયાનમાં એક ચોક્કસ
રસમાંજ મુકરર બનેલો દંતકથા આપણને જણાવે છે. એ બનાવ
જોડશે બાર મેળાને નોંધ લેવામાં આવી છે તે ઉપરથી તે ખરો
અમલનો અણુવો જોઈશે: અને તેટલા માટે આપણ તેની એકદમ ખ
લઈશું એ બનાવ એક દાહરને, એક કવીગ યાને ખુલપરના ધર્મગ
દીનમાં લેવાને યત્ન છે, કે જેને સાચી દીનમાં જતી લેવામાં આ
દનો. એ બનાવની નોંધ “ગદ-સ્પરશ”ના સખાણોમાં આપેલી
જેમાં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે. “(દીનના) વીરામાં વરુનમાં આ કર
કરે કુદદનો બેટો યાવ છે. તે (દીન તરફ) બે યાંત્ર છે.” તે
કવીનું મુકરર નામ જણાવું નથી તે પણ તેટલા માટે સ્પષ્ટો બ
કંઈ જોઈએ ખાતરી બરેલો જણાવેલો નથી, અને તે એ મન
દંતકથામાં જણાવેલી દીનના “દીનના રત્ન ની તારીખ અ
કણુક રાખિયે તે એ બનાવને જતી રે ૧૧ ફેરે બાવન
સકિયે, કે જે રખે જરોસ્ત્ર પેતાની જન્મીના પચાસના રત્ન
કોઈ છે. આ નધાની બાબતોને વીધે કાંઈ જન ન બન તે
પડેલો નથી.

જરોસ્ત્રને એક અપગ માનસને નાજી કંવાની દંતકથા

જરોસ્ત્રના ધર્મપદેશના નામધના અને પાંચ કર્મના નામ
ના કેવાયા માટેની તેની મુન્શાગીની અવધ એ બાબતો તેના
ની એક યાદદાતા દાખલ, એક અપગ માનસને નાજી કર
તંત્રધાનકરે બનાવ, જે તેની કાર્યકર્તાના અવધ રત્નના નામ
તેને નહિ કોઈ ને, તે બાબે આપણ અર્થ દર નામી રાખ
આ રાખો ખેરદાનવાળા સદરત્નનીએ કરી

૧૧૪૩ માં ૨૪ મેએ છે), અને તેઓ જનાવ કાર્યસ્થાનના પ્રાંતમાં બનેલા જણાવે છે. તે દેવાલ આ મુજબનો છે: “જ્યારે તે (જાને જરોસ્ત) દીનાવરમાં એક અપંગ માણસ આમળથી પસાર થઈ ગતો હતો ત્યારે તેણે ત્યાંનાં શોકોને એક રોષાનું વણુંન કરી નિશાની આપી, અને કહ્યું કે તેના રક્તનાં દીપાં આ માણસની આંખમાં નાખવાં, અને તે જોવાને ચક્રિયતાંન થશે; શોકોએ તેમ કીધું અને પેલા આંધળા માણસની આંખ પાછી બેતી થઈ.” કદાચ આ જનાવ જરોસ્તની છાંછીની આમળી મુદતમાં અથવા તે દેશદેશ રખડ્યો હતો તે વેળા બન્નો દોષ, તોપણ જરોસ્ત પોતાની ખજરદારીથી અથવા દીનની પોતાની ખુબીથી દર્દીઓને સ્થાન કરવાની અમકારિક ચક્રિય પસારનો મનાતો હતો તે દંતકથાને આ જનાવ સિદ્ધ કરી આપે છે. દીનની એવી ખુબી વિશેના પુરાણ કાખલા અંવરતાચાખીમાં રચાયલાં “વદીદાર” નાં દસ્તરમાંથી મળી આવેલી.

જરોસ્તનાં વિધાસાન બાબેનો સંવાદ.

અપંગ માણસને સ્થાને કરવાના ઉપર જબ્બાવેલા દેવાલપાળી દંતકથા ઉપરથી એક ખીંછ બાબત રજૂ થાય છે, કે જેની નોંધ લેવી જોઈએ છે. એ બાબત જરોસ્તની એકમને લગતી ખજરદારી બાબેના સંવાદ સંબંધી છે, કે જે ખજરદારીની ચાત કવચ્યાએ ખુબી કળક દાખલી છે અને જે પેગામ્યરને તેના ઉપદેશનાં કામમાં મદદ લાગેલી હોવી જોઈએ. ધર્મનું શિક્ષણ આપવાનાં પોતાનાં કામને દરમયાન તે પોતાનાં મનને વહેવાર તેમજ અવહેવાર અને મનદસ્પના જેવી વલખ આપતો હતો એવા પુરાવા મળે છે. દીનને લગતા જથ્થા દેવામાં બતાવી આપે છે કે જેમ કરીને લગતી તેમજ કવને લગતી વારંધિયો પુરી પાડવાની અવત્યગ પેનામ્યર પુરેપુરી સમજતો હતો. શિખી ધર્મના કેલાસ માટે પરદેશ બાને જતાં દોષ દોષ નિશનરી ખાગાઓમાં તખીખી જાન આજે પણ તમર વારંધિયાનુ અથવા તે વમર માલી કહે એમ મહાનું નથી. પુરાણ કાખલા વચ્ચે ઉપરથી જણાય છે કે જરોસ્તની ધર્મ પુસ્તકો પોતાની સંવિદિસાવદ બંધી ખુબીને લાંબે છાંછીની ધખી વારંધિયાનો નાને વધાજ દો ચાંચ દોઢ અડધા આપનાં રચાયલાં શિક્ષ અલગ વચ્ચેને ચારે કહે છે કે તેઓના તમામ એકમ દુનરની બાબેનોજ લખાલ કાર્યો દો, અને વળી મુખાનીઓ પણ લખી વલખ છે કે જરોસ્તને સિદ્ધ પદવિધાન વિષે, તેમજાઓ

(નાને ખતોજ વિદ્યા) વિશે, તથા કીનની પથરા (હીરા માણેક વગેરે ખનિજ પદાર્થો) વિશેના મયો રચેલા હતા. ખરી વાત છે કે એ મયો જરતોસ્ત્ર તરફથીજ રચાણી કરી જરૂર નથી; પણ જરતોસ્ત્ર અથવા તેન. ચેલાએ પોતાની ઇંદગીને કસવાન કેડલા ખંખા તાની હતા તે આ દિશ્વંથી માનુષ પડે છે. મગદનમાં આ પેદવાર તત્ત (વિદ્યાજ્ઞાન)ની દાગરી રતકયાએ પિલાની છે. કે જંને લીધેજ દીન તરફ જે માણુએજ પુરોગ નહિ ખેંચાત તેઓ ખેંચાયા હતા અને જેણે દીનતા ફેલાવાનાં કામખા કાર્ય યોદી નહદ આપેગી દોગી નહિ જોજને

[illegible]

બીજી રસિદી બાળતો અને બનાવો.

આ વરસેની મુસ્તનેજ લાગુ પડી શકે એવા ચોક્કસ વધારે રસિદા બનાવો અને બાળતો દત્તકથાએ જાળવી રાખ્યાં છે. એક એવી મુસના ધર્મ છે કે જરોતને આજરનાઈજનની પોતાની સ્વદેવી બુમિ મધિનાં પોતાનાં મકાનની મુલાકાત લીધી હતી. જરોતને કમના કયા મુજબ દોરમજદે તેને દુકમ આપીને એક ચોક્કસ જગ્યાએ આગળ વધરા હરમાબુ' દર્જુ તે બાળતમાં અવસ્થામાં જે દયારો આવ્યો છે તે રસિદા બાળેનો છે. એમ આંકુટલ દુ પેરો પારી ગયો છે. પણ એ બાળેના કહરોનો ખોરો અર્થ કાઢાથી તે આમ કહે છે. આંકુટલ વળી એમ પણ સમજી ગયો છે કે જરોતસ્ત અપારે હસ્તખ (પર્સિયોસિસ) ખાતે ગયો સારે મુસ્તારપ પણ તેની સાથે હતો. તળરી (અને તેની પછી પુઠરી) જાળુથી મળે છે તેને આપારે મસૂદી લખે છે કે પવિત્ર આતલના કેમકાઓમાંના એકને આશરિમધા ખાતેથી લાવીને કરાનમાં દારાખમદ ખાતે તખ્તનસીન કરવા બાળે જરોતને મુસ્તારપને સમ-જાળ્યો હતો, અને એ બનાવ કપરથીજ દેખાઈથી રીને આંકુટલે ઉપલો વિચાર આપેલો છે. તળરી બાળન કરી જાય છે કે બાર દગર બાળેનાં આમદાં ઉપર સોનાના દંડે અરસતા વાળી લખી લેવામાં આવી હતી. અને "મુસ્તારપે એ લખાણને હસ્તખમધે દર્જીસ્ત (અથવા જર્જી સ્ત) નામે જગ્યામાં સલામત રાખ્યાં હતા." આ વાતના સંબંધમાં વળી એવીજી દત્તકથા છે કે જરોતને સિખબધા મુજબ જાનારપે અવ-સ્તાવાળી લખી લીધી હતી (જુઓ અગાડી કહે ૭૫ મે), અને વળી બીજી દત્તકથા એવી છે કે અવસ્તાવાળીની આ સંપર્થી પટેલી નકલને કપીમાન (અથવા કોળી રીને આ નામ વચાણું દોષ તે નામવાળી જગ્યાના ખજાના અર્થ ગાખવામાં આવી હતી.

આજ મુસ્તને દરમવાન આપણુ એવી કમના કરી કપીમું કે નવા મજાદબને મજબૂત પાયા ઉપર ચોક્કસવાનાં તથા નીચે બાળન આપ્યું છે તે મુજબના આગરો મરિનાં મકાનો સ્થાપવાનાં, તથા પણ મુર દાખલનો પોતાનો અધિકાર તજેદવાર રીને બજાવવાનાં કામોના જરોતને સંકેત મળે હતો. તેનાં આ છેલ્લા કામોમાંનું એક આગલની

૧ અવસ્તાના "આ રૂબ રૂબ" દર્જાને આકુટલે "દરિયા" સમ-જાળ્યો છે અને એ રીતે નોંધે તેમનાં ખોરો અર્થ કાઢાઈ છે તેનું એકેન પ્રકારે પણ પાઠના જુદા અવસ્થાનાં કહારના બેજ બધા ૪.૫૦ ૭

જરેનોસ્તા જામાનાની આમચ દરનમાં દસ્તી બોગથી ગયલાં શુદ્ધ શુદ્ધ દસ આતશખાનાંઓ અથવા આતશખાનાની જગ્યાએ બાબે જામાનીને મચ્છી તથા શાહસ્તાની એ દરેકનું નામ હામ આપેલું. જરેનોસ્તા પોતે એક નિશાપૂર ખાતે તથા બીજું નિશીયા ખાતે એવાં નવં આતશખાનાંઓ જમાવેલું. વળી તેની અરજ ઉપરથી પાદશાહ ગુસ્તાસપ જામાના આતશની શોધ કરેલું, કે જેને ખોદાશિમયા મપે તખ્તનશીન કરવામાં આવેલો હતો, અને પછી તેને ધરાનમાં દારાખ-મદ ખાતે તખ્તનશીન કરાવેલું. આ ઉપરાંત આતશને માટે કહેલું કે આસ માણ શેરે તેની સેવાપદ કરવા હતા. બીજાં આતશખાનાંઓ ખીસ્તાન, રમ (કોન્સ્ટાન્ટીનોપલ), જમદાદ, પુનાન (આતશ વિના), કિંકુલાન અને ચીન ખાતે હતાં એમ જાણાવવામાં આવ્યું છે. કુમીસ (કેમિશીની) મધનાં આતશકદંદ જામેનો ઇશારો એલે: જાણવા-એમ નથી, કે જેનું નામ “જરીર” હતું, અને તે દેખાઈતી રીતે ગુસ્તાસપના જામ જરીરનાં નામ ઉપરથી આપવામાં આવ્યું હતું.

આ સંખ્યા આતશોમાં ત્રણ એવા છે કે જે સાસાનીઓના પાદશા જામાનામાં એ પવિત્ર તાતના વેવડ પ્રતિનિધિ દાખલ જાણાયા હતા, અને તેઓ ધર્મગુરુ, લઈયા, અને દારીમશે, એવા કોમના ત્રણ સંસારી વર્ગ પાડામાં આવ્યા હતા તેમની જોડે જથ્થે એસવા આવતા હતા. આ ત્રણ જોડા આતશોનાં નામો નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યાં છે:—

૧ જો—આ તૂર દરનજગ: ધર્મગુરુએનો આતશ. આ આતશ, કે જેનું નામ દરનજગ, કોખ, પુરદાદ, ખોરદાદ છે, અને જે નામ ફરેનો-જગ અથવા ફરેનો-દાદ (એટલે જે ખોદાદ તુરવાજો આતશ અથવા પૂરી આતશ) ઉપરથી બિગડેલું છે, તે ધરાનના સર્વથી પુરા-તન અને સર્વથી પવિત્ર આતશોમનિ એક છે. તેની દેવાતી છેક પિમ (જામાનાની પાદશાહી જેટલી પુરાણી છે, અને ખોદાશિમયાની બુઝિમાં એટલે જે દરિયાન સમુદ્રના ઉમમણ કાંઠા ઉપર તેને તખ્તનશીન કરવામાં આવ્યો હતો, અને જે એ બાબતમાં સાધારણ રીતે મનાતી હકીકત આપણુ કમ્બ ગણિયે નો, ક્યો ગુસ્તાસપ એ આતશને તે સુલક ખાતેથી કાળજ મધે લાવ્યો હતો.

૨ જો—આ તૂર તૂર ન રમ (ગુસ્તાસપ) લઈયાએનો આતશ. ગુસ્તાસપ નામ ધાતુ કરીને વર્તનરૂપ ઉપરથી બગડેલું છે. જેનો અર્થ “નર ઘોડો” થય છે. આ ધજો પુરાણી આતશ હતો, અને વ્યારે ક્યો ખૂસરો તુર્તિપળનો નાથ કીધો ત્યારે તેણે મુઝઆતથી જામ બજાવ્યો હતો. તેને ઉરમિયા સરોવરની પડોશમાં, અથવા એ સરોવરના કાંઠા ઉપર આવેલા અસ્તવદ પડા ઉપર તખ્તનશીન કરવામાં આવ્યો.

૧ જામ શાહસ્તાની જામાને છે, પણ મત્તરી એ નામનું મુલક ૩૫ અથવા વાંચલું (જેટલું) આપેલું.

ખાખ ૯.

જરતોસ્તી દીન માટેની પવિત્ર લડાઈ.

—૨૦૨—

જરતોસ્તીની જીંદગીમાં છેલ્લાં વીસ વરસો.

"Fight the good fight of faith."—Timothy.

શરૂઆત—અવસ્થામાં ધર્મની લડાઈ—અરેબ્બ અરુપ અથવા અરબરુપ અને પવિત્ર લડાઈ—દુરમનીની શરૂઆત; હારણ અને જમાનો—અરબરુપનું નામું—તેનો પહેલો હુમલો; પવિત્ર લડાઈ શરૂ થાય છે—અરબરુપનું સરકર અને તેના સરદારો—ગુરતારુપનું સરકર અને તેના સરદારો—પહેલાં જંગની લડાઈઓ—ધર્મી લડવા દાખલ અરુદ્દિયાર, અને તે પછીના બનાવો—અરબરુપની બીજી ચડાઈ; છેલ્લી પવિત્ર લડાઈ—સારાંશ.

શરૂઆત.

અહીં સુધી ચાંચનારને જખ્ખારો કે દીનનાં વધારાનાં કામમાં ગોલા તેના માર્ગ કેવળ મોકલો દતો અને તેમાં તેને ફતેહ મળ્યા કાંઈ હતી. પણ ખરેખર જોતાં એમ તો કંઈ બની શકેજ નહિ. જુના મજદૂન તવફના લડવાઓ સાથે દણુ તો આપણને કામ લેવું છે, અને તવારીખમાં પડવા છે કે દીનની ફતેહ થાય ને આમમજ એકથી વધારે સખ્ત લડાઈઓ લડવામાં આવી હતી. સપગાજ ધણીઓને સ્ટેલથી દીનમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા ન હતા. દીનની તવારીખના સરખાનવા સજાઓને સજામાનવાને માટે દોમની ઝંખણી કરતાં તલવાર વધારે ચોખ્ખા નિયાતી થઈ પડે.

નવા મજદૂનના પહેલા તખ્તમાં વરસોમાં દુનિયાનાં ભોંડા સાથે સલાહસપાટી અને પાટાથી રાજ્યો તરફ એક્સરખી બહી મનસનીથી વર્તવાની પ્રથમ કલ્પના કરવામાં આવી હતી, પણ આકસ સંતે-ગેને લીધે એ બધા વિચારથી લોકોને વધૂતી કરવાના કામને જેવી લોછપે તેવી રીતે આમળ વધવા દેવામાં આવ્યું ન હતું. ત્યારે દીનને માટેની લડતો શરૂ થઈ ત્યારે બનખાર લડાઈ અને દુરમની જલદીથી ઉભી થઈ. દીન વિરુદ્ધ જુનપરસ્તીના જંગી પોદારથી હવા બરાહ જવા લાગે છે. પુરાણા રાજદારી અને પ્રજા પ્રજા વચેના કટ્ટવા નવો રંગ પડે છે—અને એ નવો રંગ ને ધર્મ સંબંધી જુએકનો રંગ છે. આ છેલ્લી બિના ઇરાન અને તુરાન વચેની અસલી દુરમનીને લીધે કેવળ

ખરી છે, અને એ દુરમની અવસ્થામાં જણાવ્યા મુજબ ખ્યમે, ન પ્રાપ્તતા વડા એરેઝ્ત-અરથ, અથવા પાછલા જમાનામાં તે સાધારણ રીતે ઓળખાયો છે તેમ તુરાની અરબરથ, અને જરોસ્ત્રી દીનના પવિત્ર ગ્રંથિર કવિ વીસાસથ (કમે ગુરગરથ,) વડે મને મનની લગલ દાખલ નવેમરથી જરથ થાય છે. ફોદ સેવરે આલથ અને પવિત્ર ફુલીના મમદખની ખિદમત જામરે છે; પણ એ ફોદ માટેની મમદ એક પછી એક સમ્રાટ હાડીને કાપવાની છે. ખનરેશ અને આશુ એ ફોદની આમળ આમળ આવે છે.

અવનનામાં જાગોવેલી મનની સમ્રાટ.

અરજર નામેના ને ની દરિદ્ર સમ્રાટએનું અપણુ જવાન કરિયે તે અ.નમજ આરને પહેલા આ નોવ શેલી તિહએ કે અવરગા. વખીવા ના જાણ કેટલીક બધકર સમો નોવેલી છે, કે જેમને પુત્ર. મંડીના સામેની દરિદ્ર સમ્રાટ દાખલ નજવામાં આવી છે. અવનનામાં જાણુ, એ કે આસ જાગવાન દુરમના સાથની સમ્રાટમાં ગુરગરથ, અથવા તેના નકદુર જાઈ જરી નિ.સા મંદ નેજામાં માટેઓગર-ખરી કરે છે, અને તેમના આ નડીના જવાનવા તેમના વાદતા અને ફોદ ને ન આ લિસા નેવ. પારિયાઓના કંઈક નહિ તેા નામે આપણુ જાણુવે હોય, એકે વળેના ને આપેલા છે, નાં નકેવરત અને જેના સંગ કે. ન. ન. ન. ન. નેરે અવન-એ. ફોદ, હાઈ-નિક અને રિનમેસ, અને રેસ ને ગયા ફુલપક, એકથા નામે આપણુ વચિરે જિંદ આ સંવસાએને દુરવઃ પુત્રારના, એકખાન, અથવા પાખા મળ પગલના કથા છે. તેઓ જામેના સમ્રાટની રિનતો આત નામે નૂવ થઈ છે. એ સમ્રાટની મુજ ગમ્ય તેના એએ. મંની ફેલીક અનગ જાણુ. થવા તેમ દીનવા એકએને કાપક કરાનુ કાપ આનું ને રામે થઈ હતી પવિત્ર અવન-કા. ફીવા કરેલા લલ રેસથી આપણુ જાણુવે હોય કે ફોદ હાન જાગર-એએ. મંની હતી હતી.

અરજર અને પવિત્ર સમ્રાટએ.

ગુરગરથો હાડતાં હુ અને કો જેલી અરબરથ, અથવા, પાછા જમાનાની જરોસ્ત્રીવા ને નાવ જાણું છે તેવ, જુરી દીનરેશ દુરની છે. ફોલી સમ્રાટ મમદખને ને એક જામે દીરે થઈ રિંદ છે, અને આપણુ નકેવરત વિશે કે તેની જાણની આ સમ્રાટ

ઓના સંબંધમાં દંતકથાથી પુષ્ટજ દર્શાવત જણાઈ રહેલી છે. જરતોસ્ત અને તેની દીનની તવારીખમાં તેઓ મોટી અમત્યતા ધરાવે છે અને તેટલામાટે વધારે વિમનથી તેમની ખબર લેવી જોઈએ છે. આ લગાઈઓની વિમનો અવસ્થા ઉપરથી, પેદેલથી લખાણો ઉપરથી, સાદનામા ઉપરથી, અને આરંભ તવારીખોમાં આવેલા યોગ્ય કથારાઓ ઉપરથી બેઝી કરી શકાયે. સાદનામામાં આવેલો હેવાઝ ફરિદી સનની દરમી સદી જેટલો પુરાણો છે, અને તેના એક બાગ ફિ-ફુસીની અગમગમ થઈ ગયલા ચાપર દર્શાવના દાયનો બનાવેલો છે. આ હેવાઝની એક હબર બેતોનું જ્યાન આપતાં ફિફુસી પોને ખુદનું જણાવે છે કે એ બેતો ખાખમાં મને દર્શાવી તરફથી મળી હતી. આ એક હબર બેતો જરતોસ્ત અને મુસ્તારખ બાબે તથા દીનનો પાથો રચવાના સંબંધમાં બનાવેલી છે.

અરબરખ સાથે ચલાવવામાં આવેલી લગાઈને પેદેલથી લખાણોમાં “દીન બાબેની જા’મ” ને નામે ઓળખી છે. અવસ્થાપાણીનાં અને પેદેલથી લખાણોમાં એરેન્ગ-અરખ (અરબરખ) ને ખ્યઓન (પેદેલ-થીમાં ખ્યોન) ને નામે જાણીતા થયલા દુશ્મનોનો સરદાર જાણાવેલો છે. આ ખ્યઓન પ્રજનો ખરી કે મોટી રીતે અસલી લખનારાઓએ જાણાવેલી ચિયોનિદી નામની પ્રજ સાથે મુઠાખલો કરવામાં આવે છે. મમે તેમ હોય તોપણ અરબરખ ગુપ્તરસ્ત લોકોમાં સર્વથી વડા સત્તાધારી દુશ્મન સરદાર થઈ ઉભો છે, જેને સાદનામામાં ગુરાન, ગુફ-સ્તાન, ચીનનો પાદસાહ મર્યો છે.

જોકે અવસ્થામાં આ ચાત ખુલ્લી જાણાવેલી નથી કે અરબરખ સાથે ધર્મનાં બે પુદ થયાં હતાં, તોપણ તે બે જુદી જુદી ચલાઈઓ લાગ્યો હતો તેની આપણી કોને સામેલી છે. સાદનામા અને ખીસ્ત પુસ્તકોમાં આ બાબત જેની ખુલાસાવાર મળે છે તેવી પેદેલથી લખાણોમાંથી મળતી નથી; પણ પેદેલથી લખાણોમાં આ લગાઈ માટે સતર વંદોની મુદત વિગત જાતી જાણાવેલી છે તે દંતકથાની તવારીખ ઉપરથી એવું અનુમાન કરી શકાય છે કે એ જા’મ અથવા બે દુશ્મન થયા હતા. આ બંને ધર્મ સંબંધી લગાઈઓનું પરિપૂર્ણ દર્શનની ફોદમાં આવ્યું હતું. તોપણ યોગ્ય વખત સુધી હજીને બારી ખરાખી ખમવા વિના તે આવ્યું ન હતું. પેદેલમાં મુદતમાં મુત્તારખનો બાપ જરીર, અને જરીરનો નો બેરો જસવદરિ (ખસવદાર અથવા નરુર) લગાઈમાં ચરવિર દાખલ

ખરી છે, અને એ દુરમની અવસ્થામાં જાણ્યા મુજબ ખ્યઓન પ્રમતના વડા એરેજન્ટ-અરપ, અથવા પાછલા જમાનામાં તે સાધારણ રીતે ઓળખાયો. ■ તેમ તુરાની અરજારપ, અને જરતોસ્તી દીનના પવિત્ર ગરવિર ક્વિ વીરતારપ (કેએ ગુરતારપ,) વચ્ચે ધર્મ ધર્મની લડાઈ દાખલ નવેસરથી જરપા થાય છે. ફતેહ ગેવટે આતશ અને પવિત્ર કુસ્તીના મજદહબની ખિદમત જાળવે છે; પણ એ ફતેહ માટેની મંજૂર એક પછી એક લડાઈ લડીને કાપવાની છે. ખૂનરેશ અને આફત એ ફતેહની આમળા આમળા ચાલે છે.

અવસ્થામાં જાણાવેલી ધર્મની લડાઈ.

અરજારપ સામેની મોટી પવિત્ર લડાઈઓનું આપણુ જવાન કારણે તે આગમજ આપણે પહેલાં આ નોંધ લેવી જોઈએ કે અવસ્થા-વાણીમાં પણ ખીટ કટલીક ભયંકર લડતો નોંધેલી છે, કે જેમને ખુત-ચરસ્તીની સામેની પવિત્ર લડાઈ દાખલ ગણવામાં આવી છે. અવસ્થામાં જાણાવ્યું છે કે આકે જગવાન દુરમનો સાથનો લડાઈમાં ગુસ્તારપ, અથવા તેનો બહાદુર ભાઈ જરીર ખોદાઈ મદદ મેળવવાં માટેઓજર-ખાલી કરે છે, અને તેમની આ બંદગીના જરાબમાં તેમના વાવટા-ઓને ફતેહ મળે છે. આ શિકસ્ત પામેલા લડવાઓનાં કંઈજ નહિ તો નામો આપણુ જાણિયે છીએ, કેમકે પરતોમાં તે આપેલાં છે, તાં તાંક્યવંત અને પેાન વીરપ-ચાવો-અસ્તિના ખોટા અસ્ત-ઓર્વંત, દર્શિ-નિક અને રિપન્ગરપ, અને પેગાચંધ તથા દુમચક, એટલાં નામો આપણુ વાંચિયે છિયે. આ સધળાઓને દુરવંદ, ખુતપરસ્ત, બેઈમાન, અથવા પાંખક મત ધરાવનારા કહ્યા છે. તેઓ સામેની લડાઈની વિગતો માંદા બાગ્યે ગૂમ થઈ છે. એ લડાઈની મુદત તરફ જોતાં એઓમાંની થોડીક આમળ જાણાવી મયા તેમ દીનમાં ચેલાઓને દાખલ કરવાનું કામ આપણું તે વખતે થઈ હતી. પવિત્ર અવસ્થાવાણીમાં કરેલા દાવા ઉપરથી આપણુ જાણિયે છિયે કે ફતેહ ઇમાન લાવનારાઓનેજ મળતી હતી.

અરજારપ અને પવિત્ર લડાઈઓ.

ગુસ્તારપનો હક્કડતો રતુ અને કટો લેરી અરજારપ, અથવા, પાછલા જમાનાની તવારીખમાં તેને નામ મળ્યું છે તેમ, જુરી દીનવાળો તુરાની છે. ધરાની પ્રમતના મજદહબનો તે એક જળરો હરીફ થઈ ઉત્તો છે, અને આપણુ નસીબજાન છિએ કે તેની સાથની આ લડાઈ

ઓના સંબંધમાં દંતકથાથી પુરુષ લગ્નકર્તા બનવાઈ રહેલી છે. જરતોસ્ત્ર અને તેની દીનની તવારીખમાં તેઓ મોટી અગત્યતા ધરાવે છે અને તેટલામાટે વધારે વિગતથી તેમની ખબર લેવી જોઈએ છે. આ લગ્નકર્તાની વિગતો અવસ્થા ઉપરથી, પેદેશથી લખાણો ઉપરથી, સાદનામા ઉપરથી, અને આરજ તવારીખોમાં આવેલા યોગ્ય ઇશારાઓ ઉપરથી બેઠી કરી શકાયે. સાદનામામાં આવેલા હેવાઝ હસ્તી સુનની દરમી સદી જેટલો પુરાણો છે, અને તેનો એક ભાગ ફિરુઝીની આમમજ યહ અથવા ચાપર દફતરના હાથનો બનાવેલો છે. આ હેવાઝની એક દળર બેતોનું જ્યાન આપતાં ફિરુઝી પોતે ખુશુ જણાવે છે કે એ બેતો બાળમાં મને દફતર તરફથી મળી હતી. આ એક દળર બેતો જરતોસ્ત્ર અને યુસ્તાસ્પ બાબે તથા દીનનો પાપો રચવાના સંબંધમાં બનાવેલો છે.

અરજનાર સામે ચલાવવામાં આવેલી લગ્નકર્તા પેદેશથી લખાણોમાં “દીન બાબેની જમ” ને નામે ઓળખી છે. અવસ્થાવાદીનો અને પેદેશથી લખાણોમાં એરેજ્-અરજ (અરજનાર) ને ખ્યઓન (પેદેશ-થી ખ્યઓન) ને નામે જાણીતા થયેલા દુસ્મનોનો સરદાર જણાવેલો છે. આ ખ્યઓન પ્રજનો ખરી કે ખોટી રીતે અસહી લખનારાઓએ જણાવેલી વિધેયિની નામની પ્રજ સાથે યુદ્ધજયો કરવામાં આવે છે. અને તેમ દેવ તોપજુ અરજનાર જુતપરસ્ત લોકોમાં સર્વથી વડો સત્તાધારી દુસ્મન સરદાર યહ ઉભો છે, જેને સાદનામામાં તુરાન, તુર્ક-સ્તાન, ચીનનો પાદશાહ મળે છે.

જોકે અવસ્થામાં આ ચાત ખુશી જણાવેલી નથી કે અરજનાર સાથે ધર્મનાં બે મુદ્દ થયાં હતાં, તોપજુ તે બે જુદી જુદી ચલાઈઓ લાગી હતી. તેની આપણી કને સાબેલી છે. સાદનામા અને ખીજન પુસ્તકમાં આ બાબત જેવી ખુલાસાવાર મળે છે તેવી પેદેશથી લખાણોમાંથી મળતી નથી: પણ પેદેશથી લખાણોમાં આ લગ્ન માટે સત્તર વરસોની મુદત વિતી જતી જણાવેલી છે તે દંતકથાની તારીખ ઉપરથી એવું અનુમાન કરી શકાય છે કે એ જમ અથવા બે દુમલા થયા હતા. આ બંને ધર્મ સંબંધી લગ્નકર્તા પેદેશથી પરિશુદ્ધ હસ્તિની ફોદમાં આવ્યું હતું. તોપજુ યોગ્ય વખત સુધી ઇચ્છે બારી ખરાબી ખમવા વિના તે આવ્યું ન હતું. પેદેશ મુદ્દમાં યુસ્તાસ્પનો ભાઈ જરીર, અને જરીરનો ભાઈ બેટો જસ્તવહરિ (જસ્તવાર અથવા નસ્તર) લગ્નમાં સરવિર દાખલ

નામ કહાડે છે; બીજાં યુદ્ધમાં યુસ્તારપનો બેરો અરશદિયાર પેતાનાં ચેમત્કારિક બળથી જાળવેલાં કામોથી ઉપચા બને પેદાશવાન લડયેલા-ઓની કીર્તિને પણ ઠાંકી નાખે છે. આ લગ્નગાથાને જરતોસ્ત્રી દીનની આગળી તવારીખ સાથે લામનું વજગતું દેવાથી તેમનું યોદ્ધક વર્ણન આપતું અને એ બાબત ઉપર થોડીક તકરાર ચલાવવી બધે બેસતું જણાય છે. એ બાબેના આપણા મૂળ આધારો વિશે આગળ જણાવી ગયા હિયે (જુઓ સદે ૧ કે તથા ૪૦ મે); એ બાબતની ખરેખરી કદર પિછાનવા માટે પાંચમારે “યાદગારે જરીરાન” નામની કેતાબમાં તથા શાહનામામાં આ દંતકથાનાં અથવા કહાણીનાં બધાનો વાંચવાં જોઈયે, કેરે પુસ્તકો ઉપરથી વારે પડીએ એ બધાનો ઉતારવામાં આવ્યાં છે. અહીં આપણી કને તેઓમાં આપેલાં બધાનોઆથી ઉતારા કરવા અથવા સારે ખેંચવા જોઈશી જગા ફાળવ છે.

દુરમનીની સરૂઆત, તેનાં કારણ અને જમાનો.

સાસાની જમાનાના વખતની જરતોસ્ત્રી દંતકથામાં આપેલી તારીખ જો આપણુ કબૂલ રાખિયે તો એવું જણાય ■ કે યુસ્તારપના દીનમાં દાખલ થવા પછી સતર વરસ રહીને અરજરપ સામેની લડાઈ પહેલવહેલી જાગી હતી. “જાદ-રપરમ”નાં પેદેશવી લખાણોમાં જણાયે છે કે “દીનનાં ત્રીણમાં વરસમાં ખેડાન લોકો આવ્યા અને ધરાનના મુશુકોમાં ચડાઇ લાખ્યા.” ૩૦ ઇ. ૫૫૨. વેરટે દંતકથા ઉપરથી ઉપજાવેલી તારીખને આધારે આ બનાવને આપણુ ઇસ્વી પૂર્વે ૧૦૧ નાં વરસમાં મુકી શકિયે. એજ રીતે શાહનામુ પણ બતાવે છે કે પાદશાહના દીનમાં દાખલ થવા પછી મોટું જામ જામું તે આગમજ થોડોક વખત યુજરવે જોઈયે.^૧ અહીં ઉમેરી સકાશે કે આ યુદ્ધની છેલી લગ્નગાથા દિવસ “યાદગારે જરીરાન” માં ફરવરદીન આપેલો છે.

બને પાદશાહો વચે ઉડેલા ઝગડાનાં કારણો તપાસતાં અસલ દુરમનીનું દેખાડું કારણ એ જણાય છે કે યુસ્તારપે અરજરપને ચોપાઈ તથા મેહમુલ જરવાનું જારી રાખવાની ના પાડી હતી અને તે ઉપરથી

૧ આ વખતે જરતોસ્ત્ર જુઝર્જ વચે પહોંચ્યો હોય તેમ શાહનામામાં તેને “પીર” કહો છે દંતકથા મુજબ આ વેળા તેની કમર સાડ વરસની હતી. “યાદગારે જરીરાન”માં આટલો બધો જમાનો યુજરવે જણાવ્યો નથી. તેમાં તો જરતોસ્ત્રને બહુ જમારપને પાદશાહનો પદ સંબંધી સલાહગાર જણાવ્યો છે.

અરજારપે તે માટે વખતે વખત દગાણુ ચલાવ્યા છીયું હતું. લગાઈનું એ બદાનું હતું. પણ દુરમનીનું ખરેખર કારણ તો જને પાદશાહો વડે પડેલી અને સંજાની વિરૂધ્ધતાનું જણાવ્યું છે. કાંએકે ગુસ્તાસપે નરી દીન એખિતવાર છીધી તેજ આ મુસ્કેલીની દોષાણુમાં ખરેખરી પ્રગટ થાય છે. દરે આ અને સંજાની સલાહ ચોંટાઈની બાજુ આપ ખચીત ગુસ્તાસપે મળ્યો છે, અને એ જનેને જુદાં પાઠ્યાની વડી રાખવી મુસ્કેલી છે. ચોંટાઈની બિના પેદેશી “દીનકર્દ” માં તેમજ શાહનશામાં નોંધાયેલી છે. બીજા દાય ઉપર “શાહમારે જરીસાન” માં અને સંજાની પંચાલીને લગાઈનું મુખ્ય કારણ મળેલી છે. બધારે આ કમગીરો સલાહ ગુસ્તાસપની દરખાસ્તમાં ઉમેરે થાય છે ત્યારે શાહનશામાં જણાવ્યા મુજબ જરોતરત રાજદારી બાજુમાં મળ્યાનું દાયે કામ લેતા અને રાજ્ય સુધા પરાવતા એક વચ્ચે ગુરના અધિકાર આપ દેખાવ દે છે. તે ગુસ્તાસપને આમલ દરે છે કે ચોંટાઈ ખરવાનું સાફ ના પાડવું. એ બનાવ આગમન આ વાત જાણીતી હતી કે અરજારપે સાચી દીન કમગીર રાખવાની ના પાડી હતી; અને તેથી રાજદારી મામલાને નીવડે આણુવામાં આ મોટા ખર્ચા (જરોતરત)ને અગતિ લાભ મેરે ખામે અને સંજાની દેખાઈને દોષ એ દેખાઈતી વાત હતી. એટલા માટે પેશાવરની નજરમાં એવું આપનું હતું કે દરે દુરમની નાલ ચલાવેલા. એ રીતે ત્યારે ધરાન સામે અરજારપના ગુસ્તાને ઉસ્કેરી આપવા માટે દોષજના દેવાલ હતી કબા થયા હતા. “દીનકર્દ” એવું માને છે કે ચોંટાઈ આપવા માટેની ગુસ્તાસપની મુકરર અને પાધરીના બાજેની ખબર અરજારપને છુપી રીતે આપનાર ગુસ્તાના મોટા દેવ અએબ સિવાય બીજા કોઈ હોય નહિ. નીચલા ફકરા ઉપરથી સુખળી દુકીકત જણાઈ આવશે: “બધારે ગિસ્તાસપે દીન કમગીર રાખીને સુચાઈની વખાણુ છીધી ત્યારે જોગબમાંના દેવો અસહન થઈ પડ્યા, અને અએબ દેવ ખ્યોનના મુલક ગરજ પડેલા, અને ખ્યોન લોકોમાંના છવ-લેણુ અરજારપ આગળ મયો, કે જે તે જમાનાના પાતળી પાદશાહોમાં સર્વથી જાણવાન હતો; અને ખ્યોન લોકોના મુલકમાંના સુખ્યાન પ માણુતોના મર્વથી જાણના જમાનક સિવાયીએને લગાઈને માટે તે (ધરાન ઉપર) કમગીર લાગ્યો.”

અરબસ્પનું ચેવટનું નામું.

આ ઉપરથી તરત અબસ્પ યુસ્તારસ્પ ઉપર એક નામું લખે છે અને જે શરતે પોતે સુઘેલ જાળવી રાખશે તે તેમાં જણાવે છે; તથા શેવટે એવી મતલબની ધમકી ઉમેરે છે કે યુસ્તારસ્પે નહીં દીન છેડી દેવી જોઈએ અથવા જે મહિનામાં કરાન સરજમીન ઉપર દુમરો આવે તે માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ. આ હકીકત માટેની સાહદત “યાહ-ગારે જરીરાન” ઉપરથી તેમજ સાહનામાં ઉપરથી મળે છે. ઉપરોક્ત સંદેશો ખરો હોય કે ખોટો, તોપણ તેની વિગતોની મતલબ એજ બની દફતરોમાં જળવાઈ રહેલી છે. જે એ કાસદોને આ ચેવટનું નામું આપીને અરબસ્પ રવાના કરે છે તેમનાં નામ હજાર ટોળાવાળા વીંટફા અને નામખવાસ્ત છે. અરબસ્પનાં રાજ્યવાળો તથા અવસ્તામાં જણાવેલાં ખ્યઓન લોકોનો મુલક ક્યાં આવેલો હતો તે બાબે આગાસા સહા-ઓમાં ઇશારો કીધો છે. અહીં આપણે એટલીજ તોય લઈશું કે યાહનામું તુરાનીઓને શુનુન નદીની પેલી બાજુ ઉપર વસતા જણાવે છે, અને અરબસ્પે પોતાના એજમીઓને ખદ્દખ અથવા ખદ્દખુપ શેહેર ખાતેથી બરખ ખાતે રવાના કીધેલા કરે છે. જે કે આ બંને પાદશાહો વચ્ચેની મુશ્કેલીનો મૂખ્ય ઉરકેરણી કરનારો જરતોસ્ત હતો, તોપણ અગરજો જામસ્પ આપણને (યુસ્તારસ્પના) સલાહકાર દાખલ વડપણ લેતો જણાય તો તે અસંભવિત મજૂરી નહિ, કેમ કે તે નેનો વડો પ્રધાન, વડો મેહસુલી અમલદાર અને વડો વજર હતો. અરબસ્પનો ઉપરોક્ત અભિમાની ભરેલો સંદેશો મગતાંજ યુસ્તારસ્પનો ઝગપક બાઇ જરીર દરબારમાં એકદમ ઉઠી ઉઠો થાય છે અને અરબસ્પના એજમીઓનાં મહોમાં ઉપર લગાઈમાં ઉતરવાની પોતાની ખુશી બહાદુરીથી જાહેર કરે છે. ઉપરના સંદેશના જવાબમાં તે એક સખ્ત નામું લખે છે, જે પાદશાહ પસંદ કરે છે, અને પછી એજમીઓ પાછા ફરે સ્વારે પુગાવવા માટે તે તેમને હવાલે કરે છે. પછી તરત લગાઈ જાહેર કરવામાં આવે છે.

અરબસ્પનો પહેલો દુમરો, અને ધર્મની લગાઈ.

“દીનકર્દ” જણાવે છે કે અવસ્તાના “વિસ્તારસ્પ-સાસ્તો” નામના મૂમ યપલા નરકમાં નીચલી બાજતનો દેવાલ લખેલો હતો : “ઉરકેરવો ખ્યોનવાલા અરબસ્પને ગુરસાન્ય દેવે વીસ્તારસ્પ સાથની લગાઈ તથા જરતોસ્તનાં અકળામણ માટે; તૈયારી અને દીવચાવ કરવી એ લગાઈ

માટે પાદશાહ વિસ્તારપે, અને તે બાબેની ખીજ જિના." આ દુક
પણ ખુલ્લી દર્શાવત ઉપરથી અવસ્થા જાણાની તે સિલ્લી કેતાળ
મૂમ થવા બાબે આપણને મણી દિશ્વરી પેદા થાય છે. પણ ખીજ
બાબેના સંબંધમાં બન્નું છે તેમ આ બાબતને લગતી પણ મણી
એક દર્શાવત બેસક પેદેલથી અને પાછમાં દાર્શ સાદિત્વમાં ખરેખર
બચવા પામી છે; અને એ જિનાથી પેદેલથી "યાદમારે જરીસાન" તથા
સાદનામાં આલેલી દર્શાવતોને વધારે વચન એમ મળે છે કે તે
દર્શાવતો ખરેખર જુના આધાર ઉપર રચાયેલી છે અને તેટલામાટે તેઓ
વધારે ખ્યાન પુમાવવા જોમ છે. પાછલા સદાઓમાં જે બાબતનું બધાન
કરવામાં આવેલું છે તે વાંચતી વેળા આ જિના ખ્યાનમાં રાખતી જોઇશે.

આમસામાં ઘરકરોની સંખ્યા અને તેઓની મોઠવનીના સંબંધ-
માં "યાદમારે જરીસાન" તથા સાદનામું એ બંનેએ દર્શાવત રંગ
દધને બપઠાદાર ચિત્રો દર્શા છે. આજનાં તવારીખનાં દસ્તરોમાં પણ
જેમ સાધારણ છે તેમ આ ઘરકરોમાં કેટલાં માણસો લડવા કિત્યા
હતાં તેની મણતી મણી દેરદેર મળે છે. અરજતરપનાં ઘરકરોનાં સં-
બંધમાં "યાદમારે જરીસાન"ના એક દસ્તરમાં જણાવ્યું છે કે તે
૧૩૧૦૦૦ માણસોનું હતું. સાદનામમાં એટલું બહુ ખુલ્લું જણાવ્યું
નથી, પણ તેમાં અરજતરપનાં ઘરકરોની જે પાંખોવાળી ફોજ તથા અ-
નામત રાખેલી ફોજની એકંદર સંખ્યા ૩૦૦૦૦૦ ની જણાવી છે,
તો જોકે એ સંખ્યામાં ઘરકરોના મુખ્ય ભાગની સંખ્યાને મણતીમાં
લીધી નથી. ખીજ દાય ઉપર સુસ્તારપનાં ઘરકરોની ખરેખરી મણતી
"યાદમારે જરીસાન" દર્શા મુજબ તે ૧૪૪૦૦૦ માણસોનું હતું. તે
જોકે તેમાં એક વાર એમ પણ જણાવ્યું છે કે આ ઘરકરોની સંખ્યા
મણાવ નહિ એટલી બધી હતી. ખીજ દાય ઉપર સાદનામમાં
સુસ્તારપનાં ઘરકરોની આ સંખ્યા મોમમ રીતે લગતું લગતર (૧૦૦૦ x
૧૦૦૦ ની જણાવેલી છે.

અરજતરપનું ઘરકર અને તેના સરદારો.

જે દંતકથા ઉપર હિંદુઓએ અથવા ખરું કહિયે તો દર્શાવે પો-
તાના દરિયાઈ હેરાલો આધાર બાંધ્યા છે તેમાં જે મોઠેર ખાનેથી
અરજતરપ પોતાનું ઘરકર લઈને ઉતરી આવ્યો તેને સપથે ઠેકાણે એક

૧ એ પુસ્તકના બીજા ભાગમાં પણ જણાવ્યું છે કે એ સંખ્યા
૬૨૦૦૦૦૦ માણસોની હતી; પણ અહીં આકાશમાં ભૂલ દોરી જોઇશે.

સરખી રીતે ખલ્ખેને નામે જાણાવેલું છે. અહીં એક ચાર ફરીને ઉપર જાણાવેલાં “વિસ્તારપ-સાસ્તો.” નરકની ખોટ યાદ આવે છે. કુમલો લખ જનારાં પોતાનાં લશ્કરની કુચની ચોડવણ અરબરપે કેવી રીતે કાઢે હતી તે ચોડવણ પણ ચાલર જાણાવવાને શક્તિવાન થયો છે. આ ચોડવણ લગાઈનાં મેદાનમાં સફ સમારીને પોતાનાં લશ્કર તથા તેના સરદારોને ઉભા રાખવાની ખરેખરી ચોડવણથી ધણી જુદી પડે છે; પણ લગાઈ અને લશ્કરની જગ્યાની જરૂરિયાત મુજબ ચોડવણમાં ફેરફાર થવા જોઈએ તે એક ચાલર પણ સમજી શકે છે. કુચ કરતી વેળા લશ્કરની કેવી ચોડવણ હતી તે પાસેના સફમાં આપેલી આકૃતિ ઉપરથી જાણી શકે.

સર્વથી પહેલાં ચાલતાં લશ્કરની સરદારી ખસાસને સોંપવામાં આવી છે. લશ્કરની બંને પાંખોની સરદારી અરબરપના પોતાના બે બાઈએક કુદરત અને અંદરીમાન (અવસ્તા મુજબ વંદેરમકનિ)ને આપી છે. જોઈએનાં દરેક જોડે ત્રણ લાખ ચુનંદા સિપાઈઓ છે. આમાં લશ્કરને મુખ્ય સરદાર ચુર્ગસાર અને તુચની મુકેબીદરખને સોંપવામાં આવ્યો છે. પોતાની સલામતી અને સગવડો માટે અરબરપ પોતે લશ્કરના મુખ્ય ભાગમાં રહીને કુચ કરે છે. લશ્કરની હરોલની ફાગતી સરદારી દુલદીવને આપેલી છે.

હમણાં જ જાણાવ્યું તેમ, કુચની ઉપલી ચોડવણ લગાઈનાં મેદાનમાં લગતી ફાગતની ચોડવણથી જુદી છે. સાદનામમાં એ જાહેરો જે રસિદો હેવાલ આપેલો છે તે મુજબ અરબરપનાં લશ્કરને લગઈ માટે સફ સમારીને ઉપર રહેલું બીજા સફમાં આપેલી આકૃતિ મુજબ આપણુ કઠિપ સફીયું. લગાઈનાં જવાન ઉપરથી ખુદા જાણાવ છે કે જેમ ધણીવાર બીજો દેઝલો બને છે તેમ ઉગમણા દેઝલનાં જગમાં પણ બેમાં લશ્કરની એકી લગત ચલાવવાને જાહેર અને લશ્કરી ચોડવણ જાહેર કરવાનેજાહેર ચુનંદા પેદેશવાનોનાં જાહેર બોલેલાં એકલે હાથનાં પરાગોથી લગાઈ છતાલી હતી આપણુ કઠિપ સફીયું કે આ જગમાં મુસ્તારપનાં લશ્કરને દોરમજદ અને અરબરપનાં લશ્કરને આદરેમન સાદગર ચલે રહેલો રસ્તો દેખાડતા હતા. સાદનામમાં લગાઈને જે જવાન આપેલું છે તે ખરેખર

ચાપરીથી બરપુર દરો, પણ તે વાંચવા જોમ છે. લગાઈ વેળા સત્તુડ
 ઘરકર નીચે મુજબ સર સમારી ઉમું હતું:—

જંગમેદાનમાં અરજરૂપનાં લરકરની ગોડવણ.

(સાદનામ મુજબ.)

ખીદ્રણ :

ગુર્જસાર :

૧૦૦૦૦૦ લરકર સાથે

૧૦૦૦૦૦ લરકર સાથે

અરજરૂપ અને નામખવાસ્ત :

મુનંદા સવારો સાથે

અનામત ફોન

૧૦૦૦૦૦ લરકરની ।

કુહરમ :

દરોઝનાં
 લરકર સાથે

આ લગાઈમાં ખીદ્રણ અને ગુર્જસારને એકેક લાખ માણસોનાં
 લરકરની બનેલી એકેક પાંખની સરદારી આપેલી છે. નામખવાસ્ત સર-
 દાર મુનંદા સવારો જોડે લરકરની વચોવચમાં ઉભો છે, કે જ્યાં અર-
 જરૂપ પોતે પણ થોડેટવાર થયેલો છે.^૧ ૧૦૦૦૦૦ માણસોના અનામત
 રાખેલાં લરકરને એવી રીતે ગોઠવ્યું છે કે તે સપજાં ભાગોના લરક-

૧ “ચાઈવારે જરીયાન” મુજબ જેમ વિસ્તાર પેમજ અરજરૂપ પણ
 લરકરોને કુકમ ફરમાવવા માટે દેહરી ઉપર પોતાની એક બનાવી વડાઈની
 વમારો લુએ છે.

રોને મદદ આપી શકે. આ વેળા જરકરની દરોજની સરદારી કુદરમને^૧ આપવામાં આવી છે, કે જે સરદારી તથા લાવનારાં જરકરની ધસી આવતી કુત્ર વેળા દુશ્મીને ત્રેવીશી હતી. અરબરપના સરદારોમાં માત્ર એક જણ આ લગ્નમાં ખરેખરા પ્રખ્યાત થયેલા જણાય છે. એક નામ ખ્યાસ્ત અને બીજો બીદકુપ.

ગુસ્તારપનું લશ્કર અને તેના પેદાશવાનો.

વિસ્તારપની ફોજોની સંખ્યા બાબે આપણે હમબુજા હસારો જાણી છે. હરાનીઓની બાજુએ જે તથા સુનંદ પેદાશવાનોએ નામદારી બ્રેજીવી છે, તેઓમાં પહેલો ગુસ્તારપનો દિમતવાન બાઇ જરવીર જરીર, બીજો જરીરનો બેટો બપ્તવર (નસૂર.) અને ત્રીજો ગુસ્તારપનો પોતાનો કાર્તિવંત બેટો અસ્ફદિયાર છે, “ચાહમારે જરીરાન”માં ગુસ્તારપના બાઇઓમાંના યાદ-ખુઅર^૨ નામના એક બીજા બાઇ વિશે તેમજ વળી ગુસ્તારપનો એક માનિયો બેટો, કે જેનું નામ કુરોકદ અથવા કુપાવદ^૩ છે, તેને વિશે પણ હથારા કરેલા છે. વળી ચાહનામું ગુસ્તારપના એક બેટા બદ્દીનનું, જેણે અથવા (મોહમ્મ મુજબ) હારમકાનું, શેઠરપનું, જામારપના બેટા મરમીનું, વિચારપના બેટા નેવગરનું, તેમજ બજવાન (યાને પચવાન)નું અને નૂશ-આદર (યાને અનુસ-આદર) નામનો અસ્ફદિયારનો એક બેટો (કે જે બીજાં જગમ જવારિદના હાથ હપર માંથી ગયો છે તેનું) નામ પણ જણાવી શકા છે અને જામાના સપગા દેવાઓમાં બહાદુર અસ્ફદિયારનું નામ જણાય છે. કેમકથી રીતે પહેલાં જગમમાં તે બધે જાવાન માણુમ પડે છે, અં

૧ અરબરપના લાઈ કુદરમ અથવા ગુદરમનું નામ તબરી મોહમ્મદ અલ્ફુ આપે છે. હરાની જરકરમાંથી શેઠરપે તેને લાવા મોલાઓ ત્યારે જરકરની દરોજમાંથી તેની સાને લડવા કવરેલો દોરો લેઈવે.

૨ અરબમાં આ નામ જણાતું નથી. કામેરહેડે સૂચવે છે કે કુરવદ ધસનામાં જે ગુસ્તારપનું નામ છે તે એજ છે; પણ એ ખિના યાં બરેલી.

૩ કુરવીન વસ્તમાં કુપાકર નામને ચાહ કોપું છે. તે એજ નામ એમ જેટલે સૂચવે છે. કામેરહેડે ચાહનામાના કુર્શીવદ સાથે આ નામ અરબમાં છે, પણ કુપાવદ તો પહેલાં જગમમાં ગયો જાય છે, અને કુર્શીવદ બીજાં જગમમાં જાય આપે છે; માટે એ બન્નેને આપણે સુચવી નાખીએલા નહીં. કુપાવદ તે કદાચે કુરવરીન વસ્તમાં ચાહ કારિલો કુપાવદનું કોઈ ચોર.

ચાપરીથી બરપુર હશે, પણ તે વાંચવા બેગ છે. અર્થાત્ વેળા સત્તુ
 ઘરકર નીચે મુજબ સહ સમારી હયું હયું:—

ગંગમેદાનમાં અરજરૂપનાં ઘરકરની ગોઠવણ.

(સાદનમાં મુજબ)

બીકરૂપ :

ગુર્ગસાર :

૧૦૦૦૦૦ ઘરકર સાથે

૧૦૦૦૦૦ ઘરકર સાથે

અરજરૂપ અને નામજવાસ્ત :

મુનઘ સપરો સાથે

અન્યમત રૂા

૧૦૦૦૦૦ ઘરકરની

કુદરમ

દરોખનાં

ઘરકર સાથે

આ અગ્રમાં બીકરૂપ અને મુનઘરને એકેક સાથે માનુસોનાં
 ઘરકરની બનેલી એકેક પાંખની સરઘરી આપેલી છે. નામજવાસ્ત સર-
 ઘર મુનઘ સપરો બેડે ઘરકરની વચોવચમાં હોય છે, કે જ્યાં અર-
 જરૂપ પોતે પણ પોતેસર રહેશે છે, ૧૦૦૦૦૦ માનુસોના અન્યમત
 રૂામાં ઘરકરને એવી રીતે ગોઠવું છે કે તે સરઘાં બાનેના ઘરકર-

૧ "દરોખરે જરીયાન" મુજબ જેમ રિવાજ તેમજ અરજરૂપ પણ
 ઘરકરને કુલ કામચલા માટે રૂાની રૂા પોતાની એક બનાવી અગ્રમાં
 વધારે મુખે છે.

રોને મદદ આપી રહે. આ વેળા લશ્કરની દરોહની સરઘરી કુદરમને આપવામાં આવી છે, કે જે સરઘરી ચલાવ લાખનાં લશ્કરની પસી આવતી કુચ વેળા દુશ્મીને મળેલી હતી. ગુરુતારપના સરઘરોમાં માન મેળ જલ્દી આ લાખમાં મરેમત પ્રમાણ ચલાવ જણાય છે. એક નામ જણાવત અને બીજો બીજા.

ગુરુતારપનું લશ્કર અને તેના પેલલવાનો.

ગુરુતારપની ફાળેની સખા જામે આપણે દમજાન ધારી કાઢી છે. ધરાનીઓની જાણએ જે જલ્દી ગુરુતાર પેલલવાનોએ નામધારી મેળવી છે, તેઓમાં પહેલો ગુરુતારપનો દિમતવાન ભાઈ સરઘરી જરીર, બીજો જરીરનો બેટા જલ્દી (નસર) અને ત્રીજો ગુરુતારપનો પેલવાનો કાર્તિવંશ બેટા અસરદિવાર છે, “ચાદમારે જરીરાન”માં ગુરુતારપના ભાઈઓમાંના પાદ-પુત્ર નામના એક બીજા ભાઈ વિશે તેમજ વળી ગુરુતારપનો એક માનિતો બેટા, કે જેનું નામ કોઈક અથવા કથાવંદ છે, તેને વિશે પણ કથારા કરેલા છે. વળી સાદનામું ગુરુતારપના એક બેટા અર્દશીનનું, સૈયા અથવા (મોદલ મુજબ) દોરમજલ્દ, શેઠરપનું, જામારપના બેટા મચાખીનું, ગિરવારપના બેટા નેવજારનું, તેમજ જલ્દાન (યાને પથાન)નું અને નૂલ-આદર (યાને અનૂલ-આદર) નામનો અસરદિવારનો એક બેટા (કે જે બીજાં જગમાં જવારેલના હાથ ઉપર માર્યા મર્યા છે તેનું) નામ પણ જણાવી જાય છે અને જામાના સખા દેવાલોમાં બહાદુર અસરદિવારનું નામ જણાય છે. કેવળથી રીતે પહેલાં જગમાં તે મહા જવાન માણસ પડે છે, અને

૧ ગુરુતારપના ભાઈ કુદરમ અથવા કુદરમનું નામ વખરી મોદરમજલ્દ આપે છે. ધરાની લશ્કરમાંથી શેઠરપે તેને લાખા મોલાબો ત્યારે તે લશ્કરની દરોહમાંથી તેની સાથે લાખા કવરેકો દોરો મેળવે.

૨ અવસ્થામાં આ નામ જણાવું નથી. કારણકે સુચવે છે કે ફરપરીન વસ્ત્રમાં જે જલ્દાન નામ છે તે એજ છે; પણ એ જિવા સહ મરેલી છે.

૩ ફરપરીન વસ્ત્રમાં કોઈક નામને ચાદ કાપું છે. તે એજ નામ છે એમ વેરર સુચવે છે. કારણકે સાદનામના કાર્તિવંશ સાથે આ નામને સરખાવે છે, પણ કથાવંદે તે પહેલાં જગમાં માર્યા જાય છે, અને કાર્તિવંશ બીજાં જગમાં છુપ આપે છે, માટે એ જાને આપણે મુંબલી નામના બોલ્યા નથી. કથાવંદે તે કથા ફરપરીન વસ્ત્રમાં ચાદ કાપેલો કથાવંદે દોર્ય રહે.

લગાઈ માટે ગુસ્તાસ્પનાં લરકરની ગોડવણ.

(સાદનામા મુજબ.)

સેવાસ્પ :

અસ્ફંદિયાર :

(લરકરની સખ્યા આપી નથી)

૫૦૦૦૦ લરકર સાથે.

જરીર :

૫૦૦૦૦ લરકર સાથે

લરકરનો મોટો ભાગ.

ખસ્તવર

(દરેકના લરકર સાથે.)

પેદેશવાન ઘાખ તે ને નામ કહાં છે તે ખીજાંગર મોટા જાંમમાં કહાં છે; તેણે જાને જાંમમાં તે એક સરખો રોહનવાન પેદેશવાન જાહેર થાય છે. “ચાકમારે જરીયાન” મુજબ ગુસ્તાસ્પનાં કુટુંબના ખીજા જાણીત જોડાઓ કપાઈ જાય છે; પણ એ માંધમાં અરમરપ સામેની ખીજા પશ્ચિમ લગાઈના હેવાથને મજૂરીમાં દેવામાં આવ્યો નથી. સાદનામે ગુસ્તાસ્પના કાઝ ચલાવે જોડાઓની સખ્યા આપીશની જાણાવે છે, પણ ખીજા દાય ઉપર આ સખ્યા જાને જાંમ મળીને

ચમચી જણાય છે, સાદનામાં મુદ્દળ લગ્નના મેદાનમાં ગુસ્તાસપત્રું વરકર દેવી રીતે સહ સમારી લગ્ન ઉત્તરું હતું તે પાસેની આકૃતિમાં બતાવ્યું છે. આપણને એકવાર ફરીને દિવંગીરી જણાવવી જોઈશે કે પેલો ખોવાય મયલો “વિસ્તાર-સાસ્તો” નસક આપણી કને નથી, કે જેમાં “દીનકંદ”ના જણાવ્યા મુજબ “લગ્નને માટેની પાદચાદ વિસ્તારની યોજવણ અને કીલચાકર”નું બધાન આપેલું હતું.

પહેલું મોડું પુદ ક્યાં ચાસ્યું હતું તેનાં દેહાણીની જમા પુત્રી માણુમ પડતી નથી. સાદનામાં ઝડુન અથવા ઓક્સસ નદીના કાકા ઉપર તે ચાલેલી જણાવે છે; પણ “પાદમારે જરીસાન” લગ્નના મયક દાખલ મંત્ર વિશે કસારો કરતું જણાય છે, કેને પણ ક્યાનનાં ક્યાન ખુણા વરજન આપેલું છે; પણ એ બાબતમાં આ અંશનું લખાણ યોક્ત નથી.

આમ ખુણું જણાય છે કે આ પહેલાં પુદમાં, સહેજ વખતે અંતરે, બે મુખ્ય લગ્નઓ થઈ હતી. “પાદમારે જરીસાન” અને સાદનામાં વચે જે દેખાતો યોદ્ધા વધારત અને દેરદેર છે તે આ રીતે લેતાં મદી જન છે. ઉપર અંતરના સંજયમાં સાદનામાં જણાવે છે કે અરજરપે પહેલો દુમલો કીધો તે વેળાની લગ્ન અને જે લગ્નમાં જરીસાન મોવ નિખળું તે વચે બે આવાઈયાં ગુજરી મયાં હતાં. લગ્નના સંજયમાં “પાદમારે જરીસાન” તે મામલો અને તે બનાવે કુદી રીતે પસંદ કરે ■ કે જેમાં તેને પેહેલવાન જરીસ આમેચાન બામ લેતો જણાય છે. લગ્ન ચલાને અણીપરધીક વખતે જમારપ દર્દામે બને બાણુવાળાઓના લાભમાં જે સંજયી રહેલ અને જે સંજયી ખુઆરી ચલાની હતી તેનું બવિય જોઈને તે કદી આખું હતું, તે બાબે બને હેવાલોમાં જણાવેલું છે; અને આવની કાલે જે ખુદકાલી અને દિવંગીરી, યોગ વખતની ચિકસા પણ શેષટની પુરેપુરી અને યોક્ત રહેલ જાહેર ચનાર હતી તે બાબે તે પાદચાદ આગળ બાવવ વહે છે, ગુસ્તાસ લગ્નનો વમાશો પડોશમાં આવેલી એક ટેકરી ઉપરથી જુએ છે. પહેલી લગ્નમાં જરોસ્ત્રી દીનવાળાઓની બાણુનાં સંખ્યાત્ર મજબૂત માર્યાં જન છે. તેઓમાંના દેહલાકના નામે મળી આવે છે, અને તે ચોટ બાબે પાદચાદના બેટાઓ છે; જેવા કે—અર્દશીર, દોરમજદ (અથવા કોંગ). શેદાસ, નેવજન, પાદ-ખુસર, અને રસાવં (?). એઓમાંના ધમ્માએક પેલા દોશિયા દેવજન

નામખ્યાસના હાથ ઉપર માર્યો જાય છે. લગ્નના સંધ્યા દેવાલોમાં જે સંધી રસિયો છે તે કદાચ જમારપના અંતર બેઠા ગરામીનાં બહાદુરી ભરેલાં પરાક્રમનું જમાન છે, કે જેને “યાદગારે જરીરાન”માં ગરામી-કદને નામે ઓળખાવ્યો છે. એક ધણેજ બારીક વખતે તે બહાદુરી ભરેલી સિદ્ધતથી સાહનસાદી ખુડે ધનુના હાથમાં જતો બચારી ભેળે, કે જેનાં તે કામથી સર્વમાં દિમત પેદા થાય છે. પોને લગ્નમાં માર્યો જાય છે ત્યાં સુધી તે તે ખુંડને પોતાના ઘંતો વચે પકડી રાખીને તેનો બચાવ કરે છે.

આ પહેલી શરીલી લગ્ન પછી ટુક વખતને અંતરે ખીજ અને શેવટની લગ્ન થાય છે. આ લગ્નમાં મુખ્ય લડવૈયો જરીર હતો તે બાબે કશો શક નથી. ને ખુદશા કુમકામાં માર્યો જતો નથી, પણ તેણે ખીદ્રપને લગ્નમાં પોતાનો હમનગર્દ માંગ્યો હતો ને જાદુગરના હાથ ઉપર ચોરી છુપાઇ ભરેલાં ઘરપેયથી તે છુવ આપે છે. જરીરનાં કમભાગ્યનાં મોતનો કીર્તિ ભરેલો કીનો તેના જવાન બેઠા બસ્તવરે (નસ્તુર) અને શરવીર અસ્ફદિયારે લીધો. “યાદગારે જરીરાન”ના લગ્નમાં કહિયે તો, “જેમ આદર ઇજદ ધાસની ગંજમાં, ગુરસા બેર સગમી હો છે અને ગુરાની પવનના કપાટાથી આગળ વધી જાય છે તેમ બહાદુર જરીરે લગ્ન કર પતાંજ તેને આગળ વધારવા માંડી પોતાની તકવારને દર ઝટકે તે દર દર ખ્યોન સિપાહીઓ કાપી નાખતો હતો, અને વળી પોતાની લખ્તોરનો ફટકો માર્યો પછી તેને પાછી ફાંવતો ત્યારે ખીજ અગ્યારના તે જાન શેતો હતો. બ્યારે જુઓ અને પેયાસો થનો ત્યારે તે ખ્યોન લોકોનાં લોહી તરફ માત્ર નજર કરતો અને પાછો તાલ્લે થઇ જતો હતો પણ ઉપર કહ્યું તેમ આ મહાન લડવૈયો દુશ્મનો જોમ થઇ પડ્યો; ખીદ્રપ (ખેદ્રપ અથવા ખીદ્રપ) જાદુગર કે જેને અરજરપે જરતોત્તમ નામની પોતાની બેટીનો સુંદર હાથ ઇનામ ઇખલ આપવાની કબૂલત આપેલી છે તેણે પગવાડેથી ફેંકેલો જોદરી બાલો તેનું દિવ વિધી નાખે છે અને તે જમીન દોસ્ત થાય છે. આ પેદલવાન પડ્યો કે હવે મુસ્તારપની વારી આવે છે અને જેની ધણી જરીરનાં મોતનો કીનો છે તેને પોતાની ખુન-મુરત સાહજાદી કુમાર સાદીમાં આપવા માંડે છે, જરીરનો નવજવાન બેટો બસ્તવર, કેજે ઉમરે જાગક છે પણ કુવને અને દિમતે પેદલવાન છે, તે આગળ ધસે છે અને અસ્ફદિયાર સાથે મળીને દુશ્મનો

વીકારાને કાપી નાખે છે, ગુરુની લશ્કરોને નસાડે છે, પોતાની આગળ તેમને નસાડતાં તે તેઓમાં ક્વલ મચાવે છે, અને અસ્પૃશ્યતાની મદદથી અરબરૂપને સિક્કા આપી, કમીનો બનાવી, મારેલો અને ગુટેલો કરીને તેનાં પાપતપ્ત ખાતે પાછો ફરે છે.

હવે બહાદુર અસ્પૃશ્ય દાર પામેલા ગુરુનીઓને વીસામો ખાવા દે છે, કેટલે વાંલુક તેના અમીરી ખવાસને બધ બેસતી આવે છે, તો જોડે સાથે વધુન કરે છે તેમ તેના સિપાહીઓ તો નાસ્તખામમાં પડેલાં આખાં લશ્કરને કાપી નાખવા માંડતા હતા. લગ્નમાં માર્યા મયલાઓની સંખ્યા આપવાને શાહનામું સાકવવાન છે. ગુસ્તાસપનાં લશ્કરમાંથી ૩૦૦૦૦ સિપાહીઓ કપાઈ મયલા ગણાયા છે, કે જેઓમાં પાદશાહના આક્રમીય બેટાઓ પણ હતા. અરબરૂપનાં લશ્કરમાંથી જેઓ માર્યા ગયા તેઓ ૧૦૦૦૦૦ કરતાં વધારે ગણાય છે. ૧૫મલ આપનાર એક કાબ્ય લખનારને માન બરેલી યજ્ઞ પડે એવી મોહસાઈ સાથે સાથે વળી આ સંખ્યાઓ ઉમેરવાને પણ સક્તિવાન છે કે આ માર્યા મયલાઓમાંના ૧૧૬૩ ઉંચી પદવીગણા ધખીઓ હતા, અને ૩૨૦૦ સિપાહીઓ જામખી થયા હતા તે તો જુદા હવે યત્રુઓ જોડે મુલેદની બોલીઓ ધર્મ સંબંધી કરનો સાથ કરવામાં આવે છે, અને જરોતોત્તી મળદબની પહેલી મોટી હોદ્દાનું કામ પાર ઉતરે છે.

લગ્ન પુરી થયા બાદ પોતાને મજેલી હોદ્દાની ખુશદાહી ભોગવવા માટે ગુસ્તાસપ પોતાના ઇરાન મુલકમાં યાદને બદલ મોદેર તરફ કુચ કરી ગય છે. કહે છે કે ઇરાનીઓની રીત મુજબ તેણે પોતાની બેટી દુમાઇને બહાદુર અસ્પૃશ્યને સાદીમાં આપી, અને પેલા જવાન પેદા જવાન બસારર (નસાર)ને ૧૦૦૦૦૦ મુનંદા સિપાહીઓનું લશ્કર આપીને હરમાલુનું કે હનેદ સંપૂર્ણ કરવા માટે તેણે અરબરૂપનાં પાપતપ્ત ખલખલ તરફ ધસી જવું. એક બીજા બેટા ફર્હાદવર્દને મોરસાનની હાકમી ઉપર મોકલ્યો. કેટલે પ્રાંત હવે યજ્ઞ અરબરૂપ સામેની બીજી પવિત્ર લગ્નનાં મધક દાખલ પ્રખ્યાત થાય છે. ગુસ્તાસપ પોને હવે એક નવું આગયનું મકાન બાંધે છે અને જગ્યારૂપને તેનો વડે દસ્તુર બનાવે છે. દીનને માટે તેનું સેવદનું અને સરંથી અગત્યનું કામ તો એ કે તે જરોતોત્તના મળદબમાં સધળાં લોકો અને સધળા પ્રજાઓને દાખલ કરવા હરમાલીને તેદમતન અસ્પૃશ્યને બીજી સર જમીનો ખાતે ધર્મની લગ્ન જગ્યાવાનાં પવિત્ર કામે રવાના કરે છે. ત્યારે આ બહાદુર લર્જેયો અને તાબેદાર બેટો એ કામ પાર પાડીને આવે ત્યારે ઇરાનનું તાજ અને તખ્ત ઇનામ દાખલ તેને હવાલે કરવાની પાદશાહ કબૂલાત આપે છે.

અસ્ફંદિયારની મુલકગીરી, અને તે પછીના બનાવો.

આ દેશાવર પેદવવાનને નસીજ કેવું ચારી દેછે તે કંતકયામાં જણાવેલું છે. શાહનામા મુજબ દીન શહેની તેની પરિત લગત એટલી તો ફતેહમંદ નિવડે છે કે ખીજા મુલુકોની જોડે “રૂમ અને હિંદુસ્તાન” જેવા દેશો ખાતેથી પણ ગુસ્તાસપની દરબારમાં કાસદો રવાના કરીને “જરતોસ્તાના જાંદ અવસ્તા” મોકલી આપવાની અરજ કરવામાં આવે છે. આ અરજ મોકલી ખુસીથી કબૂલ સમીને ગુસ્તાસપ દરેક દેશ ખાતે અવસ્તા વ જાંદની એકેક નકલ મોકલાવે છે. “અરમ અને હિંદુસ્તાન” ખાતે ધર્મના દેશાવા શહેનો લગત સલાવવાની અસ્ફંદિયારની જેદમત બાબેનો ઇશારો આપણુ આગળ સહાઓમાં કરી મથા છિયે.

આ સંધગું બનવાને માટે ઘણે રખત મુજરી મથલો હોયો જોઇયે, અને દીનમા લેવા તથા દીનનો દેવાવો કરવાને લગતાં આગળાં પ્રકરણોમા જે બનાવોનુ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેઓમાંના કેટલાએક કદાચ આ વખતે જોના હસે. ઇરાન ખાતે જે સમાધાની માત્રતી હતી તેનો એ માટે ખેશક લાભ લેવામાં આવ્યો: અને “દીનકંદ”મા જણાવ્યું છે તેમ જરતોસ્તાના સિખવ્યા મુજબ જનમારપે ધણુંકરીને આજ અવસ્તાવાણી કખી લીધી દસે. એ રીતે ‘સંધગું સમાધાન આવે છે. અસ્ફંદિયારની દરેક કોશેશને ખોદા તરફથી ફતેદ મતે છે. અને છેલ્લે સરવાળે આ ફતેદોથી પોતે દરદાર થયો છે, એન સમજને પાદશાહની કબૂલત મુજબનું તાજ પહેરવાની ઉમેદમાં તે પોતાના ખાપને બેઠવા જાય છે. પણ તાજ કાંઈ તેને મળતું નથી. કુરદખ (અવસ્તા મુજબ કવારજેમ) નામનો તેનો એક તુમમાં લગક બાઈ જુક સાચુ કરીને પોતાના ખાપ આગળ આ તેદેમતન પેદવવાનની બદગોષ કરે છે. આ તોલમત ઉપરથી પાદશાહ અસ્ફંદિયારને બેઠી ઠોકીને તથા ખોરાસનમાં એક પહાડ ઉપરના ગુમ્બદાન નામના કુંજરી કિલ્લામાં કેદ કરીને તેની ફતેદોનો બદલો વાળે છે. આ પહાડને અવસ્તામાં તથા “ખુન્દેહરન”માં રપેન્તોદાતને નામે ઓળખ્યો છે. શાહનામું આગળ આવતાં જણાવે છે કે ઉપસા બનાવ પછી તરતજ પાદશાહ ગુસ્તાસપ અજબ હોડી રતમખી મુજાકાતે “બે વરસ”ને માટે સીસ્તાન અને જર્જીસ્તાન ખાતે જાય છે.

શાહનામામાં અહીંસુધીની દકીકત જણાવ્યા પછી હિંદુસીની આગમનના શાવર દકીકીનો લખેલો હેવાલ ખતમ થાય છે, અને એ પછીનો હેવાલ હિંદુસી પોતે હવે આગળ લખાવે છે. આ જોના હેવાલોમાં વિચાર અને ટમઝમના સંજઘમાં જે મોકસૂર્ક જણાય છે તેનું કારણ એજ છે.

અસ્ત્રરૂપનો બીજો કુમલો:

ઢેલી ધર્મની લઘુકાવ્ય.

આમજ નજીવી મધ તેમ ગુસ્તારપના બને કુમલાઓની વચે
 યોગ્યએક વરસો યુગરી મધાં દતાં એમ કાવ્યરૂપી પ્રતિદાસ દાખલ
 સાદનાયુ નજીવી નજીવી છે અને દત્તકથામાં આપેલા જરતોસ્ત્રી
 બનાવેની મળી આવતી વારીઓ ને આપણુ બેગી કરિયે તો તે
 ઉપરથી પણ એ વાતને દેઠા મળસે. ઇસ્તખાં રાજધારી મામલો દવે
 જુદું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માટે છે. અસ્ત્રદિવારના કેદખાને પડવાનો
 લામ લખી તુરંતી અસ્ત્રરૂપ પોતાનાં લશ્કરો પાછાં બેઠાં કરે છે, અને
 પોતાના આમજા રૂતેદ કરનાર ઉપર ઢીનો લેવાની તૈયારીઓ ચલાવે
 છે. એક વાર ફરીને તે ઇસ્તખાં ઉપર ચલાઈ લાવે છે, અને એ રીતે
 ધર્મની બીજી લઘુકાવ્ય શરૂ થાય છે. જે દત્તકથાને આધારે દિદુસી બયાન
 આપે છે તેને માટે તે ઘણું કરે છે કે તે ધણી પુરાણી છે. તો પણ તે
 જે વિગતો આપે છે તે ધણી વિચિત્ર છે, અને ચાલકારબાસનું કદંબુ
 ચિત્ર તે ઉપરથી માલુમ પડે છે. ગુસ્તારપની તેનાં પાલતખત ખાતેની
 ગેરલાગરીથી બદખ નખતું પડી મળણ અથવા રક્ષણ વિનાનું રહી
 મળણું નજીવી છે. આમ હોવાથી અસ્ત્રરૂપ એ શહેર ઉપર રૂતેદમંદી
 સાથે જાપે મારે છે, શહેરના કિસ્તાની દેવાલ આમજા દૈવ પાછાલ
 શેદરૂપ લઘુકાવ્યમાં માર્યા જાય છે; રક્ષ-આવર આવડનું મકાન લૂટા-
 ઢીને નાશ પામે છે; મુખરો પોતાની પવિત્ર પરસ્તેશનાં કામમાં મશગુલ
 દતા ત્યાંજ માર્યા જાય છે; તેમનાં પવિત્ર લેલીથી પાક આવડને સદૈ
 કરવામાં આવે છે; અને સર્વથી મારો બનાવ તો એ બને છે કે જે
 આવડની દીનદાર જરતોસ્ત્રીઓથી મોટાં આદરમાન સાથ સંભાળ
 લેવામાં આવતી હતી તેના પવિત્ર શોધનાં વખતની દશુરમાં પેગામ્બ
 જરતોસ્ત્રી ઉમેલો દોષ તે વેળા તુરંતના ખુની ખુની દલો લાવનારા
 ઝોના હાથ ઉપર તે પોતાના મજદબને મારે જીવ આપે છે. જરતોસ્ત્રી
 મરણને લગતી યોગીક વધુ દત્તકથાઓ જોડે, ઉપલા ખાસ બનાવો
 લગતી વિગતો દવે પછીનાં પ્રકરણમાં વધારે વિસ્તારથી આપવામાં
 આવેલી છે. આ દિલગીરી બરેલા બનાવ ઉપરથી “ગુન્દેદસ્તન” કેતાબમાં
 આપેલી વરસોની મજુનીને આધારે બીજી પંચ સંબંધી લઘુકાવ્ય
 વારીખ મુમારે ઇસ્ત્રી પૂર્વે ૧૮૩ નાં વરસ ઉપર મુકાને બની આવે છે

બીજાં પવિત્ર યુદ્ધની પહેલી લડાઈ.
(સાહ્યાનામાં યુદ્ધ.)

ધરાન.

તુરાન.

અસ્તવર.
(નસ્તર)

કન્દર

ગુરતારન

અરબસ્ત

કેરિલિયર

કુહરમ

હવે બન્યો આપથી બન્યા માટે છે. ગુરતારને સીતાન

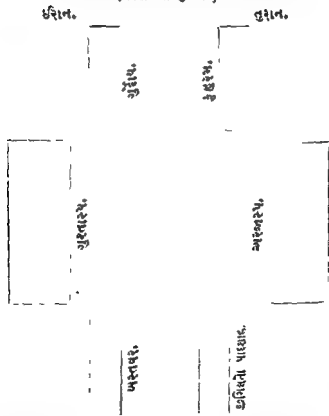
ખખત મને છે કે ભોલસાત્ત આવી ગયો છે અને જરતોત્તમી દીનને ખાતર
 ૭૫ આપ્યો છે. ખાતરખાત ખાતે પોતાના ખેરા ફાળીદારદારનાં ૭૫૪, ૭૫૫
 ભેદાઈ જવાની તે ૭૫૫૫૫ કહે છે. સાદનાખાખાં ૭૫૫૫૫ છે કે ૭૫૫૫૫
 બાખખો રત્નો લીંટા દોડા ૫૫૫ તેમાં કહેલાં ખખત ૭૫૫૫૫ તથા
 “સુદેવ જામત” જામેત એક પદેકરી ઉદાસ ૭૫૫૫૫, મેનુ ૭૫૫૫૫
 છે કે ૭૫૫૫૫ ખોમસાનમાં ફાળીદારદારને ૭૫૫ ૭૫૫૫, કે ૭૫૫૫૫ ૭૫
 કાદખાદો કામ દોડા. આખખ અહીં પણ કહીયું કે કિંદુમી પોતે ૫૫૫
 ખોમસાનનો પતની દોડા, અને ત્યાંની દાંત્યાથી ને ૭૫૫૫૫ દોડો
 જોડા. સમસામાં લોકોએ લોક પંચવાનું કુકે જવાન કિંદુમીએ
 આપું છે તે અહીં આખખ નેપાળું, અને હામન દેવના નદા ૭૫૫
 ને નાતર દેવનું નો જે જામના ખેલાનમાં જરતોત્તમી દીનનો છેલ્લી જગત્
 ૭૫૫૫ કહે તેનો દાંત્યા મુલાખ કહેક ખાતર આખખને ખાતરી.

અહોંતલ, કે અવસ્થા અને દેવાનના મજદખને માટે લગાઈ લગ-
 નારો લોકરની સરદારી કમખા નેદખાત અનુદિવારના કામમાં રહેલી
 નથી! કાદખના ફાળીદારદારને ૭૫૫૫માં જામત કાપે, કે જોયા
 કોમલ પખમાં તેનું મોત વિખજે. ગુલામને ગમકનાં નેલાનમાંથી
 ખાતી કાદાવામાં આવે છે, અને તે નીલાપુરના અધવા જમતાઈ
 પદાનેના મુલાકામાં આવ્યા મેળવે છે. હસિનીએ એક એકલી પડી
 અધલી રેકરી ૭૫૫ થેરાઈ જાય છે. જરતોત્તમી દીન પિદાર બરેલા
 અરતરત અને ગુલામના પમ આમળ કથકપથક થકને ગુડી પગની
 તેપારીયા જામ્યા છે. ૫૫૫ અરદિવાર એક પાર ફરીને ખાત નંખાળી
 લે છે. આ ખપકાર અખીપરથી વખે સં રાખે મિમલ જામું કે
 તે ફેડી કાદખના કે જોને બેડી દોડી તેને કિલ્લામાં ખાત ફાળેલા છે,
 કે જે કિલ્લામાં પદાને અવસ્થામાં તેનું નામ મળેયું છે, તેમ આ
 પાદ્યાલાને તેને માથે પુખા નામમાંથી ખચાવી છાકો. કાદનામાં
 મુલાખ જામરત કુખી રીતે અરદિવારની મુલાકાત લે છે, અને પોતાની
 ઉપર ગુરદેલા પાતળી જુલખાને બૂલી જવા તથા દેશને માથે આવી
 પટેલા ખરેખરાં આપતમાંથી તેને સચાનત જમાવી લેવા માટે તે તેને
 સમજાવી દેલાને લાવે છે. કુર બેડીમાંથી છુટા થકને તે મદદ આપવા
 દોડી જાય છે, અને ફરેદ મેળવવા માટે જરતોત્તમી મજદખનાં લોકરની
 સરદારી એક પાર ફરીને લે છે. તેને સરદારી ઉપર આવેલા જોડ
 દિમત પકડીને લોકર એક છેલી લગાઈ ચા-કરે છે, અરદિવારને

પુર ઓખતયાર અને હકુમત મળેછે. સાદનામામાં જાણાવ્યા મુજબ ચુસ્તાસપની ફાળેની ગોઠવણમાં જે એકબે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો તે એ હતો કે આગલી લગ્નમાં કાતેલ જામમધી ધાવક થઈ

ખીજાં ધર્મનાં ચુદ્ધની છેલ્લી લગાઈ.

(સાદનામા મુજબ.)

મરણ પામેલા ફર્દાદિસની જગ્યા ગુરોએ (કેદુષ) ને મળેછે, અને તેથી કરીને ખસતર (નસતર) જામણી પાંખની સરદારી લેછે. અરજાસપનાં

૧૨૨૨ની યોગ્ય સ્થાને આમજ કરી તેને મજાની આ વેળા પણ રાખેલી હતી. શિદ્ધીએ જાણ્યા મુજબ જને જરૂર પામેના સહામાં જતાં જુદાં જુદાં સમયે સરસમરી, સામસામે કાંઈ દેખાડે. અસરદિવાર પુરેપુરી અને મોટી રૂતેદ મેળવે છે. અરબસ્ત નાસીને પુરાન જતો, રહે છે, પણ હવે તેને આગળ લેવા દેવામાં આવતો નથી. અછત અસરદિવાર તેના દેહ ઉપર બધાનક દુમલો લઈ જાય છે, તેનાં પાવવપ્ત ઉપર હલો કરી તેને સર કરવામાં આવે છે, અને તે પોતે પણ સેવરે કપાઈ મરે છે. આ બનાવની મુદ્દાલીનાં આવાજનો પડ્યા “દીનકર”ના એક ફરમામાંથી મળી આવે છે. હસનનાં વાવડા ઉપર અને જસ્તોસ્વી દીનના રૂતેદમદ ખુદા ઉપર રૂતેદ ન્યાં ભેદને ત્યાં નિરાળેથી જાણાય છે.

મોટી પદ સંજની લઘાઈના બીજા દુમલાની એ રીતે આખેર આવે છે, કે જસ્તોસ્વી દીનનાં અવિરત મજબૂત કરવામાં ખરેખરો મદદમાર લઈ પડેલા; કારણ કે એ મજબૂત પોતાને મજબૂત આ આવાજ સામે વડી રહ્યો અને જે બગની ઉપર તે કાળો તેથી તેને મજબૂતી મળી. દંતકા મુજબ આ રૂતેદ ઉપરથી દુનિયાનાં ભેદને નવી દીનમાં લખાય કરવાની નવી વગલીને આવી, પણ તે સુધીનાં કાંઈ કેવળ રૂતેદમદ ઉતરી નહિ તેદેમનન અસરદિવાર, કે જે દીનના દેહાવા માટે આટલો જયો ખાલી હતો તે પોતે રસ્તામ સાધન એકથી લઘાઈમાં માયો જાય છે, કે જેને તે પાદસાદ યસ્તોસ્વી અલોખ આદેશ ઉપરથી તથા દીન દેહાવવા માટેની પોતાની અધની મજબૂત વૈયારીને લીધે નવી દીનમાં વડાવવા મયો હતો. અસરદિવારનાં મોતાન સંજમાં શિદ્ધી જે ઘસ્ટાન જાણે છે તે કદાચ બનાવટી હતો નોપણ સીસ્તાનની જમિમાં દીનનો દેહાવો કરવા માટે જે જેદમ ખેતવામાં આવેલી જાદેર છે નેની કાંઈક સાદાસ્ત એ વાર્તા સમાયલી છે.

પવિત્ર લઘાઈઓનો ઇતિખાખ.

મુજબ કરીને ઘસ્ટાનો જેવા આધાર ઉપરથી અગર જે તવારી આપણુ ભેગી કરી શકાયે તે જસ્તોસ્વી દીનના લાખમાં થયે અરબસ્ત સામેની પદ સંજની પવિત્ર લઘાઈની વાર્તા ઉપર મુજબ છે. અવસ્થામાં અને પદેલી લખાણમાં અરબસ્તને એક ખચે અચલ ખચેલ કલો છે: સાદનામાં અને બીજે ડોહાં તેને પુરા

સમજવાનાં આવ્યો છે. એ બને નામો દેખાઈતી રીતે એકના એકજ છે. વળી દંતકથા મુજબ, અરબસ્થે જે જુદી જુદી ચડાઈઓ, કીધી અથવા લગાઈઓ ચલાવી હતી, તો જોકે સર્વથી જુના હવાલો એ બિના કેવળ ખુદશી કરતા નથી. પેદાશી “જુન્દેહસ્ત”ને આધારે બનાવેલી જરતોસ્ત્રી વરસોની ગણતરી જે આપણુ કંજૂઝ રાખિયે તો પહેલી લગાઈમાં અરબસ્થની ચિકિત્સા કરતી પૂર્વે ૬૦૧ માં થયેલી દોષી જોઈએ. આ જગની મુખ્ય લગાઈ તે હતી કે જેમાં પાદશાહ ગુસ્તાસ્પનો બાઈ જરીર માયો મયો હતો. અરબસ્થ પોતાની બીજી ચડાઈ લાગ્યો તે આમનજ નજદીકે વીચ વરસોની મોટી મુદત ગુજરી ગયેલી બનાય છે. આ બીજાં જગની તવારીખ દંતકથા મુજબ ઇસ્વી પૂર્વે સુમારે ૫૮૩ ઉપર મુકાય છે. જરતોસ્ત્રનું મરણ કે જે આ વખતેજ નિપજોતું જાણાય છે તે ઉપરથી આ તારીખ આપવામાં આવે છે. આ જગની શેવટની લગાઈઓ જે મથકો ખાતે થઈ હતી તે ખોરાસાનનો પ્રાંત હોય એમ માન્ય પડે છે. દીનનો મોટો ફેલાવો કરનાર અસ્ફદિયાર હેશ્તી ફતેહ હાથ કરે છે, કે જેથી કરાનનો મજદબ મજબૂત પાયા ઉપર મુકરર થાય છે, તો જોકે એ ફતેહ બોમવવા જરતોસ્ત્ર પોતે જીવતો રહેવા પામતો નથી.

બાળ ૧૭.

જરતોરના મરણ.

એક મદાન પેશાબરની ઘરકિરોનું ચેપદ.

સાહેબાગ—પીજણીથી અથવા આકાર કૃષ્ણી પડેલા અપ-
તરાથી જરતોરના મરણ નિપજવાના યુનાની તથા
રૂમી અદેચાત—એક દુરમનને દ્વારે તેનું નાત નિપજ-
વાની દંડનો દગધા—ચેપદ.

સાહેબાગ.

એએએ મારું કોઈની “નેરોઆરદર” નામની નાચાઈ
વાંચી દો તેઓ કદાચ પ્રકાશન કદાચના પેશાબરના મરણથી એ
કદા સમાપ્ત થાય છે તે દેખાવનું જે રીતિનું વર્ણન તેમાં આપેલું
છે તે માં કરેલું. એ નવકાયા સખનારે આપેલી કોઈકાનું થળ નમે
તેથી દોર—તેનાં મનની અનુકાર કદાચના સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ કોઈકાની મળ
આપાર દોર તો—તેણે દોરેનું પિત્ર એનું તો સારું છે કે તે સારા
રંગુ સાગી જાય છે, અને એ સવરુ પ્રાપ્તિ તેનું દોરેનું તે પિત્ર સ-
આપી થાય વેતણું નદિની દોર, એ બનવાતેમ છે. તોયમુ જર-
તોરના મોગ મોગર (પાર્લિપેક્ષિસ) ખાતે નિપજનું દગું એમ
માનવાનો કદાચ થયું અથવા નથી; પણ તે પદ્ધતિ પરિત્ર નહાન મરિ
બાગી કરતો દોર તે વેળા તેનું યુન રેકચનાં આબુ દોર એમ
માનવાનો સખન છે અરે. એ બાબતમાં દગધા બૂદી પડે છે; તોયમુ
જરતોરના મરણના સમાપ્ત ખાતેની કાચ સાગી રહે એવી બાબતે
દુ કદા બંગી કરવાની આ પ્રકરણની મગધન છે.

જરતોરના મરણ બાબે યુનાની અને રૂમી લકીકત.

એ.પી.ક્રિસ્ટિસ કપા ગુજરેલી મુસીબત જાણ્ય પડી, એક મ-
દાન મુનિને મોઝેબ બરેલી ગતે આ દુનિયા છોડી જતો જાણીને આપ-
ખને અંબરની કૃષ્ણલી નથી યુનાની તથા રૂમી કિરદી પદ્મપુર સખના-
રાએ જરતોરના ગુજરવા બાબેનો બનાવટી અદેચાત આપે છે. તેનું

સેવટ કાંઈ આમ લોકોના જેવું સાધારણ નથી. તે વીગળીથી અથવા આકાસ ઉપરથી આવેલાં જગતોંથી મારો જન્મ છે; કેને હકીકત હતા-કાન્તને દેવતાઈ પદરી આપવા જાનેનાં લખાણમાં આત્મી ગાડી તથા વરોળિયાને આકાસ ઉપરથી ઉતરી આવવાના અદેવાલની યાદ આપે છે. જસ્તોસ્તનાં મરણ જાનેની એ હકીકત નીચે મુજબની મળે છે:—

(ક) હસી સનની ખીજ સરીને મુખારે પ્રગટ થયલાં એક પુસ્તક^૧માં એક દેકાણે જસ્તોસ્તને નુદનાં કુટુંબવાળા દેખ અથવા મિત્રાઈમ તરીકે પિછાનવામાં આવ્યો છે, અને તેને એક જ્વહુમર અને નશુમી મણીને શ્રાપ દેવામાં આવ્યો છે. તેમાં વખ્યું છે કે લોકોને દેવતા માટે તે આકાસમાંના સેતારાઓને કાળમાં રાખતો હતો, પણ અતે એક ચોકસ તારાના મવકક હરેસ્તા અથવા રહક આખાએ તેની તાબેદારીમાં રહેવું પડ્યું હોવાથી યુરસે થકને પોતાના કીનામાં તેના ઉપર આતચનો પ્રવાહ છોડ્યો, અને એ રીતે તે મહાન જ્વહુમરને બેળન કાઢ્યા. પણ આ રીતે આતચથી બળીને ખાક થઈ મયસાં તેનાં સરીરની રાખને બૃહ આર્ધજ્ઞા દરાનીઓએ પવિત્ર મરતબો આપ્યો તથા જે સેતારો તેને આતચ મારફતે ખાદની હજુગમાં લઈ ગયો તેની તેઓ નેમાજ કરવા ગયા. એટલા માટે તેના મરણ પછી તેને “નેરોઆસ્ટર” એટલે જે ‘જીવતો તારો’ એવું નામ મળ્યું. જેઓ જસ્તોસ્તનાં નામનું યુનાની બાવામા જે ૩૫ અને છે તે સમજતા હતા તેઓજ તેનાં નામનો આવો અર્થ કરે એ કેવું તથા જેવું.

(ખ) એક ખીજ ખિલ્દી પુસ્તક^૨માં જસ્તોસ્તને નિમરાંડ ફરવવા માગ્યો છે, અને જણાવ્યું છે કે તે પોતાનાં મનની ગરરીમાં હકી જઈ એક સેતારા પાસે આખી દુનિયાની સત્ત મેળવવા માગે છે, કેને ઉપરથી આકાસથી વીગળી પડે છે અને નિમરાંડ નાચ પામે છે, અને પેલા “તારાના પ્રવાહ” ઉપરથી તેને એ પ્રમાણે “નેરોઆસ્ટર”નું નામ મળે છે. વળી તેમાં ઉમેરું છે કે દરાનીઓએ તેનાં તનને ભૂમિદા કરી તે ઉપર એક મંદિર બાંધ્યું, અને આકાસ ઉપરથી આવેલી વીગળીને પવિત્ર આતચ મણી તેની પરસ્તેય કરવા લાગ્યા અને જ્યાં સુધી તેઓએ એ પ્રમાણેની પરસ્તેય જારી રાખી ત્યાં સુધી તેઓની પાદચાલી કાયમ રહી હતી, પછી બેખિતોન્યનો તે

૧ *Clementinae Recognitiones.*

૨ *Clementine Homilies.*

અપરણા અમારા ચોરી થયા અને તેથી દુનિયા ઉપર તેઓ ક્રોધેથી ચલાવવા શાન્તા.

(૨) દુસંભે રહેનાર જિમરી, કેન્ડે દરેલી સન ૪૩૮-૪૪૩ માં થઇ મર્યો, તે જરતોરત અને દંખ (દંખ અથવા યુક્ષ)ને એકબીજાએ મળીને તેનાં નામનો " છવતો તારો " એવો અર્થ કરે છે, અને એનું જન્મુરે છે કે આકાશ ઉપરથી આરેશ અપરણમાં તે બગી મર્યો હતો માટે ઇરાનીઓ તેને એક દેવતા મળીને પૂજતા હતા.

(૩) દરેલી ૬૨૬ માં પ્રખ્યાતથી એક કેલાનમાં જન્મુરે છે કે જરતોરતે પોતાનાં આત્મી મોત નામે આપાદી કીધી હતી, અને તે ઇરાનીઓને ફરમાવી મર્યો હતો કે મારું બગી મર્યાં લાકાંની રાખને બગી રાખી. વગી તેમાં લખ્યું છે કે તે ઉપન નામના નક્ષત્રી સેતારાની પ્રાર્થના કરતો હતો એટલામાં એક આકાશી તીર મારફતે તે માર્યો મર્યો હતો, અને ઇરાનીઓએ આજના વખત સુધી તેની રાખ બગવીને રાખી છે.^૧

વધારે સંપૂર્ણતાને ખાતર એક હેઠે દાખરો આ ઉમેરી સકાય કે પાંચમી સદીમાં થઇ મર્યાં આરેશપસ જરતોરત અને નૈનસ બામેની પાછલા જન્મનાની આજી વાનાંનો આધાર પકડીને કહે છે કે નૈનસે લલાઈમાં જરતોરત ઉપર છત મેળવીને તેનો છવ લીધો હતો. અર-જારપ સામેની લલાઈનો કલ્પ આ એક પંચા હશે.

જરતોરતના મરણ બામે ઇરાની દંતકથા.

ક્રિષ્ણ કદાખીનો મુશ્કેલો દંતકથાની વધારે સંગીન બુધિ ઉપર આપણુ આવિરે છીએ તો આપણને પેનાઅરના મરણના સંબંધમાં પાછલાં પવિત્ર જરતોરતી લખાણોમા આપણને એકનીએક દર્શી-

૧ *Chronicon Alexandrinum.*

૨ છી સદીમા થઇ નવજા એલાન મહાશક્તિનાં, દસમી સદીમા થઈ મર્યા કુદાઈસનાં ૧૧૦૦મા દેવાળી બોમલ જનાર છર્બાઈનસ સેટ્રેનસનાં. ૧૧૫૦ મા થઈ નવજા માઈકલ વિલાસના અને ૧૪૬૮ માં દરેલી બોમલ મર્યા છર્બાઈનસ લામાટોલસના પુસ્તકોમાં ઉપકીના જેવીજ સદેશ સદેશ ફેરફાર સાથેની બિના લખેલી છે એ સુધી દર્શાવ કહેમેદાઈન ઉપરથી લીધેલી છે, અને એ સુધય લખનારાઓ જરતોરતને એક વજ્રમી વળીને જન્મુરેલી થયા છે કે બિરાતાગાની જેરમેદશ્યાનીની બિરાની દાખલ આકાશ ઉપરથી એક આત્મી તીર આવ્યા અને તેથી ને માર્યો નર્યો હતો.

કત મળે છે, તો એકે સદેશર્થે સમજી શકાય એવા સખખોને
એ બિના ખુદ અવસ્તાવાણીમાં જણાવેલી નથી. આ દંતકથા કેવળ
તેની રીતે જણાવે છે કે જરતોસ્ત્રનું મરણ સીનોતેર વરસની ઉં
પન્નું હતું, અને આગ્રોક-રેશ નામના એક તુરાનીને હાથ તે
મે હતો. આ જનાવ તુરાનીઓએ બદખ ઉપર છાપે માથો તે
મે હતો કે ખીબ્બ સંબેગે વન્ને બન્નેો હતો તે બાબે હવે પછી જા
માં આવશે. “જાદ-સ્પરમ”નાં પેદેશ્વરી લખાણો મુજબ દી
માં-૪૮ માં વરસમાં અથવા ઈરાની મણુત્રી મુજબ ઈસ્વી
:૩ નાં સાલમાં સીતોતેર વરસ અને ચાક્કીસ દહાડાની ઉમરે
તા યુજર પામ્યો હતો. તેનાં મરણનો દહાડો અને મહિનો એ
તે આપેલો છે, જેની નીચે નોંધ લેવામાં આવી છે. તેની ઉમર સ
: વરસની હતી તે બાબે મસૂદી જેવા મહમદિયાન લખનારાઓ
લાવી જાય છે, અને નીચલા ફકરાઓ ઉપરની જણાશે કે
નીનું નામ દરેકમાં એક સરખું જણાવેલું છે.

(૧) “જાદ-સ્પરમ”નાં લખાણમાં એ બાબે આ મુજબની
લી છે “દીનનાં સુડતાલીશમાં વરસમાં સીતોતેર વરસ અને ચા
ડાની ઉમરે, આર્દિબેહેસ્ત મહિનો અને પુરશેદ રોજે, જરતો
ર પામે છે. અને હમ્મે મહિનોને પુરશેદ રોજે પુરા થતા
સરેશા મહિનાઓ સુધી તેને યાદ કરવા માટે આગળ લાવવો જોઈ
કયા મુજબ તેનાં મરણનો દિવસ આર્દિબેહેસ્ત મહિનો અને પુ
જ છે; એટલે જે જરતોસ્ત્રી વરસના ખીબ્બ મહિનાનો અખા
સ.

(૨) “દીનકર્દ”માં આપણુ વાંચિયે છિયે કે “પોતાના
રી સીનોતેર વરસે (હોરમઝદ સાથની) મુસાકાન પછી સુડતા
સે, અને ગુસ્તાસ્પે દીન કબૂલ રાખ્યા પછી પાનીશ વરસે જરતો
ર પામ્યો.....”

(૩) “દાદિસ્તાને દીનીક” જણાવે છે કે ધણુજ દુદ પ
માંના “એક તૂરે ખાહર વક્ષ નામનો એક કરપ અને પા
દુગર હતો, કે જેણે ઇનસાનોમાંના સર્વથી ખુરસ (એટલે જે
સ) ને મારી નાખ્યો હતો.” અગરબે આ કરપ તેજ હોય કે
રતોસ્ત્ર બ્યારે જવાન હતો તે વેળા તેનો હવ લેવા માગ્યો
તે બદુજ ઘાંખી ઉમરનો મળાવો જોઈયે.

(૪) દીનની વચારીખને લગતા બનાવોમાંના એક દાખલ જણાવે છે કે “આદો-રેશને દાયે જરતોસ્ત્ર પેને માયો નયો દતો.” રેશોતન રસ્તુર બેહરમશ સંજાહુએ વરઘુમે કરેલી “દીનકદ” માં લખ્યું છે કે “પાતળી ધમંતુરઓમાં સર્વથી પાતળી તુરે બરતુત (એટલે તુરે આદર-વક્ષ) હતો, કે જે તુરે બચસનો અને જરતોસ્ત્રની દીનનો નાચ કરવાને ખાદેશમંદ હતો.”

(૫) મોટી હરાની “જુન્દસ્ત” નો એક ફકરો ટાંકી ઝમરેરેએ તેનો તરઘુમે આપ્યો છે, તેમાં મશકોસ નામે એક જાદુગર અને દેવનું બધાન આપે છે, કે જે દેવ “જરતોસ્ત્રનું મોગ નિપજાવનાર તુરે આદોક-રેશની ઓધારમાંથી” જન્મ પામી નાચનાં એક સ્વરૂપ દાખલ આ દુનિયા ઉપર આત્મ વર્તારવા મારે એક જગરે વરસની આખરીએ દેખાવ દેશે.

(૬) ફાર્સી ઇઆરેતમાં લખેલી કેતાબ “સદ-દર” જેઓ હારેમનની બરાબરના યુનેદમારે છે તેઓની દીપમાં “તુરે આદર-વક્ષ જેણે જરતોસ્ત્રને માયો” તેને પણ દાખલ કરે છે. ફાર્સમાં લખેલી “સદ-દર” માં પણ એવ જિના જણાવેલી છે.

(૭) પેદેશની બદમન વસ્ત એવ દંતકથા બાબે ધચારો કરે છે, કારણ કે બ્યારે મોદાગાયા સાથની એક મુઘાકાતને દરમયાન જિનાર પાસે જરતોસ્ત્ર અમર્ગી માને છે ત્યારે દેરમજદ તે બક્ષવાની ના પાડી એવો જવાબ આપે છે કે—“બ્યારે તું તને અમર કરીય, અમે જરતુસ્ત્ર સ્વીગામના ત્યારે તો પેઓ કરપ તુરે આદર-વક્ષ પણ અમર થશે; અને બ્યારે તે કરપ તુરે આદર-વક્ષ અમર થશે ત્યારે તો રસ્તામેજ અને લવિયની છંદગી બની શકશે નહિ.”

પેદેશની-ફાર્સી દગકથા આ રીતે એકમત છે કે જરતોસ્ત્ર તુરે આદર-વક્ષ અથવા આદોક-રેશના દાય ઉપર ખુઆર થયો હતો; પણ એ દંતકથા આ બાબતમાં કશી ખાસ વિનન આપતી નથી. ફિર્દુસી બ્યારે આ બનાવનો ઇરાન ઉપરના તુરાનીઓના દુમવાના વખતમાં બનેલો જણાવે છે, અને બદખ ઉપરના દક્ષ્ય વચા નશ-આદરનાં આગલ-ખાનગ નાચ પેળા જરતોસ્ત્રનું મોગ નિપજેલું જાહેર કરે છે, ત્યારે તે કાષ ઇરાની દંતકથા ઉપરથીજ એમ લખતો હોયો જોઈયે. ખીમ ફાર્સી લખનારઓ પણ એવ દંતકથા કયુલ રાખતા જણાવે છે. તેઓ ઉપરથી નીચે કીતારા આપ્યા છે.

(૮) સાદનામું સેધના દેખાવનું આ રીતનું રસીકું નવાન કું. આ ઉપરથી તુરાનનું લોકર નજમમાં લખ્યું થયું અને ખૂન તથા લપી જેવાન અધારી બની મધ. તેઓ આતશનાં મકાન (આતશ વરદ તથા મેદેશ અને જરતીન પાર્તિ ભરેલાં અગ્નિવાન) પરથી તેઓએ જાંદઅવસ્થા સહતર બાળી નાખી, અને તેઓ અગ્નિવાન તથા મેદેશને એકસરખી રીતે સજાવાની લીધાં. ત્યાં (આ કોદમાં) એસી મુળદો દત્તા કે જેઓ ખોસાડું નામ દેવ પોતાની જાળાને કહી બધે રાખતા ન હતા; તે સખળાઓને તેઓ આતશની ખાસ દબુરમાંજ કાપી નાખ્યા અને તેમની જાંદમીને જાંદમીનું સેધ આપ્યું. તેમનાં લોહીથી જરતોસ્ત્રને આતશ પુ નાખ્યો. આ મારને કાણે કાપી નાખ્યો તે કું જાણુનો નથી." મુ રપ આ વેળા સીસ્તાન ખાને દતો તેને જ્યારે કાસક દુખભરી આપેછે કે શેહર તુરકુછે, "પાદશાહેનો પાદશાહ" લોહસરપ ગયોછે, તથા પેમાખ્ખર અથવા વડો મુર (કે જે કાષ્ઠ નહિ જરતોસ્ત્ર પોતેજ દેવો લેછે તે) ને મારી નાખવામાં આવે ત્યારે ઉપલીજ પાતાં પાછી કહી બતાવવામાં આવેછે. એ બાબેની એવી મતલબનીછે કે: "તેઓએ જબજ શેહરના દરવાજા અ પાદશાહેના પાદશાહ સાદરાખને ક્તવ્ય કીધોછે, અને અમારા હવે અધારા તથા દુખ ભરેલા બની મથાછે, કાએકે તુરાનીઓ આદરનાં મકાનમાં લખ્યું થયાછે અને દીનના સરદાર (જરતો તથા સખળા મુળદોના માથા તેઓએ છુંદી નાખ્યાંછે, અને તે ખૂનથી રોસન આતશને સદ કીધા છે."

(૯) ઉપલીજ બાબતના સંજમમાં નસર અથવા સાદી (તમા) લખેકું સાદનામું કે જેને મારે લાઇઃ કહી ગયોછે કે કાષ્ઠ ધર્મમુરએ ફિદુસી ઉપરથી સારાંશ એવી કહાડીને તે બનાવે તેમાં પણ એમજ જણાવેકું છે. "કહી મથા છે કે જ્યારે અરબ લોકરે ઇસ્લા ઉપર ચલાઇ કાપી ત્યારે એ બાબેની જેવી ખબર તેવોજ લોહસરપ એજાલતમાહ છોડીને લગાઇનાં મેદાનમાં ચાલ્યો. તેણે લણાઓના જીવ લીધા, અને (જામખામીનાં કોદમાં દત્તા તે) એસી મુળદો જોડે પોતે ખી કપાઇ ગયો. લોહીથી આતશને સદ કરવામાં આવ્યો, અને પેલા એસી ખાઓમાં જરતોસ્ત્ર પેમાખ્ખર પણ દતો, કેજે પણ આ લગાઇમાં મથો દતો."

(૧૦) “ ઇનિસ્ત્રાન ” નામનું પાછલા જમાના (ઈસવી ૧૭ મી સદી) નું ફાર્સી પુસ્તક લખે છે કે અમુકી ઇરાની સત્તાને આધારે તેણે નીચથે અદેવાજ લખ્યો છે, કે જેમાં લખ્યાબધા મુઘળ ધર્મને ખરે જીવ આપનાર જરતોસ્તને પોતાના ખુની ગુરંગરાગુરદર (માને તૂરે ખાદર-રશ) ઉપર પોતાના હાથમાંની તસ્ખીદ (કિરબાની માગા) ફેંકીને તેનો જીવ લીધો હતો, અને એ રીતે તેના ઉપર પોતાનો કીનો પોતેજ લીધો હતો. એ જાનેનો ફકરો આ મુઘળનો છે. “ જરતોસ્તના એકાએકે ખનાવેલી કેવાબોમાં તેમજ ઇરાનની પુરાતન તથારીઓમાં એવું લખેલું છે કે અરબનરખના ખીસ્વ દુમઝા વેળા પાદશાહ ગુસ્તાસપ સીસ્તાનમાં જાણની મેદખાનદારી આપતો હતો, અને અરહુદિયાર દેજ ગુમ્પદાનમાં બંદીવાન પડેલો હતો. આ ઉપરથી ભોદરાસપ ખાંદા-તાશાની એખાદતમાં મઘચુજ હતો તે તમામ છેડી દધને ગ્રામજમાં ઉતર્યો અને ત્યાં આવો મયો, જે પછી ગુસનીઓએ શહેર હાથ કીધું. ગુરંગરાગુર અથવા ગુરંગરાગુરદર નામનો એક ગુસની જરતોસ્તના એખાદતગ્રામમાં દાખલ થયો, અને પેમાખરે દીનને કાગે તથારથી જીવ આપ્યો. તોપણ એ વખતે જરતોસ્તના હાથમાં તસ્ખીદ પકડેલી હતી તે તેણે તેના ઉપર ફેંકી, અને તેમાંથી એવો તો રાશનીનો તેજસ્વી પ્રકાશ નિકળ્યો કે તેનો આતસ ગુરંગરાગુર ઉપર પડ્યો અને તેને જાળી નાખ્યો.”

(૧૧) પાછલા જમાનાનો ફાર્સી બીજા એ ફકરાઓ જરતોસ્તનો અંત બજાંકાર રીતે આવેલો લખાવે છે. એ જાનેની લાઈકે નોંધ લીધી છે, અને તે ઉપરથી તેમને અહીં લાગુ કીધા છે. પહેલો ફકરો ફાર્સી વધારીખતવેલ મઘદા (જે કરવી ૧૧ મી સદીમાં થત મયો છે તે) ઉપરથી લીધો છે. ફગે અરબનરખના ખુનખાર દુમઝાની તથા બલખના આતસકરેદમા મોખદોના ખારા જરાની હાકીગ લગ્લાવીન લખે છે કે “ તેણે જરતોસ્તના આગળને ખાંડ ગુરુઓનાં લોદીયાં ખુ-ઝારી નાખ્યાં અને પછી લીંગજના કોઠાએક પછીએ જરતોસ્તને પો-તાને પજુ કાપી નાખ્યો.

(૧૨) બીજો ફકરો “ હંદે એદામીરી ” મ.યી મઝી આવેલો ફકરો છે, કે જેમાં દેખાતી રીતે જરતોસ્તના મરણના દિવસ બાબે તેમજ ગુમ્પારખની દરખારના તે પહેલપહેલો દીન કપુજ કરવવા મયો તે દિવસ બાબે લખેલું લખ્યું છે. કાએકે એ દિવસે આનન લખ્યું. રી

ગયા હિયે તે પેહેલવી પુસ્તકમાં આપેલા દિવસોને મળતા આવે છે. તે કહેશે આ છે:—“ત્રીસમે ચાને અનીરાન ચેજે તે ધરાનમાં દાખલ થયો હતો, અને પંદરમે ચાને દઝેખમેહર ચેજે તે દિલગીરીમાં ધરાન છોડી ગયો હતો.” (જુઓ સદે ૪૦ મે તથા સદે ૧૨૮ મે).

સારાંશ.

જરતોસ્ત્રનું મરણ વીજળીથી અચાનક આકાશ ઉપરથી આવેલા આતરથી નિપજવાના જે હેવાલો મુનાની તથા રૂમી ખિસ્તી શુરઓનાં લખાણોમાંથી મળી આવે છે તે કલ્પિત જણાય છે. ધરાની દંતકથા મુજબ તેનું મોત ભયંકાર હતું અને તે એક ઘુસનીને દાપે નિપજ્યું હતું, કે જેનું નામ અપકીર્તિ સાથે જળવાઈ રહેલું છે. સમગ્ર પાછલા ધરાની લખનારાઓ કહે છે તેમ જ્યારે બધા હુમ્મયુ સ્વારે આતર કહેદમાં તેણે દીનને ખાતર જીવ આપ્યો હતો કે નહિ તે ચોક્કસપણે કશી રાકાણું નથી, તો જોકે એમજ બનેલું હોયજી.

આખ ૧૧.

જરતોસ્તનાં મરણ પછીના બનાવો.

દીનનો પાછલો નસીબો.

"Still did the mighty flame burn on,
Through chance and change, through good and ill,
Like its own God's eternal will
Deep, constant, bright, unquenchable."—

MOORE'S *Lalla Rookh*.

શરૂઆતનો ખોલાસો; બનાવોનો અનુક્રમ—જરતોસ્તનાં
મરણ પછીનાં પહેલાં દશ વર્સો—દીનના વિશેષ વધા-
રાની ગવાહી—પહેલવહેલા ચેલાઓનાં મરણ—પાછલા
ચેલાઓ અને બપેનશીનો—સવિધવાધી અને સવિ-
ધના બનાવો—સારાંશ.

શરૂઆતનો ખોલાસો; બનાવોનો અનુક્રમ.

મેટા પેમાખર મરણ પામ્યો, અને દીનને માટે શુભ આપ-
નારા શ્રાઓનાં લોકીથી પવિત્ર આત્મને વડે કરવામાં આવ્યો, તે
ઉપરથી આપણુ ધરીબર એમ ધારી શકિયે કે જરતોસ્તનો મગદમ
દલે નાશ પામવો લેઈએ. પણ આપણુ લેઈ મયા હિયે તેમ, સારાં
બાગે એમ થવાની સજવ હતી નહિ તકદીર, સંઘેમ અને ખુબીના
બુદાવ દુકમો નિકળ્યા હતા. નવેસરથી શેશન થયલા પવિત્ર આત્મ-
ની ચિંતારી આપણે લેઈ છે; હોરમજદને ખાતર પવિત્ર લગાઇઓમાં
શુભાચી કીર્તિ બરેલી ફોદની વાત આપણુ કહી મુક્યા હિયે; અને
દલે દીનની ધગ એકવાર ફરીને ઉઠી ઉઠે છે. જરતોસ્તનાં મરણ
પછીનાં વર્સોમાં બનેલા બનાવોનો અનુક્રમ દુકમાં બજાવી જવા
સિવાય દલે વધારે વાતો બજાવવાની પોડીજ છે. બીજા બોલોમાં
કહિયે તો દલે આપણુ તે મુકકમાં દાખલ થઈએ હિયે, કે જ્યાં ખરે-
ખરી તવારીખ દંતકથા લેટે સાયેન્સ થાય છે.

બહમન વસ્ત મુજબ દંતકથા બજાવે છે કે "ક્યાની અદેલીર,
જેને બીજાઓ રપેન-દાત (અસદિયાર)ને બેટા વોહમન (બહમન)
કહે છે," અને જેને આપણુ અદેલીર દસદસ (અથવા "લાંબા હાથ-

વાળા)ને નામે ઝાળખિયે હિયે, તેણે “દીનનો આખી દુનિયામાં ફેલાવો કરીયો, હતો.” ખરેખરી તવારીખ આ બાબત સાચ એટલી દદ સુધી મળતી આવે છે કે આર્થાઈકસિસ લોર્ગિર્મનસ (અર્થશીર દરાજદસ્ત) એક આતુર જરતોસ્તી પાદશાહ હતો. વળી તવારીખના સફાઓ ઉપરથી આપણુ જાણિયે હિયે કે કંઈજ નહિ તો હેત્યા હખામની પાદશાહોના જમાનાથી જરતોસ્તી દીનને ખરેખરી પ્રભાવ મળદખ દાખત કહુવ શખવામાં આવી હતી. અફસોસ ! તવારીખે વળી પોતાના પાદશાહ સફાઓમાં આની પણ નોંધ લીધી છે કે દુનિયા હતેદ કરવાની પોતાની હતેદમંદ કુચને દરખ્યાન સેકંદરે આખી પાર્સી શહેનશાહતને પાતકી હતકો લગાવ્યો હતો. “જુરી સખતના” અથવા “નફરીન પામેશા ધરકંદરે” દરેક દેશણે પોતાની યશ્વેરથી કેવી રીતે નાચ પાંધરી નાખ્યો, તથા અસલી પાર્સી પાદશાહોના ખખના જ્યેઠે જરતોસ્તના ધર્મ પુસ્તક અવસ્તાની પવિત્ર કેતાબોને કેવી રીતે બાળી નાખી તેની પણ દંતકથા એકસરખી રીતે નોંધ લેછે. જ્યાંસુધી ઇસ્લામે જરતોસ્તી દીનનો સેવકનો પરાજય કરીયો, કે જ્યારે અવસ્તાની જગમ કરાને અને દોરમજદની જગમ અફઘાહે લીધી, ત્યાંસુધી કુપસો શેકકારક બનાવ જરતોસ્તી મજદખની તવારીખમાં એક અતિ અપકાર બરેશા દિવસ જોવો બિદામજો થઇ પડેશો હતો.

પણ જરતોસ્તનાં મજ્જુ અને સેકંદરના આવડા વચેની જે સદી અથવા વધારેની મુદત ગરેદવાર ધર્મ સળધી બનાવેથી બરેશી છે કે, જે બનાવેની નોંધ સાચાની જમાનાના ધર્મગુરુઓનાં લખાંજોમાં સભાળથી ઉતારેલી છે, અને જરતોસ્તની છાંતીની તવારીખના સળધમાં તે બનાવેની ખબર અહીં ઉતારવી જાય છે. કાષ્ટરસ અથવા દોરમજદની પરદેશ કરનાર પરદેશમાર દારાવજ પાદશાહના અમલને લગતા બનાવેનો સમાસ સામાન્ય રીતે અગ્રદિધારનાં પરાક્રમેમાં થયેશો છે એમ આપણુ સમજીયે નહિ ત્યાં સુધી, એ પાદશાહે વિને કર્યો ઇચારો મળી આવતો નથી, એ ખરેખર ધણું નચાઈ જેનું લાગે છે. આ એક એવો બિદાંત છે કેજે બામેની મુનેવેસ મજદખની તવારીખને વધારે કાવુ પડે છે. જરતોસ્તનાં મજ્જુ પછીનાં વરસોના સળધમાં પેદેશી હખાજોમાંથી પુરતી વિમતો અને બનાવે મળી આવેછે, કે જેથી એ વરસોની મુદતના જેવી તેવી રીતે બામ પાડી સકાયછે. તોપણ પહેલાં યોગ્ય વરસો તો ખરેખર દંતકથાની જોડવણ મુજબજ નોંધીયેશો જોગછે.

જરતોસ્તનાં મરણ પછીનાં પદેલાં દય વરસો.

દંતકથા ઉપરથી આપણ જાણીએ છીએ કે પાદશાહ ગુસ્તાસપ જરતોસ્ત પછી થયાં વરસ છબ્બે હશે, અને પેશાખ્તરની છંદગી સાથે જે ચમત્કારિક બનાવો જોવાપડ્યા હતા તે તેનાં મરણ બાદ બધે પડ્યા ન હતા, પણ દીનની મુશ્કીલીથી જરનાર આ પાદશાહના આખા અમલમાં અભવપૂર્ણતા અને અમાફકારો જાહેર થયાં ચાલુ રવાં હતાં તે બાબે દંતકથા ખાતરીપૂર્વક જે કંઈ જણાવેછે તે પછું વિશ્વસ્યંદ લાગેછે. તે આકાશી મહાપુરુષ (જરતોસ્ત) ની મોદિની અને પ્રતાપને કાણુ હજી દૂર થયો ન હોય. જરતોસ્તનાં મરણ પછીનાં પદેલાં દય વરસ ખરેખર ગુસ્તાસપના બાબમાં જનાવોથી બરપુર હતાં, અને એક બનેલા ચમત્કારની તથા એક જાહેર થયેલી નિશાનીની પેદાશીમાં કહેલી એક કથિત વાત આપણાં યાંચવામાં આવેછે, કે જે ખુદપુ દેખાડેછે કે હવે ખાદાઈ મેદેરખાનમી આ પાદશાહ કપડાં કતરીછે, અને જે આગળ દહારી હતી એક માડીના રૂપમાં દીનના ફેલાવાના વધારાને સંજ્ઞાવેછે.

પુરાણના લઘવેમાં જોયો, કે જે સંકોચ વરસ આગમજ મરણ પામેલા હોય, તેના જન કેવી રીતે ફરીથી દેખાય હશે તે સંકેતમાં પાદશાહ (ગુસ્તાસપ) ની મુશ્કાકાત લેછે અને તેને એક કરામત બરેલી સાંધ (માડી) નક્કર કરેછે, જે બાબે “દીનકં” આ બધાન આપેલુંછે. આ સાંધ એક પત્રકારના બેવડી બની જાયછે, —તેનાં એક બાગ ઉદાની અને બીજાં જરમાની બનેછે એ પછી “દીનકં” માં વિશેષ એમ જણાવેછે કે— “આ દુનિયાને સમગી આરંભમાં ખુદ મરણબાને કામે ગુસ્તાસપ બધા વિચારોની ખુશદાસીમાં ગ્યાં થઈ નોઈનિયાન ખાનદાનીઆના ગામ તરફ કડવા નિકળ્યાં, અને પેલી જોદાનને સમગી માડીના વાજપ ખાનદાનવ ત જોતોતો જન નવેથી તરસ છંદગી તરફ દહારી ગયો (યાને ખેદજન તરફ પાછો ફર્યો)” આકાશી માડીનો આ અલકરે કહકે ખુદ “ન ગયા” કહેતા ચકે” જેવો લાગી જાય છે અને અહીં આપણ એક બીજા પુરુષની દગથા યાદ કરીશું, કેજે એવું જણાવે છે કે ગુસ્તાસપ સંજ્ઞાના પુષા બેદ જનાથી જાણીતો હતો,

દીનના વધુ ફેલાવાની ગવાહી.

“દીનકં” ના સમાવેશમાં જાહેર કહે છે “અન્નરપની લગાઈથી રાગ થવા પછી પાદશાહ ગુસ્તાસપે આનવાસનાં મુખ્ય દાકમો ઉપર

દીન કબૂલ રાખવા માટે પેમામ તથા હોરમજદની પરસ્તેસવાળા મઝદબની કેતામો, કેજે તમામ ગાનથી બરપુર છે, તે મોકલવાથી." એ પછી આ લખાણમાં વધુ એમ જણાવે છે કે યોગ્ય વરસની મુદતમાં દીનને ફેલાવો ધણી ઝડપથી થયે. દીનને ખાતર શ્રવ આપનારા દીનદારોનું લોદી તેજ એ દીનનાં ફેલાવાનું મૂળ થઈ પડ્યું. અને એ વધારે એટલી તો ઝડપથી થયે જણાય છે કે "દીનકર્દ" તવારીખના એક ચમાકાર દાખલ દાવો કરે છે કે અવસ્તાના ગૂમ થયલા રપેન્ડ નરકમાં ખપાન કીધા મુજબ દીન પ્રથમ જાહેર થયા પછીનાં સત્તાવધુ વરસની મુદતમાં તેનાં આગમજની વાત "હકત કેસ્વર જમીનમાં પ્રસીદ્ધ થઈ મુકી હતી." હવે તો ગુસ્તામ્પે શવનો હતો તે મુદતમાં આ સંધર્શ બનેલું ધારવામાં આવે છે. ધણી દીન ચેતરફ કબલ રખાઈ હતી તેની એક સામેની દાખલ કબજાજ લખાણમાં એવી હકીકત જણાવવામાં આવી છે કે "મઝદબ નામે પરપુછ કરવા થકી ખીન્દ મુકેલ ખાતેથી યોગ્ય ધણીઆ હનુગના ખાનદાનવાળા ફરેગોસ્તર પાસે આવ્યા હતા." પરંતુ દેશી ખાતેથી આ પાવેર પરપુછને માટે આવેલા વડા જનંશુરઓમાંના એ અગ્નિ ખુબુર તથા નૈરત્ત ખુબુર તરફના મુકેલ ખાતેથી આવ્યા હતા. તેમનાં નામો રિપાનિ અને એરેજરારપ આ.પવામાં આયા છે, કેજે નામો અવસ્તામાંથી પણ મળી આવે છે. એમ રીતે ઈસુ ખ્રિસ્તનાં મરણ પછી તેનાં ચેલાઓ દીનને ફેલાવવા કરવા માટે ધણીએક જાનિ-એ તરફ ગયા હતા.

પહેલવહેલા ચામેદોનું મરણ.

ગુજર પામેલા ઉસ્તાદનાં ફરમાનો મુજબ કરવા તથા તેના ઉપ-દેશનો ફેલાવો કરવા માટે જરતોસ્તનો જાની દોસ્ત ચેત્રો અને ચાદીથી બનેલો ખેચી ફોસ્તર ધણીએક વરસો મુકી શવનો રહેલો. "જદ-રપ-રમ"નાં લખાણમાં જણાવ્યા મુજબ જરતોસ્ત પછી પદર વરસે, "દીન-નાં ચેસામાં વરસમાં, અર્દિનેહસ્ત મહિનામાં," તેને પણ ખેલાને ખાસું તેડું આવે છે તેને પ્રખ્યાત બાઈ જ્વમારપ, અથવા ઝકો જ્વમારપ, કેજે પાદશાહનો વડો વજર હતો અને દીનના વડા ગુર દાખલ આખા દેસમાં જરતોસ્તના જ્વેનચીન દાખલને અધિકાર ભોગ-વનો હતો, તે ફોસ્તર પછી માત્ર એકજ વરસ વધારે શવ પામેલો. "જદ-રપ-રમ" મુજબ "દીનનાં ચેસામાં વરસમાં જ્વમારપ કેજે જર-તોસ્ત પછી દસ્તુજન દસ્તુર થયે હતો તે ગુજર પામ્યો." આ મહા

પરિપર મેંવડોનાં મેંવડ દત્તે. એ પછી નોંતરને વરસે નેનોત
દંમડરે પ નેની પૂરે ૬૫ છે, કે તેનું નામ પણ અવગતમાં ન
છે. દીનનાં એંમીમાં ૧૩૩માં દંતુ એક વિનય નોંધાવતી છે. અને
વિન અવગતમાં નોંધેલું અરજી છે (એને અવગતમાં અવગતમાં
મેંવડોનાં એંમીમાં છે.) એવ ૧૩૩માં વડે અવગત ૧૩૩માં
છે, અને તેનું નામ પણ અવગતમાં નથી ખીજે ઠેકાણે આપેલું
૧૧ છે.

પાછલા જાનાના યાગેરો અને અગેનધોનો.

એ પેટોદી લખાણમાંથી ઉપર દરમિયાં ઉપરનાં છે તે વચ્ચે
નવ ૭ મેંવડ મારાગરોનાં નામે પણ આપે છે. એમાંમાંનાં મેં
જરનોત્તરનાં એંમીમાં દેનાં અને અગેરો, અને એક મેંવડોનાં
(અવગતમાં નોંધેલું છે. આ પણ નામે અવગતમાં અવગતમાં છે,
મેંવડોનાં પ્રકારમાં તે આપેલું છે (દુબ્બા સે મે.) એ પછી પાદ-
(અવગતમાં મુલ્ય પેટોદીનાં) નામ આપે છે, એ દીનનાં આગેરો-
પાદમાં આપેલું જરોતોત્તરનાં મુલ્યમાં પછી આગ વરસ રીતે
ન પામેલો દત્તે. પણ એ સમયમાંમાં સરેલી અમલને મારાગર
અવગતમાં બુધિમાં આપેલું મુલ્યનાં રહેવાથી લેતો છે, કે એને
કે કહે છે કે તે એકલો વરસ છે એવો દત્તે, અને એ દીનનાં પાદ
દત્તે દાખલ પોતાની પાછલ એક એક મેંવડ મુકી મેંવડ દત્તે, જેનો
મેંવડ એકલો આવી દીનનો નામ દીધો ત્યાં મુકીની સીમા આપુ દત્તે

મુલાની લખનારમાં પણ જરોતોત્તર પછી દુવરી આવેલા માર
મુકીમાં અથવા યાગેરોની એક લાખી એવા દંતુ રાખી લખે છે.
પોંડનિસ લેખરવેસ (કે જે દરવી ખીજ અને ચીજ સીમા થા' મેં
તે) દરવી પૂરે ૨૫૦ ના થઈ ગયા દંતુરોત્તરનાં પપાડે મુકી
તાને આધારે લખાવતો. લખાવ છે કે " જરોતોત્તર પછી મુકીએક
કે મુકીએ, જેવારે, એવાનાં નિસ. એવાપસિકન, એવાવસ, પાગ-
નિસ, નકરે દંતુરોત્તરનાં પગાવ દીધો ત્યાં મુકીનાં નિસનિસનાં
કેવા ૬૫૦ આપ્યા દત્તે. આદિન લખનાર પિલિન એવાકોરેસ
મેંવડ એક માર ૫૦૦૦૦માં નામ આપી લખે છે, અને પાદમાં

૧ ના જમા એક લખનાર મુલ્ય પાદ અને લેવાવતી વચ્ચેથી પેટો
દરમદ નીના માર ૬૫૨ આપેલી છે.

૨ અવગતમાં આ નામ સમેત છે

જહંસિસ યુનાન દેશ ઉપર મોટી ચઘાઈ લઈ ગયો તે વેળા જે માછ યુર તેની સાથે ગયો હતો, અને જોણે તે દેશમાં માંધવાણી દાખલ કીધી હતી, તેડું નામ ઓસ્થાનિસ આપી અવ છે. અને એ રીતે ધર્મશુદ્ધિઓની આ સાંકળ એવટ નહિ આવે તેમ ચાલુ રહે છે; અને નસીબદેવીના યોગ વારના સારા માડા ફેરફારો અને સંજોગો છતાં માદી સાચવનારાઓની પહેડી આજ સુધી, એટલે જે મુબદના આલશ એદરામમાં પવિત્ર આતશના દેખાણની જાગૃત્તી કરનાર આજના પ્રતિનિધિઓ સુધી, વગર તુટવે કલમ રહેલી છે !

ભવિષ્યવાણી અને ભવિષ્યના બનાવ.

આત્યાર આગમજ ધણી વેળા દસારો કરવામાં આવ્યો છે તેમ, પેદેસવી બહમન વત્ત એક બનાવડી ખાખનું વર્ણન આપે છે કે જેમાં જરતોસ્ત્રે દીનનાં ભવિષ્યની આખી તવારીખ પોતાની આગળ ખુલ્લી મુકાયલી જોઈ હતી, એમ ધારવામાં આવે છે. તેની નજર આગળ ક્યાં ઘટાં ઝાઝી ચાર અથવા સાત સાપ્તાઓ તે દીનના સેવટનાં વરસો સુધીના સોના. કપા, તીખાં અને ચોખડના જમાનાઓની સમ્યા બતાવે છે, દેગે સર્વ માટે ભવિષ્ય કહેવામાં આવેલું છે. તોપણ આ ભવિષ્યવાણીઓ કાંઈ પુરાણી નથી, પણ મહમદિયાનોની ફતેહ પછી જમાને જરતોસ્ત્રી મજહબ હયામતા રહતા જતાં બળ આગળ નિર્બળ થઈ ગયો તે વખતની આ ભવિષ્યવાણીઓ છે. તોપણ એકજ કલાવણી નજર દોઝારી જતા એ વાણીઓ મજહબની આખી તવારીખ ખુલ્લી પાડી બતાવે છે. અને મજહબના ન્યાયકે પોતે પોતાનાં દાખલથી તથા પેમાબ્બગી નજરથી પ્રગમ્યા અને પંખાના દનિદાસની માફક સાધારણ રીતે પોતાની દીન બાબે અગમચેની કીધી હોય તેમ આ ભવિષ્યવાણીઓમાં દીનના બનાવના મોટા બનાવોનો સંદેશ આપ્યો છે.

સારાંચ.

જરતોસ્ત્રી દીન તેના ન્યાયક જોડે મૃત્યુ પામતી નથી. દેશમાં અનેકા બનાવોથી તેની તકલીબના માનેષા ફેર પડે છે, પણ તોથી હજુ તે ટકતી રહી છે. પેમાબ્બરનાં જરમું અને મેકદરના આલશ વચે પસાર થયેલાં વરસોના બનાવોની દંતકથામાં જેટલી હદ સુધી તોંધ કરવામાં આવી છે તેટલી હદ સુધી જરતોસ્ત્રની ઇચ્છીના પરિણામ દાખલ તે બનાવના નોંધવા જેમ છે, અને દંતકથા તથા ખરેખરી તવારીખ વચેની સરખામણી દાખલ એ બનાવો બંનેરંજક ગમે છે.

આખ ૧૨.

શેવટ.

—:0:—

અને હવે અસહી ધરનાય પેગામ્બરની છાંદશી અને દંતકથાની
 કાનું શેવટ આવ્યું છે—કેન્ને મહાન ઘના પુરપ દુનિયા ઉપર પોતાનો
 એ ખેસાડી જવા માટે પેઠા થયો હતો,—કે જેણે ત્રીસ વરસની ઉંમરે
 તાની દીન મધાવવા માંડી હતી, અને જે સીતેતેર વરસની વયે બળા-
 રથી મરણ પામ્યો હતો. તેની કારકિર્દીના સફાઓ એક વાર ફરીને
 પછે ઉતારણે ઉપજાવી જઈયું. સંપૂર્ણ વખતે જન્મ પામીને ખિસ્તી
 તેની આગમજની સાતમી સદીના હેઠા અર્ધાબામમાં તે એક પેગા-
 મ્બર ધખલ દેખાવ દેઉં, અને તેના ઉપદેશની મુદત મીડીયન અંમલની
 ખરીનાં તથા પાર્સી પાઠશાલતની યરઆનનાં વરસો વચે આવે છે.
 પોને બેમલના શબ્દોમાં ખોલિયે તો “મીઃ અને પાર્સી લોકના ધારા”ના
 કે સર્વથી પુરાણા નમુના અને પ્રતિનિધિ ધખલ રજુ થાય છે. જ્યારે
 દુદીએને પકડી લઈ જઈ બેનિયન ખાતે કેદમાં નાખ્યા ત્યારે,
 થયા દેવાલ ઉપર લખાયલા અપદુક્ત બરેલા લેખ વાંચવામાં (બેનિ-
 નના) નમુમીએ નિપૂળ થયા ત્યારે તે ઉજાવવા માટે દાન્યલ આવે
 આગમજ તો જરનોરના ઉપદેશોએ ધરાન સરજમીનમાં ઉડાં
 ગિયાં ખોળી દીધાં હતા. પેકિત્ર, જામન અને અસહી જમાનાના
 તાન ટાના પુરો જ્યારે થઈ મધા નેજ જમાનામાં જરેતોરત પશુ હતી
 ઝમવી ગયો છે. તે દુનુસ્પત્રનો અમેચર હતો, કેન્ને મીનાઈ દિલસુદ
 ધીનાઈ પ્રજાના એતેકાદના ઉપદેશો પુરવા કરવા માટે જન્મ લેનાર
 નો. તેણે ધરાનમાં જે રલુસિમકુ’ કુકુ’ નેનો પડ્યા પાછલથી દિદુ-
 તાનમાં જ્યારે સર્વ માયા ત્યાન કરવાથી મળતાં વારણુને લગતો ઉપદેશ
 વરસા શવડએને કરવા માટે કુળવાન બુદ્ધ બાહેર આવ્યો ત્યારે જુદાંજ
 મર સાથે થયો. શેવટે જરનોરના ઉમજી દેશના તે યલા માણુએનો
 પિયા અને તેએનો દુબકુ નમુનો છે, કે જેએ બચેદેમ ખાને ઝોળીમાં
 દિવ્યકા ખાતી દુનિયાની તરંગની જન્મ પામેલી રોસની (હમુખિરદ) ને
 નમરકાર કરવા માટે મધા દગા.

જરનોરના એક માણ હતો. માણ લોગ દિરોડેટલ મુલાખ
 માડવામાં વચનપરો એક ટોચો હતો. બેકે ને (હમનના) પશિમ ભાગમાં

આત્રોપાતેની ખાતે જન્મ પામ્યો હતો તોપણ પેમાખ્વર દાખતની તેની કારકિર્દીના ઘણા જમાનો ઉગમણે, બેકનિયામાં, અથવા દેશના એજ ભાગમાં હોય એ જાનવા જોગ છે. તેના ઉપદેશનાં બિયાંને ઉગમણુ ધરાનમાં પ્રલદ્ધ જમીન મળી આવી તેની આપણી કને ખરેખરી યાદ-હતો છે. બાકીનું કામ ધર્મ સંબંધી યજ્ઞસ્થી પાર પડ્યું. ધરાન અને તુરાન વચ્ચેની પવિત્ર લગ્નઘડો, બજમ ઉપરનો દરજો, અને ખેરાસાન અથવા બજમખાંચીમાં થયલાં મોટાં જત્રોમાં શેવટે મજેલી હતેહ, એ સર્વનું દાસ્તાન આગળ આપણુ કહી ગયા છિયે. ધર્મનો દેલાનો હજુ ચાલુજ છે. મીડ્યાએ પોને પણ બેસક પેમાખ્વરનો સુધારો કબૂલ રાખ્યો. “ફર્વિ” એક મીડ્યાન નામ છે, તેનો અર્થ પુરિહ “એકરાર” કરનાર એવો કરે છે (એટલે જ જરતોસ્ત્રી મજદાન પિયકારનાર). અને દીન મીડ્યામાં કબૂલ રાખવામાં આવી હતી તેની સામેતી દાખત આ નામ એક દાખત તરીકે રજુ કરવામાં આવે છે, તો તને આ એક અસહી માણ નામ જેનું જણાય છે અને તે “ફર્વિ” સાથ મળતુ આવે છે, કેજે ફર્વિ ચબ્દ દેખાતી રીતે જરતોસ્ત્રી મજદાન નામનાની આગમનનો દેખાવ હતો. અજ બીરની પુત્રી રીતે જણાવે છે તેમ માણ હોડો જરતોસ્ત્રના જમાનાની વાલુ આગમનના તબક્કાના દાતા, પણ વળી તે ઉમેરે છે કે જમાનાની મિદેસમાં એ મા એવા દરજો અને વમર બેજના કોઈ રચા નહિ કે જેઓ જરતોસ્ત્રના મજદાન મુજબ અમલ કરતા નહિ હોય. આ ઉપરથી સામેત પાર છે કે જરતોસ્ત્રના ઉપદેશો કેવા સર્વ તરફ કબૂલ રખાયા હતા. કેવે રાખે અને કેવી રીતે જરતોસ્ત્રી દીન મૂજ ધરાન (પર્સિસના પ્રાંત)માં દાખત થયે, તેને સમતા સવાલની સુનોએય કરવાનું બીજું જમાને મારે નાવડું.

આ સપનાં ઉપરથી જે સામાન્ય અનુમાન કદાચનાં ન આવે છે તેમના સંબંધમાં અમો કહી શકીશું કે જે સ્થાંએક જમાના રખે તેમનો પાયો રચાયમાં આવ્યો છે તેમની સચ્ચ થા ખોટાં બેનક જમાનો સામેત થા નાસામેત કરી શકે. અમલ કરીને છેલ્લાં વરનાંમાં દંતકથાને બદાલી મજે એવી જે વડણુ જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી અમરને આપણુ દરિયાકાંડ કરિયે તો ઉપરનાં લખાણોમાંનાં યોગક બનાવટને બદલે ખરી દહીકવના પાયા ઉપર રચાયલાં દેખાડી શકાને. તોપણ યોગક કેવળ મન કલ્પિત સામેત થયે. એ બનેમાં જે સચ્ચ હશે તે ઉપરથી આપણુ હાથેજ મેજવીશું. વળી એઓમાંથી યોગક

જાણેની તંત્રીની અનુષ્ઠાન દ્વારા વિદ્યાની નવી એક ભાગી થાય છે. આ સર્વ રીતોની પાછી, અનુષ્ઠાન કરીને અગર અમે આ આગત ઉપર અગર મેળવિને અનુષ્ઠાનથી કે જે જેવાં શાકુલિએના પુરાણો રેવાઅરેને જાણેનાં આપુ દોષ તેમ જાણનાં ગુણો કરતોસ્ત આપમણે આગે પાવિને અને મીઠાયામાં જાહેર થયે કલે, ત્યારે કરતોસ્તી ખજાન અને શુદ્ધિએના પદે પડેની સમાપ્ત સંખ્યામાં જે વિદ્યાથી આપુ છે તેમને પ્રધાન કામ કામ નુપુર સ્વાય પાવણ કી થાય છે, જેમજ ઉપરથી આપણું જાણિયે છે કે જે ૨૬ પદ્યવચ્ચ શુદ્ધિએને કર્યાવતમાં સમાવિષ્ય ખાતેથી મીઠાં થોડાં મીઠાં થોડેથી ખાતે પાછી લઈ જવામાં આવ્યા દત્ત. ખીજા દાસ ઉપર અરજાપણી ઉપરથી આપણું જાણિયે છે કે જેનિશ્ચય ખાતે રેવાનિશ્ચય થવામાં શાકુલિએના જાણનાં આમમજા કરતોસ્તે સમાપ્ત, પંચામરીનું, અને વિદ્યાના જેવીજ કુપુષાત આપણું રેવાસિંમદું દુષ્ટું દુષ્ટું અને વાણું વચાણું દુષ્ટું.

વળી એકજ સંખ્યામાં દત્તી ભાગી થયેલાં રાજ્યોની તંત્રીની ખાતેનાં આપણું જાણ ઉપરથી થાક કરીયું કે જેકનિશ્ચય રાજ્ય જે ખરેખર દત્તી ભાગી મળું છે તે તે મીઠાયામાં રાજ્યની મોટાની કરજ મળું હતું, અને મીઠાયાની જાણદાત ધરનની કીર્તિવંત કુમાર આમજ વિવાહ મજ દત્તી. પુત્રને ધરનની કીર્તિને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ રીતે મદદથી કુપુષ રાખી છે. જેકે પુત્રનીએ ધરનનીએને લગ્નમાં દાસ છે, તે પણ માછલો થોડાનાં કદાપણ અને ધરનની થોડાની દિલમુશીની થતો તેમજ દણ મુખી કરે છે. પછે, પિયાગ્રાસ અને બીજા મોટા દિલમુશીને આરે દાસ કરવામાં આવે છે કે તેઓએ માછલો થોડાની દાખાની કરી દાસ કરી છે; અને પાછલી મદમદિવાન અથવા કરતોસ્તી દંતકથા જોતાં જાણ્યું છે કે ધરનનાં પુરાતન પરિવ પુસ્તક, કે જેઓમાં સર્વ જાતનાં જાનને અંક સમાવેલાં હોય, તેમજ પુત્રની જાણમાં વરજુમાં કરવામાં આવેલાં હોય.

અને રમી એકનચાલવના જાણના વિષે જોણિયે તે જે નિશ્ચયે ધરનનાં સાચની લગ્નને લીધે પુત્રનીએ કરતોસ્તીએ સાચના સંખ્યામાં આવ્યા દત્ત નેમ તેમ લગ્નની લીધે રામ પણ તેવાજ સંખ્યામાં આવ્યું હતું. કરતોસ્તી મજદમણું એક સ્વાય મેહર પરનીને નામે જાણીયું છે, જે રામમાં અને પશ્ચિમ પુરોષમાં દાખલ થયું હતું. પછેની દિલમુશીની નવી કળથી ઉપર કરવામાં

ઓનાં શિક્ષણ ઉપર ખચીત જસ્તોસ્તી મજાહબની અસર થવા વિના રહી ન હતી, તેમજ વળી પાછલા જમાનાનો જસ્તોસ્તી મજાહબ તેની અસર વિનાનો ન હતો. જસ્તોસ્તી ઉપરથી ઉભા થયલા ખાલી ધર્મના ઉપદેશો થોડોક વખત સુધી ખ્રિસ્તી ધર્મ-મતને ખચકાતના થઈ પડ્યા હતા. આ સંધળા દાખલાઓમાં બંને પક્ષો વચ્ચેનો સંબંધ એકાંક અસપરસનો હતો. ફોરાનના સફાઈ અને મોહમદના ઉપદેશો પણ, જે દીનને તેણે વસવાટથી જેર છોડી, તે દીનની અસરથી ખાલી નથી. પવિત્ર આત્મનો શોલો કદી પણ બુઝાયો નથી; તે પાઠ કેબલો હજુ રોચન રહેલો છે; અને જસ્તોસ્તની દીન હજુ ઊભી છે. હા, અને અસલી ઈરાનના પેગામ્બરની દીન ઉપર વફાદારીથી હમાન રાખનારા આજના પાર્સીઓ છે તેવાજ તે મહાન ઉસ્તાદનું નામ રાખનારા લાયક વારસો બનાવેલી દેશાત છે ત્યાંસુધી ફિરમનની ફેરબદલી ગમે તેવી હશે તોપણ જસ્તોસ્તી દીન દેશાતી બેગવતી કાયમ રહેશે.

સેવદ.

તરબુતો કુનાર તરફની નોટો.

[આ પુસ્તકના અલગ સંપાદનના હેતુએ રીકાર્ડે આગે ૧૮૮૧
આવેશા છે; એવા સંપાદકોનો, લક્ષ્મીપુત્રોનાં અભિપ્રાય જનપ્રજા
જોત જનપ્રજાનાં માટે નવમ દરજેના અગ્રણ્ય દુઃસ્થ સંપાદક દરમ
લેવામાં આવેલા છે; તેમ દરજાઓવાળી જિનાનાં સંપાદકને પ્રજાઓ
ધરાની વડે જણાય છે. અને તેટલા માટે આ રીકાર્ડે તરબુતો કુનાર
તરફના પંચામ કાળા નીચેની નોટ પ્રજામાં આપી છે.]

૧—અસલી પર્મ શિખવનારા ઉત્તરોમાં અસલીતનો અસલી.

(પાકે ૧. લીટી ૧૨)

આપણા મંથકારે દરજેના અસલીત અને તેનાં એકવાચના
સંપાદકો મને એટલી વિચારીયા કામ લીધું છે તોપણ તેના હેતુએ
વિચારો આપણી તરફની રીકાર્ડે વિના પસાર થઈ રેવા જોઈતા નથી.
પરંતુ તે તે અસલીતને દરજેના દરજેના સુધા, વંદે રીકાર્ડે
અને માનુષ્યોના પેશાબને સાથ સરખાવવાની વચ્ચે તેના નથી.
તેઓને સરખાવવાની બાદે રાખીને પ્રોત્સાહન દેવામાં આવે સાથ
અસલીતને સરખાવે છે તેઓને તેને તેની બરાબરની સુધાની ઉપર
આપવા માંગ્યા છે ખુદ સાથની અસલીતની તેણે કરેલી સરખાવણી
નામે - ૭ નામનાં વુ બેલીયા. અહીં કોન્ટ્રાપ્સ અને સ્ટ્રાકેટિસ નામે
પ્રજાને કરીયા તે લખે છે કે એઓને "જે દરજેના અને માન બરેઓ
દરજેના લાપક છે તેજ પડવી, તેજ દરજેના અને તેજ માન બરેઓ મર-
તબો અસલીતને પણ મરતબો લાપક છે." અહીં આ સંજોગ મરતબો
એક સુધાની ઉપર આપણે સરખાવે છીએ, તેજે કોન્ટ્રાપ્સ અસલી-
તને નામે પડવી માન બરેઓ મરતબો નહિ. ખુદ કોન્ટ્રાપ્સ અને
સ્ટ્રાકેટિસ દિ કુનાર સીન અને વુનામના મને એટલો મોટો મરતબો

પરાતી મયા દોષ, પણ જરતોસ્તના મરતના જરતનની તેમની મોઝ ગોડવવામાં જરતોસ્તના બહુ પુરાણા જમાના તરફ, તેના યુદ્ધ અને સાચા સુધારા તરફ, કેમકે પણ દેશી કે પરદેશી મહાયુરની નામક ઠરી તેને પમથે નહિ ચાલતાં પોતાનાંજ આત્મજ્ઞાનની મદદથી સચાઈ અને બચાઈને માટે એજિતવાર કરવાની તેણે સર્વથી પહેલી દામ બીડી હતી તે તરફ, મસ મોટા દરીયાની કસાર વિના અને મોડી મોડી સાધ્યોની પરવા વિના એક હાથરચાદી ધનમાં હાખક કરવામાં ભલિ અકસનાં બળથી જે હોતક તેણે મેળવી હતી તે તરફ, નરમ આંખ મિયામણી થયથી એક જરતોસ્તીને તરત દેખાઈ આવે છે.

કોલુસ્પસ કાંઈ પેમાખર ન હતો. સોઝેદિસ માત્ર દિલસુદ હતો. સચાઈને શોધનારા તે દરેક દેશમાં અને દેશ છે—પણ તેટલા ખાતે તેઓ સખળ પેમાખરી ઘવાને સાચક મણુલા નથી, તેઓના મેલા દોષ, પણ તે મેલાઓ પોતાના યુરનાં ઉપરેકને પેમાખરી માન આપતા નથી, અથવા આપે છે તો તે યાત્રીમુદત તકતુ નથી. સોઝેદિસની માત્ર એક-સમાં સોઝિસ અથવા મુરીને નામે કંઈ નિઝેલાં મિલ્લ મુરઓની સિખરણી સામે વધારે હતી. તેઓ દિલસુરી સિખરતા હતા પણ તેમને દિલસુદ મણુસની ના પાડી સોઝેદિસ તેમને તિરકાર કરતો હતો. તે જ. પ. પાચમી સદીમાં થઈ મથો, એટલે જે કોલુ વેરક અને ક્રીઠ જેકસને આપેલા જરતોસ્તના જમાના પછી માત્ર એકજ સદી બાદ, એ સદીની મુદતમાં ધરમ અને મુનાનને દેસી તેમજ દુરમનીથી એકબીજા સાથે થયેા સખષ પડેલા જણુરી; અને તેપણુ સોઝેદિસે શુ સિખવ્યુ ? અને તે કેટલી હક સુધી ? જરતોસ્તના ૧૫૨૦૦૦ સાથે અજાણ કરવાની તેણે પુરતી તક મજેલી દોરી ને-છરે, અને તેપણુ જરતોસ્તની જરતનની હંબલ અને મરતનો દાંસક કરવા જેવું તેણે શું કાણું છે ? ને પોતાને કેમ પોતાજ કામ જાનવડા આ દુનિયામાં આવેલા સમજતો હતો; તે પોતાની જોડે કેમ દેવ અથવા હરેસ્તાને કરતો માનતો હતો, કેમ તેને સારી સિખામણો દેતો અને સાચે રત્ને ચલાવતો હતો, અને એ સર્વ વચ્ચે તે પોતાની કામના નામ મોટા, કરીજ તરતર, સંજો કિખવ્યો હતો. તેનું જ-પણુ કશું નથી—તે માત્ર મોરેથીજ વાળીત મારતો જેઓ છંદ તેમને નીકળીયો આવતો હતો. તેપણુ ને માન્યો હતો કે તેનામાં આપણુ કશું ન હતું. જન્મ તે પદ કિખવર પણ ન હતો. તે

કપર એપન્સના એક કિંમતના દેવાઓને નહિ માનવાનું અને તેમને
જલ્દી બીજા કિંમતના દેવાઓની પૂર્ણ કરવાનું તોડમા મેળવું
હવું. સચાઈએ તે તરફદાર હતો, છવ્વી અમર્મણિ તે શિખરનાર
હતો. એજ તેની શિખરણી હતી. એટલુંજ તેનું મદત્ત હવું. મુનામમાં
એ મારે તે મદાનપુરણ લેખાવ ને જરાગર છે; પણ બીજા મદાન પુરણ
માથ—અમલ કરીને જરતોરતની સાથ—નેની સુરખામણી યાવ અને
એકસરખો મરવણો અપાવ, એ અમરના બરેલું છે.

હવે કોન્ટ્રાસ્ટ તરફ જુઓ. તે એક દિલસુદ હતો. બાગપત્રી
પાદાસ્તચક્તિમાં એટલો બળિયો હતો કે ત્રીજાં વરસમાં તે
માન્દરિન થયો. બાપને જલ્દી જમાવણે તેને હજારો. ૩૩ મે વરસ
તેણે પોતાનાં વતનવાળાં લૂનાં રાજ્યમાં પહેલું મંત્રી ઉપલબ્ધ મ
વાનું માથે લીધું અને તેમાં તે રાખ્યો. તે વખતે ચીનાઈ ઇંદ્રેનદા
આગળના જમાના મારફ મંદાઈને એકજ બનેલી ન હતી, પણ ન
નાનાં રાજ્યોમાં વહેંચાઈ મપલી હતી, મારે કોન્ટ્રાસ્ટને પોતાની
જાન લૂનાં રાજ્યમાં પાર ઉતારવાને બની આવ્યું. લૂના રાજ્ય
પ્રજા તેના તરફ મોટાં માંનથી એવા લાગ્યાં, તોપણ તેને દેક
નાસી જવાની ફરજ પડી. એક આ રીતે બટકતી છંદથી કમળ
તેને ફરજ પડી તોપણ એ હાલતમાંથી તેણે પર્વજાન આપું
રાખ્યું, અને જુદાં જુદાં રાજ્યોમાં બટકી લાંબાં થોડાં ફરજ
જાન સુખાદન કરવાના રમ્યા દેખાડવા માંડ્યા. આ રીતે તે
વધી મથા, જેઓમાંથી તેણે ૧૦ લખુને પસંદ કર્યા અને તે
પોતાનાં અંતરજ્ઞાનથી ચાકેક કીધા. આ દશ મેલાએએ તે
મોતરફ ફેલાવ્યો અને પછી તે સરખાન્ય થઈ પડે તે
પાંચમી અને છઠી સદીમાં થઈ ગયો (૫૫૧-૪૪૦) એક
છલ્યો. તેનાં મોતની ખબર સાંભળીને લૂના રાજ્ય બંધ
અને એ વખતથી તેની એક પીર ધામણની ધાર્મિક
લખાણોને ચીનાઈએ જાનના બંધાર તરીકે મદદ
દંધાવેલી સ્વતંત્ર નીતિ બહુ વખણાય છે. આ દંધા
પેગાખર ન હતો; તેણે બધારતનો ઘણો ફાંદ
નમાં એકજ પરમાત્મા છે એવું કહ્યું ફરજે
વા બંધિયની દુનિયા, અથવા બી મારેની
છામ વિશે ને કંઈજ કહી ગયો નથી.

બાદ દસ્તી બોમરી મયો છે, અને ચીન મુધી જરતોસ્તી અને મિસ્થન પાદચાહોનો ડકો વાગી રહેલો હતો. માટે જરતોસ્તી ધર્મનો અગ્રવાસ કરવાની કોન્ટ્રુવર્સિસ જેવા મુદ્દાને ધણીજ સરસ તક મળવી જોઈતો. તેના ઉપદેશોની જગ્યા પાછળથી જુદાની સિખરણીએ લીધી હતી.

કોન્ટ્રુવર્સિસની ચોક્કસ પરિસંખ્યામત્ર (ઇ. પૂ. ૬૦૦) ચીનમાં એક શ્રીજો ધર્માચારી થઈ મયો, તેનું નામ લાઓત્સી છે, કે જેના ઉપદેશમાં ખોદાની દસ્તીની જાગમ વાનો આવે છે. તેની સિખરણી મુજબ એવ તરફવાર અવતાર લે છે, અને માટે તે જાદનમાં દાખલ થઈ શકે છે. તેના મંથનોથી ચીનાઓ ધર્મપુસ્તક દાખલ પતિત મળ્યા હતા.

ઉગમજ્ઞા દેશોના મોટા ધર્મ-ચાપકોની સરખામણીમાંથી શ્રી લોકસન યાદુદિ અને શિરરી ધર્મના “મોટા ત્યાગકો”ને બાદ કરવા માન છે. પણ તેનું કારણ આપતો નથી. મુસા અને હંસા આપણાં મને એટલાં મોટા માન અને બારી મરતવાને લાયક છે તોયજી આજે ધર્મના મુકાબલાની વિદ્યા (Gospel of the Magi) એ બતાવી આપ્યું છે કે એ બંને મગદબો જરતોસ્તી મગદબની પાછળના છે, અને તેઓમાં કેટલુંક એવું છે કે જે જરતોસ્તના મગદબ અને આભારી છે. એનું કંઈ આજના મોટા ચિન્તો ધર્મપ્રધુના આ સપુનો છે કે—

“Did not the Persian religion, like all the second Isaiah onwards so greatly interested the Jews, included a belief in retribution after death? ... It is curious before the period of the Persian religion had its own independent development and its doctrine of the “last things” as you will probably agree is peculiarly its own ... Had it not come into contact with Zoroastrianism Israel would, historically speaking, have struggled in vain to satisfy its greatest religious aspiration.”

પણ એ બાતના જગત્તુ સ્વરતો માટે તેનું નથી.

૨—જરતોસ્ત્ર અને જુદા.

(સર્ગ ૨ લીટી ૫)

જુદા ધર્મની જરતોસ્ત્રની સરખામણી અને એટલી લાયક દોષ તોયજી મુજબ જા જાદનમાં લેવાની એ છે જાદના પેદા કરનારની

મુજબ તે આવે તો તે સર્વ કપ્પેમાંથી મુક્ત થાય છે, અને શેષે પોતે જ 'જુદ' બને. પણ જે કોઈ તેમ નહિ કરે તે કુખી થઈને અંતે એવ લક્ષ્યાં ખામમાં ગૂમ થઈ જશે કે જેનું તજિયું નથી—તે માણસ ફરીથી ઉત્તરવાની આશા નથી; માટે તે કેવળ નાચ પામી દલ્લિય સદાનો સદાતર નાજુદ થઈ જશે. અહીં જોવાનું છે કે જે ધર્મ મને એવા પાપી જીવને પણ સદાનો નાચ પામતો બહેર કરે તે ધર્મ જી અમર છે એમ કરી સ્વિકારતો હોવો નહિ બોધાયે. અને જીવની અમરતા જેમાં આપણુ જોતા નથી તે દુનિયાનાં લોકોને માટે આશરેક પણ દાવદા બરેકું ફરમાન લેખી ચકાવ એ ચક બરેકું છે. બીજા હાથ ઉપર બહુજા ધર્મી માણસ તે લેખાયો છે કે જે પોતાના તમામ જુરસાઓને પોતાના કાનુમાં રાખી ચકે; તે ખરે 'જુદ' થઈ ચકે; દેવતાઓ સામે પણ ને જુદ સદાની મુક્ત મેળવે; ફરદારો તેને નો નહિ. જન્મ, ઉત્તર અને મરણને આધીન આકાશી દેવદેવીઓ પણ છે, પણ ખરે જુદ તેવી કોઈ પણ હાલતને આધીન નથી. તે તે દેવતાઓથી પણ ચકતો છે; સદિ નાચ પામશે પણ જુદને કોઈ નક નાર નથી—તેને નાચ નથી—તેની જગાજરી કરનાર કોઈ નથી.

તેજીને બદલો તે આ છે. પણ એ બદલો ક્યાંથી મળે? કોણે આપ્યો? કોઈએ નહિ. જુદના ઉપદેશમાં તેવો કાલજ છે નહિ. તેના ધર્મમાં અમરો એકલા જુદ 'જુદ'નીજ છે—તેથી ઉપદેશ જીવણું પરિણામ લીં કમેશાં કમેશોને નાચ છે. પણ આ અમર જુદ દુનિયાને, સદિને, કોઈને પણ બલિયામાં શા ખપતો છે, તે જુદની ક્ષિપવ-હીમાં શેષવા માંમનારને મળશે નહિ. તેમાં એક પરમેશ્વરની દસવી સ્વિકારીજ નથી; તેમાં દેવતાઓ છે, પણ તેમને બીજા કોઈની મોટાઈ આપી નથી; તેમની આકેળવ પણ ઈસાનના જેવીજ કાપી છે; તેઓ નાચ પણ મનુષ્ય જેવાજ નહી છે. તેઓથી ચકતો બીજો કોઈ દેવતા નથી—તેઓને પેશ કરનાર કોઈ નથી. ખરેખર આખી જગત અશ્વ આજની રિવા મુજબની અમલિત દુનિયાઓ કે સર્વ મંડલો કે સદિઓના પેશ કરનારને શેષવા જવાની જરૂર નથી, કેમકે તેવો કોઈ છે નહિ. જે કોઈ છે તે પેશ 'જુદ' છે. તેજ સર્વને વડે છે—પછી તે પોતાની આ દેવતાની હાલતમાં મને તે દેવ; તેજ સર્વેથી પણ મને તે ઉપયોગી દેવ; તેજ શેષ બલિયામાં મને તે દેવ.

નિર્વંજુ એટલે મેલ અશ્વ મુક્ત સર્વેથી મેલું કામ છે; પણ

તેનો દાવદો કરો નથી. નિર્વાણુનો અર્થ કાઢ નાપુદી કરે છે; પણ નિર્વાણુનો અર્થ વળી સાંતિ મેળવવાનો—આરામ પામવાનો ધાર છે. બર્તુદ દહે છે કે એક ખરા જુદિસ્તાની સંધી ચડતી નેમ ને નિર્વાણુ છે.

જુદનો ધર્મ દિવસુદીથી બરપુર છે—એ ઉપર કશું નેમ દુનિયાની સર્વ ખાદેશને હબલમાં રાખવા માટેની ચલામાં ચડતી નીતિ એ વર્ષ સિખવે છે. જરતોસ્તને સિખવેલી ધણી નીતિઓ એમાં આપણુ જોઈએ છીએ; પણ તેમ જરતોસ્તની દરખાનોથી પણ ઉઠવું અહીં આપણી નજરે પડે છે.

૩—જરતોસ્તની દુસ્તી બાબે રાક.

જરતોસ્ત એક તવરીખી પુરુષ છે.....ધાર્મિક વરસોની વાત ઉપર આમળ વરિદા વિદ્વાનો તરફથી એ બિના ઉપર દોટો વખત મુખી રાક નાખવામાં આવ્યો હતો—સફ ૩, લીટી ૨૮-૩૦.

આ રાક નાખનારાઓની સખ્યા મોટી નથી. હાં નાંમે એક લર્મન વિદ્વાને ૧૮૬૭ માં આવેલ રાક બતાવ્યા પછી નીબર વગેરેએ પણ એવોજ અભિપ્રાય આપ્યો હતો. ત્યારપછી ૧૮૮૦ માં મી. ૦. જોન્સ દાનરોટેએ “જદ અવસ્તા” ના ઇંગ્રેજી તરશુભાચાર્યાં દફતરની ૧ લી આશુતિમાં એવોજ રાક નીચલા ચખ્દોમાં જાહેર કીધો હતો:—

“When he (Zoroaster) lived no one knows, and every one agrees that all that the Persians and the Greeks tell of him is mere legend, through which no solid historical facts can be arrived at.”

આ અને એવાજ બીજા વિચારો આપનાં ઉપરા વિદ્વાને જરતોસ્તને એક કશિવત આજુસ મળ્યો હતો, પણ પાઠ્યથી તેમે પોતાના એ વિચારોમાં કેટલોક તુધારો કરી જરતોસ્તની દંચાતીને ધનસાદ આપ્યો છે. બીજા હાથ ઉપર સ્પીનલ, હાકમ, વેદનર, મિસ્સ, અને બીજા સમગ્ર વિદ્વાનોએ અને રાખનારાઓએ જરતોસ્તની દુસ્તી કશુવ રાખેલી છે, અથવા ને બાબે દશેા પણ રાક ઉગ્ર્યો નથી.

પાતાને મળી આવી તેવી જાળનોનો એક સમઠ પેદેશી બાપામાં
/ધિ, અને તેને "દીનકંદુ" નામ આપ્યું, કે જેનો અર્થ "દીનમાં
કે કંદુ છે તે" એવો થાય છે. આ મંથના સ્થાતમાં દ્વતરમાં મજદ-
પત્ની મજદની મોઢાઈ અને ખુખીનો હેવાય આપ્યો છે, અને તે
દરમયાન અરોઃ જરતોરતની જંદગીની કેટલીક દકીકત આપી છે. આ
દકીકતનો આધાર આપણા દાસના મંથકતા મીં જેકસને પેતાનાં
લખાણમાં લીધો છે. દીનકંદ પહેલી કથારે તિથાર થઈ તેનો સને મુકરર
થઈ ચક્રો નથી, પણ આજે આપણા દાસમાં છે તે દાસતામાં તે
મીં જેક મુજબ હરવી ૯૦૦ માં આવી હતી.

પુદાન-પિત્રો બેટો જાદ-સ્પરમ એક બહેમે દેરબદ હતો, જે
દીનની માળતમાં પુણતા સવાંચના જવાબો આપતો અને મુરકેલ
જાળનોનો મોઢાસા કરતો હતો, તેને બાઈ હેરબદ મારજીવિદર પાસે
અને કેરમાનનો "રદ" વાને વડો દસ્તુર હતો. આ જાદ-સ્પરમના
આપેલા જવાબો અને જાણસાઓ વગેરેમાંથી ચુંદી કદાકેવાં લખાણો
આજે દેવાળ છે. આ લખાણોને ચાર જાગમાં વહેંચેલાં છે, જેમાંના
પહેલા જાગમાં અરોઃ જરતોરત અને તેનાં જાનદાનને લગતી બિના
આવેલી છે, અને તેનો આધાર આપણા મંથકાર મીં જેકસને જર-
નોત્ત નામાનાં દાસનાં દ્વતરમાં છુટથી લીધો છે. આ લખાણોનો જ-
માનો હરવી મનની દસમી સદીની આખેરી ઉપર મુકવામાં આવે છે.
ડાં કાકે મુજબ હરવી ૯૮૧ માં જાદ-સ્પરમને બાઈ દસ્તુર મિત્રો-
વિદર પુદાન-દમાન દેવાળ હતો, કે જેણે "દાદેસ્તાને દીની" નામની
મેદી પેદેશી કેતાળ લખી હતી.

૬-માઝ પર્મગુરઓ.

"દીનકંદ નામનું" પેદેશી પ્રસ્તાવ "અવરતા વ જંદને માઝ શોકોનાં
પવિત્ર પર્મગુરનાં વરીકે બહે છે... ..માઝ શોકો જરનોત્તની પણ આજમજ
દેવાળ દવા."—છકે જ, શીટી ૧૨-૧૩.

મીંયા દેસના પર્મગુરઓ આ નામે જોળખાતા હતા. કેટલાકો
એમ ધારે છે કે "માઝ" નામ "મજદી" અથવા "મજદપત્ની ઉપરથી
હુક અને અજમંશ થયેલું છે. અજમંશ તો એ મોલ થયેલ છે,
પણ વધારે માનસાનેગ તો એ છે કે દજરત જરતોરતના જમાંનાના
જે અરોઃ શોકો "નમર" અથવા "મધુને નામે જોળખાતા હતા, જેઓ

બાળે માથામાં તેમજ વંદીદામાં ઇશારા પણ છે તે ઉપરથી દખાનની જ્ઞાનામાં 'મજુ' થયો અને યુનાની લોકોએ તેને 'માઝ' જ્ઞાની રીધે. આ મધુ અથવા મજુ અથવા માઝ ધર્મગુરુઓનું ચલણ જેમ કેયાની, તેમજ દખાનની અને સાસાની જ્ઞાનાના પાદચાહોની જરનારમાં બારી હતું, અને તેઓ દીનના તેમજ દેશના પેસવા મજાતા હતા. વગર દસ્તુરે તો વગર વજર નેવડ હતા.

માઝ નામ જૈનશ્રામાંથી પણ મળે છે. યુનાનીઓ આ ધર્મગુરુઓને 'મજોષ્ટ' ને નામે ઓળખતા હતા, જે અવસ્થાના મધુ સખ્દને મળતોજ લોમત છે. એ સખ્દનો અર્થ નેઓ "વિદ્વાન" નો કરતા હતા. દિરોડોટસ મુજબ માઝ એક ટોળાનું નામ છે, અને એ પુરાતનકાળના મુખદોનો ટોળો હોવો જોઈયે, કે જેઓ જરતોસ્ત્રની પણ આગમન દેખાત હતા.

૭—જરતોસ્ત્ર બાળે અસલી લખનારાઓ.

"પુરાણા ઉચમ લખનારાઓના જરતોસ્ત્ર કેવી મોટી આખર લોચવી થયો છે તે ઉપરાંત હસારાઓ રેખાકી આપે છે.—સર્કે ૮, થીટી ૧૯-૨૧.

ગ્રે. જી. એકસન અરો. જરતોસ્ત્ર બાળે લખી જ્ઞાનાઓની એક યાદી આપે છે, તે ઉપરથી નીચલો ઇતેખાબ ઉપજાવી કહાડયો છે:—

એવું જણાય છે કે જરતોસ્ત્રને માટે એકંદર ૮૦ લખનારાઓના ગ્રંથોમાં ૨૦૦ ઠેકાણે હસારાઓ, ૬૩૨ઓ અને લખાણો આવ્યાં છે. એઓમાંના મુખ્ય અને જાણીતા અસલી લખનારાઓ નીચલા છે:—
 પ્લેટો (ઇ. પૂ. ૪૨૭-૩૪૭); હેન્થોસ (ઇ. પૂ. પાચમી સદી); ગ્રેગોરોસ સીકેન્સ (૧ લી સદીમાં); ક્રોનિયસ એલેક્ઝાન્ડર પોલુહિરોસ (ઇ. પૂ. ૧ લી સદી), પિલિન (નાનો) (ઇસ્વી ૨૩-૭૯); પ્લુટાર્ક (શુમારે ઇસ્વી ૪૬-૧૨૦); ગ્રેગોર કિસારોમોસ (ઇસ્વી ૧ લી સદી); કલેમનસ એલેક્ઝાન્ડ્રિસ (ઇસ્વી ૩ શ સદી); ગ્રેગોરિનસ લેપસ્વસ (શુમારે ૨૧૦ ઇસ્વી); પોર્ટુયસ (ઇસ્વી ૩ શ સદી); ગુસીપ્પસ (ઇસ્વી ૨૬૪-૩૪૦); આમિયેનસ માસેલિનસ (ઇસ્વી ૩૩૦-૪૦૦); પ્રોકોપિસ (ઇસ્વી ૫૦૦); એથેન્સ (ઇસ્વી ૫૩૬-૫૮૨); આલ્સિડોરસ (ઇસ્વી ૫૭૦-૬૩૬); સુદાસ (ઇસ્વી ૧૦ થી સદીની અધવચ); મોટ્સ ઓવ ખોરીની; હાપ્પી.

જરેનાનુ જાણે અણગમી પુવાનીઆ, કમળે, આર્થિક-વર્ગે, મીનાએ
અને ત્યારેપણ જેદેજવી જાનનારોએ ઉપરાંત આરંભે, ૧. જાનીએ, પૂરે.
રિયતો પહેરે જાણી મયા છે, જેમની કુચ્છા અનુ મોટી છે, પણ આ
મુખના જાનનારોએ એક જાણુ પાળું જાણુપાળેમ છે અને તે નહિ
પાળે રેકાંડે મોટી આપણું છે, જાન જેકમન જાણુ છે કે મોરે
દેહની પુરાણી પહેપોથી "મોરો એક"ના જરેનાનુ જાણુ આપણું એક
દેવકથા જાણે છે, જેના બાદ નીચે મુજબનો છે:-- "(બાળેજનો પદ
આંખનારોએ) જે પાણી સારી જાણેવાન દેવે તેનું નામ જરેનાનુ
દત્ત, જાણે તે જરેના ત્યારે રહવાને બાળે દરેક દેવે, (પદ) બાપ-
નારોએ મરેથી રાજ મોરે જાણુ દત્ત, અને તેરહી જાણુ જાણેવાન
વાને બાપ દુનિયામાં રેકાંડ છે, આ જરેનાનુનાં પાળું નામ દત્ત
અને એકે દેવકથા રાજથી તેની મરહીને કોઈ જાણેવા તે ગરીબો
જાણેવા દત્ત, તોપણ તે દુનિયામાં પાળુનાં અને આરંભેજાણી પાણી
એક જાણેવા તેનાં પાળાને પાણાદ પદકાંપે, તેના ઉપરાંત નહિ
જાણેવાની જાણે જાણુ લીધા, અને આરે તેની નહિને જાણેવા જાણુ
જાણેવા ત્યારે તેનાં જાણેજાણુ નામ મરહુ, અને તેને એક કદિએ કિયે;
તેના ખીજા પાળુંએક નામો દત્ત, પણ જેન તેનાં નામો વધી મયા
તેમ અનલ જાણે પૂમ થઈ મહા."

૮—જરેનારોને જાણેવા.

"જરેનાનુ દરહીને જાણેવા દેવે પૂરે જાણેવા સહીનારોએ જાણે
બાપ અને હી સહીને જાણેવાની વધે પુણા છે. . દેવકથાના બાપા
પદકાંપ તે દેવ જેકે જરેનારોનાં આરંભ જાણેવા એક જાણેવા દેવે પૂરે
૧૦ થી ૫૦ મુખીના વરેવાને આપ્યા છે." કો ૧૩, લીલી રજ.

જાણે વાળ છે કે જાણે જરેનારો કથા જાણેવામાં પદ મપે તે
જાણે નરહીને કદેવા કથાપ એક નથી, તોપણ દેવ છે. જેક અને
જાણેવા જેકમન પેનામન જાણેવા જાણેવા દેવે સનેતી પદ ૧ હી
અને ૭ થી જાણેવા મુજબ જાણે છે તેવાળ એકમ કનુ રાખી કથાપ
તેના નથી એ જાણે જાણેવા પેનામની આ નજીનીને આપાર એ
વજુ પેદજવી પુણાં ઉપરથી અને તે મપેને આપારે જાણેવા
એ વજુ જાણેવા અને હાસા કથારે ઉપરથી લીધા છે. એકજાણે
વજુ પેદજવીને આપારે વજુ જાણેવા મદમદિયાન પુણાંનો આપાર એક-
દમ જાણેવાની મપે એકેવે દુ એ આપાર કેવે પુણે છે તે દેવા-

ડવાની આ ઠેકાણે અદના તજવીજ કરીય. ધણી નવાઈની વાત છે કે અસલી યુનાની તથા રૂમી લખનારાઓના આધારને પડતો નાખીને ઉપકા અને વિદ્વાનોએ પેહેલવીનાં એ પુસ્તકોને આ મહુત્રીના સંબંધમાં આધાર બાંધવાનેગ મળ્યાં છે, તો જોકે તેઓમાંના મુખ્ય “ખુન્દ-હેસ્ત”ની એજ બાબતને લગતી વરસોની બીજી મહુત્રીઓ ઉપકા અને કાબેજ વિદ્વાનોને બૂલબરેલી જાહેર થઈ છે, જે બાબે આગળ ચાલતાં હું સાબતાથી જણાવીશ.

પેગામ્બર બાબે લખનારાઓના ત્રણ વર્ગ.

મી० જોકસને પેગામ્બર સાહેબના જમાના બાબે લખનારા યા ઇશારો કરી જનારાઓના ત્રણ તખ્ત પાડ્યા છે, જેમાંનો એક વર્ગ એમ કહે છે કે અશો જરતોસ્ત ઇસ્વી પૂર્વે ૬૦૦૦ વરસો ઉપર થઈ ગયો છે; બીજા તખ્તવાળા લખનારાઓ જરતોસ્તને એસીયા દેશના નેનસ અને સેમિરામિસ નામના રાજા રાણીના જમાનામાં મુકે છે; ત્રીજા આ પાઠશાહી જોડાંનો પોતાનો જમાનોખી અચોક્કસ છે માટે તેમને આધાર પેગામ્બરનો સને શોધી કઢાવ્ય એમ નથી. ત્રીજો તખ્ત એ અથવા વર્ગ દંતકથા ઉપરથી લખનારાઓનો છે. જેઓમાં ઉપર કહેલા પેહેલવી તથા મહમદિયાન મથકરો મુખ્ય છે. તેઓનું કહેવું એવું છે કે હજરત જરતોસ્ત પછી રાસ્ત દીન ત્રણશો વરસો સુધી પાકી અને અશોષ સાથ સજામન રહી હતી, પણ ત્યારબાદ સેકંદર રૂમીએ ઇરાન છતીને તેને ખરાબ કીધી હતી. હવે સેકંદરનો જમાનો જણાવેલો છે, માટે તે ઉપર ત્રણ સદી વધારીને વેસ્ટ અને જોકસન મથાવવા માગે છે કે ઇરાનનો પેગામ્બર સેકંદરની આગમજ ત્રણશો વરસો ઉપર—એટલે જે ઇસ્વી પૂર્વે ૭મી સદીમાં હંચાતી ભોગવી મયસો હોવો જોઈયે.

આ ઉકા વર્તવાળા લખનારાઓની મહુત્રીને ઉપર જણાવેલા અને ઓત્રમાઓ કજૂલ રાખે છે. એ સાહેબોની આ મહુત્રી બાબે યુનોએરા કર્યા આગમજ પેગામ્બરનો જમાનો વધારે પુરાણો મહુત્રીનારાઓનો તેમ કરવાનો આધાર હુકમાં જોઈ જાણ્યું.

વર્ગ ૧ લો—ઈ. પૂ. ૫૦૦૦ વરસ ઉપર જરતોસ્તને મુકનારા અસલી લખનારાઓ.

યુડાકસસ, એરિસ્ટોટલ અને હર્મિપસ નામના યુનાની લખનારાઓ જેઓ ઇસ્વી સનની ત્રણથી વધારે સદીઓ આગમજ થઈ ગયા છે, તેઓનાં લખાણોને આધારે તેઓ પછીના પિત્રિ (વડા) પુટાઈ,

અયોજનિસ, નિન્કેવસ વગેરે મુનની લખનારાઓ જણાવી ગયા છે કે હજારો જરતોસ્ત્રો ગ્રામીણ લોકોની ૫૦૦૦ વરસ આગમન થઈ ગયો હતો, અને એ લોકોની વારીખ ઇસ્વી પૂર્વે ૧૧૮૪ ઉપર મુકાય છે માટે જરતોસ્ત્ર ઇસ્વી સનની ૬૧૮૪ વરસ આગમન થઈ ગયો ગણાય છે. ઉપર કહેલો લખનાર મુરોકમસ ઇસ્વી સનની ૩૬૮ વરસ અગાઉ, એરિટોલસ ૩૫૦ વરસ અગાઉ, અને હર્મિપસ ૨૫૦ વરસ અગાઉ થઈ ગયો હતો.

હવે જો પેટેલસી લખનારાઓ મુજબ જરતોસ્ત્ર પછી તેની દીન માત્ર ૩૦૦ વરસમાં સેકંદરને લાઇ ખરાબ થઈ હોત તો તે બાબે એરિટોલસને સ્વામી સરસ ખબર મળી જતી, કેમકે તે સેકંદરનો પોતાનો ઉત્તાહ હતો. હાથે નો તે જરતોસ્ત્રને પોતાના જમાનાની ૩૦૦ વરસ આગમન થઈ ગયો જાહેર કરત; પેમાઅર ગ્રામીણ લોકોની ૫૦૦ વરસ આગમન થઈ ગયો હતો એવું જાહેર કરવાનો તેનો કથો સખખ રહેત નહિ અને જાણી જોઈને આ ખોટું વરસ તે કદી લખી જત નહિ.

પ્રિયનિ અને પ્યુટાક જેવા પ્રખ્યાત લખનારાઓ, જેઓ ઇસ્વી સનની ૧ સદીમાં દેખાતી જોમથી ગયા છે, તેઓ ઉપરના પશુ અસહી લખનારાઓનો આધાર પકડીને જરતોસ્ત્રનો અતિ પુરાણો જમાનો જણાવી ગયા છે. તેઓ સેકંદર પછી દેખાત હતા, માટે સેકંદર આગમન ૩૦૦ વરસ ઉપર જરતોસ્ત્ર દેખાત હોત નો તેઓને તેમ જાહેર કરવામાં કદી ફરકત ન હતી.

અયોજનિસ લેગસિયસ, કેને ઇસ્વી બીજી ત્રીજી સદીમાં થઈ ગયો છે તે પશુ ઉપરના બેને મળીને જરતોસ્ત્રનો જમાનો જાહેર કરતાં એક નવીન વિનય અજવાળામાં આવ્યો છે. ત્રીજી સદીમાં જન્મી નામે એક લખનાર ઇસ્વી સનની આગમન ૫૦૦-૪૫૦ માં ઇસ્વી જોમથી ગયો છે, તેને આધારે અયોજનિસ જણાવે છે કે હખાનની તખ્તાના મોટા પાર્સી પાઠશાહ જર્જસિસની પશુ ૬૦૦૦ વરસ આગમન જરતોસ્ત્ર દેખાત હતો. કેટલાંક લખાણોમાં ૬૦૦૦ ને જરૂરે ૬૦૦ નો આ કથો જણાવેલો છે. એકજારગી આ છેલ્લો આંકડો આપણુ કમુક રાખિયે તોપણ જર્જસિસ ઇસ્વી પૂર્વે પાંચમી સદીમાં હતો માટે જરતોસ્ત્રનો જમાનો આજમાં એક જ સુચિત્તની ૧૧૦૦ વરસ આગમનનો હર. અને તેમ લેવાંથી જેઓ તેને સેકંદરની ૩૦૦ વરસ આગમન મુકવા માંડે છે તેઓની નજીવી ખોટી પડે છે. અમરને જરતોસ્ત્ર ખરેખર

ઈ. પૂ. ૬ થી સદીમાં હોત તો તે કપડા જોન્યસનો સમકાળી
ચાને એકસરખા જમાનાનો હોત, અને તેમ જો હોત તો એ કપડાનાં
તેને ઉપર જાણ્યા મુજબ પુરાણા વસ્ત્રમાં થઈ ગયો કદી જણાવત નહિ.

લોકોન્સયસ નામે કપડાનાર વંશારે ખખરદારીથી જણાવે છે કે જ.
મ્તોરનનો મુરખી હીસ્તામ્પિસ રોમ શેહેરનો પાયો નખાયાની ધણું
આમમજ મીડયા દેશનો પુરાણો પાદસાદ થઈ ગયો હતો. દરે મેમનો
પાયો ઇસવી પૂર્વે ૭૫૩ માં નખાયો જણાવે છે, તે રીતે જોતાં ઇસ-
નોરન એ વરસની ધણું આમમજ દેશત દેવો જોઈયે. અહીં પાંડી
નંકંદર આમમજ ત્રણ સદીની નજીવો જમીનદોશ થાય છે. હખામની
તજકાના પાદસાદોમાં હીસ્તામ્પિસ નામનો કોઈ યજ્ઞ મુજબો નથી અને
લોકોન્સયસે જોને મીડયાનો હીસ્તામ્પિસ મળેડ કાઢ્યા છે તે કોઈ જ નહિ
તજ જણાવ્યો મુસ્તારથ હોઈ. જોઈયે.

અનેક જરનોરત દોવાનો અખખ.

જિયાર્મિયસ સીન્કેસલ એક નમ્રજ જિના શહેર રે ૭ ને તે
અમ કહે છે કે ખેખિયન દેશમા જલક મીડીયન પાદસાદો મળ્યા
મધાવી મધા હતા તેઓમાંના એકનુ નામ જરનોરત હતુ. દરે મેરો-
સલ નામના એક જહેલી જનનરને આપાડે આ રત જહેર થઈ
છે, અને ડાઁ દાઁને રિહાજરેલી રીતે જાણને. કપા મુજબ ૭૫૩
આઁ મીડયન પાદસાદો જન્મેના ને નખાયા નામે-૮ ખખિયનમા
હામી મધાવી મધકા દોશ મળે તે રિહાજ નમ્રજ દાઁનો ૧૫૧
નેડા ૧૫૧ મીડયન રેવડ. જોઈ દિવિસન જખાવી ૧૫૫ છે કે
કપડા અ. મીડયન દાઁનો ૧૫૧ ૧૫૧ ૧૫૧ ખખિયનમા અમલ
જોનવી મધ. ૧૫૬ દરે મેમ. ૧૫૬ જાહેરનું નામ તેમની ૧૫૬ આ
નમજ જખખિયુ ન હતુ અ. ખખિયન ખાને. ૧૫૬ હકમે તેમની
૧૫૬ જાહેર થઈ જાહેર. જોઈ તે એક નમ્રજ ૧૫૬ તેઓ. ૧૫૬ એક ૧૫૬
જરનોરત દેવ તે દેવથી એક નમ્રજ સમજાવતુ કે પેન-૧૫૬ તે
૧૫૬ અમલ મધાનો દો. આ ૧૫૬ પુર અમલ ૧૫૬ ખખેડે
દેવન થઈ છે કે પેન-૧૫૬ જાહેર તે જખખિય ૧૫૬ જખખિય ને
જોખખિય છે, જોખને જાહેર મુજબ આખખ જખખિય ૧૫૬
૧૫૬ તેમજની દેવથી જાહેર દિવન ૧૫૬ જાહેર ૧૫૬
જખખિય તેમજ ખખખિય જોખ દેવ. મધકા ખખે એક ૧૫૬ તે
દો. આ પેન-૧૫૬ પેન-૧૫૬ ૧૫૬ ૧૫૬ ૧૫૬ ૧૫૬ ૧૫૬

નાર, કેને ધરતી સનેની ૧ લી સદીમાં થઇ ગયો છે, તે એવું જાણી
 નવ છે કે મજુર નૈનસે એક મેટાં લસકર વડે બેકવિયા ઉપર હુમલો
 કરી ત્યાંના રામ્બ ઓક્સપાર્ટિસ ઉપર ફોદ મેજથી હતી, આ પાદચાહતું
 નામ અવસ્તાવાણીમાંથી મળતું નથી, પણ મી. એકસન મુસવે છે કે
 ૧૨૫૬ની વસ્તના ૧૨૮ માં ફકરામાં આવેલાં ઉ. ૫. ૫ ત-એ રેત
 નામ સાથે ઉપરું નામ મળતું આવે છે. તે ફકરા તપાસી જોતાં તેમાં
 લખ્યું છે કે “પવિત્ર કબ્રસ્ત-એ રેતની કવરિને અમે પાદ કરિરે ઢિયે.”
 આ ઉપરથી એમ નથી ઠરતું કે નૈનસના હાથા પેળા એ નામને
 પાદચાહ બંધમાં હતો; તેમજ ૧૨૫૬ની વસ્તમાં જે ફેર્યાંક નામને
 પાદ કીધાં છે તેમ કરવાનો ખાસ મળ્યો પણ આપણને જાણીતો નથી.
 પેદચાહ પાદચાહોનાં, પાદચાહોનાં, દીનના મદદનારોનાં અને પેનાખરના
 નવાઓનાં નામોને પાદ કરવાની મતલબ તરત સમજાવે છે કે
 મનુ આ ઉ. ૫. ૫ ત એ ને ત તે મુસ્તારપ પછી થઇ ગયા પાદ
 ચાહોનાં એક દોષ અને તે દીનદાર દોષથીજ નેનુ નામ ઉપર
 ફકરામાં પાદ તીકું છે કે કેમ તેની સમજાવણી નથી.

પણ નીચલા રાખ્યા સાથે એ વિચારે આપણ સંબંધમાં પ્રશ્ન,
 કિસમના નામે લખનાર સિદ્ધાન્તને આધાર એવું જાણી નવ છે
 કે રાષ્ટ્રી લેનિસનિને બંધન પાદચાહ જમોના પાદ (સમય)ને
 હસાવ્યો હતો. આ ઉપરથી જાણાય છે - નૈનસે ઉ. ૫. ૫ ત-એ રેત
 પાદચાહને અને તેની રાષ્ટ્રી લેનિસનિસે જમોના વપરા એટલે જે પેળા
 નારના જાણેલીન “જરતુસ્ત-એ”ને હસાવ્યો હતો અને આ મતલ
 આ રાષ્ટ્રીએ બંધન ઉપર જે વસ્તને મદદ કીધી હેવ, અને તેઓ
 નની એકમા સમય પાદચાહને તથા ખીજા રાષ્ટ્રીએ પણ નમંતર
 પાદચાહને લિલ્લા બાપી દેવ એટલે કે નથી અને તેવ દેવ, તેમજ
 તેમજ અને તેની રાષ્ટ્રીના જાણના જાણે. જાણે માત્ર સમયનાર મુર
 બંધન તે પેનાખર પેનાખર દેવના હોય એટલે તે ૧૫૩૧ નિબ નિહ
 કરે છે; અને જે નૈનસને નમંતરના નમંતર જાણે ૫૦ ૧૦ ૮૦૦ ને
 કરુવ રખિને તેમજ પેનાખર નેકરની ૩૦૦ નહિ પણ ૫૦૦ વસ્ત
 નૈનસના દરતી જોયતી વપરા રહે. જે નૈનસ ૫૦ ૧૦ ૮૦૦ વસ્ત
 કરે પણ વપરા દોષ અને તેજ જાણના જાણના દેવના દેવ તે
 પેનાખરની દરતી નેકરની ૧૦૦૦ વસ્ત આમમજ દેવની મદદને
 પણ પેદચાહ પુલારે મુલ્ય પેનાખરનું કરતું જાણનાં નેકરમાં
 નહિ પણ જાણનાં આગળનેકરમાં નિષ્કર્ણ કરું, અને તે તેજ

ધરાન ઉપર ચઢાઈ એસીંઈ નદિ પશુ તુરાન તરુની આવી હતી, માટે એમિતમિસે જે જરતોસ્તને દરાબ્યે તે પેમાબ્બર નદિ પશુ કોઈ બચેનશીન સુર હોવો જોઈએ. એમ બેતાં જરતોસ્ત નેનસની પશુ આમમર યથ મપચા હોવા જોઈએ.

એવ રીતે જરિદન, આનોખ્યસ, ધોવસ ઓરોસ્પસ, વગેરે નેનસના દરીદ દાખસ, જરતોસ્તનું નામ આપે છે, પણ એ સુધે દેકાણે આપણે જરતોસ્ત તે પેમાબ્બર નદિ પશુ તેના એક, બચેનશીનને સમજવા જોઈએ. સુધયસ પશુ પિરિની આફક જે જરતોસ્ત કદી જાય છે, જેમાંનો એક પેમાબ્બર પશુ બીજે “જરુન્યો-તેમો” હોવો જોઈએ, જેને તે “નશુમી” કહી જાય છે.

વર્ગ ૩ જે—દંતકથા મુજબ જરતોસ્તનો જમાનો.

“યુનેહસ્ન” નામનું એક પેદલવી પુસ્તક છે કે મેથેમૅથી ધરા-નના શુદ્ધ શુદ્ધ ટોળાના પાદચાહોએ કરેલા અમલનાં વરસોની મજૂરી આપે છે. એ પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે ચેકંદરના સનેની ૨૫૮ વરસ આગમર જરતોસ્તે દીન ફેલાવયા માંડી હતી, અથવા તે જગ શત-નાર રૂમીની આખેરીની ૨૭૨ વરસ આગમર પેમાબ્બર યથ મપો હતો. ઉપર આપણુ જોઈ મયા તેમ એકંદરનો સને હતી પૂર્વે ૩૫૫ થી ૩૨૩ સુધીનો સિદ્ધ થયો છે, અને તે ઉપરથી મજૂતાં જરતોસ્તનો સને હતી પૂર્વે સાતમીથી છઠી સદીની વચે મુજી સ્પષ્ટ છે. પ્રો. જોહસન કહે છે કે હખામની વંશની પાદચાહાવની સરઆતમાં જરતોસ્ત યથ જવો જોઈએ. અને એ વંશની સરઆત તો હતી પૂર્વે ૬૫૮ ની મજૂાય છે, માટે અયામ જરતોસ્તનો હોવો જોઈએ.

જો આ ઉપરાર કણુદ રખાય તો સચાચ ઉઠે છે કે જરતોસ્તના મુરબી મુસ્તારપનો જમાનો કયો ? જેઓ મુસ્તારપને દારાયસ દિગ્તાઃ રિપસ મજૂયા માંડે છે તેઓ પ્રો. જોહસનની આ મજૂરીથી વિરમય પામરી; પણ તેમની અચરનીને ચાંત પાદવા માટે જવાબ આપવામાં આવે છે કે પેમાબ્બરના મુરબી અને દીનના પ્રોટા થાય કએ મુસ્તારપે ૧૨૦ વરસની લાંબી મુદત સુધી પાદચાહી બાજવેલી દંતકથા ઉપરથી—એટલેજે ઉપર મજૂાંપલી પેદલવી કેવાળ “યુનેહસ્ન” ઉપરથી—આગ્રમ પડે છે. તેમ બેતાં અને ઉપથી મજૂરી મુજબ અમલ કરતાં મુસ્તારપનો જમાનો કચ્છી ૪૨ ૬૬૦-૫૬૦ ને આપે છે. આ સુધા-રેલી અને મુદ્દ કીપેલી વારીખ ડો વરસે આપેલી છે, અને પ્રો.

જેકસન તે કબુલ રાખે છે. હવે ખરેખરી તારીખ આપણને કહે છે કે હખામની ટોળાવાળા મોટા પાર્સી પાદશાહ દારાવસ હીન્દુસ્થાનમાં ઇ. પૂ. ૫૨૧ થી ૪૮૫ સુધી રાજ્ય ચલાવ્યું હતું; પણ એ તારીખને તથા એ પાદશાહ या તેનાં હખામની વંશને પેઢેવરી હખામનાઓએ કયી ગણતરીમાં ગણાવે નથી, અને તેઓ તો ગુસ્તાસ્પનો અમલ ૧૨૦ વરસનો જણાવી ગયા છે, માટે આપણને કહેવામાં આવે છે કે તેઓએ આ ૧૨૦ વરસની કાંપી મુદતમાં દારાવસ હીન્દુસ્થાનમાં, તેના બેટા જહાંગીરનો, તથા દારાવસની આગમજના પાદશાહનો અમલ પણ મધ્ય ત્રીમાં લીધો છે, અને તેમ કરીને ૧૨૦ વરસની કાંપી મુદત ગુસ્તાસ્પને આપી દીધી છે.

પણ આ દલીલ આગળથી જ નબળી નથી. નીચે કું એ કાંઈ આપણું (અને એ બંને ગ્રાં જોડેકસને પણ પોતાનાં હાતરમાં આપેલા છે), તે ઉપરથી જણાશે કે વેરો ઉપગવેડા કાંઈમાં અને હખામની પાદશાહોના ખરેખરા કાંઈમાં વરસોનો મોટો તફાવત માત્ર ૫૩ છે:-

વેરો મુજબ :

સ્પેકનિસ મુજબ :

પાદશાહ.	અનમના વરસો	પાદશાહ.	અનમના વરસો
	ઇ. પૂ.		
ગુસ્તાસ્પ	૧૨૦	૬૬૦-૫૪૦ ::	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">કાઠરસ</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">ઇ. પૂ. ૫૫૮-૫૨૬</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">કમ્બાઈસિસ</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૫૨૬-૫૨૧</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">દારાવસહીન્દુ</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૫૨૧-૪૮૫</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">જહાંગીર</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૪૮૫-૪૬૫</div> </div> </div>
બહમન			
(ખરેખર સાબિત)	૧૧૨	૫૪૦-૪૨૮ ::	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">આલોજહાંગીર</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૪૬૫-૪૨૫</div> </div>
હમાઈ	૩૦	૪૨૮-૩૬૩ ::	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">દારાવસ (નામ)</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૪૨૫-૪૦૫</div> </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">આલોજહાંગીર</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૪૨૫-૩૬૨</div> </div>
દારાઈ	૧૨	૩૬૩-૩૫૧ ::	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">આલોજહાંગીર</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૩૬૨-૩૪૦</div> </div>
દારાઈ-ઇ-			<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">આસિસ</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૩૪૦-૩૩૭</div> </div>
દારાઈ	૧૪	૩૫૧-૩૩૭ ::	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">દારાવસ</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">" ૩૩૭-૩૩૦</div> </div>

ઉપરના કાંઈ ઉપરથી ચતુર વાંચનાર જોઈ લેશે કે હખામની ટોળાવાળા મોટા ચાર પાદશાહોના ચાદમાર અમલની ભેગમભેગ કરી તેને એક કેવાની પાદશાહના અમલ સાથે સરખાવવાની તકનીક કયા

તાંથી “બુન્દેદસ્ત”માં આપેલાં ચુસ્તારપનાં અમલનાં ૧૨૦ વરસોનાં સરવાળાં આવી શકેનાં નથી. આ બેળસેળ છતાંથી માત્ર ૧૦૭ વરસો સુધી સકે છે, અને દરમિયાનથી ૧૩ વરસોની ખટ પડે છે. એ ખટ ૧૦ વરસની મળતીમાં આપણુ જોઈએ છીએ, કેમકે ઉપરથી કોઈ એ વિદ્વાનનો પોતાનો ઉપજાવેલો છે. દરે ૧૦ બેકસન ચુસ્તારપનાં ૧૨૦ વરસો જરાબર લાગવા માટે એ પાઠશાળાને છેક દખામની જમાનાની સરખામણમાં—અથવા જરાબર બોલિને તો એ રોજાના પાઠશાળાની મોટાઈની સરખામણમાં—મુકે છે, એટલેકે તેમ કરીને મહાત્મા કાશરસ પાઠશાળાના અમલની આમમજનાં યોગ્ય વરસો પણ ઉમેરવા માને છે..

આ ક્ષપણું શાને માટે? “બુન્દેદસ્ત” જેવી મળુ બરસા વગરની, અનેક દારે રચાયેલી, છેક પાઠશાળા જમાનામાં બનેલી, પેટેલવી જેવી મેમેટિક બાકમાં પ્રમટ થયેલી એક કેતાબમાં આપેલી બૂલ બરેલી અથવા અર્થિત કાઠી વધારી મુકેલી અસરનાં વરસોની મળતીને ખરી પાડવા માટે! ૧૨૦ વરસો એક પાઠશાળાના અમલ આગે કોઈના માનમાં આવે નહિ, અને તેટલામાટે તેને માનવા સરખો ફેખાડવા થકી આપણા કાબેલ વિદ્વાનો ઉપરથી માઠવળુ આપણી પાસે કમુલ-રખાવવા માગતા જણાવ છે, કે જેમ બનવું મુશ્કેલ છે. “બુન્દેદસ્ત” નો જમાનો ચોક્કસ નથી, પણ તે ધ્યાનમાંથી પાર્શ્વિકોનું શબ્દ ગણા બાક કરી સનની હી ચા સ્વતંત્રી સુદીમાં બનેલી ધારવામાં આવે છે. હસનનું શબ્દ કરી ૬૫૧ માં નામ પામ્યા પછી દીનની પુરી ખરાબી થઈ હતી, અને તે ખરાબી પછીના જમાનામાં હસનમાં જે જરતો-સ્તીઓ પોતાનો મહાદમ જગતી સકા હતા તેમની કો પોતાનાં દીન આજના કે વગારીખનાં પુસ્તકો પણ લેવી લેઈવ નેથી હાલતમાં બન્યું નહિ હોય એ બનવા લેમ છે. અને નેથી માઠા હાલતના જમાનામાંજ અમરને “બુન્દેદસ્ત” રચાઈ પુરી થઈ હોય તો તેમાં ચુસ્તારપ જેવા પાઠશાળાના અમલની મુદત બેખબરીથી જાહેર કચાનો પંજા સંબર રહેવો જોઈએ.

પેટેલવી કખનાસઓની મુશ્કેલીનું તોલ આજે આપણાથી સહેલ-થી થઈ શકનાર નથી. તેઓએ જે જેદમન બેન્ડીને દીન આઈન તથા વગારીખ બનેરનાં નાનાં મોટાં લખાણો કાપ્યાં છે તે અનેક રીતે આજે ઉપરોની થઈ પડ્યાં છે. તેઓએ પોતાનાં જમાનામાં મળી આવેલી શ્રેષ્ઠ તથા કાલકાલી ચાલતો ઉપરથી પેગાથી બનવું કાઠું છે. પણ તેથી તેઓએ જે કાઠું છે તે કાંઈ સરળુંજ સુદી નહિ હોય.

તેઓની ખેંખેરી દટલી બધી દસે તેનો એક ઘખલો આ છે કે હખા
મની ટોળાની દસ્તી બાને તેઓ પોતાનાં લખાણમાં કશું જણાવી
નહતા નથી. તે ટોળાના પાદસાહેબે પવંતો ઉપર ફેરાવેલા પાદસાર
લેખો અને બધાવેલા નામોના મેહલો વિશે પેહેલવી લખનારાઓ એક
બોલ પણ જણાવી ગયા નથી, તો જોકે તે પાદસાહેબ દોરમજદપરસ્ત
હતા. એનું કારણ એજ કે દેસ અને દીનની અદ્યતદ્દી પછી તેઓને
એ નામોનાં વંશ બાને કશી ખબર રહીજ નહિ. તોપણ એ વંશનાં
ચોડાકે છેલા પાદસાહેબનાં નામો તેમને દંતકથાએ લાવી આપ્યાં, અને
એ નામોને તેઓએ કેયાની વંશમાં ગણાવી આપ્યાં. આમ ગોંધવાનું
એક મૂળ કારણ એ હતું કે કએ ગુસ્તારપ પછી ઇરાનમાં શું થયું
તેની કોઇને ખબર હતી નહિ, અને તેથી હખામની ટોળાના આંતોજ-
કંસિસ લોંછમાનસથી તારાયસ કોટોમાનસ મુખીના પાદસાહેબનાં પોતાને
દાથ લાગેલાં નામોને તેઓએ કએ ગુસ્તારપ પછીના પાદસાહેબ બખલ
મુખી દીધાં. એ બિના પવંતો ઉપરના લેખોથી આવના માફક સિધ થઇ
છે, કેમકે જે પાદસાહેબે તેઓએ કેયાની વંશમાં મુકી દીધા છે તેઓના
નામો હખામનીઓના લેખોમાં છે, રમીઓનાં લખાણોમાં છે, ઇત્યાદિ :

જરતોસ્તના સાર્દી જમાનાનો એક અડસટો.

આ નોટને આટલી બધી લખાવવાની મારી મતલબ ન હતી,
પણ જે મોટા વિદ્વાનોની અપેલી ગણ્યા ખાતરી ભરેલી નથી એમ
દેખાડવા માટે વાંચનારાનાં મનનો સહેદ બાગવાની જરૂર છે. હવે આ-
ટકું લખાણ ક્યાં છતાં શેવટ શું ? એમ વાંચનાર પૂછશે. જરતોસ્તનો
જમાનો અમરને દસ્વી પૂર્વે હર્ડી-સાતમી સદીમાં નહિ હોય તો તો
તે ક્યાં મુકાવો લેઇયે ? આ સવાલોનો ખોવાસો હુંકમાજ આપી સ-
કાયે. ઉપર આપણે યુનાની લખનારાઓને આધારેજ દેખાડતા આત્ર્યો
છીયે કે જરતોસ્ત સેકંદરની આગમજ ૩૦૦ વરસો ઉપર થઇ ગયેલો
હોવો જોઇયે નહિ. હવે હું દેખાડવા માંગુ છું કે આમ કં નહિ હોય ?

૧ હું કારણ એ કે—જરતોસ્તની આધવાણી અને અવસ્તાવા-
ણીની બાધ કરતાં હખામની પાદસાહેબ પદારો ઉપરના લેખોની ભા-
ષામાં ફેર છે; એટલેજમ્યાં ફેર છે કે જોવો એક શુદ્ધ બાધ જદ્યાકે
બિગડતી વેળા નજર આવે છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે હખામની
બાધ વાપરનાર દરાયસ દીસ્તારિપસનો જમાનો આધવાણીવાળી અવ-
સ્તા બાધ વાપરનાર કએ ગુસ્તારપથી શુદ્ધ અને પાછલો હતો.

૨ જી એ કે—કેએ મુસ્તારપનું પાવનપ્ત જરૂર કરનાર દેશના ઉચ્ચમજૂ બાનમાં હતું. કેવાની પાદશાહોની સમગ્ર જમીનમાં જવાનોમાં કરાનના આયમજૂ બાન વિશે આપણુ યમબમ કશું યામતા નથી. બીજા હાથ ઉપર હામની પાદશાહોનું પાવનપ્ત અને મુજબ મથક પતિપોલિસ કરાન સંસ્કરણનના આયમજૂ બાનમાં હતું, અને કેવાની પાદશાહો મારક તેમને ઉપરે મુસ્તારપો સાથ નહિ પણ આયમજે પુનાનીઓ જમીરે સાથ જામ' થતી હતી. એ ઉપરથી જાણાય છે કે એ બંને રાજાઓના જામાના મારક તેમના દેશ પણ જુદા હતા. બીજા બોલોમાં કેએ મુસ્તારપ તે કાંઈ દાવપસ ફીરનારિપ્ત હતોજ નહિ, અને તેથી જરૂરોસ્ત જે મુસ્તારપના જમનામાં થઈ ગયે તે કરવી પુરે છતી સદીમાં હોવાન નહિ.

૩ જી કારણ—મને એનું ધાને છે કે પેદેશી જામનારાઓએ જરૂરોસ્તની દીનને ૩૦૦ વરસો મુથી સ્વચ્છ હાલતમાં રહેલી જાણવી છે તેમાં કદાચ સમ્પાદ' હશે, પણ તેઓએ સેકંદરની આનમજ પેમાન્બરને ૩૦૦ વરસો ઉપર થઈ મથસે જાહેર કરવામાં થાપ આપી છે. પેમાન્બર પછી થા મુસ્તારપશાહ પછી દીન અસત્ર પાડીજાની સાથે ૩૦૦ વરસ કાવમ રહી હતે અને ત્યાર બાદ તેને સેકંદરે નહિ પણ ઉપર જાણાવેલા એમીયાના પાદશાહ નેનસે થા રાખી સેમિરામિસે ખરાબ કીધી હતે; પણ તે વાત બૂલી જાણાને લીધે અને હામની પાદશાહોને કેવાની વંશાવળિમાં જાણવી આપવા પડવાને લીધે તેઓએ સેકંદરનું નામ દીન કુમન કામત્ર જાણવી દીધું હતે, તે કનેકે પાછલથી દીનની નવેસરથી રચના થય બાદ સેકંદરે ખરાબી કરવાની વાત કાંઈ જોઈ કરસે નહિ. હું એમ કહેવા માગું છું કે પેમાન્બર સાહેબ પછી ૩૦૦ વરસ દીન ખરાબ કરનાર સેકંદર નહિ પણ એસીયન પાદશાહ હતે; અને તેમ જાનવાનુ એક મુજી કારણ એ છે કે આમે જરૂરોસ્તની માયાવળિમાં દીનને જે સ્વચ્છ હાલતમાં આપણુ જોઈએ છીએ તેથી પાક હાલત ત્યાર પછીનાં અવસ્થાવળીનાં બહુતરોમાં જળવાયલી જાણાવી નથી, એટલુંજ નહિ પણ તેમાં જુદાં જુદાં એસીયનાના એતેશાદ મુસ્તારપ દેવતાઓ અને દેવીઓનાં નામે કામત્ર થયલાં આપણુ જોઈએ છીએ. જ્યાં મુથી એસીયનોના અમત્ર તમે જરૂરોસ્તીઓ આવી પડવા ન હોય ત્યાં મુથી અવસ્થાવળીનાં પાક બહુતરોમાં તે જુદાંદીનોના મજાદળના દેવદેવીઓ કામત્ર થયા પામેજ નહિ.

૪ આ બાબેના વધારે ખાલાસને માટે જુઓ અમારી "તવારીખ હામનીઆન," સફે ૮૦ થી ૮૮.

અમલ આમથી અમલ સિદ્ધ થાય છે ત્યારે તેમની પણ આમમલ પેઠા-
ઓર જરૂર રહીતામાનની દેખાતી હોવી જોઈએ. કુટુંબો તે અમલ
સાહેબ, કે જેને અવસ્થાસાધીમાં એક હજાર રહેલો છે, તે ઇસ્વી સનેની
આમમલ સારી ધરીયરો વરસો ઉપર હસ્તી જોમથી મમલો લખાય છે,
જે બનાવને આજે સાધારણ દગ્ગર વરસો થયાં છે. આ મજૂની કાંઈ
કેવલની યા સરી નથી. હવે પછી એમાંથી બૂલ લખાય યા એ કરનાં
વધારે પુરુષો લખાનો બદલે થાય, એ બનવાજોગ છે.

૬—દારાપસ દીસ્તારિપસને ગુસ્તાસે મજૂવાની બૂલની સરખાત.

“આ પાસાદ (ગુસ્તાસ)ને દારાપસના બાપ દીસ્તારિપમ સાથે એક
મળતો મજૂવાને કાંઈથી વાળથી કાઠમુ નથી, ખરેખર આમિરનસ માંડેલ
નહો તેમજ જનને આમ દેખનાએક મનસા છે, અને કાંઈ કાંઈએ તે જમ-
નાસને નિ બાબતમાં રોડ પામુ આપ્યો છે; પામુ એક એવેથસના વખતથી
આ બાબતમાં કાંઈ વધારવામાં આવ્યો હતો તે બેશક વાળથી દત્તો.”—
સર્કે ૧૫ થી ૩-૧૧.

હવે જરૂરોસ્તાના લખાના બાબેની નોંધમાં ઉપર લખાવેલી
બાબતનો પુરતો જોવાસો થઈ ચુકેલો છે. ત્યાં (સર્કે ૧૪૪) દેખાવામાં
આવ્યું છે કે કેવાની અને હજામની લખાના વચે, બાપા વચે, એટલો
બધો દુરક અને તફાવત છે કે એ બને ખાનદાનો અને ખાનદાનીઓ
એકતાએક હોઈ શકે નહિ. આપણા કાબેલ મેથકારે પણ ઉપર
કાંઈથી લીટીએ મુલમ ગુસ્તાસ અને દારાપસ દીસ્તારિપસને એક
મળતા હજુ મજૂવાની ના પાડી છે; તોપણ જરૂરોસ્તાને દારાપસ દીસ્તા-
રિપસથી પાસાદ વરસો આમમલ થક નવલો મીઠો લેકસન લખાવવા
માને છે, કેનકે તે નેને હસ્તી પૂર્વે ૧ ના અને ૧ થી સદાની વચમાં
ચુકે છે. આ એ એકેથી ઉચી પિના લાગી લગ છે, જે ગુસ્તાસ
દારાપસ નથી એ વાત ખરી છે. તે બંનેનાં ખાનદાનો શુદ્ધ અને
લખાના પણ શુદ્ધ સાબેત થયાં જોઈએ; અને નેમ જે સાબેત થાય
તો પછી ગુસ્તાસને લખાનો દારાપસની પહેલીના પહેલા પાસાદોના
વખત. એવી રીતે મુકા લેવા ન્યારે તે એ બને ખાનદાનો, એટલે
જે હજામની અને કેવાની, એકલ વખતમાં રાત્રી જાગવામાં હોવા
જોઈએ; કાંઈ નહિ તો ગુસ્તાસના અમલની આખરી અને દારાપસ
દીસ્તારિપસના અમલની સરખાત એકેકને અવગળી જોઈએ; કાંઈ

આ માટે તક છે. અનર જે એ ખસે પડે તે એ પરીથી એ-
કાનું નામેન થશે કે એમીનો ધરાન છતી દીન અગળ કરે તે આ-
ગમત ઓડમાં ઓડાં ૩૦૦ વરસ અગાઉ અગો જરોલસતની ૬મી
દોડી મેળવે.

૪ મું એ કે—ઉપર જાનારેયા સિન્ડેવસને આધારે નવનું થય
કે કે ૬૨મી ૧૨૧ ૨૪૪૮ માં પેમાઅર સાદેનના એક ભરેનલીન
“જરુસરનેમો” (જરુસર જરુસર) એ બેભિવન ફોલ કડી ત્યાં પા-
તાનું રાખ્યું રથાનું હજુ, કેમે ૨૨૪ વરસો સુધી આડુ રાખુ ૬૩. એ
જાનારની આમમત માવ જે નડી ઉપર દરરજ જરોલસતમાં જમાનો
નુકિતે તેા નીચયા સારાંત ઉપર આપનુ આપી લકીશું,—તો એકે
દોડ દાકેન પછી મેળવર જેવા અવસા જાણના વિદ્યો પેનાન-
જેવા જમાનો ૭ ૫ ૧૮ નો નડી ઉપર મુકે છે, કેમે ૧૨૬ અગો
જરુસતની નવનું કરતા ખરાં મુતો છે—

૦૦ ૧૦ ૨૪૪૮ માં ભરેનલીન જરોલસતે બેભિવન ફોલ કડી
પેનાનો ૪૮ રથાપો.

૨૦૦ તે જાનારની ૨૦૦ વરસ આમમત પેનાઅર સાદે-
૪૦ ૧૦ ૨૪૪૮ ખતી હાનિનો જમાનો.

૧૮૪૪ ૬મી જાન પછી આજ સુધીની નુકા. અગો ૪૨.

૧૪૪૭ તોલવે જમાનું આગે.

આ રીતે મેળા એક જાનુ.૪ છે કે અટો જરોલસત પેનાપીક-
અનેની હવેનું નુકાન ૬૨મી ૧૨૧ ૨૪૪૮ કે ૨૦૦ વરસો થય નસે હોય
૧ નવનું કેદા નુકા જાણ એવું છે. એજ રીતે હવે ૧૨૧ ૨૪૪૮
૧૨૧૨ કેદા એ વડા પુરા ૫૦ વરસે દેવ એવ ૧૫ જાનુ.૪ ૬૬
૬૩ સિવા અવસા કોગી હજુ નથી. હવેના એક થ ખરો છે
દેરદહ નહો નહો નવન ૨૨૪૦ વેદવા લાગતી છે. અને તે મુ-
જબ અગો ૧૫ નવન ૫૪ ૫૩મી કડીયુ કે એનું એન
જાનારની ફોલ કડી તેઓ તે ૧૫ જાની આમમત પેનાઅર સાદે-
જાની દેવડી દેવડી એવે છે જરોલસતે નેનું ૬૮મું ૬૯ તે
જાનારે જરુસર જરુસર જરુસર-નેમે દેવડી એવે. અને એ જાનારની
અવસા જાને બેભિવન એવે જરુસર-નેમે ૧૪૪૭ ૧૪૪૭

૧ આ જાનાર ૧૫ પેનાઅર સાદે મુતો નડી - ૬૨મી ૧૨૧ ૨૪૪૮
૧૪૪૭ ૬૩ જરુસર

અમન આગવી અમતા નિહ થાણ છે ત્યારે તેમની પાત્ર આગમન પેના-
મ્પર હરપૂર્ય મીનામાનની દેવાની દેવી વેદ્યે, દુઃકર્મો ને અર્થ-
સાદેશ, કે તેને અમનપાપીમાં એક દુઃકર્મ કહેવો છે, ને દુઃકર્મી મનની
આનમન સારી કરીકરો વરસો કેરુ દુઃકર્મી અમતી મયસા લાગુ પડે,
ને જનાને આને આગમન દાનર વરનો મયસા છે. આ મયસા દેવો
મયસાનાં થા સારી નથી દેવે પડી એમની બુદ્ધિ લાગુ થા એ દુઃકર્મ
વપારે પુરુષો લાગીને વરસે થા, એ અમનપાપે છે

ક-દારાપત્ર દીક્ષાસ્થિપત્રને ગુરુનારથ ગણવાની બુદ્ધિની સારઆગ.

"આ ગુરુનારથ (ગુરુનારથ)ને દારાપત્રના આપ દીક્ષાસ્થિપત્ર સાથે એક
મયસા ગણવાને દારાપત્રે થામની કાર્યુ નથી. 'ગુરુનારથ આધિપત્ય માનેશિ-
નરો તેના અનંત આમ અનંતાનંદ નરો છે, અને તેના દેવો દેવો તે અમ-
નાને એ આમનનાં દેવો પાત્ર આધિપત્ય; પાત્ર દેવ અનંતપત્રના વપારી
આ આમનનાં દારા દારાપત્રમાં આનંદ દેવો ને વરસા થામની દેવો."--
એ ૧૫ થી ૧-૧૧.

દારાપત્ર કરનોઆમના અમાનના માનેની નોટનાં ઉપર લાગુવેરી
આમનનાં પુરો આગમો પડે મુકેવો છે ત્યાં (એ ૧૫) દેવાપત્રમાં
આગમ છે કે દેવાની અને દેવામની અમાનના વમે, આપ વમે, એટલે
અર્થા દુરક અને લાગુવર છે કે એ બને આનદાને અને આનદાનીએ
એકનાંએક દેવો મુકેવ નહિ. આપણા કાળેય મયસારે પાત્ર ઉપર
દેવોની થીડીઓ ગુરુનારથ અને દારાપત્ર દીક્ષાસ્થિપત્રને એક
મયસા કાર્યુ ગણવાની ના પાડી છે; તેપણ કરનોઆનંદ દારાપત્ર દીક્ષા-
સ્થિપત્રથી થામન વરસા આમનના થા નયસા મીઠા એકસન લાગુવવા
માને છે. કેમકે ને તેને દુઃકર્મી પૂરે ન ના અને ૧ દી સદીની વયમા
મુકે છે. આ એ એકેકથી ઉપરી મિના થાની લગ છે. તે ગુરુનારથ
દારાપત્ર નથી એ થામ ખરી દેવ તે બનનાં આનદાનાં શુદ્ધ અને
અમાનનાં પાત્ર શુદ્ધ થામેત મયાં વેદ્યે; અને તેમ તે થામેત થામ
તે પડી ગુરુનારથના અમાનના દારાપત્રનીય પહેડીના પહેડા પાદયાદોના
વપારના દેવી રીતે મુકા લકાય ? ત્યારે તે એ બને આનદાનો, એટલે
ને દેવામની અને દેવાની, એકલ વપારમાં રાત્ર આમનનાં દેવો
વેદ્યે; દેવો નહિ તે ગુરુનારથના અમાનની આખરી અને દારાપત્ર
દીક્ષાસ્થિપત્રના અમાનની શરઆત એકેકને અપણી વેદ્યે; કાંએક

આ મારો તર્ક છે. અગર એ એ ખરો પડે તો એ પરથી એ-
કનું સાબેત થશે કે એસીયનો ધરાન હતી દીન ખરાબ કરે તે આ-
મમજ ઓઝામાં એમાં ૩૦૦ વરસ અગાઉ અથવા જરોસ્ત્રની હતી
દેવી જોઈએ.

૪ થું એ કે—ઉપર જણાવેલા સિન્કેડસને આધારે મળ્યાં થઈ
છે કે દસી પૂર્વે ૨૪૫૮ માં પેમાખર સાહેબના એક ભાવેનલીન
“જરુસ્ત્રે-તેમો” (દસ્તુરાન દસ્તુર) એ બેબિલન ફોદ કરી ત્યાં પો-
તાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું, કેને ૨૨૪ વરસો સુધી ચાલુ રહ્યું હતું. એ
જનાવની આગમજ માત્ર બે સદી ઉપર દરરોજ જરોસ્ત્રનો જમાનો
મુકિયે તો નીચલા સ્વારાંશ ઉપર આપણુ આવી છઠીશ, —તો એકે
૬૦ લાકડાં પછી એકનર જેવા અવસ્થા બાધના વિદાનો પેમાખ-
રનો જમાનો ૭ પૂ. ૧૪ માં સદી ઉપર મુકે છે, કેને વેગ અને
જેકલનની મળ્યાં કરના બંધો મુનો છે—

૦૧ ૧૦ ૨૪૫૮ માં ભાવેનલીન જરોસ્ત્રે બેબિલન ફોદ કરી
પોતાનો રાજ સ્થાપ્યો.

૨૦૦ તે જનાવની ૨૦૦ વરસ આગમજ પેમાખર સાહે-
બ ૧૦ ૨૪૫૮ જાની દસીનો જમાનો.

૧૮૬૪ દસી જન પડો આજ મુશીની મુદત. અંગે જરો-

સ્ત્રાજ તોરતો જમાનો આજે.

આ રીતે જોતા એક જાણાય છે કે બનો જનાવ તો પેરુથીય-
નાનોની કલકલ મુજબ દસી ૧૬ ૧૦૦૦ કે ૧૦૦૦ થી ૧૦૦૦
તે મળ્યાં કેરા તર્ક મનાય આવી છે. એજ રીતે ૧૦૦૦ થી ૧૦૦૦
વરસો ઉપર એ મહા પુરાં થઈ નવો દેવ અને ત્યુ જાણુત લાક-
દા વિના અગમજા ઉતરી વડુ નથી. દસેલા એક થા બંધો છે
દોરકલ મળેને જાહે મળેન રસો લેલાજા નવાવની છે, અને તે મુ-
જબ આપણે પણ મળેન નાન પડીને છઠીશ કે એમીયને એ
જમાનો ફોદ કરી તેની જે વળુ સદી આગમજ વિદાન તર્ક
જાની દેવની દેવી એકે છે જરોસ્ત્રને જનાન દસેલા દેવે તે
જમાનો દસ્તુરાન દસ્તુર જરુસ્ત્રે-તેમો નોવો જોઈએ, અને એ જમાનો
આગમજ આજે બેબિલના એજાજ જરુસ્ત્રે-તેમો નામના ૧૬૮૬

૧ આ જમાનો પડે જમાનો તર્ક જનાવ મારો “ જરી ન જાણ
દેવા” સહે જરોસ્ત્ર.

અમલ ભાગવી મળતા કિંદુ યાજ છે ત્યારે તેમની પાસે આગમન પેગા-
ખર હસ્તુર રખીતામનની દેવાલી દેવી જોઈએ. કુટુંબમાં તે અસો-
સાદેબ, કે જેને અવસ્તાવાલીમાં એક દંડ દેહેલો છે, તે હજી સનેની
આગમન સાદી છીસશે વરસો ઉપર દસી ભોમવી મળેલો જાણ છે,
જે બનાવને આજે સાધાર દગર વરસો થયાં છે. આ મણી કાંઈ
મોવટની યા સદી નથી હવે પછી એમાંથી જૂલ જણાય યા એ કરતાં
પધારે પુરણો જમાનો જાહેર થાય, એ બનવાનું છે.

૬—દારાપસ દીસ્તારિપસને ગુસ્તારપ ગણવાની ભૂલની સરઆત.

“આ પાસાદ (ગુસ્તારપ)ને દારાપસના બાપ દીસ્તારિપસ સાથે એક
મળેલો નાનુવન કાંઈથી વાજથી કારમુ નથી. ખરેખર અકિરેનસ માસંકિ-
નસે તેઓ બનેને આમ બેઠનાએક મળ્યા છે, અને કાંઈ કાંઈએ તે વખ-
નાસે એ બાબતમાં ટો પાસુ આપ્યો છે; પાસુ છે એકામમના વખતથી
આ બાબતમાં રાક હાથવામાં આવ્યા હતા તે બેસાક વાજબીકા હતા.”—
સર્કે ૧૫ લીટી ૧-૨૨.

હજારન કરનોસ્તાના જમાના બાબેની નોટમાં ઉપર જણાવેલી
બાબતનો પુરતો બોલાસો થઈ ચુકેલો છે. ત્યાં (સર્કે ૧૪૪) કેપાડવામાં
આવ્યું છે કે કેવાની અને દખામની જમાના વચ્ચે, બાપા વચ્ચે, એટલે
બધા ૧૨૬ અને તદ્દાવન છે કે એ બને ખાનદાનો અને ખાનદાનીઓ
એકનાંએક દોષ સર્કે નાંદ આપના કામેત્ર મથકારે પણ ઉપર
ટાંકેલી લીટીઓ ગુસ્તારપ ગુસ્તારપ અને દારાપસ દીસ્તારિપસને એક
માળા કંપુર રાખવાની ના પાડી છે; નોપણ કરનોસ્તાનો દારાપસ દીસ્તા-
રિપસથી મોઝાંજ વરસો આગમન થઈ મથકા મીઠો જોડસન જણાવવા
માને છે, કેમકે તે તેને દસી પૂર્વે ન મી અને ૬ લી સદીની વચ્ચે
મુકે છે. આ બે એકેથી કલકી જિના વાળી વન છે. એ ગુસ્તારપ
દારાપસ નથી એ વાત ખરી દોષ તો બનેનાં ખાનદાનો જુદાં અને
જમાના પછુ જુદાં સામેત થયાં જોઈએ; અને તેમ જો સામેત થાય
તો પછી ગુસ્તારપના જમાના દારાપસનીજ પહેલીના પહેલા પાદસાદોના
ગખતના કેવી રીતે પુકા લકાવ ? ત્યારે તો એ બને ખાનદાનો, એટલે
જે દખામની અને કેવાની, એકજ વખતમાં રાજ્ય બેઠવતાં દોષ
જોઈએ; કાંઈ નાંદ તો ગુસ્તારપના અનુવની આખરી અને દારાપસ
દીસ્તારિપસના અમલની સરઆત એકેને અવગળી જોઈએ; કાંઈકે

વેરહનાં આપેલાં વરસો મુજબ ગુસ્તાસ્પ ઇસ્વી પૂર્વે ૧૬૦-૫૪૦ માં હતો, અને સહી તવારીખ મુજબ દારાપસ હીસ્તારિપસ ઇસ્વી પૂર્વે ૫૨૧-૪૮૫ માં રાજ્ય ચલાવી મર્યો હતો.

આ બાબતનો પ્રથમ ગુચવાડો પ્રો. જેકસનના જણાવ્યા મુજબ એમિયેનસ માસેલિનસ નામે એક રૂમી લખનારે ઉપનં કીધો હતો, કે જે ધણી ઇસ્વી સનની પાંચમી સદીમાં થઈ ગયો છે. આ લખનાર ગુસ્તાસ્પને હીસ્તારિપસ માની લઈ ખુદ પુરું કહે છે કે દારાપસ ગુસ્તાસ્પનો ભેરો હતો. “હીસ્તારિપસ” નામ યુનાનીઓએ “વીરતાર્સ” ઉપરથી બિગાડેલું છે, અને એ બંને એકજ નામ છે તેમાં શક નથી. હવે બે જુદી જુદી ભૂમિઓમાં બે જુદા જુદા જામનાના ધણીઓનાં ઉપનાં નામે મળ્યાં આન્યાં તે ઉપરથી તેમને એકમતતા ઠોઠી બેસાડવાની આ સુધર પહેલી તકનીક થઈ, તે જો કે દારાપસનો બાપ હીસ્તારિપસ કાંઈ પાદશાહી અમલ ઉપર આવતો હતોજ નહિ. આ પહેલી મધ્યમમથક થઈ તે તથા ઇરાનના ખોસ્તાન કે નહિ રસ્તમ જેવા પર્વનો ઉપરના ખીસા રોક લેખોની દસ્તી જાહેર થયેલી ન હતી; અને ઉપલા રૂમી લખનારને આધારે છેક ૧૮૩૫ નાં સાલ સુધી ઉપર મુજબનોજ બૂઝ પુરોપના તવારીખનવસો કળા આવ્યા હતા. પણ પ્રો. ફેડ, લાસન અને સર હેનરી રાલ્ફિન્સને ઉપલા લેખો કક્ષાવીને હખામની ટોળાના પાદશાહોને અગરાગામ આવ્યા ત્યાર પછી એ બૂઝનું ભોખાનું જાહેર થઈ ગયું, કે જેમા પ્રો. મદ્ર આપનાર ડૉ. લાકે અને જ્યોર્જ રાલ્ફિન્સન છે. આ રીતે કેવાના તથા હખામનીઓને એકજ ટોળાના પાદશાહ ગણવાનો તર્ક જમીનદોસ્ત થયા બતાવી આજે એમિયેનસ માસેલિનસ તથા તેને પગલે આલનારા લખનારાઓ કરતાં તવારીખની ખાબતમા વધારે બેખબરી ધસવાવારી “ગુરેદસ્ત” તથા “અદાવીરાઈ” જેવી કેવાઓને આધારે ડૉ. વેરહ જેવા વિદ્વાન ઉપનાં બંને ખાબતોની પાછી બેજસેય કરવા માંડે, અને પ્રો. જેકસન તેવા વિચાર સાથે મળેલા થાય છે, એ ધણી તાત્કાલીની વાત છે.

ઉપલા એમિયેનસ માસેલિનને કરેલા મોંઘાળા પછી એક સદી બાદ થઈ ગયલા રૂમી લખનાર એનેથ્વે તેવા ઉપલા તર્ક બાબે શક બતાવ્યો હતો, તેપણ તે તર્ક મજબૂત રહેવા પામ્યો. ત્યાર પછી એલેક્ઝાન્ડરિયા ગોદેરના પર્વતુર મુદિઅસે એમ વાત ચલાવી કે જરતોસ્ત્ર દારાપસ હીસ્તારિપસની આગમજ થઈ ગયલા બે હખામની પાદશાહો કમ્બાઈલિસ અને રમર્દિસ્ત જામનાનાં થઈ ગયો હતો. એ ઓરગાને

પણ દેવદાસને ખરે જાણી લીધી. એ રીતે જોતાં એજિપ્તનાં વરુણે
 કાં વિના મધ્ય રહેવા પામ્યો ન હતો. હરે એવા બોલાવે ત્યાં જઈને કમલ
 નામની વાદળને તોળ્યો. એક વિના પૂર્ણી પૂર્ણ ૧ થી સડીનાં
 મધ્ય મધ્ય નિકોલાઈસ કમલને મધ્ય નામે કમલારે, જાહેર કાઢીને, તે
 એ કે કમલારે દખાવની યોગ્યતા મેળા થઈ પાદચાર કાઢરસે લીધાના
 શબ્દ કીસસને હા પાડી તેને આવસની ચેદનાં જાણી નાખવાનો દુકમ
 કાઢી ત્યારે એ મધ્યમાં પાદચારનું ખાન આ જરતોસ્તી હરમાન
 વરુણે મેળવ્યામાં આવ્યું હતું કે આવસમાં ઇવત્તાં વા મુલેમાં ખાલુ
 સનાં કરીને જાણી તેને ખાલુ કમલ નહિ. અમરને આ હરમાન
 પાવાને વાદ આવ્યાથી કાઢરસે કીસસને જાણી નાખવાનો દુકમ પાડે
 હરમાને દોષ તો તે દુકમ આપનાર એ પાદચારની આમમળ થઈ જવો
 જોઈએ. અને કાઢરસ તો ધરાવસની ૩૭ વરમા આમમળ થઈ મધ્ય
 હતો, માટે કુસ્તારવ ધરાવસની પછાં વરસ આમમળ દેવાની બોમની
 મધ્યમાં સામેવ થવો જોઈએ. પણ એટલું જ નથી. આવસમાં લાગને
 બાજવાનો મુનાદ જરતોસ્તી મળદખનાં પુસ્તકોમાં હરમાવેલાં જાણે,
 પણ તે હરમાન જરતોસ્તીનાં માધવાળીમાં નથી; તે હરમાન જરતો-
 સ્તની દેવાલી બાદ તેના જાણેલીન જરથુસ્ત્રોનેમો થાને પહેલા સામે-
 દાએ આપેલા દોષાં જોઈએ એ ઉપરથી મિદ્ધ થાપણ કે જરતોસ્ત એ
 હરમાનો અપાવાની પણ પછાં વરસ આમમળ થઈ મધ્ય હતો, અને
 તેટલા માટે કુસ્તારવનાં જાણે પણ તેટલાજ પુરાણો દોષાં જોઈએ.

૧૦—જરતોસ્તની જન્મબુદ્ધિ.

“ જરતોસ્તની જન્મબુદ્ધિનો સવાલ એક એવી બાબત છે કે જે ઉપર
 જદુ તકરાર થાલી છે ” સર્કે ૧૫, લીટી ૧૩.

આ વાત ખરી છે, અને તકરાર ચલાવનારા વિદ્વાનો હજુ કયા
 આક્રમ નિર્વેદા ઉપર આવ્યા નથી. કામ તેને જાણ્યો તો કામ રમે
 (૨૪) ના વતની કહે છે. દત્તક્યાને આધારે આપણા મધ્યાર એવાં
 કામ ઉપર આવે છે કે પેમાન્નર સાહેબનો પિતા આજરનાઈમન
 પ્રાતનો રહેવાસી હતો, અને તેમની માતાનું વતન રમે રોહર હતું.
 નાં જોઈસન કહે છે કે જરતોસ્તનો જન્મ હિમિયા સરોવરની પડા-
 સમા થયો દોષાં જોઈએ. આ સવાલ પછાં રસિયો છે, પણ એ મનો-
 હર તકરારમાં ઉતરવાની આ જગ્યા નથી. હું અહીં માત્ર એક જ

જ્યત રજુ કરવા માગ્યું, અને તે એકે જરતોસ્તની જન્મમુમિ
ખત એક ત્રીજી જગા માટે પણ ઘણે ઉદાવવામાં આવ્યે છે. મારા
ખેત્ર મિત્ર યમ્સડેવ એલમાં જીવનજી જન્મસીદ્ધ મોદીએ આ ત્રીજી
જગા પહેલીજ વાર આપણી હજુર હમણાજ રજુ કરી છે. “યાદ-
રે જરીરાન” વગેરે નામની પોતાની નવી કેતાબમાં “આમુષ” નામે
એક શેહરનો ઇશારો કરતાં તેવજુ જણાવે છે કે અશો જરતોસ્ત એ
હરના રહેનાર હોય. ઉપરી પેઢેકવી કેતાબના એક જામ “શત્રાહદાએ
દેરાન”માં લખ્યું છે કે “આમુષ શેહર પુર મરહીવાળા જાદુનરે
ખેટલે આદરમને) રચાધું અને રખીતમને જરતોસ્ત એ શેહરનો
તેલ” એ રીતે આ પેઢેકવી જગાએ જરતોસ્તના જન્મ શેહરના
વાસમાં આ ત્રીજાં શેહરનો ઘણો રજુ કરીયો છે. એરવડ જીવનજી એ
જ્યતમાં જગ્યાથી તોટ આપી એવાં શેવટ ઉપર આવે છે કે “એ
મુઝાં શેહર ત્યારે એજ બણી રએના મુઝકમાં હોયું” જોઈએ. તેમ
જગતાં આપણને તખરીજ્જાનમાં આમુષે કરી શેહર મળે છે, જે આ
જગના વધારે જાણીતાં નામે જણાવ્યું છે.” (સફ ૧૧૧). જે આમ
ય તો પછી જરતોસ્તનાં જન્મ શેહરને માટે જમણુને બદલે આપ-
ણુનો ઘણો મિદ્દ કરવામાં એક નવી દલીલ ઉમેરાય છે.

૧૧—બુદનાં દેશાદન.

“આ ઉપરથી તમ વાચનારને મુદના દેશાદનની વાત વાઢ જાણશે”—
૧૧ લીટી ૧૬-૨૦

૨૯ વરસની વયથી બુદે વરખાર—બચકે રાજપાદ—હોડીને દેશા-
દ અખિતવાર કરીયું. તેને માટે કહે છે કે તે એક રાજાનો દીકરો
હોય. પણ સર્વથી પુરાણાં જગ્યાએ મુજબ મુદેજાન નામના એક માત-
ર જાતીનદારનો તે ખેટો હતો, જેની અનેક પાત્રીઓમાંની એક
પાત્રીએ તેને જન્મ આપતાજ પ્રાણ મુકનાં હતા. આ જાતકનું
સત્ત નામ સિદ્ધાર્ય હતું, પણ તે સાકય અથવા સાક્યમુનિને નામે
જુ ઓળખાતો હતો. તેનો જન્મનો દિવસ પૂર્વ પાંચમી સદી ઉપર
જાય છે. સાક્ય નામની આર્ય પ્રજાનાં પાત્રાખત કપીવસ્તુ ખાતે
જુ પોતાની જીવાની મુજરી, જે દરમયાન તેની સાદી ચદ, રમુજ
મે ખેટો જન્મ્યો—જે પાછળથી તેનો એલો યલો—અને પછી સર્વ
સાર તદને બુદ ઉપર કહ્યું તેમ ૨૯ મે વરસે સાંડ મધ બટકવા

નિકળ્યો. એ વખતથી તે શ્રીતમરપિને નામે ઓળખાવા લાગ્યો. સાત વરસ સુધી તે ગ્રેહેરે રહેર બટકયો. માણસનું ઘડપણુ જોઈ તથા મોત આવતું જાણી, તેમજ દુખ જોમવતું પશુ અનુભવી, તેનું દિવ દુનિયા ઉપરથી હી મધુ. તે સર્વદા મુખ અને સંતિ મને એવી વાગ્યાની શોધમાં નિકળ્યો. એ પ્રખ્યાત ગુરુઓની તેણે એક પછી એક સેવા હાવી. પ્રથમ રંગાળા અને પછી રાજમદ ખાતે તેને તેમના ગેટો થયો. પછી તેઓથી પોતાનાં મનનું સમાધાન નહિ થયું જોઈ તેણે તેમને છોડી દીધા. મગધનાં રાજ્યમાં બટકીને તે ઉરવિલવા નામે નગરીમાં જઈ પુર્યો, જ્યાં જીવને મારવા, હાજરોને કબજામાં રાખવા દમ માંધવા, અને ખીજા અનેક કપોમાં તેણે કેટલાંક વરસો પસાર કર્યાં. છુપ્યા રહેવા, મોજાનેક વધા સંસારી માથા ત્યાગવા, અને સમાધીમાં બેસી તપ કરવાનાં અનેક વાણું તેણે કરી જેવાં તોપણુ જેની શોધમાં તે હતો તે તેને મળ્યું નહિ. પણ અતિ ઉપલી મુદત પછી તેને તેનું જ્ઞાન થયું અને તે પછીજ ને “જુદ”ને નામે ઓળખાવો.

૧૨.—જસ્તોરતની પહેલી મિનોચેદર અને મયોમદંથી.

“હજાનના પાદચાહ માનૂસચીદર મિનોચેદરનાં ખાનદાનમાં એ મિસ-મની પાદચાહો પહેલીની આખર આવે છે તે ખાનદાનથી જસ્તોરતન હતી આવેલો બહુવચામ, અમવા વધારે આમજ વધીને તેને આપોમદં (મયોમદં) એટલે એ હરાનનો જાવા આદન—સર્વ માણસાવત્યે પિતા—સુધી ખીસ્તાલીશમી પહેલીએ હજી જવા માં દેશની કયા પાવાની વરજી મંઈ આપી ફતેહ મદ યશી નધો” —સરે ૧૬ શીરી ૨૬-૩૩.

“દીનકર્દ,”માં જણાવ્યા મુજબ સર્વ માણસાવત મયોમદંથી ઉતરેલાં છે. મયોમદંથી ઉતરેલા કવાક નામે એક પુરુષ હતો, જેને માટે “જુનેદસ્ન”માં લખે છે કે તે પાદચાહ દોશંગનો જાવ હતો, અને મયોમદંના બેટા સિવામજને ગેટો હતો. “દીનકર્દ” પ્રમાણે આ કવાકના ચાર બેટાઓ હતા:—દોશંગ, પોદુદાદ, અયોદાદ અને તામ. દોશંગની પહેલીમાં ધરજ ઉતરેલો હતો, જેને હજાનને સુધારનાર ગેટા પાદચાહને વડો હતો. આ ધરજથી જસ્તોરતના વડાઓ ઉતરેલા હતા, તે સરે ૧૭ મે આપેલી તીપ ઉપરથી જણાશે.

મિનોએહેર પાદચાહ કરજની બેટીને બેટા હતો. તેના બાપનું નામ “દીનકર્દ” મુજબ નેચોસંગ હતું, જે નામ પેહેલવી જમાનમાં નહિ વચાયાથી ફિદુસીએ ચાહનામામાં નેચોસંગને બદલે પશંગ નામ વાપર્યું છે. “જુન્દહેસ્ત” પ્રમાણે મિનોએહેર કરજ પછી ૧૦ મી પહેડીએ જન્મ્યો હતો. તેના બાપના બપાવનું નામ પણ ઇરાજ હતું; પણ ફરેદુનના બેટા કરજની અને તેની વચે તો ૯ પહેડીઓ થઇ ગઇ હતી. જરનોરતની પેહેડીને મિનોએહેરથી મયોમદ મુધી આમજ સંબાવવાની આપણા મંથકાર મીઠું જોકસને તમચીજ કાઢી નથી, માટે “જુન્દહેસ્ત”ને આધારે કું તે નીચે મુજબ ઉતારું છું:—

મયોમદ

મામ્

સિયામક

કુવા

હોશિયંગ

મધક

વીરમા

નમોદપ

વિમ હવન

વગરપેશ

મધક

તોરા

મેફર-તોરા

ફરેદ-તોરા

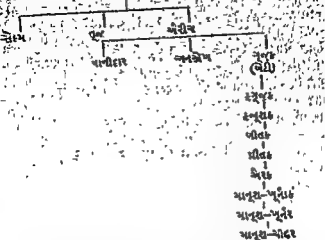
સીયાક તોરા

મેફર-તોરા

સોફ-તોરા

પૂર-તોરા

ફેદ

આ લાંબી રીપ ઉપરથી નજારો કે મયોમરંથી મિત્રોચેદર ૨૭ મી
૫૬૬૬૬ ઉપરેયો છે. મિત્રોચેદરથી અમી જરતોત્તની ૫૬૬૬ ૧૫ મી
છે, માટે મયોમરંથી જરતોત્ત ૨૧ મી ૫૬૬૬૬ ઉપરેયો ૬૨ છે. આ
૫૬૬૬૬ ઉપર અમી ધત્તાર રાખવો જોઈતો નથી.

૧૩—જરોતોરત બાબે લખિય કહેનાર બાણની કથા.

‘ଆଜ୍ଞାତ ଶତ ପଥ (ଅଧି ଶାଢ଼ସ)ରା ଆଗର ଦେବା...କେ ହୁଏ ଗଜାନେ ବାସୀ-
 ଶକ୍ତିବନ୍ଧୀ ନବାକ୍ଷେଷ ଯଥା କେହି ଦେଖି କେ ଭବିଷ୍ୟତୀ ଆଗର...କେ ଯିବ ମେଳିବ-
 କେ ଦେ ଯିବ ଆଗେନ’ ଭବିଷ୍ୟତେ ଗଜଜ୍ଞ ଭାଷି-’-ସଫେ ୧୨, ଯୁଗର ୩-୫.

“દીનકર્ષ” અને “જાદ-રપરમ”માં એક કલિપત કદાણી છે, જે
 બેઠે પહેલી નજરે હસી કદાણવા બોલ દીસે છે, પણ તે માત્ર એક
 મુંદર ભાવંકાર છે. કલ્પના કાપી છે કે ક્યાલ અને પુરાન વચ્ચેની દૃઢ
 મેદુર નહીં કરવાનું કાલ દોરમજદે એક ફૂલે બજાવે સોંપ્યું હતું, જે
 એક જાનકામાં વસતો અને પોતાની ખીણી, અને દેવોને લાંબાં બાઢ-
 કાવવા, દૃઢ મુકરર કરતો હતો. બ્યારેની વાંધે હતો ત્યારે આ મોટો
 બજા દૃઢ બાદર કરી તે દૂર કરતો. પાદકાદ કબે ધકકતે, પુરાની
 જાનીન સેવાને લોભ થયો, અને તેથી તેણે આ બજાવે ખાલી નાખવાનું

કરુણાપ્રીતિ પેદા થયું છે. અને જેમ પેદા થયે અગ્નિપ્રતિ તેમ દેવદરની સખ્યા પણ નહિ મળ્યા એટલી જણી છે. અમરારપદી પછી હજારો, અને હજારો પછી દેવદરનો દરજ્જો મળેલો છે.

૧૫—જરુતોસ્તની માતાનું નુર.

"પેરું નર...અધિવાસી જરુતોસ્તની માતા...ના ચેદય સાથે ગેલાઇ જઇને તેની પાસે જસતી કમરે પુરે છે ત્યાં મુઠી તેણીમાં રહે છે. જે કમરે તેની પોતાનાં પહેલે બાલેનાં જાણાને—થાને દીધાનના પેચાઅરને જન્મ આપે છે...અપારે તેણી એક ડાઘ દાઘ ત્યારે તેણીમાં રોડાનું હરી પહેલાં નરના મોરેબાદ પ્રકાશને લીધે તેણી એટલા તો સર્વોત્તમ થવલાક મારની હતી," હત્યાદિ.—અર્થે ૧૮ સુત્ર ૧૧-૨૪ ઈં.

અરો જરુતોસ્ત નરાની માતાક હતો, અને તેને મળેલું નૂર છેક તેની મખાઈથી ઘડે થયું હતું એવું પેદેલથી પુસ્તક ઉપરથી માત્રમ પડે છે. કાખલા તરીકે "દીનકે"માં જણાવ્યા મુજબ આ નૂર દોર-મજદ તરફથી નિકળી મુખે ચડે અને સેનાયઓમાં ફરી આવી આ ફુનિયામાં જોઈએ નામે જણીનાં મહાનમાંના આતમમાં લાગુ થયું. અને ત્યાંથી કાલીનચાનાંમનોમ્મય નામે ચપ્પસની ઓરડમાં લાગુ થયું. કે જે વખતે તેણીએ એક બેટીનો જન્મ આપ્યો હતો, અને તે બેટી તે જરુતોસ્તની માતા હતી. આ નૂરમજદ છેડીના ચેદરાના પ્રકાશથી તે જન્મતાના પુરા આદમીઓ નાકમેદ થયા, અને તેઓ દરેક તલબીરથી તેણીને જ્ઞાનલેવા નેપાર થયા તેણીના જાપે જાદેર હીપું કે અધારી રાંચ તેણીની દાજરીથી પ્રકાશ મળે છે, અને જે ઓરડમાં આતમ નહિ દોષ ત્યાં જો ને બેટા દોષ તો રાસની ખારે છે, તથા આતમ-ચાળા ઓરડમાં તેની દાજરીથી મર્મી અને નેજમાં વધારા થાય છે, હત્યાદિ અને આ પિતા કવિમ અને કરપ લોકોની પુરાઈને લીધે પોતાની આ નૂરચાળી બેટીને અગ્રાક નામે છટ્યામાં ત્યાં રપીતામ ખાનદાનચાળાઓનું જામ હતું ત્યાં તે ખાનદાનના વચ પદીરગતારાપોને પર મોકલ્યારી દેહે, કે જેના બેટા પોતપાસે જોડે તેણીની કાલી પાપ છે, અને જરુતોસ્ત પેલાં આકાશી નરથી નૂરી બનીને જન્મ લે છે.

જરુતોસ્ત અને તેની માતાનાં નૂરની ઉપથી કલ્પિત બિના ઉપરથીજ ઇન્દુચિરક અને તેની માતાની તસ્વીરોમાં તેમના ચેદરાની આનપાસ ફરી વજેલાં દેખાતા નૂરની બિના લીધી દોષ એ બનાવતેગઈ. જરુતોસ્તની માતાનાં થા મરિયમનાં આવાં નૂર જામે અવસ્થાવાલીમાં કે બિજલમાં કદ્યું નથી. એ બધું પાછલા વખતની કલ્પનાને આભારી છે.

૧૬—હોમનો રોપો.

(ચક્રે ૨૩, સવર ૪.)

હોમ નામનો એક રોપો થાયછે, કે જે સંસ્કૃતમાં સોમને નામે ઓળખાયો છે. વેદિક આર્યો આ સોમના રોપામાંથી એક જાતનું પીણું બનાવતા હતા, જેથી પીનાર કેરી બનતો હતો. પણ આ રીતે કેરી બનેલા ખણીઓ ખરાબી કરતા હતા, માટે ઇરાની આર્યોએ સોમને બદલે એક ખીજ રોપાને છુંદી તેમાંથી એક જાતનું પીણું બનાવ્યું, કે જે કેટલાંક વાંચવાને બદલે પીનારને માટે તનદુરસ્તી બરેણું તથા તેને દુશિયારી આપનારું મનાયું હતું. આમ છતાં ઉપલા રોપાનું અસલ નામ હોમ કાયમ રહ્યું, તો જોકે તે હોમ ના સોમથી તદ્દન જુદોજ રોપો હતો.

હોમનો રોપો પદારો ઉપર ઉમે છે, અને તે ઇવાના ગુણો ધરાવે છે. અદ્દગાન અને બહુમી લોકો અસહી ઇરાની રહેવાસીઓથી આગત આવેલા રોવાજને વજળી રહી આજેથી “દુમ” નામનો એક પાણી દવા તરીકે ઉપયોગમાં લેછે, અને તે અવસ્તા જમાનામાં “હોમ” નોજ પાણી મનાયછે. આ રોપા અથવા પાણીને “હોમ જાઠરિ” ને ખાસ નામે ઓળખ્યોછે. કેમકે તે લીધે અને તાજેછે. આ મુખ્ય નામ સિવાય તેને ખીજખી નામે ઓળખ્યોછે.

૧૭—પાંચ કરપ બાઈઓ.

“તેનો (દુરાસાનનો ધાવણી લાનિવો અને ચક્રે મારમાર પાચો-રેસ નામનો એક છે, કે જેનું નામ જરોસ્ત્ર ન્યારે નેરીન પદોમાંથી ત્યારે પેનામ્પરનાં મિત્ર સાય રોવદને સંજય ધરાવે એ પાચો-રેસ પાંચ કરપ બાઈઓમાંથી એક છે.”—ચક્રે ૨૧ સવર ૫.

આ પાંચ કરપ બાઈઓ જરોસ્ત્રના આપ પોરપરપના માનના મુખ્ય નાદુનરો અથવા જીવપરંત ધર્મગુરુઓ, અથવા ગુરો દેવતાઓને માનનારા આનેવાનો જણાયછે. અવસ્થામાં તેમજ પેદેચરીમાં કરપો જોકે હસિમ્મ અથવા નૌસિમ્મ નામનું કુટુંબ પણ પિત્રો પામેયુછે. “જાદ-રપરમ” સુવળ આ બંને એકેકના પિત્રો બાઈઓ દગા અને ઇરાનીઓને નસ કરનારા તેઓજ દગા. તેઓ ક્રાખરેદથી કાતેલા હતા, કેજે ક્રાખરેદ અએખ્મ અને માનસકનો બેટો હતો. આ માનસક તે મિનેએદર (પાદસાદ)ની બહેન હતી. જરોસ્ત્રની જન્મ-વૃત્તિમાં ઉપલા પાંચ કરપ બાઈઓ વસ્યા હતા. એ પાંચમાં વચસો જાદરેસ (ગુર) હતો, તેમ જરોસ્ત્ર પણ પોતાના પાંચ બાઈઓમાં વચસો હતો. તેનો ખૂની એજ કરપ હતો એમ પેદેચરીયાઓ જણાવી મળે.

૧૮—પણ્ડરી લોકો વિષે.

“દેવપૂજા અને દેવો આજેના તેમજ ગામને અને કોણ તથા તે ગામ પાસાંથી” ગુજરાતના દેસાસાએ (૧) એ આજના વડલી લોકોની વાત આપેલ.)” સર્ગ ૧૮, શીટી ૧-૧૮.

આજે કોંગ્રેસમાં ૧૮લી નામના એક રોલ્ડે, કે જે ગુરુ દેવ-તાઓ (દેવ)ની પસંદગી કરવામાં મનાવેલ. એક જેકરન મુજબ તે અવસ્થામાં વખતે વખત જે ગુરુપરસ્તો, દેવપરસ્તો અને કુરી દીન-ગાઓ આપે રજા: આજાએ તે કમિયન સમુદાય આગુચાગુચા મુલકવાળા દેવપરસ્તો અને દેવપૂજકો કે જેઓ ૧૮લીને નામે આગ-આપકે તેઓને માટે ખસ કરીને હતી.

૧૯ ડાઁ ફ્રાન્સ અને યુરોપનો અજકારનો જમાનો.

“યુરો દેશ અને બહુ મોટા તથા કંપી વિદ્યા અને ધર્મ તો જમાનામાં જવાબ હતો. અંધારા મેળાના ડાઁ ફ્રાન્સ અને યુરોપની કાલવના પસંદગી એકે કરી આજુને માનુષ પસંદ.”—સર્ગ ૧૮, શીટી ૩૦-૩૮.

કે ૧૯ માં સદી ગુપ્તી યુરોપમાં અગાનપાત્ર એટલું ખુબ હતું કે એકે જવાબનો પેદાશ રાખતાં અને માનતાં હતાં, અને તેમાં જનુ કોટલ તથા જાનમાણના તથા યકમ અને દેવના પેદાશથી તેઓ અરુરે હતાં. ૧૯ માં સદીમાં ડાઁ જોન ફ્રાન્સ નામનો એક જર્મન વિદ્વાન થઈ ગયો છે, કે જેને જુદાં જુદાં કોલેસની પાસાંથી એકેમાં જુદી જુદી વિદ્યાઓની કેગવળી લીધી હતી, જેમાં એકેવિત વિદ્યા અને નાગુપી તથા જનુકની પદ્ધતી તે જમાનામાં આ પાઠથી ખામતો વિદ્યા દાખલ મનાવી હતી અને તેમની જમ્ લાગીમ અપાવી હતી. તેનો એક અભાસનો ખેડી એક મોટી કોલવનો વારસો આપી ગયો હતો તે પેલાના આ વિદ્યાઓમાં તેજે ખર્ચો નાખ્યો, જે ઉપરથી તેના અગાન સ્વેદી આગેમાં એવીજ વાત ચાલી કે ફ્રાન્સને કોલવા સાથે નિસ્ખલ છે, અને ધર્મમંત્રથી તથા જનુ કોટલથી પૈસા પેદા કરીને તે ખર્ચો નાખે છે. તેઓ એક સમજ્યા કે કોલવા સાથે તેને સખા દોષથી તે તેને પૈસા પુરા પાડે છે. આ ઉપરથી પાઠ્યથી ૧૮ માં તેમજ આજુ સદીમાં આ બહેસા વિદ્યાનના સંખ્યામાં જેટલું જવા પ્રખ્યાત જર્મન દરિએ અને દેશ તથા અમેરિકન લખનારોએ નાદાં જોડીને આપ્યો ફ્રાન્સને માટે વહેલવરે કથા જોડી રહાડી.

તેઓએ તેને સેતાન સાથે સંબંધ રાખતો દેખાડ્યો, સેતાનને તેનો સોદખતી બનાવી તેને મેફિસ્ટોફેલિસ નામના એક સાંતુ દાખલ કર્યો, અને તેઓ બંને વચ્ચે એવો કબાલો થયો જાહેર કીધો કે વીસ વરસ સુધી જે ફોરટ સેતાનની મદદથી મોજમજાદમાં ઇંગ્લીશનને તો તેનાં મરણ પછી તેનું તન અને જન સેતાનને હવાતે થયું. આ કબાલો ૧૫૫૦ માં પુરો થયો અને ફોરટ તેજ વખતે ગેજ થઈ ગયો! આ નાટકોની મતલબ કંઈજ નહિ પણ ૧૬મી સદીના જર્મનોનું અસાનપણ દેખાડવાની છે.

૨૭—જરનોસ્ત્રનો જન્મ, અચપણ અને જવાની.

“જરનોસ્ત્રની ઇંગ્લીશ પહેલાં થોડાક વરસો કેટલાક મોજબત્તી બનાવોથી દર્શાવવામાં આવ્યાં છે. કેન્ડે બનાવોને ઇંગ્લીશમાં ધજાજ ઇંગ્લીશ દેખાડ્યા છે.”—સફે ડર લીટી ૨૬-૨૮.

આ મોજબત્તી ૨મીન બનાવો “દીનકંદ” અને “જાદ-રપરમ”માં વિગતવાર આપ્યા છે, અને ડૉ. વેરે “*Marvels of Zoroastrianism*” નામના પોતાના નવ મંથમાં તેમનો તરજુમો આપ્યો છે, તે ઉપરથી અંદી દુક સાર ઉતારીશું. લખે છે કે પેમાજરના જન્મ આમમજ તેની માતાને ધરીરથી અચૂખી કરવાને જુવપરમ ખંચુરઓ, જેમને ઠેકાણે ઠેકાણે જાદુમરને નામે ઓળખ્યા છે, તેઓએ તરેહવાર પ્રપચો કીધા, જેથી તાર, દુખારો અને પવન (એ નામના દેવો પાને દરો) થી તેણી દેરાન થવા લાગી. પોસમાં સોડો નામે એક જાદુમર (વૈધ) વસતો હતો તેની કને હવા માટે તેણી મજ ત્યારે આકાશવાણી થઈ કે “હે બાઈ! આ જાદુમર કને મા ત્વ; એ કાંઈ તારી દવા કરનાર નથી; પણ ધર પાડી ત્વ, અને અવતી કાંચે સુદસા પર ધરેલાં માવના પીથી તારા હાથ મસજ, અને તારી પોતાની તથા તારાં પેઠમાંના ફર્જની નૈયને આવજા ઉપર સુખક સેવાન મુક.” આમ કીધાંથી તેણીનું દુઃખ સાર થયું. આ કથા ઉપરથી એમ સુમ-જાય છે કે જરનોસ્ત્રની માતાએ પોતાના જમ્મનાના રેવાન મુજબ નર્તિદાંડકોના કબા પ્રમાણે સારા માથા દેવાની માનના મુત્ત નહિ કરતાં આવડતી ઉપર પુચ્છેઈ મુજબનું પસંદ કીધું હતું.

જ્યારે જરનોસ્ત્રનો જન્મ થયો ત્યારે ને ખજાસ દહી પડ્યો, જે ઉપરથી સારવાર કરવા આવેલી સ્ત્રી ઘડઝો ગઈ. તેના બાપ પારસે જમ્મને મેલનાં આમજના નરમ કપડાંમાં વિદાગીને પોતાનો

આગળ મંગાવ્યું, અને આ પ્રવાસ પોતાની ખાપડીનાં નરને લીધે સમજ્યો. પછી તેણે દુશ્મનોએ અથવા દુરાસરને નામે એક કરપ, કેને તે હસ્તામાં પોતાના એકા દ્વિત્વને માટે જાણીતો હતો તેની પાસે જઈને કુપથી બિના દેહી અને તેને પોતાનું જન્મ દેખાડવા ધેરમાં તેડી આવ્યો. હવે આ જુગપરસ્ત નો જરતોસ્તનો છપ લેવાને તથાથી રહેલો હતો. માટે તેણે તે જન્મનું નરમાંં ડાકું મરડી નાખવા આજુ—એવી મત-લખથી કે તે ખરી જાણ પણ એથી તો થયું એમ કે તે ખૂનીના દાપના પંજા ઉપરથી મથા, અને તે દાપો વડે ત્યારપછી તે પોતાનું તોમન લઈ લઈને નહિ. આ રીતે પોતાના દાપને ધવથી ઇજ્જત બદલામાં તે ખૂનીએ જરતોસ્તનો છપ લેવા માગ્યો, અને તેને ધોડ, ખગદ, વગેરેનાં મોચામાં, ચૂની યુદ્ધમાં, તથા જજ્જા આગલમાં એક પછી એક નાખ્યો, પણ તે આકાશી દેહમત પામેલો આગલને કથી ઇજ્જત થઈ નહિ.

એમ કરતાં જરતોસ્ત ધોડાં વરસતો થયો ત્યારે જુગપરસ્ત કર-પાએ અનજુમન ખરીને જાહેર કાઢું કે પોરપરપનો દીકરો જુગપ અને મૂખે છે, અને છુપી રીતે ઈન આગળનો ગુચ્છાર કરે છે, માટે કોઈએથી તેની સાથે સંબંધ રાખવો નહિ. આ જાહેરી બાપને ખજર મળવાથી તેણે દીકરને નરમ દપદો દીધો કે “હું તે જરતો હતો કે મારો બેટો ધનંદુર, લાંબો અને ખેડુત બનશે; પણ તું તો હવે જુગપ અને બિગડેલો છે, માટે કરપ યુદ્ધ પાસે જા કે તેઓ તને તાગે કરે.” દીકરો કજુલ થયો અને ખનિ જાજુ જે પોતાની રથમાં બેસી પંચા પાંચ કરપ બાહ્યો પાસે મથા. અહીં જરતોસ્તને ખરાબ કરવાની મતલબથી ખૂરી મેગવડીનું પાખી તેને પાંચ આજુ, જે ઉપરથી દીકરાએ જાપને કહ્યું કે આવાજ તમારો ધનંદુર દોષ તો તેને આ પાખી પાજુ આપી દો. પછી તે પાંચી લીધે ધેર ગયો.

એક દિને પાંચ બાહ્યોમનિા કરપ દુરાસરને પોરપરપનાં મકાનમાં આવ્યો. જેની આમજ પોડીનું દુષ લાગત કરીને તેને પવિત્ર કરવા અરજ કાઢી. આ વેળા જરતોસ્ત લાગત હતો. તેણે બાપ સાથે છદ લીધી કે દુષને તું પવિત્ર કરીશ. તજુ મરતને પચાતી થયા બાદ જરતોસ્તે હા પેલાં દુષની વચને લાવ મારી કપી વાળે, અને પછી બોલ્યો કે “હું સચાઈને નમુ છું; ત્રાસ અને મરીજ, પછી તે મદ દોષ કે ઓરત. તેઓને માથ નમરત છે. આ પોરપર, એવા ધવળીને માટે તું બહીષ્ કર કે જેનામાં આકાશ દોષ.” પોતાને દુષ લાગ-વાથી દુરાસરને જરતોસ્તનો નાથ કરવાની ધમકી આપી: પણ જર-

તોસ્તે તેને દમ બરાબરો કે દુર્ગ તારો નાચ કરીશ. કેટલીક મુલત મુખી બને એકેક તરફ દુર્ગમનીની નજરથી જોયા વાગ્યા, પણ અંતે તો દુરાસરન નિરાસ થયો અને ગામ છોડી ગયો તથા ગામમાં પેલા ઉપરથી તુટી પડી મરી ગયો.

બ્યારે જરતોસ્ત્ર ૧૫ વરસની વયે પુખ્તો ત્યારે તેણે પોતાના બીજા ચાર ભાઈઓ એકે બાપ કનેથી કાજો માંગ્યો. કપડાંના દિરસા પાડ્યા તેમાં એક ચાર આંગળ પહોળો કમરબંધ પણ હતો, કેન્દ્રે જરતોસ્ત્રે પોતાના દિરસા દાખલ પસંદ કરીધો. એક દિને એક નદી પસાર કરતાં પાણીનું જોર ધણું ઢોવાથી જરતોસ્ત્રે એક પુત્ર ઢોવ તેવી રીતે સાત ઓરતો અને જોઈ મદોને તે પસાર કરવાનાં કામમાં મદદ આપી.

૨૦ વરસનો થયો ત્યારે તે પોતાનાં માતાપિતાની રત્ન વિના દુનિયાની માયા તણને તથા સચાઈને પોતાનો સ્થળી કરીને વતન છોડી બહારવા નિકળ્યો. ખબર કહાડતાં માતૃમ પડ્યું કે તુરાની પાસાક અકરંધતો દિલનો સંવંધી નાનો બેટો દરરોજ એક ઘોડાની ઉપાસ જેટલું લહોણું વાસણુ બરીને દુધ, રોડી તથા બીજો ખોરાક મરીખાને આપે છે. જરતોસ્ત્ર આ ધણી પામે મયો અને તેની મહેનતથી ત્યાંના ઘોડાક આગેવાન ધણીઓએ મરીખ નાચારોને ખોરાક પુમાડવાનાં કામમાં મદદ આપી.

૨૨—જુદ, ખુસા અને કમુ ખિસ્કના જન્મ સંબંધી ચમત્કારિક બનાવો.

“હે માતાનુ નર્દરવાન આવું ફળ પેદા કરવા માટે પવિત્ર બનેકું છે. તેના હમ્ક સાથે પણ એકસરખા નવાઈ જેવા બનાવો અને આશ્ચર્ય કારક વાતો જોવાનકી છે.....આ ઉપરથી બીજા પ્રબલોમાં ચાકતી અને મળતી વાતો આપમને આકલ્પ થાક આવે છે.” સર્ ૨૩-૨૬.

જુદના જન્મ નંબંથી ચમત્કારમાં જલ્પવા જોઈ કહેજ નથી —ખરખર, જે કહાણી “અલિયા વિસ્તાર” નામની આપડીમાં આપી છે તેમાં ચમત્કાર કથો નથી. તેમાં જન્મ મુજબ જુદનો પિતા એક રાજા હતો, જેને અસીન નામે યાજ્ઞજે જન્મ આમમજ એવું જવિર કનું હતું કે આ જાણક જન્મ કીર્તિવાન થયો, અને એક બગવાન રાજા થયો અથવા તાજ તખ્તનો ત્યાગ કરીને તે સાધુની છંદની એખિતવાર કરી જુદ પાને અંતર્યામી બન્યો. પોતાના બેટાને સંત બનતો અટકારવા માટે રાજાએ તે જાણકને તેના જન્મ પડી પોતાના

મેઢેલમાં અને જગીયામાંજ રુખો; સર્વ કિસમની મોઢમનદમાં તેનું મન લગાવ્યું; માંડવી, ઘડપણ અને મરણ તે છું તે તેને જાણવા લીધું નહિ. આમ પોતાંક વરસ ચાલ્યું, પણ પછી રાત્રીએ પોતાના મેઢાને મેઢરમાં ફરવાની પરવાનગી આપી, જે દરમિયાન તેણે ઘડપણ, મોત અને માંડવી બાબેનો તમામ અનુભવ મેળવ્યો, અને ત્યારપાદ તેનું મન ફરી ગયું.

મુસાની બાગ છંદની વધારે મહત્તારિક છે. તેનાં નામને અર્થ “પાણીમાંથી જેમ્મી કઢાડેલો” એવો થાય છે. અમરામ અને નેરેવદ તેનાં બાપ અને માતાં નામ હતાં. તેઓ લીધુ ટોળાનાં હતાં, જે ટોળાની પરતી વધતી અટકાવવા માટે તેના ઉપર ધાવકીપણું યુગ્મરનાર તે જામનાના રાજા શરોદે એવો દુકમ કઢાડ્યો હતો કે જેથી લીધુ છોકરો જન્મ લે તેને એકદમ મેળન કરશે. આથી મુસાનું મોત જન્મ લેતાંજ નહીં હતું, પણ તેની માએ મણુ મંદિના સુધી તેનો જન્મ છુપાવ્યો. દલે દર રજુ મંદિને પેરેપેર સરદારી અમલદારો નવાં બાગ-કોની બાગ કરતા હતા, માટે તેમની ધણધી બીછીને માતાએ એક નાનું દલકું પાણીમાં વરી રાકે અને પાણીથી ખરાબ નહિ થાય એવું પારણું બનાવ્યું. જેમાં બાગક મુસાને મુકાને નાખવા નદીનાં પાણીને સ્પર્શીત રાખું. તથા એ પારણા તથા બાગકના કેસ હાથ બને છે તે તપાસવા માટે તેણીએ મિર્ચમ નામની પોતાની બેલીને નદી કાંઠે મોકળી. એનેશક એવા જન્મે કે જુલમી રાજા શરોદની સાદાનદી પોતેજ ત્યાં આન કરવા આવી ગયી, જેણીએ પેણું પારણું જોઈ તેને જેમ્મી મંગાવ્યું, અને તે માટેનું બાગક જેઠ ખુદી થઈને તેને માટે એક ધવા-ગ્ગારી દાવાની શોધ રાખી. મિર્ચમ ત્યાંજ હાજર હતી તેણીએ એક ધવા-ગ્ગારી આવા શોધી લાવવાનું માથે લીધું અને તરત દેહી જઈ પોતાની માતાને બોલાવી લાવી, જેને સાદાનદીએ પેણુ બાગક દવાલે રાખું. કહે છે કે બીજી પાણીએક ધવાગ્ગારી દાવાએ આવી, પણ પેણુ અમાત્તારિક બાગકે તેઓ સર્વેના ત્યાગ કરી પોતાનીજ માતાનું ધણુ મેઢમાં લીધું. બાગક મણુ વરસનું થવા પછી બાગાએ તેને સાદાનદી આમણ હાજર રાખું. જેણીએ તેને પોતાના બેટા દાખલ મેદલમાં રાખીને પાણ્યે તથા તેનું નામ તેણીએ મુસા કરી રાખ્યું. એ આમમલ તેના માતાપિતાએ તે તેનું નામ જન્યાપીત રાખ્યું હતું. મુસાથી પોતાની લીધુ દામ ઉપર પરતો જુલમાત ખમી રાકાંચ નહિ. તેણે જન્મ્યું કે તે લીધુએ અને તેથી સાદાનદીના બેટા દાખલ બોગખવાને માટે

હુઃખ ખમવા લીધુ દાખલ ઓળખવાને તે રાશ્ત્ર થયો. કેટલીક સુ-
દત પછી તેને પોતાની એકાંત જીંદગીને દરમ્યાન ખોદા તરફથી બચા-
રત થઈ. દુરેજ પર્વત ઉપર તેણે આન સુખમેલી દીડી, જેમાંથી એક
આવાજ પોતાને નામ દઈ બોલાવતો સાંભળી તે તેની નજીક ગયો, અને
ખોદાએ તેને તેના બાધનધોને છુટકારો કરવાનું કામ સોંપ્યું, જે તેણે
મોટી આનાકાનીથી માથે લીધું, અને તેમાં જોડે જાન્યા પછી ખોદાના
પેગામ્બર દાખલ તે જાહેર થયો.

ઇસુ ખ્રિસ્તના જન્મના ચમત્કાર જાણીતા છે. પહેલાં તો તે તેનાં
માતાપિતાનું નહિ પણ ખોદાઇ ફર્વદ કહેવાય છે. આપણા પેગામ્બર સાથે
ઇસુખ્રિસ્તની સરખામણી થણી જામનોમાં આજાદ થઈ શકે છે. જરતો-
સ્તની માફક તેના જન્મની આગાહી થઈ હતી; જરતોસ્તની મારકજ
તે પણ નર ધરાવતો હતો; જરતોસ્તની માફકજ તેનેથી રોતાને ઘડ-
યાબ્યો હતો; જરતોસ્તની પેડેજ તેણીથી એક ખોદાની પરસ્તેશ વેદમી
અને બદ પકીની લોકોમાં દાખલ કીધી હતી. એકની આત ચલણુ પવિત્ર
હતી; બીજી અમર્ગી અને રસ્તાખેજનો મત ફાલેલ કરનારા હતા; જર-
તોસ્તની કવણિને માદ કરવામાં આવે છે—ઇમાને પૂજામાં આવે છે;
જરતોસ્તને અવસ્તાવાણીમાં એક ઇજદની કપમાં આપી છે—ઇમાને બે-
બસમાં ખોદા કહ્યો છે: છેલ્લે બીજી ખુનીઓના હાથ ઉપર છવ આપે
છે. આ સઘળી સરખામણીઓનાની એક બાકી રહી છે તે બીજો
જન્મ પછી તેમનો છવ લેવાની તબવીબને કમતી છે. ઇમાના ખોદાઇ
જન્મના સૌથી પહેલા ચમત્કાર પછી જેઓને તેનો જન્મ થવાની ખબર
હતી, અને જેઓ તેના જન્મથી ખીલીતા હતા, તેઓએ તેનો છવ
લેવાની અનેક કોશિશ કીધી. તેના માતાપિતા બેસ્તેદમ ખાતે વેરા બ-
રવા આવ્યાં હતાં ત્યાંથી જ્યારે તેઓએ પોતાના વતન નજરેલ ખાતે
જવા માંડ્યું ત્યારે તેમને ફરેસ્તાએ ખબર આપી કે ત્યાંના પાદશાહે
એવું ઘાતકી ફરમાન કહાડેલું છે કે જે વરસ સુધીનાં સર્વે બચાઓને
કાપી નાખવાં, માટે તમેએ બેસ્તેદમથી નિકળી દેશે જનું રહેવું. આ
પાદશાહ હેરૉઃ નામનો હતો, જેને એવો વેદમ હતો કે ઇસા મોટો થઈને
મારું રાજ્ય ઘડી મુકશે. ઉપવા ચમત્કારિક સદેશા ઉપરથી ઇમાને ઘડી
તેનાં માતાપિતા મિસરમાં જઈ રવાનાં, જ્યાં કેટલીક સુદત યુગવો પછી
એક ખીજે ખોદાઇ સદેશો મળ્યો કે હેરૉઃ મરણ પામ્યો છે માટે પાછાં
તમારે વતન જવું. આ ઉપરથી તેઓ નેજરેલ ખાતે ગયાં, જ્યાં ઇસા
૩૦ વરસની ઉંમર સુધી તેમની જોડે રહેલો હતો. ૧૨ મે વરને જર-

તોત્તરનીય મારક તેણે જુના અમર તે જમનાના વડી પર્વતપા
ગુરુઆને પોતાની અપરદાઈ અને યદ્યપ્યુતી હર કાપા, અને તેમને
તારારમાં માતા કાપા. જરોત્તરનીય મારક તેણે અમરને જોયા
કરવાના નહિ, પણ ખીલ રોગવાળાઓને તનુરુર કરવા તથા વળી
સુએલાને જીવતા કરવાના પણ અમરાર દીકરા કરવાય છે.

૨૨—જરોત્તરના જમાનાના દેવો અને જાદુગરો.

“દેવો અને જાદુરો—કંઈક જરોત્તરના સપ્તા હરીકાને એજ નામે
વિશાલેષા છે.” ૧૫વાડી—સર ૧૫ શ્લોકી ૨૪-૨૫

આ વાત સારીપે જાણીતી છે કે અરો જરોત્તર જેકા
નવો મજાજ રચાવનાર ન હતા તેટલા જુનો પર્વ સમારનાર અને
સુધારનાર હતા. તેમની પાછલ જેમ ગુરે દિંદુ પર્વ સુધારવા જતાં
પોતાનો નંચ પર્વ હસ્તીમાં આપ્યો, તથા કંઈક ગિરે જાદુી પર્વ સમા-
રવા જતાં પોતાના મજાજને ખરવા દીધા, તેમ જરોત્તરે પોતાના
જમાનાના લોકોમાં માત્રા પર્વની ક્રેડીએક આશ્રમે સુધારવા જતાં
નચ પર્વને જન્મ લેવાનું કારણ આપ્યું હતું. જરોત્તરના આ સુધા-
રના મજાજની આનમજ દિંદુ અને હરની આસ એક પ્રજા હામર
વસતા હતા અને એજ પર્વ પામતા હતા, જેને રમ વેદમાં જાણ-
વેલા એકને ખરે અનેક દેવતાઓની પરસ્તેષ વાને પૂજા કરવાનો
પર્વ હતો. જરોત્તરને એ વાત અનુકૂળ લાગી નહિ, અને તેથી તેણે
“અસુર” નામથી ઓળખાતા અગ્નિ, વરુ, મિત્ર, વગેરે અર્ધી જન
દેવતાઓને સર્વોપરી બધાને ખરે “મજાજ” નાં નામથી માત્ર
એક “અસુર” અથવા “અદુર” ને સર્વોપરી કબુલ રાખ્યો, કે જેને
આપણે આજ સુધી “અદુરમજાજ” અથવા “દોરમજાજ” નાં નામથી
ઓળખતા અને પૂજતા આવ્યા છીએ. અગ્નિ, વરુ, મિત્ર, વગેરે દેવ-
તાઓને જરોત્તરે સદતઃ દાખી દીધા. તેમનાં નામો પણ પોતાની
ગાથાવાળીમાં દાખલ દીધાં નહિ, અને બદલનાથી અમરદાદ સુધીના
હ અમરારપરિને દોરમજાજના જરોત્તરિયા નહિ પણ તેની પેદા કી-
ધરી સકિના ૨૪માં કાવમ રાખ્યા, એટલું જ નહિ પણ તેમને ખર-
ખરી હસ્તી પદાવનારને બદલે માત્ર મનમાં જ દ્રષ્ટિ સકાવ એવા
મનઃ વિચારો દાખલ કરાવ દીધા.

સામનો રસ પી કી જનીને લગુ, દેવતાઓમાં કાઈને બચા
તો કાઈને બુદ્ધ ગણીને તેમની એસરખી મદદ મેળવવા માટે પૂજા

કરવી, તેમને સતોષવા, પવિત્રચણી જેવાં મત્રા માને માંધ્યે માઠો ઉપયોગ કરવો, અને એવીજ બીજી જુના ધર્મની રીતમાત જરતોસ્તને પસંદ આવી નહિ; એતું કરનારાઓનાં કામો તેને દુરસ્ત લાગ્યાં નહિ; અને તેથી તેઓ સામે તેજે સમજુતીથી, તકરારથી, લડા ચલાવવા માંડી, અને શેરટે તેજે તેમને માન્યત કરી પોતાના દુરમન બતાવ્યા. આ દુરમનોમાં મુખ્ય “કાક” અને “કરપ” નામના તાપશ્યો હતા. તેઓ ધર્મગુરુઓ હતા; જુના મજદબની સદ્ગુણના તેઓ રેદબર હતા. ગાથામાં જરતોસ્તે તેમને ‘કવિ,’ ‘કરપન’ અને ‘હસિશ્વ’ને નામે ઓળખાવ્યા છે. વેદનાં ગાયત્રીમાં એ ત્રણેનાં નામો ‘કવિ,’ ‘કરપ’ અથવા ‘કરપયતિ’ અને ‘હસિશ્વ’ સંદેહમાં આપણા વાંચવામાં આવે છે. વેદમાં એ ત્રણેને પખાપ્પા છે. કવિઓને ધર્મગુરુ અને બવિષા ભાખનાર કથા છે, કે જેઓ સોમનો કૌશી રસ પીને બવિષવાની કહેતા હતા, માટે ‘કવિ’ની ઉપમા સોમના પૂજારી ગુરુઓનેજ અપાતી હોવી જોઈયે. તેઓને ખોદાહવાન થતું તથા છુપું કહાપણ મળતું માનીને તેમની મસલત પુછાતી અને એ રીતે તેમને મોટું માન અપાતું. ‘હસિશ્વ’નો અર્થ ‘કાલો અથવા ખબરદાર માણસ’ નો થાય છે. ‘કરપ’ અથવા ‘કરપ’ એટલે ‘ક્રિયા કરવી’ તે ઉપરથી નિકળેલો ‘કરપન’ સંજ્ઞ તે ક્રિયા કરનાર ધર્મગુરુને લાગુ પડ્યો હતો, અને નેટલા માટે પ્રથમ ગાથામાં અને ત્યાર બાદ તમામ અવસ્તાવાણીમાં ‘કવિ’ અને ‘કરપન’ નામ દબેવચ્ચનાન (મજદબચ્ચનાથી કડકટા) ધર્મના ગુરુઓને અપાયો છે. આ ગુરુઓ જરતોસ્તના મજદબને તોડી પાડવા માગતા હતા અને નેથીજ ‘કવિ’ ગુરુઓ માથા તથા અવસ્તામાં આઠલો બધો તિરસ્કાર પામ્યા છે. પણ જરતોસ્તના મજદબના પ્રકાશિત થવા આગમજ ખુદ કેયાની ટોળાના મજદબચ્ચની પાદસાહો પોતે ‘કવિ’ હતા. તેઓ દેશના તેમજ દીનના વડા હતા. કેયાની ટોળો અવસ્તામાં “કાવ્ય”ને નામે ઓળખાયો છે, અને કેકાબાદથી ગુસ્તાસ્પ સુધીના સંયજા કેયાની પાદસાહો “કવા,” અથવા “કાવ્ય” અથવા “કની”ને નામે મોટાં આદરમાનથી ઓળખાઈ ગયા છે. પણ ‘કવિ’ઓ ધિકારમાં આવ્યા પછી આ પાદસાહો કવિને બદલે ‘કવા’ના કંઈક ફેરફારવાળાં ઉપનામથી અવસ્તામાં ઓળખાયા છે. એજ રીતે વેદિક આર્યોએ “કવા” ટોળાને પોતાના શત્રુ મણ્ડિને તેમને એ ઉપનામે વેદમાં ટુચ્છકાર્યા છે.

જરતોસ્તના જમાનાના દેવો અને બાદુમયે તે તે સંયજા હતા, કે જેઓ જુના મજદબને પળખી રહી જરતોસ્તી મજદબને તોડી પાડવા માંગતા હતા.

૨૩—દૂરાસરજી, ફરોહ અને હેરોહ વચેતો મુકાબલો.

“આ હિત્ત દાકમ (દૂરાસરજી) અને ફરોહ અથવા હેરોહ વચેતો ચા-
રોહ મુકાબલો વડ મળવે કરવો પડે તે તે એટલો અવલનો યહ પડે
નહિ”—સફે ૨૧ સપ્તર ૧૮-૨૦.

નવો ધર્મ હોતો કરનાર અથવા જીવો ધર્મ તમારનાર પેમાઅરજી
માથે હોતેજી કામ કેટલુમજી દિકર દોષ છે તે જરતોસ્ત, મુસા, અને
હસા ઉપર પડેલા જીવ જીવ દારેસાઓનાં વર્ણન વાંચવાથી મહુમ
પડે છે. આ વર્ણનો અત્રાત આપણે સંભળાથી કબૂલ રાખવાં જોઈએ,
કેમકે તેઓમાં અતિરેષોકિતો સંભવ વધારે જણાયે. આ નવા મજ-
દોના રથાપદ ઉપર ખોદતાથાને કુપે દાષ છે એવું વાંચનારનાં
મનમાં પુરેની મજાગી સાથ હસારવા માટે તેમનાં જન્મચરિત્રો લખના-
રાઓ પેતાની કમનાસકિતને પણ છુટી કરી લગાડે એ ખનવાળેગ છે.

જરતોસ્ત્રે મોજેજી કરી પેતાને મજદજ ફેલાયે. દતો એવું
ગાયાવાણી ઉપરથી તો નહિજ, પણ તે ઉપરંત અવસ્તાવાણી ઉપરથી
પણ મહુમ પડું નથી. અને તેપણ પેદેશીમાં અને તેના ઉપરથી
વરજીવો થઈ રથાપદાં હારી તથા ગુમરાથી જરતોસ્તનામાંઓમાં જર-
તોસ્તના સમાધારે અને મોજેજીઓ જામે આપણુ દર્શી છપાઇ શરાદ-
ખાત કરેલી જોઈએ છિયે. જરતોસ્ત જન્મ લેતી વેળા તમામ બાળકોની
પેટ રાવાને બદલે દરેક, એ તેના દીનરથાપદ ઘખલને પડેમે સમાધાર
રજી થયેહે, કહેહે કે તે વેળા જરતોસ્તનાં વતનની દાકની દુરાસોજનામે
રાજના દાષમાં હતી, કેને ગુસ્તાસ પાદશાદને કામ તામેદાર દસે,
આ દાકમ જીની દીન પાળનારે અથવા દેવસ્થાન દતો, જેને જર-
તોસ્તના ઉપલા સમાધારની વાગ ખજર પડવાથી તે દધિપાર લખને
તેવું જીન કરવા ગયો, પણ ખોદ તેને રાખનાર દતો માટે ગાયે તે-
મજ વરની માદાએ તેને થાણુ આપી તૃપ્ત દીધો. અહીં અસલી
રોમના સ્ત્રી પડેલા ને પાદશાદો રોમુલસ અને રીમસની કથા આપણને
પાદ આપે છે, કે જોમની પરવધી એજ રીતે વરની માદાએ દીધી હતી.

મુસા પેમાઅરજી જન્મથીજ તેના ઉપર પડેલી જર જામે એક
આગળી નોટ (જીવો સફે ૧૭૦-૭૧ વાળી નોટ)માં ધોડીક દોડત
જાણવેલી છે. દૂરાસરજીને તો જરતોસ્ત જામે જાવિયવાણી મેગવીને તેને
મારવા માંગ્યો હતો, પણ ફરોહ પાદશાદને મુસા જાવિયામાં નવો
ધર્મ રથાપદો એવી કહી ખજર ન હતી, અને તેવી કામ ખજરને આ-
ધારે તેણે તેને મારવા કહાડ્યો ન હતો. મુસાને મારવા માંગવાનું ખર

કારણુ તો, એજ હતું કે તે ઇશ્વરના પ્રજાને નહિ પણ દીક્રુ અથવા ઇસ્રેલાઈટ યોગનો હતો, જે યોગે મિસરમાં પરદેશી જેવા હતો તેને ત્યાં આસરે મળવા છતાં મિસરના પાદશાહેને પોતાના દુશ્મનો સાથે લગાઈ હતી ત્યારે તે પોતાને આગે આજનાર દેશની વિરુદ્ધમાં તેના યત્નઓને મળી જતો હતો. એ કારણુ ઉપરથી મિસરના એક ધારોદ અથવા પાદશાહે એવો દુકમ કહાડ્યો કે જેથી દિક્રુ અથવા યહુદી છાકરો જન્મ પામે તેને ખારી નાખવો, કે જેથી તેઓ મોટા થઈ યત્નઓને મદદ આપે નહિ. આ ધાતકી દુકમ મુજબ હજારો નિર્દોષ બાળકો જનની થયા, અને તેઓજ હાથ મુસાને પણ ચાત. પણ તેને મોટા પાદશાહ રામેસીસની એક બેટીએ જ્યાની લીધી, અને એ રીતે તે દુરોદના શુભભાવમાંથી બચી ગયો.

હજારો કાકરેના જન્મ વેળા શુદ્ધિવાનો પ્રાંત રૂમી લોકોના કબજામાં હતો, જેઓ તરથી હેરોડ નામે રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. તે દુરાસરનના જેવાજ ધાતકી હતો. જેમ જરતોસ્ત્રના જન્મની તેમજ ઇસાના જન્મની પણ આધાકી થઈ હતી, માટે હેરોડે તેને ખારી નાખવા એક પ્રયત્ન રચ્યો. તેણે જાતે જાણે નવાં બાળકોના જન લેવા માંગ્યો નહિ, પણ વધારે નિર્દયપણુ વાપરીને દુરમાબુદ્ધિ કે બે વરસનાં અને તેની અંદરના ગેટલાંબી બાળકો બેચેબેમ મામમાં જન્મેલાં હોય તેમનો જન લેવો. આ મામ યહુદીઓથી વસાવણું હતું, જેમનાં સર્વ બાળકો ઉપલા ધાતકી દુકમની રૂએ બેજન થયાં, પણ ઇસા એકલોજ બચી ગયો. ઇસાને જન્મ વેળા મલેલાં માન મરતબા ઉપરથી હેરોડને એવો ભય હતો કે આ બાળક કોઈ દિવસે મારે રાજ્ય લઈ મુકશે, અને તેવો યત્નપ અટકાવવા માટેજ તેણે ઉપલી કતલ મલાવી, તો જોકે જેને મારવાની તેની નેમ હતી તે તો બચી ગયો. તેનો બાપ તેને લઈ મિસર ખાતે નાસી ગયો, જે મિસ્રાલે કે દુરોદને જોહાડના હાથ ઉપર માર્યો જતો બચાવવા માટે તેની મા દુશ્મનકે તેને લઈ નાસ-ભાગમાં પડી હતી. હેરોડનાં મરણ પછી તેઓ પાછા રૂમી હતાં.

૨૪—જરતોસ્ત્ર અને સંસારી સુધારો.

“ન્યારે તેણે (જરતોસ્ત્રે) પોતાનાં માતૃપિતાની પસંદગીથી પરણવાની ઇચ્છા દેખાડી, અને ન્યારે તેનો બાપ તેની બાવડીને લઈ આવ્યો, ત્યારે તેણે મરજ કીધી કે બાવડીએ સાદી થયા આગળ પોતાનો ચિદેરો દેખાડવો. જરતોસ્ત્રના જમાનાથીજ સંસારી વધારા અને રસમના સુધારા થતા આવ્યા છે.”—સર્કે કૉ, લીટી ૨૪-૨૮.

ઉપલા દુકરા ઉપરથી બે વાતનો ખેડાસો મળે છે. એવું જણાય

હું કે જાને. સતના જમાનામાં કદાચ પત્નિનીયી યાદી કરવાનો રીયાઝ નહિ હતો, અને આપણે જાણીને પરજાતી અપણાં દરે. પણ એક જમાના છે કે આ રીતે કાંઈ નાની લગુનમાં જ્યાં ટોચાં નથી: તેઓની યાદી ખાળપણને જાહેર મોરપણે અને સપાટાદર ઉપર થતી ટોચી વેળાએ આ રીયાઝમાં કરવાનો એ સુધારો પાતાના જામ. બાંધી લખણ જાણે તે એક ખીલ જુના રીયાઝનું આપણને જાન કરે છે. તે જમાનામાં પરજાતી કન્યાનું મોં પરજાતી જાણના યાદી થયા પછીના એક સતો દરે, અને યાદી આપણના તેની પુત્રો નાણાંને અથવા પુત્રો પોરેલીને પાતાનું મોં પાતાના અવિચલ આપણ. થી અને ખીલ સરે પરાયા મંદાથી પુષાવતી હતી. આ રીયાઝ આજે પણ હાથે હાથ સુધરેલી કોમોમાં જાણના છે, અને એ રીયાઝ કરતોસના જમાનામાં પણ દોષ તે તેણે પાતાની યાદી આપણના તેજ ખાલ કરેજી આપણ બહાં વેળાએ હાથે તેણે યાદી થયા પછી પાતાની આરતનાં સદરો વેળા જાણે, અને તેમ કરવાનું કારણ જેટલું ઘણી “સદ સપરમ”ના કરતોસનામાં આ રીતે વિચારથી સમાવર્તેજી છે—માંજી બાજી મળ્યા વિના પાતાની લખણ પવિત્ર લખણની આદરને લીધે જ્યારે તેના પિતાએ તેની બાજી દીધી કદાચ ત્યારે કરતોસને તેણે કહ્યું કે ‘તારો સદરો અને બાજી, કે મંદા કરીને ન કોઈ છે તે જુ સદરો, અને તે અને આજુમજનો છે થા હું મોંમાં નથી ન મને આજુમ જક પેલી કન્યાએ આ ઉપરથી જે જાણે સદરો ફરજ નાખ્યા, એટલે સદરો રીયાઝમાં પણ નમરે ફરતી. તારે જાનેના આજુમ કે ‘જે પછી તારેથી નમરે સુધરે તે કરે થારે આદર માન પડાવી કા નહિ.”

કરતોસના. અનેક લગણી સુધારાઓમાં એક પુત્ર એ લગણે બના નાખાણીમાંથી થઈ આવે છે, અને તે મોટી ઉમરના જાણ પણ સતનીના લખણ છે કરતોસના જેવા જમાનામાં આ સંવન કે તેની બાજીની સતનીને તેજ જાણે દાંધી હતી, પણ જાનેના નેજા પાંડરમિયાની યાદી તેણે સતર ૧૭૫ ૧૮૫૦ ૧૮૫૫ થા હતી અને તે યાદી આ જાણે પેટની બાજી સતનીના આ ૧૮૬૦ સદરો પાંધી હતી

૨૪—જુરા દેવતાઓની પરસ્પરતા.

“જુરા દેવતાઓને પૂજાનો તો તેજ (જરોસ્ત્રને) સર્વત્ર તિરસ્કાર
કીધો.”—મઠે ૩૧. શ્લોક ૮.

જરોસ્ત્રની આગમગના ધર્મોદ્દેશી ધર્મીઓ મહદવસ્તુમાં
કહેતા હતા; પણ તેમનો દોષ નાનો હતો, અને મોટે ભાગે કોડે
અનેક દેવતાઓની પૂજા કરતા હતા, એ દેવતાઓને અવસ્તામાં “દઝેવ”
તે નામે ઓળખ્યા છે અને તેમના પૂજારીઓ “દઝેવપસ્થાન” કહેવાયા
છે. આ અનેક દેવતાઓમાંથી યેઝદાનાં નામ માથા પડીતા અવસ્તા-
પૂજીનાં બહુતરોમાંથી મળી આવે છે; જેમકે અદ, વરેન, નાઓ-
પદ્ય, વગેરે. રૂમ વેદમાં હદ, વરખ અને નાસત્ય નામના દેવતાઓ
સાથ કેવળ આખાદ મળતા આવે છે; પણ વેદમાં જ્યારે તેમને
આરાધ્યા છે ત્યારે અવસ્તામાં તેમનો તુલ્યકર કંઈ છે. બીજા દાખ ઉપર
અવસ્તાપૂજીનાં મિથ્ર, દઝોમ, આનંદનિ, અધંમન, અરિપન,
વેરેમ, વગેરે અનેક ઇન્દ્રોનાં નામો મળે છે. રૂમ વેદમાં એ નામોને
આખાદ મળતા મિત્ર, સોન, આનંદિ, અપંમન, અપિન, પ્રદન
વગેરે દેવતાઓનાં નામો છે. હવે જેમ આ છેવાઓને વેદમાં વખાણ્યા
છે તેમ તેમને અવસ્તામાં પણ આરાધ્યા છે, મારે અગરને તેમને
જરોસ્ત્રની આગમગના ધર્મીઓ બધા દેવતાઓને નામે ઓળખતા
હોય તો તેઓથી કંઈકાં થાને જુરા દેવતા તે ઉપર જાણવેલા અદ,
નાઓમધ્ય, વરેન વગેરે દેવા ત્રિષ્ટયે અને જરોસ્ત્રને તેમનોજ
તિરસ્કાર કીધો હોય, તો જેકે તેની નાથાપૂજીમાંથી તો એકલી અર-
મહતિ સિવાય ઉપર જાણવેલા અવસ્તા થા વેદના બીજા એક પણ
દેવતાનું નામ મળતું નથી. હું ‘પાઈ થુ’ કે મધાલે મુકેલા દેવતામાં
જેમને “જુરા દેવતા” કહ્યા છે તે એકલા અદુરમજદ સિવાય બાકીના
સર્વ વેદિક દેવતાઓને માટે કહ્યું છે, અને તેઓ સર્વનો જરોસ્ત્રને તિર-
સ્કાર કરેલો હોયો જોઈયે.

૨૬—મેરોમાદ અને સૈંદ ઝોન વર્ષ સરખામણી.

“તેનો (જરોસ્ત્રનો) આ પહેલપહેલો કચ્છમદ દેવો તેઓ પોતાના
પિત્રાઈ સાઈ મહાપિતાઓનાં (પેદેશીમાં મેરોમાદ) છે..... અને તે
જરોસ્ત્રની મજદબમાં ખિરીઓનાં સૈંદ ઝોનની જ ના રાખે છે.”—સર્કે ૩૪.
શ્લોક ૮-૧૩.

આપણા મયાકારે આ ઠેકાણે અરો જરોસ્ત્રના પિત્રાઈ મેરોમાદની
દગરત ઇસુ ખિરીના એલા સૈંદ ઝોન સાથે સરખામણી કીધી છે.
આમજ સાધનાં (સર્કે ૫૫) તેજે તેને વળી એક બીજા એલા સૈંદ

જોઈ નાથ સરખાવવા માંડ્યો. એ, મેઘામાદ સાથે આ બંને ખિસ્કી
મેઘામાદનાં કામો કરી રીતે મને છે તે આપણ અહીં દુકામાં બેઠા.

મેઘામાદ અમો જરતોસ્તનો પિત્રાઈ હતો. તેના બાપનું નામ
આસાની હતું, કે જે જુન્દેદેઘ કેનાળ મુલ્ક પેગામ્બર સાહેબનો કોક
હતો. અમો જરતોસ્તની બેઠે દીન ફલાવવામાં મેઘામાદની મદદ
મુખ્ય હતી તે બાબે આશા ઉપરથી ઇચ્છા મને છે. તે પેગામ્બરનો
અર્પથી પહેલો કામેદ હતો, અને દીનના ફલાવા માટેની પહેલાં દસ
વરસની જોડમતમાં અમો જરતોસ્તને એજ માત્ર એક કામેદ લાથ
લાગ્યો હતો. કહે છે કે “પેગામ્બર બ્યારે જામદમાં મુતેલો હતો ત્યારે
મેઘામાદ તેની પાસે આવ્યો અને દીન કળ્લ રાખી. તેના બે બેટા-
ઓમાનો એક કાદ મેબેદાન મોમેદ હતો, અને મેબેદોનાં ખાનદાનને
પાલો હતો; બીજો બેટો અવસ્તુ નામનો હતો, કે જે જરતોસ્ત પછી
દીનના ફલાવવાને જરમયાન અખત નામે એક દુસ્મનના લાથ ઉપર
માલો મયો હતો. એક બીજા મેઘામાદ નામના ચેલાનું નામ પણ
અવસ્તામાં વખાણ પામ્યું છે, અને તે મલકુર કાદ દસ્તુરનો બેટો હતો.

સેંટ જોન દબ્બલ કાંમુના પહેલા ત્રણ મેલાઓમાનો એક હતો.
કાંમુની આમમજ જોન પિ બાપિરટ નામે એક મોટા ધર્મગુરુએ
પોતાના જમાનાના પદ્ધતી ચોકમાં તરી દીન ફલાવી તેમને મુધાગ્યાની
તળાઈના કાંધી હતી, અને તેની બે દીન પસકે કરનારાઓમાનો એક
કપલો મેંટ જોન તેમજ દબ્બલ કાંમુર પોતે પણ હતો. કાંમુ ખિસ્કે
એ પછી વધારે મુધરેલી દીન જાહેર કાંધી ત્યારે જોન નામના કપલા
બંને ધર્મીઓ તેના મંલા થયા. મેંટ જોન એક માણીનો દોકરો હતો,
અને પોતેબી બાપનો ધધા કરતો. પહેલા જોનને તે મેલોજ નાદિ પણ
પિત્રાઈ હતો, જે મિત્રાએ કે મેઘામાદ અમો જરતોસ્તનો પિત્રાઈ હતો.
કાંમુ આથે દીન બાબે કેટલોક વાઈવિવાદ ચલાવીનેજ મેંટ જોને તેની
દીન કળ્લ રાખી. તેણે હસ્યાના ચરખુ પછી તેની માનો સંખ્યા
ચીધી, કે જેમ કરતો પેગામ્બરની તેને વસીહત હતી. જોને દીનના
ફલાવા માટે બેઠે ફેલા માંડ્યાથી તે વખતના દાકને નેને ફેલા બાહેર
હાલ્યો, અને પેટનાસ ખાતે જાંને તેણે “ફેલેલન” નામની
દીનની આપાદીને રમની કેનાળ રાખી. તેના ઉપર કાંમુરનો મોટો
વિવાહ હતો, કેમકે છેક જાવ મુખી ને પોતાના કસ્યાની સંનરમા
રજો હતો અને તેની મુખીના વળા તેને કદી છોડી મયો ન હતો.
તે ૬૦ વરસની જીવીએ મરી મયો હતો.

૨૭—બુદ્ધનો પિત્રાઈ દેવદત્ત.

“બુદ્ધના દયાબાજ અને અસલ ધર્મથી શુદ્ધ પડેલા પિત્રાઈ દેવદત્ત”
કત્વાદી—સદે ૩૮, લીટી ૧૦-૧૧.

બુદ્ધનાં અનેક મુખ્ય ચેલાઓ હતા, જેઓમાં સર્વથી પહેલા સરીપુત (સારી પુત્ર) કાત્યાવન અને મોમલ્લાન (મોદમલ્લાવન) નામના હતા, જેઓ જુના બ્રાહ્મણી ધર્મ તથા તેના નવા ધર્મમાં લખાઈ ગયા હતા, અને સેવક સુધી પોતાનાં એ ગુરુને વળગી રહ્યા હતા. આ બંને ચેલાઓ બુદ્ધની યોગ્ય આગમન મરણ પામ્યા હતા. બુદ્ધના ખેલીઆઓનાં તેનાં એ પિત્રાઈઓ આનંદ અને તેનો બાઈ દેવદત્ત હતા. એક પાંચમો મુખ્ય ચેલો કપલ્લી નામનો નાથી હતો, કેને સક્ક ખાન-દાનનો ખાસ હળમ હતો. આનંદ બુદ્ધનાં ધડપણુ વેળા તેનો ખાસ અંગત મદદગાર થઈ પડ્યો હતો, કેને તેની જોડે વારંવાર એકબીજા ફરતો હતો અને તેની જોડેજ બુદ્ધ પોતાનાં સેવકનાં સંબાવણુ ચલાવતો હતો. પોતાના આ બાઈ તરફની બુદ્ધની મહોબત દેવદત્તથી જોઈ શકાઈ નહિ. તેણે આનંદની જગા પોતે લેવાનો પાપી મનમુખો કાધો, અને તેટલા માટે તેણે તેનું ખન કરવાની તળવીજ કાધો, પણ ચમત્કારીક રીતે આનંદ જનથી જતો બચ્યો અને દેવદત્ત આ રીતે અજખામણો પડ્યો.

૨૮—ગુરુતારપ અને કૉન્વેન્ટાઈન વચ્ચે મુકાબલો.

“મગદ્ધનાં બારમાં વરસમાં ક્વિ વિસ્તારપ દીન ૧જૂલ કરે છે, અને ખ્રિસ્તી મગદ્ધવાળા કૉન્વેન્ટાઈન સાહેનસાહ જેવો તે દીનનો ચામ અને છે.—સદે ૩૪, સત્તર ૧૨-૧૭.

જેમ ગુરુતારપે જરોસ્ત્રી મગદ્ધને પેગામ્બર સાહેબનાં મરણ પહેલાં તેમજ તે પછી આગળ વધારવાનાં કામમાં મદદ આપી હતી, તેમ ૩મી સેહેનસાહ કૉન્વેન્ટાઈનને પણ ધમ્મુ ખ્રિસ્તનાં મરણને ત્રણ સદીઓ ગુજરી ગયા બાદ આપી હતી. આ સેહેનસાહે તે મુતિ પૂજક હતા: ધણી દેવતાઓને માનતા અને પૂજતા હતા; અધર્મી ક્રિયાઓ ચલાવતા હતા, અને અસહી ગુનાનીઓની માફક દેવદેવીઓ મારફતે બલિદાણી મેળવી તે મુજબનો વેદમી એતેકાદ ચામતા હતા. તેઓ વળી ખ્રિસ્તીઓની જગ્ગરી કાલ ચલાવતા હતા અને તેમનાં દેવલોની બાંજતોડ કરતા હતા. કૉન્વેન્ટાઈન પણ પ્રથમ તેમ કિસમનો પાદસાહ હતો, પણ કહે છે કે દરવી ૩૧૨ માં લગાઈ ઉપર

આગેવાન કરસંપનેશી વટવાઓ. આ બિનાની ખબર મળવાથી બિન્નિ-
સારે તેને પોતાનાં પાતળાં રાજ્યોદ્ધાર માટે બોલાવ્યો. જ્યાં ગુફે તેનો
પોતાના શરૂઆતના મહાન એક દાખલ દિવસ કર્યો. રાજાના વટલવા
પછી બીજા બહુઓ તેને પગલે ચાલ્યા, અને એ રીતે આખાં રા-
જ્યમાં ધર્મ ફેલાઈ ગયો. બહુઓએ નવજન્મના પુરોગાને આ રીતે ગુફે
પોતાના ધર્મમાં સેવાથી તેમનાં માતાપિતા અને બીજાં જુના વીચાર-
નાં લોકો શ્રિયાદ ઉઠાવવા લાગ્યાં કે આ સાધુ સ્ત્રીઓને વિધવા બના-
વવા તથા પુવાનોને સંતાન વિનાના કરવા આગ્યો છે.

૩૦—દાઉદનાં ગીતો.

“દાઉદનાં ગીતોની માફક આ ગાયક ઉપરથી તે વેળાની હાલત જ-
ાતી ઓછી પાપરી રીતે આપણા બંધનમાં આવે છે.” સર્કે ૩૫,
લીલી ૮-૧૦.

પ્રભુદી લોકોનો એક પુરાણ પાદશાહ દાઉદ નામનો યદ્યગ્યો છે.
જેનો જન્મનો ઇસુ ખ્રિસ્તની આગમન ૧૦૮૪ વરસે ઉપર મુકવામાં આવે
છે. દાઉદ સારાં ખાનદાનનો અને બહાદુર હતો. તે વખતના રાજા સૌથી
તરફથી તેણે બહુઓએ લગાડ્યો મારી હતી, પણ પછી રાજાની
હતરાઈ થવાથી તેને દેશ છોડી બઠકવું પડ્યું. અને દાઉદ તખ્ત
ઉપર આવવા પામ્યો. રાજ્યાસન પરથી તેને તેના એક બેટાએ ઉઠાડી
મુકાને પાછો રજાગતો કીધો. જે વેળા દેવીઃ અથવા દાઉદે ફેરલાંક
ગીતો બનાવ્યાં, કેજે ખ્રિસ્તી લોકોમાં ગાદગાર રહી ગયાં છે, તેના
દિલમાં ખોદા પરમે હોય તેવાં તે ગીતો વખાણાય છે. મરણ નજીક
જોઈને પણ તેણે ધ્યાનક નવાં ગીતો જોડ્યાં, કેજે આગમન તે પાછો
તખ્તનધીન થઈ મુકેલો હતો, તેનાં તખ્ત ઉપર જે આવ્યો તે સોલો-
મન અથવા સુલેમાન નામનો તેનો બેટો હતો, કેજે પોતાના જાપ કરતાં
વધારે પ્રખ્યાતી પામ્યો છે.

દાઉદનાં ગીતો ધર્મનાં લખાણ દાખલ વખાણવા લાયક એટલા
માટે છે કે તેણે તેઓમાં એકજ સર્વ સક્રિયતાન ખોદા સિવાય બીજા
દેહને પોતાનો રક્ષક ગણ્યો નથી. તેના એક દીકરાએ રાજપાટ છોડ-
વીને તેને નાહસતો કીધો ત્યારે દાઉદે પોતાનાં ગીતોમાં ખોદા પાસે જે
કાંઈ માંચું તે પોતાનું રાજપાટ પાછું નહિ માંચું પણ ખોદાની સેવા
માટેનું મુટાપણું માંચું. દાઉદના ગીતો બૈબલના એક બાગ દાખલ
મઝદૂર છે.

૩૧—જેરેમિયાહ પેમાખર.

“આજ સપ્તાહ તબરી.....જરેમિયાહને કહેશે '૧૬
 ૭"—સંકે ૩૫, લીટી ૨૩-૨૪.

હમ્મ જિરેમીના આમમજ થઈ અપચા વાદુદી પેમાખરોની નુખા
 મોટી છે, જેઓમાં જેરેમિયાહ એક કુખ્ય પેમાખર માન્ય છે. તેના
 વખતમાં બીબલની સંખ્યાનુસાર પેમાખરો હતા, જેઓ તેની વિરુદ્ધમાં
 હતા. વાદુદીઓમાં આ રીતે પેમાખર થવાનું એક અધિકાર દાખલ
 આસનું આવનું હોય એમ જણાય છે, કેમકે જેરેમિયાહને જ્યારે પેમા-
 ખરીના અધિકાર આપવામાં આવ્યા ત્યારે પોતાની નાની ઉંમરને કીધે
 ને કુખ્ય રાખવાની નેણે ના પાડી હતી. બેબિલનો રાજા નેબુકડનેસર
 વાદુદીઓને પોતાને દેશ કે પછી લઈ ગયો ત્યારે જેરેમિયાહે આપાદી
 કરી હતી કે તેમને ૭૦ વરસ કેદમાં રહેવું પડશે. આ પેમાખરની
 વાણીઓ વિખલના એક બામ દાખલ જણાવી છે.

તબરી નામે આજ સપ્તાહ જરેમિયાહને ઉપચા પેમાખરોનો
 મેસો મહાને એક નાલેસી બરેલી પાલ લખે છે, જે મે' સંકે ૩૦ માંથી
 કહાડી નાખી છે. કેટલાક મદમદિવાન લખનારાઓ ધર્મનાં ઋણને લીધે
 અરો જરેમિયાહ અને તેની દીન નામે ચલુંજ દજકું લખાવ્યું કરી મર્યાદા
 છે. જરેમિયાહ જેરેમિયાહની પાસે વરસે આમમજ થઈ ગયા હતા.

૩૨--બહારની મોસમનાં જરાનો.

“૭૫થી રોમકોને જે મધકે જરુ' હતું તે તે જગ્યા હતી કે જ્યાં પતારા
 જરાનમા ભાગ લેવા માટે પાણીમાં રોકેલા ખાતેનાં લોકો જતાં હતાં. આ
 દ્વિ મામ બહારની ફસલના જરાનનો હતો. સપ્તાહોએ દાખર થવા માટે
 આ જરાન એક જગ્યા વાસીક ધર્મ સંબંધી મેજાવટો હોય એવું જણાય
 છે”--સંકે ૩૭, લીટી ૧-૨.

બહારની મોસમમાં આજતામ મેજ રાસીના જરાનમાં દાખલ
 થાય છે. જે વેળા તમામ કુદત પુછીપુરમીમાં આવી જાય છે. લાંબા
 સિયાગાની આખર આવે છે અને મર્મીની મોસમ સર થાય છે.
 ધરાનમાં થંડીની મોસમ પછીજ વિદાય હોવાથી હંતકયાની વિદ્યામાં
 તેને એક દેવ અથવા દેવનું નામ મળ્યું છે. થંડીમાં જરુ વસે છે,
 રસના બંધ પડે છે, રોજમાર વહેવાર અટકી પડે છે. મૂર્ચ પ્રકાશનો
 નથી, પક્ષિઓ માતું મતાં નથી. જ્યારે રંગ વિનાનાં બની જાય છે,
 દોરલાંકને મારો મળતો નથી, અને માણસોને ધરમાં બરાબ મેસવું

પડે છે. આ કિસ્મના દિવસો કંઠાળા બરેલા, ઉઘટ તોડી નાંખનારા, અને છંદગી કાતાહ કરનારા હોય છે, અને તેથી આર્યનોએ તેના દિવસોવાળી મોસમને દેવ વરફની મણી; પણ જ્યારે આફતાબને પ્રકાશતો દીકો ત્યારે તેઓએ તેને આ દેવને મારનારો પેહેલવાન મણ્યો, અને તેની એ ફોતેહની યાદગારીમાં ખુશદાલી બતાવવા માંડી, પશ્તિઓ માતું ગાવા લાગ્યાં, ઢોરો બાહર નિકળવા લાગ્યાં, રસ્તા મોકળ થયા, ગાડાં ફરવા લાગ્યાં, વેપાર વહેવાર ચાલુ થયો, ઝવ શક્તિ પાછી તેજ થઈ, અને એ રીતે થંડીનો દેવ નાતુદ થયો. બરફ પિગળીને નદીઓ વહેવા લાગી, આકાશમાં આશવાબની રોસની ખીલી નિકળી, અને એ રવેસો તમામ કુદતે નવેસરથી જાન મેળવ્યો. આવા શુભ મહિમા માટે ખાનપાન, રમરામ, અને જયન થાય એ કુદતી છે. કુદતની ખુશદાલીનો એ મહિમા માણસને ખુશકારક અને સુખકારક બને ત્યારે તે જયનો કાં નહિ બરવા કરે !

ખદારની હસલનાં જયનોનાં એ હિંગામ ઉપર રોહર રોહરથી અને ગામે ગામથી લોકો એક સુખ્ય મથકે એમાં થવાનો આવ અસો જરતોસ્ત્રના જમાનામાં હશે, અને એ જયનને તેઓ ધર્મ સાથ તાન કુઠો ધરાવતું મણી મયા હશે. એ રીતે કુદતનાં જયન સાથ તેઓએ ધર્મનાં જયનને મેળવીને કુદતનાં વરસનાંકને દિને પોતાના ધર્મ સંબંધી વરસનો પહેલો દિવસ ચુકરે કીધો હોય એ ખનવાજોમ છે.

૩૩—જઝીલનાં મોહમદને દર્શન.

“રમજન મહિનાના તેહવાકને દિને જઝીલ ફરેસ્તો પોતે હજરત મોહમદની નજરે પડ્યો હતો.”—સફે ૩૭, લીટી ૧૧-૧૨.

સુસુલકમાનોનાં ધર્મ પુસ્તક કોરાન ઉપરથી જણાય છે કે હજરત મોહમદને જઝીલ ફરેસ્તાએ અનેકવાર દેખાવ દીધો હતો. આ જઝીલને યાહુદીઓ નેલિયકને નામે ઓળખી મયા છે, અને એ બને નામે એકનાંએકજ છે. જઝીલ અવસ્તાન્ય સરોય ઈજિપ્તને મળતો ફરેસ્તો છે. જેમ જરતોસ્ત્રને સરોયે દેખાવ દઈ તેના સવાલોનો ખોલાઓ આપેલો મધ્યાહ્નમાં આપણુ વાંચિયે છિયે, તેમ મોહમદને પણ જઝીલે દેખાવ આપી દીન બામે આપાલી કીધી હતી અને કોરાન પ્રકાશિત કરનાર પણ તેજ હતો. કહેછે કે એ મરતમે જઝીલે પોતાના ફરેસ્તાઈ લેખાસમાં હજરત મોહમદને દેખાવ દીધો હતો પણ આદમીનહનાં રૂપમાં તો તે વારેવાર દેખાતો અને તેને તેનાં કામમાં અનેક મદદ આપતો હતો.

૩૪—દાન્યથે બેવડી, રાક્ષી મુરત.

‘દિલેશ નદીના ઢાંઢા ઉપર દાન્યથની સન્મુખ જે મેલી મુરત રહી
૫૬ દલી તેની આ બિના આપણને કંઈક વાદ આપે છે.’—સદે-૩૮,
લીલી ૧૧-૧૬.

આદુદિઓને એક બીજે નામીએ પેશાબર દાન્યથ દો, જે
હરતી પૂરે ૭ મી સદીમાં થઈ મથકો દેવચાક છે. હજારન જરતો-
સ્તની આફક તેણે પશુ ભેદાઈ આપે વેશ દા, જેએમનો એક
દિલેશ નદીના ઢાંઢા ઉપર ભેગો દો, કેને દાઈઓન નદીનું બિજા-
માં લખાવેલું નામ છે. આ આખમાં દાન્યથે પેશાની આમળ એક
મંજવર કાની કીર્તિવાન મુરત ભેદ, કેને દવે પડી. લખ મેનાર
જનુ શિરની પેશાની મુરત દલી એમ શિરની ધર્મખેલો લખાવી
ભવ છે. આ મુરત ભેદાઈ દાન્યથ ભિષો અને લનીન ઉપર પડી
મેલેશ થઈ મથો, તરવળ એક દરેતો તેની મારે આપો અને
પેલી મંજવર મુરતનાં મુખમાંથી મમ્મટ લેવા આવાળ સાથ જે
ગુખનો નિકળા તેમની તે બેમાન પેશાબર (દાન્યથ) ને મમ્મળ
આપી. આ મંજવરની તેમ કાન બદેલ થઈ નવા તથા તેનું મન
મકંઠાઈ બની મથું દવું.

૩૫—જરતોરતનાં દસીનો બાબે ગાધામાં કસારા.

“બિલાવાકાનાં પદેલાં દેનને જવલી દસીનો બાબે ગાધામાં કંઈક
દેવાયે કહેલો છે.”—સદે ૩૮ લીલી ૮-૬.

ગાધામાં અનેક દેશણે જરતોરત પેશાના બોધને ખરજ કરે
છે, અને તેમાં દેશકે દેશણે ખુલ્લું એવું લખાવે છે કે એવા તેણે
તેને નાદે નજર લીધે દેશ. દાખલા તરીકે જરતોરતના ૩૧ મી દાન્ય
૮ મા ૧૬૫ મુજબ જરતોરત કહે છે કે—

“બારથી, અમે દોરમજદાને એ મે આવી આપમાં ચાખે છે
તારથી...”

૪૫ મી દાન્ય ૮ ન ૧૬૨૫ જરતોરત બોલે છે કે—“મદા યાની
જરેન અદુરજને દવે દુ આવી નજરે ખુલ્લી રીતે બેઠાનું.”

૧૧૦ ૪૩ માં દાન્ય જરતોરત ના મુજબ દોરમજદાને બેશાની
૫૮ મદેર કરે છે—

૧૧૨૧—“વને, અમે દોરમજદ, દુનિયાની પેશામમાં સાધી
મલો મે ભેગો.”

૩૬૨૦ ૧૨—“આરે તેં મને ક્યું છે કે પુરતી રીતે સતીને પહોંચનારો તું છે...”

૩૬૨૦ ૧૬—“અએ ઘણીજ આખાદી કરનાર હોરમજદ ! જરતોસ્ત્ર પેતે તારાં મીનોષ રહેને આદરમાનની નજરથી જુએ છે.”

એજ રીતે હોરમજદ અને જરતોસ્ત્ર વચ્ચે આમનસામન કેટલાક સવાલ જવાબો થાય છે, તેને ક્રમતા હજારોએ પણ ગાથામાંથી સંખ્યાબધ મળે છે. જરતોસ્ત્ર સર્વજ્ઞાન સંપાદન કરવા માટે હોરમજદને આ સવાલો પુછે છે. જુઓ હજરને, હા ૨૪, ઈત્યાદિ.

૩૬—નાસ પામેલાં નરકો.

“અસહી નરકો નાસ પામ્યાં તે બાબે આપણને વધારે દિવનીરી પેદા પાવ છે.”—સર્ગ ૩૯, લીટી ૧૦-૧૧.

અવસ્તાવાણી ઉપરથી જણાય છે કે અવસ્તા બાપાનું આપણી કને હાથમાં જેટલું બહુતર અથવા સાદિલ છે તે ઉપરાંત ખીજું પણ હતું, કેમકે “પાપો” અને “પેરિગાઓ” નામનાં પુસ્તકો બાબે તેમાંથી આપણને હજારો મળે છે. અરો જરતોસ્ત્રના જે ગાથા આપણી કને મોજુદ છે તે ઉપરાંત ખીજાની ગાથા હોવા જોઈએ એમ અવસ્તા બાપાના વિદ્વાનોનું કહેતું છે. અને તે ખરું છે, કેમકે ખુદ ગાથા ઉપરથી પણ તેમજ માણુમ પડે છે.

હવે હંયાત અવસ્તાવાણી ઉપરાંત ખીજાં જે દફતરો હતાં તે “નરક”ને નામે ઓળખાય છે. એ નરકો આજે દસ્તીમાં નથી પણ તેમનાં નામો અને તેઓમાં શી શી બાળતો આવેલી હતી તેની કુંક તાજસીઝ મોજુદ છે. કહે છે કે સપગાં મક્ષીને ૨૧ નરક હતાં, અને તે સપગાં અવસ્તા બાપામાં લખીને સાથે તેમની સરેહ (જદ) આપેલી હતી. હોનવરનો જે પવિત્ર ક્રયામ આપણુ બહુિયે છિમે, તે ૨૧ સખ્દોનો બનેલો છે, અને તેથી ઉપગા ૨૧ નરકોને હોનવરના ૨૧ સખ્દોથી નામો આપેલાં મનાય છે. વળી હોનવરના ૨૧ સખ્દોમાં તથુ જુદા જુદા વાક્યો સમાયલા છે, અને તે મુજબ ઉપગા ૨૧ નરકોને પણ તથુ વર્ગોમાં વહેંચેલા હતા. પેહેલ્લી બાપામાં આ નરકોની બાળતોનું કેટલુંક વર્ણન છે, તેમાં તેઓનાં જુદાંજ નામો આપેલાં છે. જેમકે :—

અવસ્તાઈ નામ

પેહેલ્લી નામ

૧ થયા

૧ સદ કર

૨ અદ

૨ વસ્તમાન સર

અવરતાઈ નામ.

ચેલવની નામ.

- ૩ વહવો
- ૪ અથા
- ૫ રંગી
- ૬ અપાવ
- ૭ મીત્ર
- ૮ હથા
- ૯ વંચેડા
- ૧૦ ફરુદા
- ૧૧ મનપો
- ૧૨ રક્ષાઓળનાંમ
- ૧૩ અચેડુર
- ૧૪ મજદાર
- ૧૫ કાંચેઆ
- ૧૬ અદુરાઈ
- ૧૭ આ
- ૧૮ પિમ
- ૧૯ ક્રેમુખો

- ૩ બકો
- ૪ લમુદાવ
- ૫ નાતરૂ
- ૬ પાલક અથવા પાછ
- ૭ રતોસ્તાઈવી
- ૮ બરીજ
- ૯ કશીસ્તો
- ૧૦ વીસ્તારપન્નાસ્તો
- ૧૧ વસ્તી; અથવા દાગક
- ૧૨ ચિતસ્તો
- ૧૩ રપેન્દ
- ૧૪ બક્ષનનસ્તો
- ૧૫ નીકાવુમ
- ૧૬ દુબાસ્તુત અથવા દુબાસ્ત
- ૧૭ ફરપારમ
- ૧૮ સકાવુમ
- ૧૯ વીર-દેવ-દાવ; વીર-રોહ-દાવ.
- ૨૦ લાદોખો
- ૨૧ સુત-પઓ

- ૨૦ ફરુદ
- ૨૧ વાસ્તારેમ

આ તરંગો માંહેલાં ૧૯ યો યાને વંદીદાદ આપણી કને દેવાન છે, પણ તેની જેવી જોઈએ તેવી સંપૂર્ણ હાલતમાં નથી. ઉપરા ન-રોધમાં બદલી. નેકા, દાનઆઈન, પેદાપથ, સેવારાઓ અને મંદો, ગોરપંદ, પક્ષિઓ, ગ્રામીઓ, સંપો, પાણી જમીન અને પહાડો, સ-આઈ, ગુસ્તારપ તથા જસ્તોસ્તાનું બચાન, ફુનિયાની પેદાપથ, ખેતી અને ખેડુનો, બાગબાની, મહાન પ્રશ્નો (જેવાકે દસ્તુર, પાદચાહ, ન્યાયા-પિય, અને દીનના પેદાપથ.) પહેલવાનો અને કારીમર લોદો, માખુસ ભાતની પેદાપથ, બચિલી છંદની, દોલત અને તેનો ઉપયોગ, નેકાનો બદલો અને બદીની સબ. ગ્તાખેજ અથવા દેશમત. દોરમજદની પરસ્તેય, હંત્યાદિ હંત્યાદિ તરેદવાર બાબતોનો સમાવે કરેલાં હતાં એવું પેહેલવી લેતાઓ બખાવે છે.

૩૭—અદજિયા અને ઇલાહના પેગામ્બર.

“એવ રીતે પાદશાહ અદજિયાનાં મોતનો પેગામ ઇલાહના પેગામ્બરે તદેર કીધો હતો, ઈશિકે ઈસરાયલ લોકોનો પણ ખોદા છે એમ તેને કહ્યું રાખ્યું” ન હતું.”—સફે ૪૦, લીટી ૧૬-૧૭.

ઈસરાયલ લોકોનો પાદશાહ અદજિયા બહુ ધાતકી હતો. મેહકમાં પડી મવાથી સખ્ત જખમી થયો ત્યારે પોતાના એક દેવતાની મૂર્તિનાં મંદિરમાં પુછી મગાવ્યું કે હું પાછો સાળો ચક્રા કે નહિ. તેના માણસોને માર્ગમાં ચાલુદીઓનો ઈલાહના પેગામ્બર મળ્યો જેણે પેગામ કહેવાડ્યો કે પાદશાહ બચવાનો નહિ પણ મરી જવાનો. આથી ગુસ્સે થઇ પાદશાહે તેને પકડી લાવવા બંધે મરતબે માણસો મોકલ્યા, જેમને પેગામ્બરે ખોદાની મદદ માગીને બાળી જરમ કીધાં. ત્રીજી મરતબે તેને પકડવા આવનારાઓએ મારી ચાલી, અને પોતાના ખોદાનો ટુકમ થવાથી ઇલાહના બંધે પાદશાહ પાસે મળ્યા અને તેને પેગામ પડાવ્યો કે હવે તારું મોત નજદીક છે.

૩૮—જરતોસ્ત્રની દીન કબુલ નહિ રાખનારા બડેખાંઓ.

“એઓમાં મુખ્ય બળ ધરાવનાર એ નામનો એક ધર્મગુરુ હતો” — સફે ૫૪, લીટી ૧૬-૧૭.

“જરતોસ્ત્ર અકરેષતા-દેનની મુલાકાત લે છે, કે...તેનાં ફરમાનો મુજબ ચાલવાની સાફ ના પાડે છે.”—સફે ૪૦, લીટી ૪-૫.

“જરતોસ્ત્ર વએદોદસ્ત નામના એક કર્પની મુલાકાતે તલ્ય છે.”—સફે ૪૦, લીટી ૬-૧૦.

“તે દરે પોતાના મજદબનો કપરેસ કરવા પસંદ નાનં એક હાકમનાં શાલ્ય તરફ ચાલ્યો” હાયાદિ સફે ૪૨-૪૫.

આ બડેખાંઓમાં જાક, અકરેષતા-દેન, વએદોદસ્ત અને પર્શ-દતોરાનાં નામો મળે છે. એઓમાંનો પહેલો એક વગવાલો કર્પ હતો, અને કર્પો પાદશાહ ગુસ્તારપે દીન કબુલ કીધા આગમન ઇરાનમાં અને તેની દરબારમાં સુવ પરસ્પીના મોટા ગુરુઓ હતા. આ જાક જરતોસ્ત્રના ઇનુઓમાં મુખ્ય હતો, જેની મિજલને આધીન થકનેજ ગુસ્તારપે પેગામ્બર તરફની સર્પ ઘનાઈની વાતો સાંભળ્યા આગમન તેને કેહ કરવાનો ટુકમ આપ્યો હતો.

અકરેષતા-દેન એક ગુરાની હાકમ જખુલ્ય છે, જેણે જરતોસ્ત્રના કપરેઓ સાંભળ્યા પછી તેના દરબારી કીક અને કર્પ ગુરુઓએ પેગા-

આરનો ઇવ, લેવાનો કસ્ટ હોયો, અને હાથના બાંધને ઉરકવાથી તે પશુ તેમ કરવાને તેમજ થયો. પણ અર્ધચાંદ્રાકારનો ખેડો તેઓની સામે થયો, અને તેના સમન્વિત્ત્વથી હાથને પોતે જસ્તોસ્તનું રક્ષણ હોયું, પણ દીન કમુચ રાખવાની ના પાડી. જસ્તોસ્તનો ઉપરેલ એ હતો કે સમાધિ એખિત્ત્વ કરતી, દેવતાઓની પૂજનો ત્યામ કરવો, અને ખેતુકરસ થાને એકજ ખોદ ઉપર દિલ લગાડી તેને તનમન અપણું કરતું અને સાચી દિલથીરી દેખાડતી. આ છેલી ખાખત દેવ વસ્ત્રાન પર્વત્રાઓને મળે ઉતરી ન હતી.

વસ્ત્રોસ્ત એક માત્ર કરપ હતો, જેની કને જસ્તોસ્તને માં જેલી મહેલ આપવાની ના પાડવામાં આવી હતી. અત્યાર મુખી દિાર મજદની) તેના ઉપર મેદરમાની હતી, પણ દોરમજદનાં નામથી જસ્તોસ્તે તેની કને માંજેલી મહેલ આપવાની ના પાડી ને જસ્તોસ્તને તેણે એવો પ્રસ્થાપન કરેલો જવાબ દીધો કે તારે લીધે મને દોલત મળેલી નથી, તેમજ દોરમજદથી પણ મને તે મળી નથી; હું પોતે વધારે ખોદાઈ શકિત ખરાતું છું, અને દોરમજદ કરતાં પણ વધારે દોલતમંદ છું. આ મજદની મારે તેને સખ મળી.

પરંતુ-તોચનું અસ્ત્રાપ નામ પર્વત્રાક છે. જસ્તોસ્તે તેના મુલક સમસ્તાનમાં જાને તેના ચોપાને સાળે દીધો, (તેના માથ દોરના ખાનનાને આપ્યા હોયો !) જે ઉપરથી પર્વત્રાક તેની દીનમાં જોડાયેલો જોડે તેણે દીન કમુચ કરવાની સ્પેષ જસ્તોસ્તે તેનું કામ કરી આપ્યું હતું, તોપણ ખાનગી રીતે તે દીનમાં આબેયે તેથીબી જસ્તોસ્ત ચાલ થયો. પ્રો. જોસન નાનર મુખી લખે છે કે પર્વત્રાકે દીન કમુચ રાખવાની ના પાડી તેથી “જસ્તોસ્ત તેની અરજ બદાલ રાખતો નથી.” પણ “દીનકર્દ” (સપ્તર ૭, બાબ ૪, ફક્ત ૩૧—૩૪) માં એથી ઉલટું જ અને આપણે આ નોંધમાં લાંચિયે હિંચ તેમ લખેલું મળે છે.

૩૬—પુરુષને લલચાવવાનાર માર.

“ નવા જાન સંપાદન કરનાર પુરુષના કામમાં મારને કુ નહીં તેને લેવી લાલચ દેખાડી હતી કે તેણે પોતે... એકમાત્ર નિર્વંશકમાં દાખલ થયું ” સંજે ૪૮ લીટી ૧૩-૧૭.

પુરુષને લલચાવનાર “માર” ને તમને એમણાપણ છે. આ ફરીજ આપનાર માર કાંઈ પુરુષની વંચ નથી. જસ્તોસ્તને લલચાવનાર નવ.

નીના ઓય. મારની સરખામણી થઈ ચકશે નહિ. માર, મોત : અથવા મોતના સમ્મ જોવો છે, અને તેટલામાટે તે આ દુનિયાની સર્વ મોજ મળી દેતો ધણી છે. ખુદ ધર્મની સ્થાપનાથી આ સમ્મનાં સમ્મની ખરાબી થાય છે, કેમકે એ ધર્મમાં તો સર્વ મોજ જોડેતો, ત્યામ કરવા દરમ્યાન વેધું છે; એટલા માટે મારએ ખુદને લાઘવ બતાવી કે તું જો નવા ધર્મને તિરસ્કાર કરે તો આખી જગતનું સમ્મ આપું. ખીજા લાઘવ ઉપર મારની વધુ બેડીઓ ઇચ્છા, મોજ અને બેકસારીએ પણ ખુદને પોતાની જાળમાં ફસાવવા માંગ્યો, પણ તેઓ સર્વની સામે ખુદ થયો. ખુદને એમખી લઘ્વચાવવામાં આવ્યો કે જો તે પોતાના ઉપદેશનો ત્યાગ કરશે તો દુનિયાનો સમ્મ જની જોમ મમે તેમ સમ્મ ચલાવી શકશે અને દિમાલ્લય પવંતના પરચરને સોનાનું રૂપ આપી શકશે.

ખુદે જવાબ દીધો કે “એક પ્રજા માણસ કને રૂપાં કે સોનાંને પવંત હોય તો તેથી તેને શો લાભ ? જોણે દિલ્હીની પેઠા થવાનું મૂળ કારણ જોઈ લીધું હોય તે ઇચ્છા તરફ કેમ દોલે ? જો ધણી જાણે છે કે આ દુનિયાની માયા તે તો માત્ર બેડી છે ત્યારે તો તેને એવાં કામો કરવા દો કે જેથી તે સ્વતંત્ર અને છુટો ફરી શકે.”

ત્યારે મારએ જવાબ દીધો કે “તું મરનખાવાલો અને જોળખે છે; તું સપૂર્ણ ખુદ અને પિત્રાખે છે.” પછી નાકમેલ અને નિરાશ ચાલે તે ત્યાંથી ચાલી ગયા.

૪૦—અદુનવરના કલામની બરકત.

‘જરતોસ્ત હોનવરને કલામ બપવા’—સર્ ૪૮, લીટી ૩૨.

સપેતમાન જરતોસ્તે તેન જવાબ દીધો કે “હોરમજ્દનો બહેર કરેલો નધાય..આ કલામે કરીને તું નાશ કરીશ, આ કલામે કરીને તું સામે ઘણસ, અને અમે બધ મનસ્વીના મનામીનો ! આ હુધિવાડ વડે બધી પેઠાય તારી સામે ઘણે તારો નાશ કરશે.”—સર્ ૫૦, લીટી ૮-૧૩.

જે કલામને માટે કેવલા ફકરામાં ઇશારો છે તે અદુનવરનો કલામ છે, કેજે સાધારણ રીતે “મયા અફ વધયો”ને નામે જોળખાય છે. આ એક બંદગી છે—ધણી પુરાણી બંદગી છે; કહે છે કે અશો જરતોસ્તની આગમજની બંદગીઓમાંની તે સર્વથી ચઢતી બંદગી છે. એ બંદગીનો ખાતરીબરેલો અર્થ આજ સુધી ધવત્રો મનાતો નથી. નાગદીક એક કાળ નરણુમા થયા છે, પણ તે સધળા એકસરખા નથી એ બંદગી, એક આગલી નોઠમાં આપણુ જોઈ મયા (જુઓ.

૪૨—“ફરી કવીન” માનો પવિત્રાઈનો સિપાહ બચો.

દોરમદના પેશવર સામે એક બીજી પોટેસ્ટે દોરવારી કમા-
માન રમવામાં આવે છે, જે મિસાલે કે “ફરી કવીન” નામે (કાબ્ય મંથ) માં
ખરેખરી પવિત્રાઈના સિપાહ બચાને પુરી બુલ અને ફરેબ સામે લડત
લડતી પડે છે”-સફે ૫૦, લીલી ૨૪-૨૮.

હંગઝની રાણી એલીઝબેથના વખતમાં રપેન્સર નામે એક કવિ
થઈ ગયો છે, જેણે એ રાણીનાં માનમાં “The Faerie Queene”
નામનો વાર્તાનો એક મંથ કાબ્યમાં લખ્યો છે. આ વાર્તામાં અતિપ-
ચેક્ષિત ધણી છે, તોપણ નીતિના તમામ સરભોધથી તે બરપુર છે. તેમાં
નેકી અને બદી વચેની લડાઈનો ચિતાર આપી રોચક નેકીની ફતેહ
ફેખાડવાની ધુમ મતઝળ રાખી છે. વાર્તાની સરઆતમાં જણાવ્યા
મુજબ એક રામની બેરી રાણી આમળા ફરિયાદ લાવી કે એક મોઢા
દેભે તેનાં માતાપિતાને એક જળરા કિડલામાં કેદ કર્યાં છે, માટે તેમનો
છુટકારો કરનાર એક જ્યાંમદે પ્રવેશને મોકલવો. રાણીએ આ કામ
એક નવજવાનને સોંપ્યું, જેને ઘડીને પેલી સાહબદી પોતાનાં માતા-
પિતાને કેદ કર્યાં હતાં તે મુલક તરફ આઘી. પણ માર્ગમાં તે જવાનને
આ બસાં કામથી પાછો દલાવવા માટે બદીના દેવ તરફથી પુષ્કળ
લાલચો રજુ થઈ, અને પેલો જવાન સરદાર એ રીતે બદીના ઠાંસામાં
સપડાઈ ગયો કોઈ વાર બચતો તો કોઈવાર ફસતો. એમ કરતાં તે
સરદાર પોતાનાં નેક કામમાં અતિ ફતેહ પામે છે. બદી પર નેકીની
ફતેહ થાય છે, બદને સજા મળે છે અને નેક હિંમત મેળવે છે. જર-
તોસ્તી દીનનો બોધ એજ છે કે અતિ નેકી ફાયસે.

૪૨—ગુરતારપે દીન કબૂલ રાખવા મુખીના જરતોરતની
છાંદગીના બનાવો.

(સફે ૩૩ થી સફે ૫૨.)

દીનને લગતી આઘાહી જરતોસ્તને પ્રથમ કેમ થઈ તેનું બધાન
પેહેલવી લખાણોમાં આવેલું છે, અને તેનો સાર ૩૦ વેસ્ટની “Zoroastrianism”
ઉપરથી નીચે ઉતાર છું:—“બદ-સ્પરમ”માં
જણાવ્યા મુજબ તે ૩૦ વરસનો થયો ત્યારે અસ્પંદાદ મહિનો ને અને-
રાન રોજ તે એક જગ્યાએ ગાલ્યો કે જ્યાં બહારની મોસમનું જલન
નવાં વરસ પછી ૪૫ મે દહાડે ચનાર હતું. ત્યાં જતાં માર્ગમાં બિયા-
બાન આવ્યું, જેમાં તેણે ખાખમાં પોતાના પિત્રાઈ મેલોમાદને માણસ-

તની સરદારી થઈ પોતાની તરફ આવતો દીકો. ઉપર ૪૫ દહાડા
 ૧ થતાં જ અદિબેદસ્ત મહિનો અને દબેપમેદર રોગે જનનપાળી
 નામે તે ૮૪ પ્રમો, અને પછી દાહતી નદી મળી જોની ચાર
 માએ તેણે પગે ચાલીનેજ પસાર કરી. છેડી ચાખા પસાર કરી,
 કારે પુત્રી, તેણે પોતાનાં કપડાં પહેરતાં જ બહુમન અમચારપદને
 ૬ ખુબસુરત, જગદાટમદ મહેન્દ્ર આકારમાં દીકો, જેણે કીમતી
 માં પોશાક પહેરેલો હતો, અને ને ચોથા રોચનીજ હોય તેમ ૪૫
 ૧ થનેા હતો. કહે જરતોસ્ત કરનાં તે નરમણે ઉચે હતો. તેણે
 રતોસ્તને પુછ્યું કે “તું કોણ છે અને કોણથી છે? સરંથી સરસ
 આ થી પસારે છે? અને તારી શુંદમીનું સાથેક શું છે?” જરતો-
 ૧ ૧વાળ દીકો કે “હું સપીતામાનનો જરતોસ્ત છું; સચાઈ મારી
 દેસ છે; અને પરિત્ર આત્માઓની મરણથી બાળીતો થવાની મારી
 બધ છે; અને બધી શુંદમીમાં તેઓ ફરમાવે તેટલી મુશાઈ અખિત-
 ૨ કરવા માનું છું.” આ ઉપરથી બહુમન તેને અમચારપદની
 જલસમાં લઈ ગયો. તે જેટલી મંજલ નર કદમમાં કાપતો, તેટલી
 પતાં જરતોસ્તને ૯૦ કદમ ચાલવાં પડ્યાં. બીજા ૯૦ કદમ આગળ
 થતાં તેણે અમચારપદની મજલસ દીધી. ૨૪ કદમ દૂર હતો એ-
 ૩ જેટલોબધા જગદાટ અમચારપદો તરફથી દીકો કે જરતોસ્ત
 ૪તાનો બોલે પશુ જોઈ શકે નહિ. દાહતી નદીના કાંઠા ઉપરના
 ૫લકમાં ઉદાનમાંજ આ મુલાકાત થઈ. જરતોસ્ત દોરમજદ તથા
 ૬મચારપદને નમસ્કાર કરીને સચાઈ પુછનારાઓ માટે કાવેલી
 ૭માએ જઈ મેટો.

તેણે દોરમજદને પહેલો સચાઈ એ પુછ્યો કે “દુનિયાની સંપૂર્ણ
 ૮ીજોમાં સરંથી પહેલું શું, બીજું શું, ત્રીજું શું?” દોરમજદે જ-
 ૯વાળ દીકો કે “પહેલી સંપૂર્ણતા બધા વિચારો, બીજી બધા સંપ્રતો,
 અને ત્રીજી બધાં કામો.” જરતોસ્તના બીજા સચાલોના પશુ જવાબો
 ૧૦વા. આ મજલસમાં અમચારપદો એકસરખા કદના હતા, તોપણ
 ૧૧ઓ એકેક કરતાં એકેક આંખની પહોળાઈ જેટલા કહે નાના હતા.

આ પછી જરતોસ્તને આને અમચારપદો સાથે સાવ જુદી જુદી
 ૧૨મુલાકાતો થઈ, જે વેળા તેઓએ તેની જોડે બાસાનની પેડેજ વાત-
 ૧૩નીવ કરી. આ મુલાકાતો દસ વરસનાં દરમયાનમાં થઈ, જે બાદ
 ૧૪મેલોમાદ જરતોસ્તને પહેલો એલો બન્યો. એ પછીનાં એ વરસમાં
 જરતોસ્તને મુસ્તાર્ષ પાદશાહના કવી અને કરપ ધર્મગુરુઓએ તેને

મન લેવાની મતઘખથી ૩૩ ચવાલો પુછ્યા માંખ્યા, અને ગુસ્તારપના દુકમથી તેણે તે સધળાના જવાબો આપ્યા. આ પછી ગુસ્તારપે દીન કપૂચ કીધી; ત્યારબાદ ૨૦ મે વરસે ફૂદેદ (અથવા ફૂનીદ નામના એક દેત્ર)નો ખેડો કરીમ જરતોસ્ત્રનો ચેલો થયો; ૩૦ મે વરસે ખ્યોન લોડો કરાન ઉપર ચદાઈ ગાંધ્યા; ૪૦ મે વરસે અવરોસ્તરનો ખેડો વોદુનેમ જાગ્યો. (આ પછીની કવચિ યાને ફરોહરને ફરવદીન પસ્તમાં યાદ કીધું છે, જ્યાં તેને વોદુનેમધો અવારોસ્ત્રોધય એવે નામે ઓળખ્યો છે.) એ પછી ૪૭ મે વરસે, અદબિદસ્ત મદિનો અને ખોર-રોહ રોજે, જરતોસ્ત્ર આ દુનિયા છોડી જાય છે, જે વેળા તેની ઉંમર ૭૭ વસર અને ૪૦ દિવસની હતી.

૪૩—મેદોમાદ અને સેંઠ પોંઝ.

“ હવે પછી મહાવોદ—માઓપ બાબે એમજ પારીચું કે તે એક કિસ્મનો સેંઠ પોંઝ જેવો ચેલો હતો.”—સદે ૫૧, શ્રી ૨૮-૨૯.

સેંઠ પોંઝ પ્રથમ એક નવું જનાવનાર હતો. જેમ મેદોમાદે અરોહ જરતોસ્ત્રની દેવાતી બાદ દીનનો ફેલાવો કરવામાં તનમનનો ખર્ચ કર્યો હતો, તેમ સેંઠ પોંઝે કાર્દસ્તનાં મરણ પછી તેની દીનનો ફેલાવો કીધો તો જોકે સરખાતમાં તો તે નવી દીનનો કદો વેરી હતો અને ચેલાઓ નયા દીન કમચ કરનારાઓ ઉપર જખરદસ્તી ગુજારવા અને તેમના શ્રવ લેવાના કામમાં તે આગ્રેવાન અને ઓછો હતો. પણ આ પાપી કામમાં એક વેળા તે મધેલો હતો, ત્યારે એકાએક ચમાકારિક રોશનીથી તે અજાણે અપંગ થઇ પડ્યો. પછી કાર્દરે દેખાવ દઇ તેને પોતાનો ચેલો બનાવ્યો, આંખની રોશની પાછી આવી, અને સેંઠ પોંઝ જુદોજ માણસ બન્યો તેણે હવે નવી દીનના ફેલાવાનું કામ માથે લીધું, શહેરે શહેર બટક્યો અને અંતે રમી હાક મોના હાય ઉપર માર્યો ગયો.

૪૪—જરતોસ્ત્રે આવાં અર્દશિસૂરની બંદગી કીધી.

“ ગુસ્તારપને પોતાની દીનમાં છતી લેવા માટે તેણે (જરતોસ્ત્રે) પાણી ઉપર મચકલ ઇજદ અર્દશિસૂરની કેવી રીતે આરાધના કરી હતી, તે ખોદેદ અવસ્તાની કેતાબમાં જણાવેલું છે.”—સદે ૫૩-૫૪.

ખોદેદ અવસ્તામાં યાને આવાં યસ્ત (ફકરો ૧૦૫)માં એવું જણાવેલું છે કે જરતોસ્ત્રે વેહદાઈતિ નદીવાળા ઇસ્નાવેજમાં અર્દશિસૂરને

આપણે એવી પુરાણ, આવી કે જે મોહકારના એવાવર પુત્ર અને
પુત્રોત્તરને દીનતાં, મત પ્રમાણે દીનતાં વચન પ્રમાણે અને દીનતાં માત્ર
પ્રમાણે મહાકુ: અને તેથી એ પ્રથમ માર આવી હતી.
૧૫ આ વરુણી આપણે એમ માની લેવાનું નથી કે જસ્ટોસ્તને,
ખરેખાર પાણીની આ બી ઉત્તરની નહીં કાપીય હતી. જસ્ટોસ્તની
આમમજના આપે મોઢે અનેક દેવ દેવિઓની પૂજા કરતાં હતાં તે
કે કરીને પેશાખરે એકલા એકલ પેશ કરનારની પરતેલ ઉપર
પેશાના નવા મજદબની રમતા કાપી હતી, અને તેથી તો તે પેશાના
અવાનાના ભવમાર્ગે તથા જુની દીનતાઓમાં અગામણે પામે
હતા; તેથી તે તેનો ભવ લેવાની અનેક વળીને મધ હતી; અને
તેથીજ તેને અનેક રાજવંશીઓએ આમાં રાજપણી કરમ મધ પડી
હતી. એમ ક્યાં જસ્ટોસ્ત પાણીની દેવીની નહીં કરી તેથી અને
પુરાણ માંમે એ બનવા એમ નથી. આપણાં કામે: હવેત જસ્ટો-
સ્તની પેશાનાં બનાવેલાં છે, તેમાંથી જુદા અમલારપણ પડીકની હતી
નાકબૂલ રાખીને તેમને માત્ર મનસ્વ વિચાર (intellectual ideas) જેવા
જસ્ટોસ્તે કાપેલા છે ત્યારે તે ઈજીપ્તને દેવી રીરે કબૂલ રાખી શકે
એ બિના તેના મોઢથી ઉઠી છે. આથી સિવાય અવસ્થાનાં સર્વ અપાણે
પાછલાં મુખાત્વાં. જુદાં એમ પાર જુદાં કે જસ્ટોસ્તની આમમજ
મિથ, હમોમ, વગેરે ઈજીપ્તે અખીત્ત હતા તેમ અર્દાશર જેવી બી
ઈજીપ્ત અખીત્તી હતીજ નહિ: ૧૫ જુસ્તારપ પછી લેલેક જમ્બને
એસીરોનેએ હયાન તામે કરીને દીન ખરાબ કાપી ત્યાર બાદ અન્ના-
ઈત નામની તેમની એક દેવીનાં નામ ઉપરથી "અર્દાશર અન્ના-
દીન" નામ જસ્ટોસ્તીઓમાં સામજ થવા પામ્યું હશે. એ બાબેના
વધારે પ્રધાન્ય મારે જુઓ "તથારીએ હામમનીઆન," સર્ગે (૧-૮૭)

૪૫—અધર્વે લેદનેા અધારે જમાનેા.

"અધર્વે લેદનાં અધારા જમાનામાં લેવાની કુમચાવી નાખનારી હવા
દિ'દુસ્તાનની સરખામી ઉપર એક પુર્વાને એકાદવાની ચાલ મારક હજી
લગતી હતી, કે જે દેવ હયાન સાથ પિત્રાઈની સચાઈ પરાવતો હતો."—સર્ગ
૫૪ શ્લોક ૧૦-૧૩.

અહીં આપણા મધ્યકારની લેદવાની મતલબ એ દીસે છે કે જે
જમાનામાં દિ'દુસ્તાનમાં અધર્વે લેદના પર્મિસુરએનું ચક્રણ દુ' તે
લેવા તે દેશમાં તદ્દન પર્મિસપણ અને અધાનપણું કરી વગેલાં હતાં.

અને તેવીજ હાલત તે વેળા ધરાવે દેશની પણ હતી, કે જે દિદુસ્તાન સાથે ખે પિનાઇઓ જેટલો નબદીકનો સંબંધ હતો. ગુસ્તાસ્પનાં રાજ્યમાં પેમામ્બર સાહેબના આબ્યા આમમજા કેવું નાસ્તિક પણ પયરામજુ હતું તેના દાખલાઓ તો આપણને અવારનવાર જણાઇ ચુકેલા છે; પણ દિદુસ્તાનમાં અર્ધ વેદના જમાનાનો ગુસ્તાસ્પના જમાનાની મુકાબેક કુડી સકારો નહિ. આ વેદને ધર્મને જાહેરિયા સાથે વધારે સંબંધ છે; પહેલા તથુ વેદ—રમ, સામ, અને યજુર—હતા, તેમાં આ ચોથો અર્ધ પાછલથી ઉમેરાયો હતો, અને તેની મતલબ દેવતાને અપાતા ભોજને લગતી ક્રિયામાં ધર્મયુરએ જૂલ કરે તો તે મતાવી આપવા અને સુધારવા મારે આ વેદની રચના થયલી મેકસ મુશર જણાવે છે. સર મોન્સર વિસ્મમ્સ આ વેદના તથા તેની જોડેનાં ખીજ ક્રિયાક્રમને લગતાં ભણતરોનો જમાનાનો જુનામાં જુનો ઇસ્વી પૂર્વે ૭ મી કે ૮ મી સદીનો મણે છે, અને તે ઉપરથી પ્રો. જેકસન અર્ધ વેદના જમાના સાથે ગુસ્તાસ્પના જમાનાને મેળવવા માંગતો જણાય છે; પણ પ્રો. રોમેશવંદર કા વેદોનો જમાનો ઇસ્વી પૂર્વે ૧૪૦૦૦ ની આમમજા મુકે છે. ગમે તેમ હોય; અર્ધ વેદના જમાનામાં ક્રિયા ક્રમનાં પરિવર્તને લીધે દિદુસ્તાનની સ્થિતિ ગમે એવી અપકારમાં લપેટાઈ ગઈ હોય, અને એ વેદનો જમાનો ગમે તે હોય, તોપણ ગુસ્તાસ્પનો સરઆતનો અમલ એ વેદના જમાના સાથે અત્યુજળ આવી સકનાર નથી.

૪૬—જરતોસ્ત્રનું વિધાજ્ઞાન.

“તેના (જરતોસ્ત્રના) હાથમાં આતસને બે રાખો હતો. કે જેથી પોતાને કબ કર્યા વિના તે તેની સાથે રમતો હતો.”—સફે પૃષ્ઠી ૩-૫.

“વિધાનું” જે જ્ઞાન ધરાવતો તેને (જરતોસ્ત્રને) જણાવવામાં આવ્યો, તે ઉપરથી અતરએ આપણુ સોલ કરિયે તો જણાય છે કે રસાયની પ્રયોગાની અસરોથી તે કેવળ અભણો હોવો નહિ એકધિ.”—સફે પૃષ્ઠી ૮-૧૧.

આ દંતકથા સાધારણ છે કે પેમામ્બર સાહેબ પોતાની સાથે આતસનો એક જોળો ખોદને ખારથી લાવ્યા હતા, જે તેમના હાથમાં કયા પણ ખોરાક વિના અને વગર હરકત કરવે જળતો હતો. આ કથા ખરી પડે તો તેમાં નવાઈ નથી. નખતેવના જરાએ આજરનાઈ-જનનવાળાં જરતોસ્ત્રનાં વતનથી દૂર ન હતા, જે તેવથી રોજન થયેલો આતસનો ઘોળો વગર ખોરાકે કેટલોક વખત રોજન રહી ચકે છે. પણ

પ્રેમ જેકસન કહે છે તેમ પેમાબ્બર સ્વામી પ્રયોગોથી નિષ્ણતાં પરિણામોથી ભરપૂરી દતો. આજે એવા એવા દેરત ઉપનવનસ પ્રયોગો થાય છે કે તેમનું રજૂન વાંચી આપણુ કંઈ થકોએ હિયે, તે આપણને જાણે. એના જરૂરોને દાખમાં લઈ જવાઓ દોષ તે તેથી તે જાણનાના લોક અચ્ચો પામે નેમાં અજાન થવાનું નથી. અને પોતાનાં વિધાનગના એવા એવા ચખાદારોને લીધે જરૂરોસ્તને જેખજર અસહી લખનારાઓ “ભદુર” કહી મયા છે. આજેથી એવા ચખાદાર કરનારને આપણુ એજ નામે આદરખિયે હિયે. અમેરિકામાં એલિસન અને રેસ્ટા પોતાની દેરતજરેથી વહેવાર ઉપયોગી સોધોને ખરે “ભદુર”ને નામે આદરખાય છે, જેઓમના ઉશ્વો જરૂરોસ્તની માફકજ આવડા સાથે કોઈ રમે છે તેનો જાણુવા જોમ દાખલો નીચે ઉતારી લઈ છું.

“નિદેશ રેસ્ટા ઉમરે જવાન છે, અમે પત્રો છે, કહે ઉચે છે. ને તમારોગીરને આવદાર લઈ એકે આરંભમાં મેચાડે છે, જ્યાં એ તરફ નવાઈ જેવાં થયા અને અજાન જેવા સંચાઓના મેઠા મોઢા દુઝરો કરી વલેઈ છે. રેસ્ટા તમારોગીરને મેચાડે છે, અને પછી એકે એકે વચાકરી ફોરે છે કે આપણને એક અથવા વધારે મોળા પે થાય છે, જે કપડા જાગવા જાણાય છે. આ તમારો જોનાર અચર થાય છે, એટલામાં રેસ્ટા પેચા મોળાઓને પોતાના દાખમાં પકડે. અને જાણુ રમકડાં દોષ, જાણુ કાચના મોળા દોષ તેમ તેઓને મુઠી દાખે છે, આંખ આમળ લઈ જાય છે, માથાં ઉપર તુકે છે, અજા સેરથી ફે છે, પેડીમાં ખચ કરે છે, અને નોપણુ તમારોગીર જ સ્વાખા જોનો દોષ તેમ દેરતથી જુએ છે કે પેચા આપણી મોળ તેનાં આગળાં દાખાં નથી, તેની આંખ કે જાલને હિમ થતી ન તેના ખીસાનુ કપડું કે પેડીનુ કાકડું જાણુ નથી. ને બારીક તપાસ કરીને જુએ છે, નોપણુ તેને માફમ નથી પડતું કે કા વસ્તુ ઉપર પેચા આપણે પોતાની દાખરીની જવાબી નિશાની ફે દોષ.”—દરે એકમ, જુલાઈ, ૧૮૯૯, સ્ટ્રે ૨૦૬

જરૂરોસ્તનાં બીજાં વહેવાર વિવાદાનમાં આપણુ તેને એક બીજ દાખલ ફાવી નિકળનો જોઈએ હિયે, જેના અનેક દાખલા મયા સુદાઓમા વાંચકમાં આપ્યા છે.

૪૭—નેયોસંધ ફરેરતો.

“તેજ વખતે પેદા કરનાર હોરમજદે તુસ્તારખાં મજાનમાં નેયોસંધ ફરેરતોને મોકલાવે છે.”—સફે ૧૩, લીલી ૨-૩.

આ ફરેરતાનું નામ અવસ્તામાં અનેક ઠેકાણે આવેલું છે, અને ત્યાં ધણું કરીને તેને આપણુ દાદર હોરમજદના પેમાખીની હાલતમાં મુકાપસો જોઈએ છીએ. નેયોસંધને રોયની સાથ સંબંધ છે; તે એક આતશનું નામ છે, અને આતશનાજ એક ઇજદ દાખલ નેયોસંધ આપણી જાણમાં આવ્યો છે. આપણા કાબેલ એરવદ સાહેબ જીવનજ મોઢી ખોલાસો આપે છે. કે નહયોસંધ એક જાતનો કુરની આતશ છે, જેવો કે વીજલીના અમકારાથી મળતો આતશ. તે જાણે આકાશ ઉપરથી આ પૃથ્વી ઉપર આવે છે અને અહીં રોયની લાવે છે. આજ તરીકે તે નહયોસંધ અહીં જળીને પુંવા વીઝેરે સાથ જોણે ઉપર ચઢકી માણસોની દુઆ અને અરજ ખોદાનેદવારે લેઈ જામે છે.” રોયની અને નેયોસંધ વચ્ચે સંબંધ હોવાથીજ એ ઇજદને મેહર ઇજદ (ઝઝઝલાંની રોયની)નો સાથી કહેવો છે.

આપણા મંથમાં જણાવ્યા મુજબ નેયોસંધને હોરમજદે અર્દ-બેહરત અમકારખંદ પાસે એક કાસદ દાખલ મોકલ્યો છે. આવાં પેદા કરનાર તરફના પેમાખી દાખલનાં કામો આ ઇજદે ધણાં કાઠિલાં પેદેશવી પુસ્તકેમાંથી મળે છે.

વેદમાં આતશનો મોઢો દેવતા અગ્નિ છે, જેનું એક નામ “નરા-શસ” છે. આ ઉલાં નામ સ્વયે અવસ્તાનું “નહયોસંધ” નામ જરા-બર મળતું આવે છે; અને આ વાત ધણુ મળતી આવે છે કે નેયો-સંધની માફક અગ્નિ કે જેનું ઉપનામ “નરાશસ” છે તે ધણુ કાસદનું કામ જગાવે છે.

વંદીદાદમાં નેયોસંધને હોરમજદનો દોસ્ત કહેલો છે

૪૮—બેકસ અને તેના યોદાખી કહાણી.

“સોકરિખરના જમાનામાં બેકસ નામે એક ધની અને તેના યોદાને લગતી ને વાતો થાતુ હતી તેવો હવાદિ.—સફે ૧૮, લીલી ૨૧-૨૨.

આપણા મેથકારના આ કથકનો ખોલાસો એવો મળે છે કે ઇસ્લાંની રાણી અલિજાબેયના અમલ વેળા બેકસ નામે એક ધણી અને એક કેળવેલો યોદા હતો, જે “મેહાલ્લે” (Mehall) ને નામે

નામો મળે છે, પણ નમોતર વિને તેમાં કશું નથી. તેમાંની એકએક નાર મળે છે કે નમોતરનું ખાનદાન નામીયું હતું, અને એ ખાનદાનનામો "નમોતરખાન"ને નામે એવખાયા છે, જેમાંના વિભાગ-કુની નોંધના એકા દખલ થાક થક છે. આમાં યતન મુજબ આ વિભાગકુને પન્નાએક દેવસલામોનો નામ કાઢેલો હતો, તથા વિભાગકુની નામે એક મુકાબ અપથી નવીને પાછી વડેલી કાઢી હતી. વિભાગકુને કેદાંત નાંદિ પણ સાદાનામોનો મુસ્તેદમ છે, કે જેની પદારીનું તેમાં પાનું રંગુન આપનું વાંચિને હિયે. નોંધરનો એક ખોળે એકા પુન નામનો હતો, જેનું નામ પણ અવસ્થામાંની મળે છે, પણ ત્યાં તેને નોંધરિયાન અને નોંધરના ખાનદાનનો કહ્યો નથી.

આ ખાનદાનીઓમાં પા/વથી પાદચાક મુસ્તદમ કુની આરેલો હતો, જે તેને કેદાની પાદચાક હતો તેપણ નોંધરિયાન ખાનદાનનો હતો "મુન્દેરેલન" મુજબ અને જરોલન કપર મુખમ મુજબનાર દાખમ દુરાનગન નોંધરનો મુક થયો હતો. પણ પાદચાક નોંધરનો મુક દુરાનગન તેમ કપરો મુખમનાર દેવપગલ દુરાનગન દોષ તેને અનિ આખી છકલી નામખાનર આપેલ થયો મેંકયે. પણ "દીનકર" અને "નદ-રમ"માં આંદલી રિયનો કપરથી મજબૂત છે કે જરોલનનો મુક દુરાનગન તે કેદ દેવસલામ કપ હતો. જેમ "મુન્દેરેલન"માં તેમજ "દીનકર"માં નોંધર નામનો પેશાદ પાદચાક મુક નોંધરો મજબૂતો નથી. આમ થવાનું કાળનું એ કે આપને ૧૧૨ કશું તેમ જરોલનખીચથી નોંધર પાદચાક ન ન થાય નથી.

૫૧—નજીકીકના ખેરોલનામાં રાહી કરવાનો કેવાજ.

કુલનામી મુક દુરાનગન ૧૦ જરોલનની મુલોલીની નામી નામ હતી તે પણ નોંધરિયાન નામનામી હતી "

" પાદચાક ખરીયાલ " નામના ૧૬૩૦ સિવાય મુલોલીના પાદચાક કાનના દેવાન મુજબ સિવાયની પાડી તેમજ પાદચાક મુક છે " જે ૧૨ કીકી ૨૦ ૨૨.

૨૦ જોડવા કપરો નોંધર મુક મુક કેદેવા દેવા વિં ૧૨ છે કે તેને કેદલી મુલોલી જેને ૧૧૫૨ ૨૨! "પાદચાક ખરીયાલ" નામની એક નામકી દેવાની સિવાયની જેથી ૧૧૨૦ એ આમ દેવાને દેવા થાય છે. પણ એ દેવાની મુલકમાં એક કશું મુક નું નથી કે મુક મુક કેદેવા—૧૧૨૦ કુલનામી મુલોલીનામી

સોધમાં આ પાદચારી જાનવાનમાં પણ જાણ બહેને ચાલી કરવાનો રીવાજ હતો. ઉપથી કેવાળમાં ને કંઈ બધાંયું છે તે એકું છે કે દુતોસ ચુસ્તારપની બહેન અને જામડી હતી. દુરાની અરમરૂપ સાપની ઘામમાં ચુસ્તારપની કુદીનીઓની જાલી-પરખી થશે એવી આગાહી મળતા, એકે પાદચારીને બધાવવામાં આવ્યું કે સેવરે તેની હતેલ થશે અને તેનો એવો અસ્ફુટિયાર દુરાની/સુનું પાવખાલી કરી. આ બંધિ પવણી સાંભળ્યા પછી ઉપથી કેવાળમાં ચુસ્તારપનાં મુખમાં આ સખો સુકેલા છે—

“ત્યારે ક્યાની ચાલ વિસ્તારરે કહ્યું કે ‘એકે કું ક્યાની ચાલ વિસ્તારપનાં, અને વળી દુતોસ ને મારી મેદન જેવી અને મારી ખાં પડી અને નેહીથી મને ઊઠરાઓ અને ઊરરીઓ મુખાં ૩૦ જામ્યાં છે, તેહીનાં ઊઠરાઓ અને જામ્યાં અને જાનવાની સરદારો માર્યા જશે તોપણ કું આ પાક મજદુરમાન દીન અને દોહરમજદુરી કયુલ મળી સુકયે કું, તેને છેડી કાઢ નહીં.”

ઉપરો કહ્યો મેં એવડ જીવનજીવો “પાદચારે કરીરાન” વાળાં નરાં પુસ્તક (સૈદ ૪૧) માંથી ઉતાર્યો છે. અહીં એ કાબેલ લખનાર દુતોસને ચુસ્તારપની “બહેન જેવી” કહે છે, અને એ જામે નીચે મુજબની નોટ આપે છે:—“અહિં દુતોસને બેન તેમજ જામડી કહી છે, તે પરથી જોઈકું દીસે છે કે જેમ અહિં તેમ વીચાર નામામાં અખતમાજ સખો ‘મેદન જેવી’ એવો અર્થ થાય છે, નહીં કે મેદન. કારણ કે એ દુતોસ તે ચાહાનમાની ‘કચેવાયુન’ છે અને ચાહાનમાં પરથી આપણે જોઈકું જાણીએ છીએ કે કચેવાયુન તો રમના કચે-સરની છેલ્લી હતી ત્યારે ચુસ્તારપની મેદન કેમ હોય !”

આ દલીલ મજબુત છે, પણ યોગ્ય નેકસને પાદચાર ચુસ્તારપની વંશાવળિતું ને આઠ આખું છે (જુઓ અગાડી, સૈદ ૧૧.) તેમાં નેણે કેવાયુન અને દુતોસને જુદી પાડી છે, અને એકું જાણીએ છે કે પાદ-ચાર પ્રથમ કેવાયુન સાથે અને ત્યાર જાક દુતોસને સાથ પરપરો હતો, કેવે તેની બહેન હતી. ઉપરો સહમાં પાદચારનાં ને કરનારની દીપ આપી છે તે સહમાં દુતોસને પેટનાંજ જણાવ્યાં છે. ને આમ હોય—એટલે કેવાયુન ને એવડ જીવનજી મુજબ દુતોસ નહિ, પણ યોગ્ય નેકસન મુજબ જુદીજ સહી હોય—તો “પણ પાદચારે રાન” મુજબ ચુસ્તારપની ચખી દુતોસ તેની બહેનજ હતી.

નામો મળે છે, પણ નમોતર વિષે તેમાં કશું નથી. તેમાંથી એટલેજ સ્પષ્ટ મળે છે કે નમોતરનું ખાનદાન નામીયું હતું, અને એ ખાનદાનવાળાઓ “નમોતરખાન”ને નામે ઓળખાયા છે, જેમાંના વિસ્તરિતકરની નોંધના ખેટા દાખલ થાદ થઈ છે. આમાં વસ્ત મુજબ આ વિસ્તરિતકરે પશુએક દેવવસ્ત્રાનેનો નાચ કાપેો હતો, તથા વિતંબુલી નામે એક મુકાબ મયલી નદીને પાછી વહેતી કાપી હતી. વિસ્તરિતકરે તે કાપજ નહિ પણ ચાદાનખાનો મુસ્તેદમ છે, કે જેની જલદરીનું તેમાં કશું રહ્યુંન આપણ વાંચિયે ઊંચે. નોંધનો એક ખીજો ખેટો તુલ નામનો હતો, જેનું નામ પણ અવસ્તામાંથી મળે છે, પણ ત્યાં તેને નોંધરિયાન યાને નોંધરના ખાનદાનનો કહેયો નથી.

આ ખાનદાનીઓમાં પાઞ્ચથી પાદચાદ મુસ્તારપ ઉતરી આવેો હતો, જે જોડે કેપાની પાદચાદ હતો તોપણ નોંધરિયાન ખાનદાનનો હતો. “મુન્દેદેસ્ત” મુજબ અશે જસ્તોસ્ત ઉપર જુલમ મુજબનાર દાકમ દુરાસરન નોંધરનો બાધ થતો હતો. પણ પાદચાદ નોંધરનો બાધ દુરાસરન નેજ કપશે જુલમનાર દેવપરસ્ત દુરાસરન હોય તો તે અત્રિ લાંબી છંદગી બેગવનાર સામેત થયો જોઈયે. પણ “દીનકરં” અને “મદરપરમ”માં આવેલી વિગતો ઉપરથી જણાય છે કે જસ્તોસ્તનો ચતુ દુરાસરન નો કોઈ દેવવસ્ત્રાન કરપ હતો. જેમ “મુન્દેદેસ્ત”માં તેમજ “દીનકરં”માં નોંધર નામનો પેદાદ પાદચાદ થઈ મયશે જણાતો નથી. આમ થયાનું કારણ એ કે આપણે ઉપર કશું નેમ અવસ્તાવાળીમાંથી નમોતર પાદચાદનું નામ મળ્યું નથી.

૫૧—નજદીકના ખેશીઓમાં શાદી કરવાનો રવાજ.

‘મુસ્તારપની રાત્રી દુનખોસ, કે જે જસ્તોસ્તની મુસ્તીની રનારી બાદ હતી તે પણ નમોતરખાન ખાનદાનનીજ હતી.’

“વાદનારે જરીયાન” નામના પેદેવરી કિસ્સામાં દુનોસને માજબન કોકોના રવાજ મુજબ વિસ્તારપની રાત્રી તેમજ બદેન જણાવી છે.” સફે ૯૫, સીટી ૨૮-૨૯.

પ્રે. નેકસન ઉપલી નોંધમાં માજબન કોકોના રવાજ વિષે કહે છે કે તેઓ પેતાની ગરેન જોડે પરજુતા હતા! “વાદનારે જરીયાન” નામની એક નાનકડી પેદેવરી કિસ્સાની પેથી ઉપરથી તેને આમ કહેવાનો રેક મલ્યો છે. પણ એ પેદેવરી પુસ્તકમાં એવું કશું જણાવ્યું નથી કે માજબન કોકોમાં—અથવા મુસ્તારપના જમાનાના ધરાની

પણ શું એ વાત ખરી હશે ? શું આમ બાઈ બેહેને યાદી કરવાનો માથા લોકોમાં રેવાજ હશે ?

આ બે સવાલોની આ ઠેકાણે લગભગ વિગતથી તપાસ લેવા પારે શું. અગરબે મુસ્તાફે પોતાની બહેનને સણી દાખલ કર્યા રાખી દોષ તો તેમ કરવાનો તે જમાનામાં સરેસ્તો હોવો જોઈએ; અને જો સરેસ્તો હોય તો પેગામ્બરે તેને ચાલુ રાખેલો હોવો જોઈએ. આપણુ ફરીથી પુછીશું કે શું એ વાત ખરી હશે ? નેહી અને નીતિ ઉપર જે મજબૂતનો પાયો રચાયેલો તે ધર્મમાં આવી નજદીકની ખેલાવદીના લખની છુટ કદી પણ મુકાય ? યાં સ્પીમત્ત ફરવદીન યસ્તના એક ફકરને આધારે તેમજ “વીસ્પરદ”ના એક ચબ્દ ઉપરથી એવું કહેવા માંડે છે કે તે જમાનાના અવસ્થાના લોકોમાં નજદીકનાં ખેલીઓમાં યાદી કરવાનો રેવાજ હતો. પોતાનીજ રોળી અથવા વાપરે ખીજ કરતાં ચક્રો છે એમ દેખાડવા માટે ખીજ રોળા થા તાવણમાં છેડરીની આપ લે નહિ કરતાં પોતપોતામાંજ પરખવાનું તેઓ પસંદ કરતા હતા, અને આ સમાજમાં જન્મ કરવાનું બાઈ બહેન વચેની યાદી સુધી વધી મરું હતું. પાછલા યાને હખામની જમાનામાં પણ એવોજ રેવાજ હતો તે દેખાડવા માટે મહાત્મા કુરુષ પાદશાહના બેટા કમ્બા-હસીસનો દાખલો દીરોટોટસ આપી જાય છે. કે જેણે પોતાની બહેન સાથે યાદી કીધી હતી. ખુદાઈ “મુજબ આતોઝદેસિસ નામે પાદ-શાહ પોતાની બે બેલીઓ સાથે પરખ્યો હતો. કસ્પસ મુજબ સીસી-મિથિસ નામે એક સગવડ પોતાની મા જોડે, અને દીરપસ મુજબ તર-તોખિસ નામે બધી પોતાની બહેન રાક્ષાના સાથે પરખ્યો હતો. આમજ આકતાં સાક્ષાત્તી જમાનામાં મહાન આદેશ પાદશાહનો નેહી-સ્વાનના બાપ કાબાદે પોતાની બેલી સાહબદી સમ્પીકને પોતાનીજ રાણી કીધી હતી, એમ એક લખનાર કદી જાય છે.

અસહી મુનાની અને રમી લખનારાઓ ઉપર દાખલા આપી જાય છે, અને તેમને આધારે પાછલા જમાનાના કુરુષપિયન લખના-રાઓ જરોસ્ત્રી મજહબ પાલનારા પાદશાહોજ નહિ પણ પ્રજાઓ ઉપર એવોજ દોષ મુકે છે કે તેઓમાં બહુજ અત્યમની ખેલાવદીમાં યાદી કરવાનો ચાલ હતો. પણ એ ચાલના સંબંધમાં આપણને જે દાખલા મળ્યા છે તે ઉપર લજાઆ નેજ છે. માત્ર એટલા પાંચ છે

૧. એક ઉપરથી તોદમત મુખ્યામાં આવ્યું છે કે જરોસ્ત્રના હાજરી વરસના પ્રસાદા મજહબ પાલનારાઓમાં ઉપલે જુરામાં જુરો અને

પણ શું એ વાત ખરી હશે ? શું આમ બાઈ બેઠેને ઘાદી કરવાનો માણ લોકોમાં રેવાજ હશે ?

આ બે સવાલોની આ ઠેકાણે લગભગ વિચિત્રતા તથા સ્વેચ્છા થાય છે. અમરને સુસ્તારપે પોતાની બહેનને રાણી ઘણા કમળ રાખી દોષ તો તેમ કરવાનો તે જમાનામાં શરેસ્તો હોવો જોઈએ; અને જો શરેસ્તો હોય તો પેચાળજે તેને ચંદુ રાખેલો હોવો જોઈએ. આપણુ ફરીથી પુછીશું કે શું એ વાત ખરી હશે ? નેહી અને નીતિ ઉપર જે મનઃકળનો પાયો રચાયેલો તે ધર્મમાં આવી નજદીકની ખેડાવંદીના લખની છુટ કદી પણ મુકાય ? ગ્રં રાખીયજ દરવદીન વસ્તના એક દરને આધારે તેમજ “વીરપરદ”ના એક સુખ ઉપરથી એવું કહેવા માંડે છે કે તે જમાનાના અવસ્થાના લોકોમાં નજદીકનાં બેટીઓમાં ઘાદી કરવાનો રેવાજ હતો. પોતાનીજ ટોળી અથવા તાવડો ખીજ કરતાં ચડતો છે એમ દેખાડવા માટે ખીજ ટોળા થા તાવડામાં ઉઘરીની આપ લે નહિ કરતાં પોતપોતામાંજ પરણવાનું તેઓ પસંદ કરતા હતા, અને આ સમાજમાં લખ કરવાનું બાઈ બહેન વચેની ઘાદી કુધી વધી મયું હતું. પાછલા થાને લખામની જમાનામાં પણ એવોજ રેવાજ હતો તે દેખાડવા માટે મહાત્મા કુરુષ પાદસાહબ એટા કમ્પાઈસીસનો દાખલો દીરોટોડસ આપી ગય છે. કે જેણે પોતાની બહેન સાથે ઘાદી કીધી હતી. પ્લુટાર્ક ‘મુગ્ધ આર્તાઈસિસ’ નામે પાદ-ચાદ પોતાની બે બેટીઓ સાથે પરણ્યો હતો. કર્પસ મુગ્ધ સીસી-મિમિસ નામે એક સત્ર પોતાની મા જોડે, અને દીસ્વસ મુગ્ધ તર-તોખિસ નામે ઘણી પોતાની બહેન રોક્ષાના સાથે પરણ્યો હતો. આમજ માત્રતાં સાસની જમાનામાં મહાન આદેશ પાદસાહનો નોંધી-રવાનના બાપ કોળારે પોતાની બેટી ચાદબદી સમ્પીડને પોતાનીજ રાણી કીધી હતી, એમ એક લખનારે કદી ગય છે.

અત્રથી પુનઃની અને કમી લખનારાઓ ઉપર દાખલા આપી ગય છે, અને તેમને આધારે પાછલા જમાનાના પુરોપિત લખના-રાઓ જરોસ્તી મનઢળ પાવનારા પાદસાહેબ નહિ પણ પ્રભાઓ ઉપર એવોજ દોષ મુકે છે કે તેઓમાં બહુજ અત્રવમની ખેડાવંદીમાં ઘાદી કરવાનો ચાલ હતો. પણ એ ચાલના સબધમાં આપણને જે દાખલા મળ્યા છે તે ઉપર જણાવ્યું નેજ છે. અત્ર એટલા પાંચ જ દાખલાઓ ઉપરથી નોંઢમત મુકવામાં આવ્યું છે કે જરોસ્તના દબરો વરસના પુરાણા મનઢળ પાવનારાઓમાં ઉપરો જુસમાં જુરો અને

વરુણે કાનર વસી નામ

પ્રથમ અનીતિમાન માથ હોય એક મેદામાં ગોડી નીતિ સિખવનાર
 સમયને માનનામો એક નીચમાં નીચ અનીતિનો રેવાળ પાલે,
 એ રૂપ બને ! એ આમ હોય તે તે માનક નીતિમાન ! અણ-
 કાનો !

પણ એમ નથી, એમો પ્રસોલીઓ ઉપર એ દોઢ મુઠી મથા
 નીતિમાં, તેમ દોષ બાકુ પડે એનો રેવાળ દોઢ સાધન નામનો
 સમયો એમીનન મુખપિકારી પોતાની બહેન નેડે પરણેલો દોઢ
 હતી પૂરે પાંચમી સદીમાં થઈ અથા એકિરચોનિસ નામે, યુનાની
 ક્ષીનાં લખાણે ઉપરથી જણાય છે કે તે જમાનાના યુનાનીઓમાં
 સાધ બહેન પમેની યાદી સાધારણ હતી ક્રિસ્ટયેનિસ નામનો નામીઓ
 એમીનન થતા પોતાના જપાવાને માટે કહે છે કે તેની જાયડી તેની
 બહેન પોતેજ હતી સાધારી બહેન સાથે યાદી કરવાનો તે યુનાની-
 યોમાં રેવાળ દોઢ અને તેમાં કમળનો જાય ન દોઢ. અસલી રપાર્ડન
 થોડે પણ પોતાની મા જણી બહેન નેડે પરણ્યા હતા. મી. ફર્ગ્યુસન
 રિમ્પ નામે લખનાર કહે છે કે પાશ્વળ વખતમાં પણ પોતાની બહેન
 નેડે યાદી કરવાનો એક-સમાં રેવાળ દોઢ, અને સીકોપ્સ નામના
 એક-સ વસાવનાર પૂર્વગની આગમજના સોદેમાં તે અનેક ખાવિંદ
 કરવાનો યાજ દોઢ, જેથી જમાઓ પોતાની ખાતપીના પોતાની સમાધ
 પિધનતાં હતાં વળી કંતેશનનાં લખાણ ઉપરથી જણાય છે કે યુના-
 નીઓમાં ખાતપિતા પોતાનાં દરેકો સાથે યાદીનો વહેવાર રાખતાં હતાં.

આવી રીતનો પોતાની કામ અને પ્રજામાં નીતિનો ઉતરતો
 વખતે હતાં કંતીઓમાં દલરો વરસની મુસ્તને દરમયાન તેવા પાંચ
 છ લખવા જન્ય દોષ તે તે ઉપરથી આખી કરાની પ્રજા ઉપર
 નજાકના એકીઓમાં પરણ્યાનો કલક લખાવાની કોયેસ કયાં વખતને
 પાત્ર ગણાશે નહિ. પોંચી નામે લખનાર માત્ર કંતીનીઓના નહિ પણ
 કંતિયા (કિંદુસ્તાન), આસ્થાના, ગ્રેકીયા, પાર્થિયા, મિડ્યા, પર્થિયા,
 (કરાન), બેબિલોનિયા, ગ્રેસોપોટમિયા અને એસીરિયા, એ સર્વ
 દેશો ખાતેની પ્રજાઓને સાથે તેાદમત મુઠી જાયકે કે ત્યાંના ધણ
 ખરા અથવા સર્વ રહેવાસીઓ પોતાની માથા નેડે યાદી કરતા હતા.
 જેમ આ વખત તેહકીનો આરોપ માનવા જેવો નથી, તેમજ જર
 તોસાઓ ઉપરનો તેવોજ ઉપલો કલક જોડો અને નેડી કલાકોએ
 સન્સ-કલ-ઓલમાં દરુર દરણ પેશોતન સંજ્ઞા બી. એ. ૩
 આ જોડા કલકના ૨૬ જવાબમાં કેટલાંક વરસો ઉપર દોષલ એસિયા

ટિક સોસાયટીની અતરેની શાખાની એક સભામાં એક કામેલિયત બરેલો હાજર નિમષ વાંચ્યો હતો, જે તેઓએ પાઠ્યથી હપાવી પ્રગટ કાઢી છે.' તે મંથમાં મેં ઉપર આપેલી કેટલીક વિગતો આપી છે, અને મજબૂર કલંકનું ખોટાસ દેખાડવા માટે ઘણીએક દલીલો રચી કાઢી છે, કે જે પ્યાન પુગડવા લેમ છે. આ દલીલોની તત્કાલ ટૂંકમાં એવી છે કે (૧) છેક અત્યવગતી ખેલાવંદીમાં શાદી કરવાના મજબૂતરીના દાખલાઓની નહીં સખાને આધારે આખી હરાની કામ ઉપર એ કલંક સામેલ થઈ શકેમ નહિ; (૨) વળી એવાં નજદીકનાં ઘમ બાબે અવસ્તાવાણીમાં તો નહિમ પણ પેદેશવી શખાઓમાં પણ કરોઈ શકારો કે સુચના કે તોંપ મળતી નથી. એકજ બિના આ બાબતના સંબંધમાં કંઈક પ્યાન બેચે એવી છે, અને તે એ કે પેદેશવીનાં સંખ્યા બધ પુસ્તકોમાંનાં માત્ર ચોક્કસમાંજ એક ચોક્કસ સખ્દ આવેશે છે, જેનો અર્થ કેટલાક ભાગ શાઓએ ખેલીએ વડે શાદી કરવાનો કરે છે. દસ્તુર દારાબ એ અર્થ ખરો મજબૂત નથી, તોપણ તકરારને ખાતર કહે છે કે તેમ હોય તોખી તે ઉપરથી આખી કામને ઉપસો કલંક શાય પડી શકતો નથી.

ઉપર કહેલો ચોક્કસ સખ્દ અવસ્તામાં "ખએતદય" છે, જે ઉપરથી પેદેશવીમાં "ખવેતક-દસ" સખ્દ વપરાયે છે. અવસ્તામાં પાંચ ટેકાણે એ સખ્દ આવ્યો છે, પણ તેમાં એકખી ટેકાણે તેનો અર્થ નજદીકનાં ખેલીએમાં શાદી કરવાનો થતો નથી. એનો ખરો માએનો તો "એક જણની પોતાની તરફની બેઠ," "સમાધ અથવા સંબંધની ખશેથ," એવો થાય છે. પ્રો. જેક્સને જે પોતાના કામેલિયત ડૉ. વેરટનો અભિપ્રાય પુછ્યો હોત અથવા "ખવેતક-દસના અર્થ" બાબેનોએ વિદ્વાનનો નિમષ વાંચ્યો હોત તો તેને તરત આશુમ પડત કે માણેઓમાં નજદીકનાં ખેલીએમાં શાદી કરવાનો રેવાજ હતોમ નહિ. ડૉ. વેરટના સખુને દસ્તુર દારાબે ટાંકી લીધા છે (સફે પહ) તેમનો સાર એ છે કે "ખએતોદય" સખ્દ અવસ્તાવાણીના સર્વથી પુરાણા ભાગ (વાને માથા વગેરે)માં જણાતો નથી, પણ જે ભાગમાં તે આવ્યો છે ત્યાં તેનો અર્થ મોટા સવાખનું બહુ કામ એવો થાય છે. વંદીદાદના એકજ ફકરામાં એ બધાં કામને માટે ઇશારો છે કે તેમાં જેમ મદં તેમજ ઓરત પણ જાગ કહ શકે. પણ પેદેશવીમાં એ સખ્દો અર્થ નજદીકનાં ખેલીએમાં શાદી કરવાનો થાય છે, અને ડૉ. વેરટે તે બાબતમાં એવો ખોટાસો

ખાતે છે કે સાક્ષાત્તી જામાનામાં અને સ્વર પછી બાઈ બાઈનાં કે
જાહેન બહેનનાં આ બાઈ બહેનનાં ફર્જો વચેની સાદીને ઉપલો લોમત લાગુ
પાડવામાં આવતો હતો. આ તેના બોલાસાથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે
કે છેક સાક્ષાત્તી જામાના સુધીમાં જરૂરોરતીઓ અથવા ઈરાનીઓમાં
ઉપલો કિસ્મની સાદી કરવાના રવાજ બાબે જે કંઈ લખાણ અસલી
જુનાની અને દુબી લખનારાઓ કરી તથા છે તે વચર પાયાતું અને તેટલા
માટે બોલું છે. અમરને કોઈ દાખલા કોઈ કોઈ જામાનામાં કોઈ કોઈ
પાઠશાલક થા સરદારની આપખુદી થા દારેખનીને બીધે જન્યા હોય તો તે.
ઉપરથી આખી પ્રજાનો તે રવાજ મણુવાનો નથી.

૬૦ વેરંટે ચોક્કસ પેટેલવી ફકરાઓમાં આવેલા ઉપરના સખ્તો
નગદીકની સમાઈમાં સાદી કરવાના અર્થમાં લીધા છે, પણ દરુર
દાખલ સમજાવે છે કે એ સમાઈ આ દુનિયાની નહિ પણ મિનોઈ
દુનિયાની સમજાવી. જેમકે સપંદરામદ નામની બીન્ડજાને અવ-
સ્થામાં અદુરમજાની બેટી કહી છે, અને પેટેલવી લખાણોમાં તે-
ણીને મયોમઈ જેવા પટેલવટેલા ઇનસાનને જન્મ આપનારી માતા
મણી છે, તથા તેને દારેખજાનો પુત્ર કહ્યો છે. એ રીતે બાપ અને
બેટીના સંબંધથી આ ફર્જ અવતરું છે તે ઉપરથી પાછલાં પેટેલવી
લખાણોમાં બાપ અને બેટી વચે ખજેતોદયની સમાઈ મણાઈ છે.
એજ રીતે મયોમઈ અને સપંદરામદ (પૃથ્વી) વચે સંબંધ થયોથી
મપિદ અને મખાનિક નામનાં ફર્જો જન્મ લે છે, તે ઉપરથી મા
અને દોકરા વચેની સાદીનો વિચાર પેદા થયો છે. હવે આ મપિદ અને
મખાનિક અંકેશનાં બાઈ બહેન છે, છતાં તેમનેથી દુનિયાની વસ્તી
વધી માટે બાઈ બહેન વચેની સાદીનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. આ સધળા
દાખલાઓ ઉપરથી દરુર દાખલ નગદીકનાં ખેડીઓમાં સાદીનો
વિચાર પેટેલવી લખાણોમાં કેમ પેદા થયો તેની અહીં સમજાવું
આપે છે (સરે ૭૨-૭૩) અને તે ધ્યાનમાં ઉત્તરે નેવી છે. એ સધળાં
ખોદાઈ જોડાણો છે—સધળાં મિનોઈ છે; તેમને આ દુનિયાનાં જોડાનો
સાચ લાગતું વળગતું નથી; પણ એ અસલ મતલબ બૂલી જવાયાથી
અર્થનો અનર્થ જેમ બીજા દાખલાઓમાં બને છે તેમ આ દાખલા-
ઓમાં પણ બન્યો છે. કું પાઈ કું કે દરુર દાખલના સમજાવ્યા સુ-
જ્ઞ ખજેતોદયનો ખાસ અર્થ અદુરમજા થા જરૂરોરતની દીન તર-
ફની પ્રિયગીરીનો થયો હોયો જોઈએ, અને એ મિનોઈ જોડાણ પાછલ-
થી બેખજરીને લીધે કોઈ લખનારાઓએ આ દુનિયાના સંબંધમાં

પાડી અર્ચનો અનર્ચ કાપે છે, જેથી વિદ્વાનો બૂધ્ધિવામાં પડ્યા પાડી પ્રેમ નેહન કહે છે તેમ બાધએ જહેન સાથે શાદી કરાવે છે. શોકમાં રેવાજ મુદ્દલ દતોજ નદિ, અને જે જરતોસ્તની આમ- તેવું કંઈ હોયથી તો મજદ્દરની જરતોસ્તી મજદ્દર જહેર પડી એ દારેમની રેવાજનો નાશ થયેલા હોયો જોઈએ.

પર—અખત જાદુ અને જોરતે કયાનને કિસ્સો.

આ ખુબી બરેલાં તુરાની ખાનશાનનો એક વંશજ એવું નામ જો- વાન હતું તેને અવસ્તાના એક કવિતાઈ કરામાં તેનાં રહ્યાજુને માટે અખત નામના એક ખુશ જાદુગર કપર ફતેહ મેળવવા માટે વખાણ્યો —કહે ૭૨, લીલી ૧૩-૧૫.

આ કિસ્સો જાણુવા જોમ છે. એ જાણે માત્ર પેઢેજવીમાંજ ક- મુ મળે છે એમ નથી. અવસ્તાવાણીમાંથી એ જાણે પ્રચારે છે. તે પસ્તમાં સખ્યા મુજબ જોસ્તેકયાનને કાંઈ અખત અથવા અખત નામું = ખુશ જાદુગર અને અધારી અકબના " સખ્સે હલ સવામે સ દતા, જેમના જવાબે જોસ્તેકયાને જરાજર દીધા હતા.

એવું જણાય છે કે અખત નામનો જાદુગર ઉખાણ્યા પુછનાર, અને જે ધણી જોવાસો નદિ કરી શકે તેનો છવ લેતો હતો. જોસ્તેકયાને તેના સપજા સવામેના જવાબ દીધા, અને પછી પોતે તેને જ મવાજમાં આમત કરી તે નાપાકનો જન લીધો હતો. એટલા જરજરદીન પસ્તમાં જોસ્તેકયાનની કવરિને યાદ કાઢી છે, અને પછી પુસ્તકમાં તેની કોર્તિને અમર ગણી છે.

જોસ્તેકયાનના પેઢેજવી કિસ્સાનો ૩૦ વેરે તરજુમે કીધો છે, જણાવ્યા મુજબ અખત જાદુગર એક મોઢું ઘસકર ઘસ પોતાના ખાં પુછવા નિકળ્યો હતો, અને ધણીએક ખાણુસોના છવ લીધા જ જોસ્તેકયાન તેને જવાબ અથવા જાહેર પડ્યો હતો. હવે ઉ- મુજબ તેણે ૨૭ ઉખાણુના જરાજર જવાબે આખ્યા પછી અખતે ક " જોરતોને મોદી ખુશાલી લાવી મળે છે !" જોસ્તેકયાને કે "તેમના ખાવરેલી સંગળથી." જાદુગરે આ જવાબ કબૂલ થાની ના પાડી, અને કહ્યું કે "તારી જહેન અને મારી ખાવડી કેજે કદી જુદું જોવાલી નથી તેણીને આ વાત કહિયે, અને તે જુદાદો આપશે તે આપણે કબુલ રાખીશું. નારે જવાબ એ છે કે જોને મોદી ખુશાલી વરેદવાર પોચાકો અને રાચરચિલાંથી મળે છે."

૧૮૭૫ મુજબ ચંદ્રેનું ૧૫ માત્ર ૮ વરસનું હતું, પણ તેમાં જે મરતબે વરસોનો વધારો થયો તે એ ૩૨ વરસ હોવા હતા. વ્હોને જુદું મંચળ દેવાથી એમને સર્વવિદ્યા સહેજમાં સંપાદન થતી. આ જોઈ ગ્રંથક, અમરત્ય અને બીજા રિઝોએ જાણી લીધું કે આ બધાકે શિવરૂપ છે. તેઓએ એની માને કશું કે એનું આયુષ્ય માત્ર આઠ વરસનું જ છે, પણ તેમાં અમે બીજાં એટલાંજ વધારે છે. એ પછી એક દિને નદીમાં મચરે પત્ર ઝડપે અને એની મા દોડી આવી ત્યારે સંકેરે કશું કે મને જો સન્યાસ લેવાની પરવાનગી આપે તો હવે તો બનું આજી મળવાથી સંકેરે જમ્યા. સન્યાસ લઈને સંકેરે કાઢી મધ્ય, અને મંગાને કાંઈ બાર વરસ મુળરીને બ્યાસ મુત્ર, ગીતા વગેરે ઉપર બાપ્ય રચ્યાં પાને તેમના અર્થ સમજાવ્યા અને બોલાવ્યા આખ્યાં, પણ એ બાપ્ય કેટલાક નાઃ પડિતોને પસંદ આવ્યાં નહિ તેથી તેઓ તેનું ખડન કરવા આવ્યા. બ્યાસ આ વેળા હજુ દેવાત હતા (જુઓ તેનું ૫૭ મી), માટે તેમણે આવી સંકેરને ઉરોમાં કે હજુ તમે પડિતોને હતા નથી, માટે તમને બીજાં ૧૬ વરસનું આયુષ્ય તું આપું છું. આ ઉપરથી સંકેરે દેશેદેશ પડિતોને હતાવ યાઃવા, અને ધણાએકને દરાબ્યા. મદનમિત્રની બી સરસ્વતીની હંઠાથી સંકેરે નેની જોડે ૧૭ દિવસ તકરાર ચલાવી. સંકેરાચાર્ય અને તેમના ચેત્રાઓએ વૈષ્ણવ, શૈવ, પારુપત, કાપાલિક, સૈર, ને સાકતા વગેરે મતોનું ખડન કરીને એક બદામતનો ફેલાવો કર્યો. એમણે હિંદુસ્તાનમાં ધણે દેશણે ફરી જુદા જુદા મતવાળાઓને હતા, જેઓમાં જૈન મતવાળાઓ પણ હતા. ૩૨ વરસની ઉંમરે એ મરણ પામ્યા, પણ એ ઉપરે યદ્ય ગયા તે નહીં કહેવાતું નથી. પણ સંકેરે જુદા મતવાળાઓને પણ હતા કહેવાય છે માટે એનો જમાનો જુદા પાછો હોવો જોઈએ. સંકેર અને બ્યાસ એકજ જમાનામાં યદ્ય ગયા હતા, માટે જરતોસ્તાના જમાનામાં તેઓ કદી હોયજ નહિ. હિંદુ વિદ્વાનોમાંના કોઈ એને આજથી એ હજાર વરસ ઉપર અને કોઈ માત્ર એક હજાર વરસ ઉપર યદ્ય ગયલા માને છે. એમ જોતાં ૪૦ પૂર્વ ૧ લી-૭ મી સદીમાં જરતોસ્તાને યદ્ય ગયલો તકરારને ખાતર કબૂલ રાખીએ તોપણ બ્યાસ અને સંકેર તેના જમાના બાદ ૧૫ મી ૨૫ હજાર વરસ પછી યદ્ય ગયલા સાબેત થાય. પેહેલવી લખાણોની વરસની ગણતરી પર આ રીતે કેમ આધાર બાંધી શકાય ?

ગ્રેાં ડર્મેસ્ટેએ મઝોતેમને જુદા ધર્મના સ્થાપક જીતમ જુદા સિવયા માંગ્યો છે. આ રીતે અવસ્તાવાણીમાં જુદાનું નામ આવેલું માની લઈને કેટલાકે એનું કહેવા માગે છે કે જુદનો ધર્મ છેક ધરાન સુધી ફેલાયો પામ્યો ત્યારે પછી ઉપલી વસ્ત લખાઈ હતી. ડર્મેસ્ટે ઉપલી વસ્તના મગફતર સંબંધેને આધારે એવો તર્જુમો કરે ■ કે ગોયા "પાખંડ મતવાળા મઝોતેમ સાચા ધર્મ સંબંધી વિચાર" જરતોસ્ત્રી મહત્ત્વવાળાએને ચાસ્યો હોય. ડોં સ્પીગસ એ બંને સંબંધેને વિશેષ નામ મળ્યું નથી; અને એકબીજાને પણ એ સંબંધેને સામાન્ય નામ તરીકે મળે છે. પણ વિન્ડીસ્માન નામનો અવસ્તા ભાષાનો વિદ્વાન એવાં પાકાં શેષ ઉપર આખ્યો છે કે "મઝોતેમ" એકબીજા વિશેષ નામ નથી, પણ તેની જોડેનું "નાહ્યાઓયો" પણ પુરપતુંજ નામ છે. છેક ૧૮૫૭ માં બ્યારે અવસ્તા ભાષાનું યુરોપિયન બ્લાકરશુ થા સંબંધે ન હતો ત્યારે તેને ઉપરો વિચાર સૂઝ્યો હતો, અને આપણા કાળેલ દસ્તુર દારામ પેશોતન સંબંધના જણાવ્યા મુજબ એ વિચાર કેવળ ખરો છે. આ દસ્તુરે ગ્રેાં ડર્મેસ્ટેની તકરારને તોડવા માટે પોતાનાં ચોપાનિયામાં અહીં દલીલ રજુ કરી છે. એનું જણાય છે કે અવસ્તાવાણીમાં "મઝોતેમ" નામ માત્ર એકજ વખત ઉપલીજ વસ્તમાં આવેલું છે. પણ એ પછી તે કોણ ? વેદમાં સાત રિગ્વેદોનાં નામો છે તેઓમાંના પાંચમાનું નામ "જીતમ" અથવા "જોતમ" છે, જુદા ધર્મનો સ્થાપક પણ "જોતમ જુદ"ને નામે જોળાયાયો છે. ત્યારે દર-વરદીન વસ્તવાળો મઝોતેમ વેદવાળો રિગ્ કે જુદા ધર્મ સ્થાપનાર આ રિગ્વેદો ધ. પૂ. ૧૫૦૦ વરસો ઉપર થઈ ગયા છે એમ ગ્રેાં મેક્સ-મૂલર કહે છે. જો તેમ હોય તો વેદનો જીતમ રિગ્ તે જમાનામાં થઈ જાયો જોઈએ, અને તેજ જમાનામાં ઉપલી વસ્ત લખાવી જોઈએ. ■ જે એ વસ્તનો જમાનો એટલો જુનો સાબેત થાય તો પછી અવસ્તાવાણી કેટલીક પુરાણી હોવી જોઈએ, અને આથી તથા તેના રચનારનો જમાનો તે કરતાં પણ કેટલો જૂનો હોયો જોઈએ ? જો એ દગરત જરતોસ્ત્રને ધ. પૂ. ૭ મી સદી ઉપર મુકવા માગે છે તેમની તકરારને અહીં પાછી ઘુટલી આપણુ જોઈએ હિંચે.

હવે ઉપરો મઝોતેમ તે આ જીતમ રિગ્ છે. અને જોતમ જુદ નથી, તેનાં બે કારણો છે. એક એકે દરવરદીન વસ્તમાં આવેલા ઉપલા

1. Observation on M. J. Darmesteter's Theory, &c., સર્વે

મખેનો અર્થ એ ઓ ડામેરડેએ કાધો છે તેમ “ સાખંડમત મરાવ-
નાર ગોવમ ” એવો ઘાત નો તે ધણી સાથ મરણી તકરાવોનો ઈસારો
ખીજે દેકાણેખી આવત, અથવા એ વસ્તમાં તે બાબે વધારે ખોલાસો
આપ્યો હોત. પણ વધારે મળ્યુત કારણ નો બીલુ છે. તે એ કે ડામે-
રડેએ કાધો છે તેવો અર્થ “ નાઠધાએધો ” નો મતો નથી, પણ એ
શબ્દ તો એક પુરુષનું નામ છે. આ પુરુષ કાઠજ નદિ પણ ઉપલા
ગોવમ રૂપિનો ખેડો નોધદ છે. રૂમવેદ બનાવનારા કવિઓમાંનો એક
નોધસ છે, અને તે ઉપલા રૂપિનો દિકરો છે, એવું એ વેદમાં ખુલ્લું
બખાવેલું છે. ત્યાં તેને “ ગોવમસ્ય નોદસ ” કહ્યો છે, એટલે જ “ ગોવમનો
નોદસ ” અવસ્થામાં “ નાઠધાએધો મડતમદે ” શબ્દ ૩ નેમનો અર્થ
પણ એવોમ થાય છે કે “ મડતમનો નાઠધાદ ” રૂરવરદીન વસ્તમાં
એ રીતે જ હચારો છે ને આ નાઠધા અથવા નોદસને માટે છે, કાંઈ
ગોવમ અથવા ગોવમ ખુદને માટે નથી.

૫૬—બ્યાસ દોળુ હતો ?

“ બિયાસ (બ્યાસ) નામનો એક બીલો પંડિત જશ્વોદનની વાસાર ૩૩
કાલા અને તેને પોતાના મંત્ર-મત પ્રમાણે ચલાવવાના ઈસારાથી હિંદુસ્થાન
ખાતેથી ઇલાન આવ્યો ”—સર્કે (૮૩, લીટી ૧૩-૧૫.)

દિદુ દંતકથા મુજબ દ્વાપર યુગમાં જનણ નદી માંદેલા એક
ઝાપુ ઉપર પરાસરના સતપત્ની કુમારીને પેટે બ્યાસનો જન્મ થયો
હતો. તેણે કદ ઉચું અને દંભ કાણે પણ નેજરવી હતો. આ બ્યા-
સજી વાપનું મામડું એટીને રૂરવા અને લાંબા બાજ આધે રાખતા.
એમને માટે કહે છે કે સજળા વદોની ગોદપણ કરી તેમજે શુદ્ધ પાકથ
છે, જે ઉપરથી એમો “ વેદબ્યાસ ” ને નામે પણ એળખાય છે. વળી
એમજે અંદાદલ પુરાણ, મદાખારત, બામરત, વેદાંગ, એ સર્વ મંથિ
રચ્યા છે. બ્યાસને માટે એમ પણ કહે છે કે એમો વાંડખુના એક
ખરગાર દત્તા એમનું સ્થાનક બહરી કેદારના જંગલમાં હતું, જ્યાં
પોતાના પાંચ મુખ્ય મેલાઓને વંદ તથા પુગણ અને મહાબાગ
બખાવ્યા દત્તા બ્યાસનાં વર્ણનમાં મિત્રું હેવે નથી કે એમો મંત્રમત
દેવાવચ દેરેરેક રૂપ દત્તા

૫૭—જરનોદન અને આતશપરસ્તી.

“ જરનોદનો ખોડા શબ્દ પંડિત આતશની જલવાનીના રામના ન
પણ એ ખાત પારતેસને તમામ સર્વજ્ઞોનધા કેલાવવાનાં રામના કેબરે
દતો તેનાં કેદોલ કહ છે ”—સર્કે ૮૫, સપર ૧૦-૧૨

ઉપલા વાક્યની સ્પષ્ટ સંકરેક છે. અરુપ જશ્વોદને આપે
જરનોદનીએ ઉપર આતશપરસ્તી કલક નાજ વરનોદથી મુશું

માબો છે, તે અહીં સુધી કે આજ એક હજાર વરસોની યાત્રા ઉપર માપરં પિંડુસી તુસીના જમાનાના ઇસિના પાર્સીઓ ઉપર પણ એવું સંકેત લાગુ થયેલો હતો, જે ઉપરથી તેમને ઇતિહાસ આપવાને માટે એ તાબોઓ માપર લખી ગયો છે કે:—

“ ન સુધ કે આતશ પરસ્તાન પુરંદ;
પરસ્તાંએ પાક ચજદાન પુરંદ.”

અહીં જમાવ કરનાર પુસ્તક હશે છે કે જરતોસ્ત્રીઓ આતશ-પરસ્ત નહિ પણ ચજદાંપરસ્ત હતા. અને તોપણ આતશપરસ્તીનો ગમ હતો સુધી પોવાયો નથી. એમાં કેટલોક પાંક પેદેલવી પુસ્તકોનો પણ છે, જેઓમાં આતશને માન આપવાનું કે માહવાનું જેવા એક નૂરી કેળવ્યા અથવા નિશાન લખવા માન મેલવતો દેખાવાની ખાસ તબતીબ કીધેલી જણાતી નથી. હજારો જરતોસ્ત્રાનો મજહબ એવા આતશની જાળવણી કરવા અને તેની ખાસ પરસ્તેશને દુનિયામાં ફેલાવવાની જ મતલબ કરાવતો હોય એ વિચાર હવે એકદમ દૂર થયો જોઈએ છે. આતશને માન આપવાનું સમગ્ર આર્ય મનોમાં છે એ સુધી નહિ પણ મેમિટિક મજહબોમાં પણ આતશ મોકમ માન મરાવે છે. મી. સેમ્યુઅલ જેમ પોતાનાં એક પુસ્તકમાં જરતોસ્ત્રી મજહબની પુષ્ટિ તારીફ કીધી છે, અને એ સર્વથી પુરાવા મને તરફ આજની મુધરેલી દુનિયાને ખેંચાતી જાહેર કીધી છે. અને તોપણ એ મુશિલ લખનારે એ મજહબની જે બે કિયાઓ વિશે પાંચાં વે છે તેમાંની એક “પવિત્ર આતશની પૂજની ખાસ કિયાઓ” છે. એ કિયાઓ પાછલી છે, કંઈ જરતોસ્ત્રાની પોતાની દરખાવેલી નથી. હંતકથાએ અમલ મજહબના લાખમાં કેટલુંક સારું કીધું છે તેમ કેટલુંક તેથી વધુ પણ કીધેલું જણાશે. જે અમેદ પેમાગ્ગરે હજારો નહિ પણ અમસારપરે પરીકની આરાધના અને પૂજનો ત્યાગ કર્યો છે તે મહાન ઉત્પાદ આતશના હજારો વરસોના લાગે દરખાવી નામ એ બનેજ કેમ ?

૫૮—હોરમજદની ૧૩૩૬ આહરેમન.

“ આપણ ૧૬૫ સપ્તક કે આ જગમાં સુસારખાં લશરને હોરમ-જદ અને અરબરખના લશરને આહરેમન સહજર થઈ ફતેહનો રસ્તો દેખા-તા હતા.”—સર ૧૦૧, સપર ૩-૮.

માપાવાળીના તરબુઆએ થયા છતાં તથા અવસ્થા ખાખાનો મોટો અખાસ યુરોપ અને અમેરિકા ખાતે આજુ થયા છતાં પેદેલવી

તેણી નિહાળે હજી ઘણી હારેમનને દોરમજદની દરીદ્ર મજબૂત
 થાય છે તે બેઠા અમરથી વધારે છે. એક જગત એવો હતો કે
 જે ભોળાં યાનમાં અલગમાં વિના એક મજબૂત હતું, અને વંદી-
 ની પહેલી. ૧૨૫૨માં દોરમજદની દરીદ્રમાં હારેમનને પ્રાપ્ત
 થયે છે તે નવાજ એવા મુશ્કેલીમાં જપણી જુલને મુખ્ય કારણ મજબૂત
 થયું હતો જરૂરેસરે - વિશેષ એ જુલને કારણ આપ્યું નથી તે
 પહેલની. ૧૫૭ માધાવાણીમાં તે પ્રાપ્ત. જાણીએ છીએ કે અદુરમજદ
 જે પદાવલોને મજબૂત છે, અને પ્રદ અમલદારથી જુલ તેની પદા રી-
 જેથી મન-કરિષ્ઠ સત્તિએ, અમલ નવાજર એકલે તે મનસ
 વિચારે આમ (અલગથી કોઈ) છે. એક રીતે સંપેનામીનો (સ્પેન્નો
 મજબૂત) અને મનામીનો (અમલમજબૂત) નામની જે મુખ્ય સત્તિએ
 જુલ અદુરમજદની પોતાની પદા કરેલી છે, જેઓમાંની પહેલી પદા-
 વલોને ૧૫૭માં અને બીજી તેનો પદાએ કરે છે, અને તે છતાં જુલ
 એક બીજાની મદદમાર છે. અને તેમની એ અસપરસની મદદમાર
 પદાવલો કામ આમજ માથે છે. કેમકે દરેક વિના નિસ્તી દોષી નથી
 અને નિસ્તીમાંથી દરેકી થાય છે. એ જે સત્તિઓના ૧૫૭ ઘણા
 જરૂરેસરે અદુરમજદને "સ્પેન્નોલેમો મીનો"ને નામે કહ્યો છે. એ
 જાણવામાં માધાવાણીમાં આવેલા અનેક કથાઓ આપણા મનનું સમા-
 પાન કરી આપે છે. આ રીતે હારેમનનો દરીદ્ર સ્પેન્નોલેમો મીનો
 (દોરમજદ) નહિ પણ સંપેનામીનો છે, તોપણ એ જુલને એકબીજા
 સાથે બેળી નાખવાની છે વંદીદાનના જગ્યામાંથી થઈ આવેલી નહિ
 સમજ પડે એવી બૂલ આજ સુધી માણસ સમાવી જોઈતી નથી. મી-
 નેકસન લગાઈમાં સાચી દીનવાળાઓને માથે દોરમજદની અંત મર્તિ-
 પૂજક લોકોને માથે હારેમનની રેદનરી કથવા કરે છે તે જુલની જુલને
 નવા રોકા મળવા જેવું લાગી જાય છે. જોઈ અવસ્થામાં આપણુ એથી
 જુલની કથવા જોઈએ છીએ. ત્યાં તે બધી દીનવાળાઓની રેદનરી
 મેદર ધજદે અથવા મેદરામ ધજદે લીધેલી આપણુ જોઈએ છીએ. જેઓ
 સાચા છે, વચન પાલે છે, કપૂલત તોડતા નથી તેઓ દોરમજદની દીનવા
 છે, અને તેથી તેજ વચન પાળક પાલ્યાદ અને તેનાં લશ્કરને મેદર ધજદ
 મદદ આપે છે. વળી બહેરામ પોતે ફોદનું સ્વરૂપ છે, અને તે સાચા
 પાલ્યાદને ફોદ બહે છે.

સ્પેન્નોલેમો અને સ્પેન્નોલેમોમીનો (અદુરમજદ) વચેનો તથા-
 વત પાછી બૂલી જગ્યા જાદ એ જુલને એકજ મથાપા, અને

આખો છે, તે અહીં સુધી કે આજ એક દબાર વરસોની વાત ઉપર ચાલર ફિફ્ટી તુસીના જમાનાના ઇસાના પાર્સીઓ ઉપર પણ એવ કલંક લાગુ થયેલો હતો, જે ઉપરથી તેમને ઇનસાફ આપવાને માટે એ નામીઓ ચાલર લખી મળે છે કે:—

“ ન સુધ કે આતશ પરસ્તાન પુર્વદ;
પરસ્તાંએ પાક વજદાન પુર્વદ.”

અહીં જમાવ કરનાર પુસ્તક કહે છે કે જરતોસ્ત્રીઓ આતશ-પરસ્ત નહિ પણ વજદાંપરસ્ત હતા. અને નોપજુ આતશપરસ્તીનો કાગ હજુ સુધી ધોવાયો નથી. એમાં કેટલોક વાંક પેટેલરી પુસ્તકોનો પણ છે, જેઓમાં આતશને માન આપવાનું કે માહતાબ જેના એક નૂરી કેબલ અથવા નિયાન દાખલ માન મેલવતો દેખાડવાની ખાસ તજવીજ કીધેલી જણાતી નથી. હજારો જરતોસ્ત્રનો મજદબ ગોવા આતશની જાળવણી કરવા અને તેની ખાસ પરમોશને દુનિયામાં ફેલાવવાની જ મજદબ ધરાવતો હોય એ વિચાર દરે એકદમ ફર થયો જોઇએ છે. આતશને માન આપવાનું મધ્યમાં આવી પર્વોમાં છે એટલું નહિ પણ નેમિટિક મજદબોમાં પણ આતશ ચોક્કસ માન મરાવે છે. મીઠો સોમ્પુ અત્ર લેંગે પોતાનાં એક પુસ્તકમાં જરતોસ્ત્રી મજદબની પુષ્કળ તા-રીફ કીધી છે, અને એ સર્વથી પુષ્કળ પત્ર તરફ આજની મુધરેલી દુનિયાને ખેંચાતી જોડેર કીધી છે. અને નોપજુ એ સુધિ લખનાર એ મજદબની જે જે કિયાઓ વિશે જાણે છે તેમાંની એક “પવિત્ર આતશની પૂંજની ખાસ કિયાઓ” છે. એ કિયાઓ પાછકી છે, કંઈ જરતોસ્ત્રાની પોતાની ફરમાવેલી નથી. કંતકથાએ અનસ મજદબના કામમાં કેટલુંક સાર કીધું છે તેમ કેટલુંક તેથી કલકું પણ કીધેલું જણાશે. જે અંગે પેગાંબરે ઇજદો નહિ પણ અમદારપદો વરીકની આરાધના અને પૂંજનો ત્યાગ કર્યો છે તે મદાન તસ્તાદ આતશના ઇજદને પરમોશ લાયક ફરમાવી જાય એ બનોજ કેમ ?

પદ—હોરમજદની વરૂદ આદરેમન.

“ આપણુ કાંઈ સમીપું કે આ જનમાં કુસ્વારખાં વસાવે હોરમ-જદ અને અઘ્વરખાં વસાવે આદરેમન શહજર જઈ ફતેહનો રસ્તો દેખા-તા હતા ”—સર્કે ૧૦૧, સર્કે ૧-૮.

માયાવાખીના તરજુમાઓ થયા છતાં તથા અવજા બાપનો ત્રોડો અન્નાસ કુરોષ અને અમેરિયા ખાતે આગુ થયા છતાં પેટેલરી

મહિત્વના વિદ્યાર્થી દ્વારા સુધી દારમજનો દરીદ્ર મધુવાનું
 માન્ય રાખે છે તે એક અવરગતી ઉપર છે. એક વખત એવો કોનો કે
 ખારે જોઈતાં માનવાં અવગણ્યાં વિના એમ મનુષ્ય દુનું, અને વંદી-
 ધાની પહેલી પરમરૂઠાં દારમજની દરીદ્રાઈમાં દારમજને ખુબી
 ખુદે છે તે નાનાં એવા મુકાબલાથી ઉપલી જૂલને મુખ્ય કારણ માન્યું
 છે. પણ અગ્રે દરોહને પોને એ જૂલને કારણ આપ્યું નથી. તે
 નારોજની પાસે માથાવાળીમાં તો ખુબજુ જાણવેલું છે કે અદુરમજદ
 તરૂં પેદાશોનો મારૂં છે, અને ખુદ અમરજાપદો પણ તેની પેદાશો-
 પેદાશો મન-કરિષ્ણ સહિત, અમર જગતર નેહિયે તો મનમ
 વિચારો માત્ર (કાંઈકાલે કાંઈકાલે) છે. એવ રીતે સંપેનામીનો (રેપેનો
 મદન્યુ) અને મનામીનો (અંમરજન્યુ) નામની એ મુખ્ય સહિત
 પણ અદુરમજની પેલાની પેદા કરેલી છે. જેઓમાંની પહેલી પેદા-
 શનો વધારો અને ખીજ તેનો પદારથ કરે છે, અને તે છતાં જને
 એક ખીજની મદદગાર છે, અને તેની એ અરસપરસની મદદીજ
 પેદાશનુ કામ આમજ આવે છે, કેમકે દસ્તી વિના નિસ્તી દોની નથી
 અને નિસ્તીમાંથી દસ્તી થાય છે. એ બે સહિતોના વડા દાખલ
 જરોહને અદુરમજને " સંપેનોનેમો મીનો "ને નામે કહેવો છે. એ
 જાગતમા માથાવાળીમાં આવેલા અનેક ફરસો આપણા મનનું સમા-
 થાન કરી આપે છે. આ રીતે દારમજનો દરીદ્ર રેપેનોનેમો મીનો
 (દારમજદ) નહિ પણ સંપેનામીનો છે, તોપણ એ જનેને એકખીજ
 ત્રાય જેથી નામવાની છેક વંદીધરના જગતમાંથી થઈ આવેલી નહિ
 સમજ પડે એવી બુધ આજ સુધી માત્ર રાખાવી જોઈતી નથી. મી-
 નેકસન લગતમાં સાચી દીનવાણ્યોને માથે દારમજની અને મર્તિ-
 વગર લોહાન માથે દારમજની રેલેવરી કાપવા કહે છે તે ઉપલી જૂલને
 તથા રેકો નગાય જેવું લાગી જાય છે. મોઢે અવસ્થામાં આપણુ એથી
 જુદીજ કાપના વેંછમે હિયે. ત્યાં તો બહી દીનવાણ્યોની રેલવરી
 મેદર ઇજદે અથવા મેદરામ ઇજદે લીધેલી આપણુ વેંછમે હિયે. જેઓ
 સાચા છે, વચન પાળે છે, કજૂલ તોડતા નથી તેઓ દારમજદી દીનના
 છે, અને તેથી તેવા વચન પાળક પાદચાદ અને તેનાં લસકરને મેદર ઇજદ
 મદદ આપે છે. વળી જોદરામ પોતે કોદરુ સ્વપ છે, અને તે સાચા
 પાદચાદને કોદ જણે છે.

રેપેનોમીનો અને રેપેનોનેમોમીનો (અદુરમજદ) વચેનો ત્રા-
 વળ પાછળી જૂલી જગતમાં જાદ એ જને એકજ ગણાયા, અને

તે રેનામિત્રોની વિષય હતો તે દોરમજહો દરીફ થયો. દો આ બે દરિયા એકેથી જુદા હતાં એકના ખિતો છે, કેમકે તેથી અને ખરી સાથે સાથ જોડાયેલાં છે. જરતોસ્ત્રની આ દિવસથી ૧૧૨ મે. સેમુઅલ બેન દિય થઈ ગયો છે, અને પોતે ગ્રિસી હોવા છતાં મે ૧૧૫ દિવસખાં ખાં દોરમજહોપરના યવાને પ્રત્યારો છે, અને જરતોસ્ત્ર તથા તેના મજદની શ્રુતિ પોતાનાં "A Modern Zoroastrian" નામના ધર્મની પુસ્તકમાં જાળવેલાં છે. તે ઉપરાંત મે નિતોના સંજમમાં કહે છે (સં. ૨૦૨-૨૦૩ માં) કે—

"The doctrines of this 'excellent religion' are extremely simple. The leading idea is that of monotheism....Ahura-Mazda, of which the more familiar appellation Ormuzd is an abbreviation, means 'the All-knowing Lord';.....They (the two primordial principles) are called in the Vendidad Spento Mainyash, or the 'beneficent spirit,' and Angro Mainyash, or the 'hurtful spirit.' The latter is generally known as Ahriman, the Prince of Darkness, and the former as Ormuzd is identified with Ahura Mazda, the good God, though, strictly speaking, Ahura Mazda is the great unknown First Cause, who comprehends within himself both principles as a necessary law of existence, and in whom believers may hope that evil and good will ultimately be reconciled."

૫૬—ગુસ્તાસ્પે પોતાની બેઠી અસ્ફદિયારને આપી.

"જે ઉકે દરાનીઆની રીત મુજબ તેણે ગુસ્તાસ્પે પોતાની બેઠી દુમાઈને બદાદુર અસ્ફદિયારને સોંપી આપી"—સં. ૧૦૪, લીટી ૨૧-૨૨.
આ એક નવું નામું છે. શાહનામામાં આ વિષે કશું જણાવેલું નથી, કે જેમાં આગળથી રીત અને આગળ રેવાજ બાબે હંધારા આવેલા છે અને હાખલા ટાકેલા છે. પણ આવા રેવાજ બાબે જેમ દિફ્તી કશું જણાવતો નથી તેમ પેહેલવી પુસ્તકોમાંની એવું નથી લખ્યું કે ગુસ્તાસ્પે દુમાઈ સાથે અસ્ફદિયારની સોંપ કરી આપી. "યાદગારે જરીરાન"માં લખ્યું છે કે પાદશાહે કબૂલ આપ્યા મુજબ જરીરાના બેઠા નસ્ટૂરે શવરએને હરાવવાનું બિડું કાઢી હતેલ મેળની હતી. ત્યારે તો તેની જોડે દુમાઈની સોંપ કરી આપવી જોઈએ. ઉપરાંત ફહેવાળા રેવાજનાં બેઠારાં બાબે જુઓ સં. ૨૦૦-૨૦૧માં આપેલી નોંધ.

૬૨—મેહરપરસ્તી અને રૂમીઓ.

"જરતોસ્ત્રની મજદબનું એક સ્વરૂપ મેહરપરસ્તી (Mihraman) ને
આમે બલ્દીનું છે, કે જે રોમમાં અને આયમલ્લુ યુરોપમાં દાખલ થયું હતું."—

મિત્ર એટલે મેહર. વેદનો મિત્ર તે અવસ્તાનો મિત્ર. ખોરશેદના
કુમરા આમમર દેખાતી જે રોમની તે મિત્ર. એટલામાટે એ વને
ઈગદો એકખીજત સાથે અતલગતો સંબંધ ધરાવે છે. રૂમી લોકોને
ઈરાની જરતોસ્તીઓ સાથે ધાડે સંબંધ પડ્યા પછી તેઓમાં મેહર
પરસ્તી દાખલ થઈ હતી, પણ મેહર ઈગદની આરાધનાનું જે ખવાન
મેહર વસ્તમાં છે તેથી તદન જુદીજ કિસ્મતું સ્વરૂપ આ પરસ્તેશી
રોમમાં લીધું હતું. રૂમીઓએ તેને માટે મંદિરો બાંધ્યાં, તે ઉપર
તેની પરસ્તેશના લેખો કોતર્યાં, તેને એક નવજવાન ખુબસૂર્ત માણુષ્યનું
રૂપ આપ્યું, તેને માથે ઈરાનીઓ જેવી પાલડી મુકી; અને પછી
એક જળરા ગોધાને જમીન ઉપર પડકી, તેનું એક હાથે શિંગડું પકડી
મીને હાથે તેનાં પેઠમાં ખગર બોધી તેને તે ગ્રાણીને જખે કરતો ચિતાર્યો.
રૂમીઓની આ મેહરપરસ્તી હતી, જે યુરોપમાં ઘણી વધી ગઈ હતી.

તમામ થયું.

નવું જરતોસ્ત્ર નામું.

